

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด
ในกรุงเทพมหานคร

Religious Tourism Development Model of Buddhist Temples
in Bangkok Thailand

โดย พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอุ้น) และคณะ

พฤศจิกายน 2552

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด
ในกรุงเทพมหานคร

Religious Tourism Development Model of Buddhist Temples
in Bangkok Thailand

คณะผู้วิจัย

สังกัด

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร	ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร.อดิเทพ ผาธา	ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร.แสวง นิลนามะ	ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อ.อิทธิพล แก้วพิลา	ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อ.กฤต ศรียะอาจ	ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชุดโครงการ วาระแห่งชาติเพื่อการพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยว
สู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืนปี 2551

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร” ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่มุ่งหวังในมีการพัฒนาการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร คณะผู้วิจัย ขอกราบขอบพระคุณ พระธรรมโกศาจารย์ อธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระสุธีธรรมานุวัตร คณบดี คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ให้ความเมตตาอนุเคราะห์ในการสนับสนุนศึกษาวิจัย รวมทั้งให้ความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษานี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระเถระ คณะสงฆ์ และผู้ที่เกี่ยวข้องจากวัดทั้ง 9 วัดที่เป็นกรณีศึกษา ได้แก่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์) วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร และวัดไตรมิตรวิทยารามวรมหาวิหาร ที่ได้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษานี้

ขอเจริญพรขอบคุณ ดร.เทิดชาย ช่วยบำรุง ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดเบญจมบพิตร คณะครู-นักเรียน โรงเรียนต่างๆ ที่ได้มีส่วนร่วมในการวิจัย รวมทั้งนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่ได้ให้ข้อมูลในการตอบแบบสอบถาม รวมทั้งการถ่ายภาพที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

ขอเจริญพรขอบคุณ ตัวแทนการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานส่งเสริมการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร กรมศิลปากร มหาวิทยาลัยศิลปากร และคณาจารย์ นิสิตจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ร่วมให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

คุณงามความดีที่เกิดจากความร่วมมือร่วมใจและความมีอุทิศหาหะวิริยะในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ขออัญมุนาถวายแด่องค์พระมหากษัตริย์ พระเถระครูบาอาจารย์ และคณะบุคคลที่ได้ร่วมกันสร้างสรรค์ ปฏิสังขรณ์วัดทั้ง 9 วัด เพื่อให้เป็นดังสรวงสวรรค์ในโลกมนุษย์และเพื่อประวัติศาสตร์ของชนชาติและสังคมไทย

คณะผู้วิจัย

20 พฤศจิกายน 2552

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร (Executive Summary)

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร” เกิดขึ้นจากความสนใจที่จะศึกษาถึงแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และมรดกศิลปวัฒนธรรม เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเชื่อมโยงกับเส้นทางการท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวในประเภทต่างๆ ในประเด็นที่สอดคล้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ การจัดการระบบสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) การปรับปรุงปฏิสังขรณ์สถาปัตยกรรม/สภาพภูมิทัศน์หรือสิ่งดึงดูดใจ (Attraction) การจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัด และการเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคม (Accessibility) กับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ซึ่งน่าจะมีขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว และมีรูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางด้านศิลปกรรมและวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความเชื่อมโยงกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมสืบต่อไป

1. **วัตถุประสงค์** ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร 2) เพื่อศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร 3) เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2. **ขอบเขตการศึกษา** สำหรับขอบเขตในการศึกษานั้นได้กำหนดพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวหรือวัดที่เป็นกรณีศึกษาในกรุงเทพมหานคร จำนวน 9 วัด ได้แก่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์) วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรมหาวิหาร วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร และวัดไตรมิตรวิทยารามวรมหาวิหาร โดยมุ่งเน้นการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดทั้งในด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม การศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด คือ การให้ความรู้ ความเข้าใจ และให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ พุทธศาสนา สถาปัตยกรรม ฯลฯ และด้านจิตใจหรือการเสริมสร้างคุณค่าการเรียนรู้และวัฒนธรรม บทบาทและการมีส่วนร่วมของชุมชน

โรงเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัดที่เป็นกรณีศึกษา ในมิติของการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวร่วมกัน การศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ที่มีความเหมาะสมต่อสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม

3. วิธีการศึกษาวิจัย โครงการวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานที่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับการศึกษา โดยมีวิธีการศึกษาใน 3 รูปแบบ คือ 1) การศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) ที่เป็นการศึกษาเพื่อค้นหาข้อมูล ความรู้ ความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม กิจกรรมการท่องเที่ยว และชุดความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวัดที่เป็นกรณีศึกษา เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัดที่เหมาะสม 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงลึกจากพระสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ ผู้ทรงคุณวุฒิ/กรรมการผู้ดูแลกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด นักวิชาการ กรมศิลปากร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยว เป็นต้น จำนวน 270 รูป/คน โดยใช้วิธีการศึกษา คือ การศึกษาสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ 3) การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการศึกษาความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศจำนวน 800 คน เกี่ยวกับรูปแบบการท่องเที่ยว ชีตความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัด และแนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด รวมทั้งข้อเสนอแนะในด้านอื่นๆ

4. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย 1) แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ หรือแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ (Interview guideline) สำหรับคณะสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้อง 2) แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว (Questionnaire) และ 3) แบบประเมินขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น มุ่งเน้นการศึกษาสัมภาษณ์ในเชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ รวมทั้งการใช้เทคนิคการถ่ายภาพ เป็นต้น และนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ โดยใช้สถิติพื้นฐานทั่วไป เช่น ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าคะแนนเฉลี่ย (X) และค่าเฉลี่ยเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่อแจกแจงความถี่และเพื่ออธิบายข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาทั่วไป

ผลการศึกษา การศึกษาประกอบด้วย 9 ตามคำถามและกิจกรรมการวิจัย ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานและความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวในด้านการจัดกิจกรรมและขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร จากการศึกษาข้อมูลด้านนักท่องเที่ยวพบว่า วัดต่างๆ มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเยี่ยมชมจำนวนมาก โดยแต่ละวัดมีจำนวนนักท่องเที่ยวโดยเฉลี่ย ดังนี้

1) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร ในปี 2549 มีนักท่องเที่ยวจำนวน 8,155,000 คน/ปี ซึ่งถือว่าได้รับความนิยมเที่ยวเป็นลำดับที่ 24 ของโลก และปัจจุบันมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างมากเฉลี่ยวันละ 25,000 คน หรือประมาณ 9,000,000 คนต่อปี

2) วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร เฉลี่ยวันละ 12,000-20,000 คน หรือประมาณปี 5,000,000 คน/ปี

3) วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร เฉลี่ยวันละ 3,000-5,000 คน หรือประมาณ 1,000,000 คน/ปี

4) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร เฉลี่ยวันละ 1,200-3,000 คน

5) วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร เฉลี่ยวันละ 1,000-2,500 คน หรือประมาณ 500,000-700,000 คน/ปี

6) วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร เฉลี่ยวันละ 500-1,500 คน

7) วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร เฉลี่ยวันละ 1,000-2,000 คน

8) วัดไตรมิตรวิทยารามวรมหาวิหาร เฉลี่ยวันละ 1,000-2,000 คน

9) วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร เฉลี่ยวันละ 500-1,500 คน

ส่วนผลการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีความเห็นว่า วัดทั้ง 9 วัด สามารถจัดการรองรับทางการท่องเที่ยว โดยมีการดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และสถาปัตยกรรมภายในวัดในระดับดี รองลงมา ได้แก่ มีการใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม การจัดพื้นที่ภายในวัด เช่น สถานที่ไหว้พระ สถานที่ถ่ายรูป หรือที่นั่งสมาธิ และการให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของวัดหรือทางพระพุทธศาสนา การกำหนดเขตพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยวและการเที่ยวชมภายในวัด

ในขณะที่ความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ พบว่า วัดทั้ง 9 วัด สามารถจัดการรองรับทางการท่องเที่ยวได้ในระดับดี โดยมีการจัดสภาพแวดล้อมภายในวัด เช่น การจัดสวนดอกไม้ ลานพุทธธรรมได้เหมาะสมที่สุด รองลงมา ได้แก่ การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกภายในวัด เช่น ห้องน้ำ ถึงขยะ การให้บริการข้อมูลข่าวสารของวัด เช่น ป้ายบอกทาง แผ่นพับประวัติของวัด การจัดพื้นที่ภายในวัด เช่น สถานที่ไหว้พระ สถานที่ถ่ายรูป หรือที่นั่งสมาธิ การ

ส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมไทย เช่น การไหว้แบบไทย การนวดไทย การกำหนดเขตพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยวและการเที่ยวชมภายในวัด การดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุโบราณสถาน และสถาปัตยกรรมภายในวัด เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นขีดความสามารถในการรองรับทางด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และด้านสังคม ในขณะที่ขีดความสามารถในการจัดการด้านบริการในเรื่องการเดินทาง สถานที่จอดรถนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ มีความคิดเห็นว่าการจัดการได้ค่อนข้างน้อย ไม่ค่อยเป็นระเบียบ เส้นทางเดินเข้า-ออกหายาก และไม่มีการแสดงข้อมูลที่เดินทางต่อไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ในบริเวณที่ใกล้เคียง

ส่วนที่ 2 ผลการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร จากการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดทั้ง 9 วัด พบว่า วัดทั้ง 9 วัด มีขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวทั้งในด้านสิ่งแวดล้อมและด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น การให้บริการข้อมูลข่าวสารของวัด การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก และการกำหนดมาตรการในการเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวเชิงกายภาพ นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย และมีการส่งเสริมความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว วัดทั้ง 9 วัด จะมีระดับขีดความสามารถในการรองรับทางสังคมและวัฒนธรรมซึ่งเป็นลักษณะของการบริหารจัดการในเชิงวัฒนธรรมประเพณีและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในระดับดี ส่วนขีดความสามารถในเชิงกายภาพมีระดับความสามารถในระดับที่พอใช้และค่อนข้างดีในบางวัด โดยพระสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้องมองว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวนั้นเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมภายในวัดมิใช่รากฐานในฐานะวัดทางพระพุทธศาสนาทั้งหมด แต่กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นก็มีส่วนสำคัญในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมต่างๆ ภายในวัดแบบเกื้อกูลต่อกัน ซึ่งมีข้อสรุปขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในแต่ละด้าน ดังนี้

1) ด้านสังคม วัดแต่ละวัดมีความสามารถในการส่งเสริมให้ชาวพุทธได้ให้ความเคารพกับวัดและพระสงฆ์หรือแม้กระทั่งต่อสถานที่ โดยมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัดที่ไม่สร้างความเสื่อมเสียให้กับวิถีของชาวพุทธ พระสงฆ์และวัฒนธรรมอันดีงามของชาวไทย

2) ด้านวัฒนธรรม วัดแต่ละวัดมีการพิจารณาถึงความเหมาะสมทางวัฒนธรรม โดยสามารถดำเนินการเสริมสร้างความรู้ทางด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้แก่นักท่องเที่ยว และมีการเสนอข้อมูลความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยว

3) ด้านสิ่งแวดล้อม วัดได้มีการจัดการเพื่อความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมทางสถาปัตยกรรมและบริเวณวัด โดย มีการกำหนดขอบเขตในการเที่ยวชมและปริมาณนักท่องเที่ยว

ที่เหมาะสมต่อการท่องเที่ยวในวัด และมีการมาตรการในการเยี่ยมชมของสุภาพสตรี เพื่อให้มีการแสดงความปลอดภัยต่อสถานที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอันดีงามของไทย

4) ด้านเศรษฐกิจ วัดแต่ละวัดมีพิจารณาถึงความสามารถในการรองรับทางเศรษฐกิจ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการสร้างรายได้ให้กับวัด เพื่อนำรายได้นั้นมาปรับปรุงสภาพแวดล้อมและสถาปัตยกรรมให้มีสวยงามมากขึ้น และนำรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวในวัดมาตั้งเป็นกองทุนเพื่อพัฒนากิจกรรมของวัดในด้านต่างๆ

ส่วนที่ 3 ผลการศึกษาวิเคราะห์ระดับและลักษณะขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาวิเคราะห์ระดับขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานครในครั้งนี้ มุ่งเน้นการศึกษาวิเคราะห์ในเชิงประเมิณผล โดยใช้ปัจจัยชี้วัดการประเมินขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวที่กำหนดขึ้นเป็นเครื่องมือในการประเมิน ซึ่งแบบการประเมินดังกล่าวเป็นการจัดทำขึ้นจากการศึกษาในภาคสนามทั้ง 9 วัด และกรอบการประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยมีปัจจัยชี้วัด 2 ด้าน คือ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสังคม วัฒนธรรม โดยแต่ละด้านจะมีปัจจัยชี้วัดและมีเกณฑ์มาตรฐานในการประเมิน 4 ข้อ ที่แสดงถึงขั้นตอนและกระบวนการในการจัดการเพื่อรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่า วัดแต่ละวัดมีระดับขีดความสามารถในการรองรับที่แตกต่างกันไปตามปัจจัยชี้วัด โดยวัดที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจจำนวนมากและใกล้เคียงกับแหล่งท่องเที่ยวหลักคือ วัดพระแก้ว อย่างเช่น วัดโพธิ์ วัดอรุณ และวัดเบญจมบพิตร จะมีคะแนนระดับขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวในระดับสูง ส่วนวัดที่ไม่ได้อยู่ในเส้นทางท่องเที่ยวหลัก อย่างวัดกัลยาณมิตร วัดไตรมิตร และวัดชนะสงคราม เป็นต้น จะมีขีดความสามารถในด้านต่างๆ ค่อนข้างน้อย

โดยสรุปลักษณะขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครนั้น มีลักษณะที่เป็นการดำเนินการในเชิงบริหารจัดการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี การจัดการโบราณวัตถุ โบราณสถาน มรดกพุทธศิลปกรรม และการดำเนินการเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ทั้งในด้านการพัฒนาสังคม วัฒนธรรม การจัดการสิ่งแวดล้อม กิจกรรมการท่องเที่ยว โดยลักษณะขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครในด้านสังคม นั้นเป็นลักษณะที่เป็นการดำเนินการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาและความสัมพันธ์ที่ดีกับสังคม ส่วนลักษณะขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ด้านวัฒนธรรมมีลักษณะในเชิงสร้างสรรค์ที่นำไปสู่การเรียนรู้และการรักษามรดกทางวัฒนธรรม

และภูมิปัญญา โดยวัดต่างๆ มีความสามารถในการที่จะสืบทอดภูมิปัญญาและรักษาเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว มีการจัดการความรู้และการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมในด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย รวมทั้งการกำหนดมาตรการเชิงวัฒนธรรมเพื่อป้องกันผลกระทบต่อวิถีชีวิตของพระสงฆ์ภายในวัดและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และลักษณะขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ด้านสิ่งแวดล้อมมีลักษณะที่เป็นกระบวนการเพื่อให้เกิดการจัดการและความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว โดยเป็นดำเนินการในการให้บริการข้อมูลข่าวสารของวัดที่เป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยว มีการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ภายในแหล่งท่องเที่ยว มีการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก มีการอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และสถาปัตยกรรมภายในวัด และมีการใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาวัดและชุมชน

ส่วนที่ 5 ผลการศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร พบว่า วัดทั้ง 9 วัด ได้ให้ความสำคัญกับลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมในเชิงรูปธรรมและคุณค่าของศิลปกรรมที่มีอยู่ภายในวัด ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยมีการนำความรู้ในด้านต่างๆ ดังกล่าว และความรู้ทางพระพุทธศาสนา มาเผยแพร่และนำเสนอแก่ผู้ที่สนใจหรือนักท่องเที่ยว โดยวัดและพระสงฆ์เห็นว่า การดำเนินการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดนั้น จะต้องมีขั้นตอนในการดำเนินการที่เหมาะสม มิใช่การจัดการตามความต้องการของวัด ของชุมชน หรือของกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือเพียงดำเนินการเพื่อกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเป็นการเฉพาะ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า วัดส่วนใหญ่มีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้

- 1) การให้ความสำคัญกับความรู้และการเรียนรู้
- 2) การสื่อสารเพื่อเสริมสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรม
- 3) การสืบสานกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของศิลปกรรมและวัฒนธรรม
- 4) การสร้างสรรค์ในเชิงวัฒนธรรม
- 5) การสร้างความผูกพันกับสังคม

โดยวัดทั้ง 9 วัด ได้มีการดำเนินการเพื่อสืบสานเอกลักษณ์ของศิลปกรรมและวัฒนธรรมในมิติต่างๆ ได้แก่ 1) การยึดมั่นในหลักการของการดูแลรักษาศิลปกรรมหรือมรดกทางด้านสถาปัตยกรรม และสภาพแวดล้อม คือ การรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมของสถานที่นั้นๆ ไว้ให้ได้ และในขณะเดียวกันก็สามารถสนองตอบความต้องการทางด้านวัฒนธรรมและกิจกรรม

การท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ 2) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน กลุ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวในการดูแลรักษาและกำหนดแนวทางการจัดการสถานที่ทางวัฒนธรรมของตนเองด้วย 3) การจัดให้มีแผนงานอนุรักษ์และแผนการจัดการเป็นเครื่องมือในการดูแลรักษาพื้นที่ต่างๆ ภายในวัด และ 4) การดำเนินการเพื่อสืบสานตามแผนงานที่กำหนดไว้

โดยวัดส่วนใหญ่ ได้ดำเนินการในลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งสะท้อนมาจากแนวคิดหลักของการรักษาคุณค่าความสำคัญของมรดกทางด้านศิลปกรรมและวัฒนธรรมให้คงอยู่ ซึ่งสามารถแบ่งคุณค่าออกเป็น 2 แนวทาง ได้แก่ การสืบสานคุณค่าทางด้านกายภาพที่สามารถจับต้องมองเห็นได้ และการสืบสานคุณค่าทางด้านจิตใจที่บุคคลสามารถรับรู้ได้ในความรู้สึกที่สะท้อนมาจากความงดงามตามหลักสุนทรียศาสตร์ การศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของวัดทั้ง 9 วัด ดังกล่าว เป็นการศึกษามุ่งเน้นการแสวงหาค่าที่มีอยู่ภายในวัดในมิติต่างๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดในรูปแบบต่างๆ ที่ได้เป็นเพียงการเดินทางเที่ยวชมความงดงามที่อยู่ภายนอกเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการเที่ยวชมคุณค่าที่มาจากภายในซึ่งสะท้อนมาจากคุณค่าด้านจิตใจ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ และคุณค่าด้านการใช้สอยประโยชน์รวมทั้งกระบวนการบริหารจัดการที่นำไปสู่คุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

กิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครนั้น มีลักษณะที่เอื้อต่อการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และให้คุณค่าต่อการพัฒนามนุษย์และสังคม ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกและในมิติของการให้ความรู้ การใช้ประโยชน์ และการสร้างสรรค์ในเชิงวัฒนธรรมและคุณค่าของการเรียนรู้ในสังคม โดยกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวนั้นเป็นเหตุปัจจัยไปสู่ผล คือ การได้รับคุณค่าทางวัฒนธรรม พระพุทธศาสนา และจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมที่ล้วนอิงอาศัยกันและกัน โดยลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครนั้น มีมิติที่เกี่ยวข้องของหลากหลายทั้งในด้านการให้ความรู้ การใช้ประโยชน์ การสร้างสรรค์ในเชิงวัฒนธรรม และการเรียนทางสังคม

ส่วนที่ 6 ผลการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด พบว่า การมีส่วนร่วมของการจัดการวัดและชุมชนมีรูปแบบใน 4 ด้าน คือ

- 1) การมีส่วนร่วมและการจัดการเชิงอำนาจ
- 2) การมีส่วนร่วมและการจัดการเชิงอำนาจการ

3) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงความเป็นหุ้นส่วน

4) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงการสนับสนุน

โดยจากการศึกษาในเชิงลึกพบว่า วัด ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมได้เป็นอย่างดี โดยสามารถมีส่วนร่วมได้ใน 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการคิดค้นโครงการ/กิจกรรม (ร่วมคิด) 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (ร่วมทำ) 3) การมีส่วนร่วมในการสนับสนุน และการจัดการในเชิงหุ้นส่วน (ร่วมติดตาม) และ 4) การมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์การเรียนรู้ร่วมกัน (รับผลประโยชน์)

รูปแบบความสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดนั้น เป็นรูปแบบของการมีส่วนร่วมจากฝ่ายต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยและดำเนินการตามภาระหน้าที่ของตนเอง โดยภาครัฐมีส่วนร่วมและมีการจัดการเชิงอำนาจก็เพื่อเป็นการปกป้องคุ้มครองให้ศิลปกรรมและประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ ส่วนการมีส่วนร่วมเชิงอำนาจการและในเชิงการสนับสนุนของฝ่ายชุมชน ภาคเอกชน และวัด ก็เพื่อให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนนำเสนอรูปแบบกิจกรรมและกระบวนการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการท่องเที่ยวของวัดและการท่องเที่ยวของประเทศไทย

ส่วนที่ 7 ผลการศึกษาเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคทางกฎหมายที่มีต่อการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร พบว่า มีปัญหาที่สำคัญ คือ ความขัดแย้งเรื่องแนวคิดระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์ ระหว่างการพัฒนาจากแหล่งทุนของรัฐและภาคเอกชน กับ ประชาชนและพระสงฆ์ในพื้นที่ และปัญหาจากผู้ที่อยู่ดูแลวัดขาดความเข้าใจในประวัติศาสตร์และคุณค่าของโบราณสถานหรือโบราณวัตถุอย่างลึกซึ้ง จึงมักจะถูกชักจูงหรือมีเหตุผลแอบแฝงหรือกระทั่งมีความปรารถนาในการพัฒนาโดยเน้นวัตถุที่ขาดการคำนึงถึงจิตใจของผู้คนที่เป็นรากฐานของความมีคุณค่า และความหมายอันแท้จริงของวัดและโบราณวัตถุ โบราณสถาน หรือศิลปกรรมภายในวัด นอกจากนี้ กฎหมายและระเบียบ ซึ่ง เป็นกฎหมายและระเบียบว่าด้วยการปกป้อง คุ้มครองโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ที่มีอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวภายในประเทศ ซึ่งเป็นกลุ่มศิลปกรรม และนั่นหมายถึงว่า วัดต่างๆ มีหน่วยงานที่รับผิดชอบในส่วนดังกล่าวมากด้วยเช่นกัน กฎหมายและระเบียบเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาในนิยามที่แตกต่างกัน ในหลายกรณีจะพบได้ว่า ปัญหามักไม่ได้เกิดขึ้นจากตัวบทกฎหมาย หากแต่เกิดขึ้นจากความไม่เข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างวัดกับหน่วยงานที่รับผิดชอบอย่างกรมศิลปากร หรืออาจจะเป็นวัดกับชุมชน เป็นต้น แต่สิ่งที่ลึกลงไปกว่านั้น คือ การบังคับใช้กฎหมาย

หรือระเบียบยังคงไม่ศักดิ์สิทธิ์พอที่จะยุติความขัดแย้งหรือการทำลายโบราณสถานสมควรค่าแก่การอนุรักษ์ได้ทันท่วงที ดังกรณีที่ปรากฏขึ้นในวัดกัลยาณมิตรที่มีการทำลายโบราณสถานภายในวัดไปกว่า 11 รายการ เมื่อปรากฏเป็นข่าวทางกรมศิลปากรจึงเข้าสำรวจพื้นที่และมีการตั้งระงับการก่อสร้างและทำลายโบราณสถานอื่นภายในวัด

ระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับวัดและการท่องเที่ยว นั้น เป็นปัจจัยทั้งสนับสนุนและเป็นอุปสรรคต่อการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด โดย ระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเป็นปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวประเภทวัดนั้น จะมุ่งเน้นการจัดการ การอนุรักษ์ โบราณวัตถุ โบราณสถาน และแหล่งศิลปกรรม เพื่อให้มีระบบการจัดการที่เหมาะสมบนพื้นฐานของความรู้และความยั่งยืนของศิลปกรรม โดยมอบอำนาจหรือการดูแลให้กับกรมศิลปากรและหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ในขณะที่ระเบียบและกฎหมายที่เป็นอุปสรรคต่อการท่องเที่ยวประเภทวัด ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมศิลปากร มีอำนาจตามกฎหมายในการดูแลโบราณวัตถุ โบราณสถาน แต่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2535 กลับให้วัดมีอำนาจในการดูแลและบริหารกิจการของคณะสงฆ์ซึ่งเป็นการจัดการด้านสาธารณูปการและการจัดการศึกษาภายในวัด ดังนั้น วัดและกรมศิลปากรจึงมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย แต่มีอำนาจแยกตามกฎหมายแต่ละฉบับ ดังนั้น จึงเป็นปัญหาอุปสรรคว่า การจัดการโบราณวัตถุ โบราณสถาน หรือการจัดการในด้านอื่นๆ รวมทั้งการจัดสรรงบประมาณหน่วยงานใดจะเป็นผู้ดูแลโดยตรง เพื่อสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยว

ส่วนที่ 8 ผลการศึกษารูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่า รูปแบบและกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยว นั้น มีแนวทางการพัฒนาและรูปแบบที่เหมาะสม 4 ประการ ได้แก่

1. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการเที่ยวชมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และการเที่ยวชมบริเวณวัด ที่อาศัยความงดงามทางด้านศิลปกรรม ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ความเป็นเอกลักษณ์และความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยวเป็นปัจจัยในการดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ ควรมีแนวทางการพัฒนาและกระบวนการ เช่น 1) การเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจหรือบริการข้อมูลข่าวสารแก่นักท่องเที่ยว 2) การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์และสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว 3) การอนุรักษ์ศิลปกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถานของวัดให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม 4) การพัฒนาขีดความสามารถในการรองรับ

ทางการท่องเที่ยวของวัด 5) การเสริมสร้างคุณค่าทางศิลปกรรมและวัฒนธรรม 6) การกำหนด มาตรการในการท่องเที่ยวเพื่อปกป้อง คุ้มครอง มรดกทางศิลปกรรม วัฒนธรรมและประเพณีของ สังคมไทยและชาวพุทธ และป้องกันผลกระทบในทางลบ 7) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ ชุมชนและนักท่องเที่ยว

รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ มุ่งเน้นการรักษาสภาพแวดล้อมทาง วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมทางธรรมเป็นสิ่งแรก เพื่อรักษามรดกหรือแหล่งท่องเที่ยวให้มีสภาพ ทางด้านศิลปกรรมยาวนานที่สุด หลังจากนั้นจึงเน้นการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในสิ่งที่ เป็น วัฒนธรรม ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม หรือโบราณวัตถุ โบราณสถาน การ พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว และการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ของชุมชนและนักท่องเที่ยว สำหรับกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ควรจะดำเนินการ ได้แก่ 1) กิจกรรมการท่องเที่ยวด้านพุทธศิลป์ 2) กิจกรรมและการจัดนิทรรศการทางพุทธศาสนา 3) กิจกรรมท่องเที่ยววัดและชุมชน 4) กิจกรรมเรียนรู้สถาปัตยกรรมไทย 5) กิจกรรมการเชื่อมโยง เส้นทางท่องเที่ยวพุทธศิลป์ถิ่นสุวรรณภูมิ เป็นต้น

2. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนวพุทธ ซึ่งเป็นกิจกรรมการ ท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการไหว้พระ การท่องเที่ยวตามเทศกาลและวันสำคัญของวัฒนธรรม ประเพณีของไทย และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีความ เกี่ยวข้องกับศิลปกรรมที่มีอยู่ภายในวัด เป็นต้น ซึ่งอาศัยความเป็นเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิต ภูมิ ปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ความต่อเนื่องของการสืบสานประเพณี ความเป็นมาของ ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องเป็นเครื่องดึงดูดใจในการเที่ยวชม รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวใน ลักษณะนี้ ควรมีแนวทางการพัฒนาและกระบวนการในกานส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น 1) การสืบ สานวัฒนธรรมประเพณีของวัดและชุมชน 2) การเสริมสร้างคุณค่าทางประวัติศาสตร์และ วัฒนธรรม 3) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยว 4) การจัดการความรู้และการ เสริมสร้างจิตสำนึกต่อแหล่งท่องเที่ยว 5) การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรมไทย 6) การติดตามและประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว 7) การกำหนด มาตรการเชิงวัฒนธรรมเพื่อป้องกันผลกระทบต่อกิจวัตรของวัดและชุมชน

รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ มุ่งเน้นการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี ของวัดและชุมชนเป็นสิ่งแรก เพื่อแสดงให้เห็นว่า วัดและชุมชนมีการจัดการในเชิงธรรมธรรมที่มี คุณค่าต่อวิถีชีวิตและการสืบสานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าทางด้านศิลปกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถาน หลังจากนั้น จึงเน้นการจัดการความรู้ การเสริมสร้างจิตสำนึก การส่งเสริมการเรียนรู้

ทางด้านพระพุทธศาสนาและประเพณีไทย รวมทั้งมีการกำหนดมาตรการทางวัฒนธรรม เพื่อป้องกันผลกระทบที่จะมีต่อวิถีชีวิตของพระสงฆ์และชุมชน สำหรับกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ควรจะดำเนินการ ได้แก่ 1) กิจกรรมการท่องเที่ยวด้านวิถีชีวิตวัดและชุมชน 2) กิจกรรมและการจัดงานประเพณีทางพุทธศาสนา 3) กิจกรรมท่องเที่ยวงานประเพณีประจำปีของวัดและเทศกาลของไทย 4) กิจกรรมเรียนรู้วัฒนธรรมไทย เป็นต้น

3. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ (เชิงนามธรรมการเรียนรู้) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวของผู้ที่สนใจในลักษณะของการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ของบุคคลและสิ่งแวดล้อมทางศิลปกรรม ที่อาศัยประวัติศาสตร์ความเป็นเอกลักษณ์ องค์ความรู้ และกระบวนการสร้างสรรค์ที่อยู่ภายในวัดหรือศิลปกรรมนั้นๆ เป็นเครื่องดึงดูดใจ รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ ควรมีแนวทางการพัฒนาและกระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น 1) การเผยแพร่และพัฒนาองค์ความรู้ของวัดและชุมชน 2) การสร้างสื่อ หนังสือ และมัลติมีเดียในการศึกษา 3) การสร้างวิทยากรและเครือข่ายความรู้ 4) การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพุทธศิลปกรรม 5) การวิจัยและพัฒนาด้านประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว เป็นต้น

รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะที่ 3 นี้ มุ่งเน้นการเรียนรู้ในเชิงลึกของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด โดยให้ความสำคัญกับสื่อ การเรียนรู้ การสร้างเครือข่ายทางการศึกษาที่เกิดขึ้นจากศิลปกรรมและบุคคลสำคัญที่มีอยู่ภายในวัด หลังจากนั้น จึงมีการวิจัยและพัฒนาที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงคุณค่าทางด้านต่างๆ ทั้งประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรม เป็นต้น สำหรับกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ควรจะดำเนินการ ได้แก่ 1) กิจกรรมการศึกษาประวัติศาสตร์บุคคลและศิลปกรรม 2) กิจกรรมและนิทรรศการเพื่อการศึกษาเรียนรู้ 3) กิจกรรมส่งเสริมชมรมการเรียนรู้ของวัด โรงเรียน และชุมชน 4) กิจกรรมมรดกไทยมรดกโลก 5) กิจกรรมหนึ่งวัด หนึ่งเครือข่ายการศึกษา เป็นต้น

4. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวและการศึกษาทางพระพุทธศาสนาในเชิงลึก โดยเป็นการศึกษาถึงหลักธรรม การนั่งสมาธิวิปัสสนา เป็นต้น ที่อาศัยความสนใจเฉพาะของนักท่องเที่ยวในด้านพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตของชาวพุทธ เป็นเครื่องดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ ควรมีแนวทางการพัฒนาและกระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น 1) การสืบสานกิจกรรมและพิธีกรรมทางพุทธศาสนา 2) การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้/การสอนสมาธิของชาวพุทธ 3) การสร้างหลักสูตรการ

เรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา (การสอนสมาธิระยะสั้น) 4) การเสริมสร้างเครือข่ายวัดและชุมชนแห่งชาตพุทธในระดับนานาชาติ 5) การเผยแพร่พุทธธรรมในมิติที่หลากหลาย เป็นต้น

รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะที่ 4 นี้ มุ่งเน้นการเรียนรู้ในเชิงลึกตามหลักการทางพระพุทธศาสนาและการส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนิกชนทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ และการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนและประเพณีพิธีกรรมทางพุทธศาสนา โดยให้ความการสานต่อความสัมพันธ์กับฝ่ายต่างๆ ในการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคคลและสังคม สำหรับกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ควรดำเนินการ ได้แก่ 1) กิจกรรมการเรียนการสอนสมาธิสำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ 2) กิจกรรมและนิทรรศการเพื่อการศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนา 3) กิจกรรมการบรรพชาและอุปสมบทนักท่องเที่ยว และ 4) กิจกรรมธรรมสังฆจรในแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

ส่วนที่ 9 ผลการศึกษาสำรวจแผนที่และเส้นทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร จากการศึกษาพบว่า การที่นักท่องเที่ยวจะเดินเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดนั้น ปัจจัยที่มีส่วนให้วัดนั้นๆ ได้รับความนิยมนอกจากความงดงามทางด้านศิลปกรรมแล้ว สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งความสะดวกในการเดินทางเที่ยวชมและการที่แหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดนั้น ตั้งอยู่ในสถานที่ไม่ไกลกันจนเกินไป หรือตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ดังนั้น เมื่อศึกษาใน 9 วัดแล้วก็พบว่า ความสะดวกในการเดินทาง สถานที่ และเส้นทางที่เชื่อมโยงกันมีผลต่อการเดินทางเที่ยวชมของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมวัด สำหรับเส้นทางที่เหมาะสมกับท่องเที่ยววัดในกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 3 เส้นทาง ได้แก่

1) เส้นทางสายแม่น้ำเจ้าพระยา (การท่องเที่ยวไหว้พระ ชมความงามของวัดที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา)

2) เส้นทางสายมหานคร (การท่องเที่ยวไหว้พระ ชมความงามของวัดที่ตั้งอยู่ในบริเวณเขตกรุงเทพฯ ชั้นในที่มีความสำคัญทางต้นประวัติศาสตร์ของกรุงเทพฯ)

3) เส้นทางสายวัฒนธรรมไทย-จีน (เส้นทางเชื่อมประสานวัด ชุมชนและวัฒนธรรม)

เส้นทางทั้ง 3 เส้นทางดังกล่าวมีการเชื่อมโยงบนถนนสายวัฒนธรรม ศิลปกรรมความงามพุทธศิลป์ของแผ่นดิน ความเป็นมาของมหานครกรุงเทพฯ และแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นสิ่งที่หน่วยงานต่างๆ ควรนำมาเสนอเพื่อเป็นทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยวผู้สนใจ

สรุป จากผลการศึกษาตามโครงการวิจัยดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ชีตความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานครนั้น เป็นไปตามแนวคิดของการรองรับทางการท่องเที่ยวในด้านนิเวศวิทยา (Ecological Capacity) ความรู้สึก (Perceptual Capacity) ซึ่ง

เป็นกรณีนี้ซึ่งความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ที่จะอาศัยความต้องการและความรู้สึกของผู้มาใช้สถานที่ หรือนักท่องเที่ยวเป็นหลักในการกำหนด ซึ่งการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งตามความรู้สึกของนักท่องเที่ยวค่อนข้างจะทำได้ลำบาก ทั้งนี้เนื่องจากความรู้สึกความต้องการของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันมากโดยขึ้นอยู่กับอายุ อุปนิสัย ประสบการณ์ สภาพสังคม ระดับการศึกษา ระดับรายได้ รวมทั้งรสนิยมของแต่ละกลุ่ม ดังนั้นขีดความสามารถ และการศึกษาถึงลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดจึงมีความแตกต่างไปจากขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ

อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดน่าจะมีความเกี่ยวข้องกับ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง 5 ประการ คือ

1) มีผลกระทบน้อยที่สุด (Less impact) ต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนขนบธรรมเนียม และประเพณีของคนในท้องถิ่น

2) การให้ความรู้และความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวมีความรู้ ความเข้าใจได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและให้มีความตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ฯลฯ ของชุมชนนั้น

3) การให้ผลประโยชน์แก่วัดและชุมชน (Local Benefits) เพื่อนำไปพัฒนาวัดและ กิจกรรมของชุมชน

4) การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น (Local Participation) ในการวางแผน การตัดสินใจ การจัดการ และการพัฒนาการท่องเที่ยวไปสู่ท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้ชาวบ้านในท้องถิ่นเกิดความภูมิใจ มีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยว

5. การสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว (Tourist Satisfaction) โดยมีการสร้างสรรคให้เกิดประสบการณ์และความพึงพอใจในด้านการท่องเที่ยวและพุทธศาสนาหรือ ประเพณีไทย คือ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ โดยให้ความสำคัญในเรื่องคุณภาพของการให้บริการและให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ ดูแล และป้องกันแหล่งท่องเที่ยวที่ นักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชมเยือน

สำหรับการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับวัดนั้น ควรประกอบด้วย กิจกรรมที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1. **รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม** ซึ่งเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการเที่ยวชมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และการเที่ยวชมบริเวณวัด

ที่อาศัยความงดงามทางด้านศิลปกรรม ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ความเป็นเอกลักษณ์และ
ความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยวเป็นปัจจัยในการดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว

2. **รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนวพุทธ** ซึ่งเป็นกิจกรรมการ
ท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการไหว้พระ การท่องเที่ยวตามเทศกาลและวันสำคัญของวัฒนธรรม
ประเพณีของไทย และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีความ
เกี่ยวข้องกับศิลปกรรมที่มีอยู่ภายในวัด เป็นต้น ซึ่งอาศัยความเป็นเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิต ภูมิ
ปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ความต่อเนื่องของการสืบสานประเพณี ความเป็นมาของ
ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องเป็นเครื่องดึงดูดใจในการเที่ยวชม

3. **รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ (เชิงนามธรรมการ
เรียนรู้)** ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวของผู้ที่สนใจในลักษณะของการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์กับ
พระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ของบุคคลและสิ่งแวดล้อมทางศิลปกรรม ที่
อาศัยประวัติศาสตร์ ความเป็นเอกลักษณ์ องค์ความรู้ และกระบวนการสร้างสรรค์ที่อยู่ภายในวัด
หรือศิลปกรรมนั้นๆ เป็นเครื่องดึงดูดใจ

4. **รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา** เป็นรูปแบบการ
ท่องเที่ยวและการศึกษาทางพระพุทธศาสนาในเชิงลึก โดยเป็นการศึกษาถึงหลักธรรม การนั่ง
สมาธิวิปัสสนา เป็นต้น ที่อาศัยความสนใจเฉพาะของนักท่องเที่ยวในด้านพระพุทธศาสนา วิถีชีวิต
ของชาวพุทธ เป็นเครื่องดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะ

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กรมศิลปากร ควรมีการ
สนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดโดยดำเนินการตามรูปแบบการท่องเที่ยวของวัดที่เหมาะสม
ใน 4 ด้านตามที่กล่าวแล้ว โดยมีส่วนร่วมในฐานะองค์กรที่ให้การสนับสนุนทั้งความรู้ กระบวนการ
และงบประมาณที่สอดคล้องกัน

2) วัดส่วนใหญ่มีขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวได้ในระดับดี แต่ยังมี
ขาดทักษะและกระบวนการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การ
ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สถาบันการศึกษา ควรดำเนินการพัฒนาขีดความสามารถในการรองรับ
ทางสิ่งแวดล้อม และสังคมและวัฒนธรรม

3) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ วัดควรมีการส่งเสริมลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของ
แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มากขึ้น เพื่อป้องกันและส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ
ที่เป็นการเรียนรู้ของฝ่ายต่างๆ อย่างแท้จริง

4) ในการบูรณปฏิสังขรณ์ศิลปกรรมภายในวัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมศิลปากรจะต้องยอมรับการมีส่วนร่วมของสังคมในการเข้าแก้ไขซ่อมแซมโบราณสถาน โดยต้องเปิดตัวผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งกลุ่มประชาชน ผู้รู้ หรือนักวิชาการท้องถิ่น ตลอดจนปราชญ์ชาวบ้าน และกลุ่มองค์กร-นักวิชาการ ที่มีความรู้เฉพาะทางในเรื่องนั้นๆ

5) วัดและชุมชนควรมีการประสานความร่วมมือในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวให้มากกว่าที่เป็นอยู่ เพราะจากการศึกษาพบว่า วัดและชุมชนสามารถพัฒนาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว การส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน และจัดการระบบสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อกิจกรรมการท่องเที่ยวได้อีก ดังนั้น ควรใช้วัดและสื่อทางวัฒนธรรมการท่องเที่ยวให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมต่อไป

6) วัดควรมีมาตรการที่เหมาะสมในการรองรับทางการท่องเที่ยว เพื่อมิให้เกิดผลกระทบต่อวัดและพระพุทธศาสนา โดยอาจนำปัจจัยชี้วัดในด้านวัฒนธรรมที่กำหนดขึ้นเป็นแนวทางในการศึกษาและส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดที่เหมาะสม

7) ควรมีการถวายเป็นบุญแก่พระสงฆ์ภายในวัดเพื่อให้ตระหนักถึงภาระหน้าที่ที่สำคัญ ในฐานะผู้สืบทอดมรดกทางศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และคุณค่าของอารยธรรมชุมชนอันเป็นเกียรติภูมิของชาติให้คงอยู่สืบต่อไป

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ : ABTC/NAT/0003

ชื่อโครงการ : รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร

ชื่อนักวิจัย : พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอู่่น) ,ดร.อดิเทพ ผาพา, ดร.แสวง นิลนามะ,
นายอิทธิพล แก้วพิลา , นายกฤต ศรียะอาจ,
คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

E-mail Address : suthito@yahoo.com

ระยะเวลาโครงการ : 1 กันยายน 2551 - 30 กันยายน 2552

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดและเพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการศึกษาใน 9 วัด โดยใช้วิธีการใน 3 รูปแบบ คือ 1) การศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงลึกจากพระสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ ผู้ทรงคุณวุฒิ กรรมการผู้ดูแลกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด และ 3) การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการศึกษาความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศจำนวน 800 คน

ผลการศึกษาพบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 9 วัด ในกรุงเทพมหานคร มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าเยี่ยมชมจำนวนมาก โดยวัดมีขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น การให้บริการข้อมูลข่าวสารของวัด การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก และการกำหนดมาตรการในการเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวเชิงกายภาพ นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย และมีการส่งเสริมความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว

ผลการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร พบว่า วัดทั้ง 9 วัด ได้ให้ความสำคัญกับลักษณะ

กิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมในเชิงรูปธรรมและคุณค่าของศิลปกรรมที่มีอยู่ภายในวัด ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยมีการนำความรู้ในด้านต่างๆ ดังกล่าว และความรู้ทางพระพุทธศาสนา มาเผยแพร่และนำเสนอแก่ผู้สนใจหรือนักท่องเที่ยว โดยวัดและพระสงฆ์เห็นว่า การดำเนินการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดนั้น จะต้องมีขั้นตอนในการดำเนินการที่เหมาะสม มิใช่การจัดการตามความต้องการของวัด ของชุมชน หรือของกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือเพียงดำเนินการเพื่อกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเป็นการเฉพาะ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า วัดส่วนใหญ่มีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้ 1) การให้ความสำคัญกับความรู้และการเรียนรู้ 2) การสื่อสารเพื่อเสริมสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรม 3) การสืบสานกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของศิลปกรรมและวัฒนธรรม 4) การสร้างสรรค์ในเชิงวัฒนธรรม และ 5) การสร้างความผูกพันกับสังคม

ส่วนผลการศึกษารูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่า มี 4 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการเที่ยวชมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และการเที่ยวชมบริเวณวัด (เชิงวัดอุทธรธรรม) 2) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการท่องเที่ยวตามเทศกาล ประเพณี และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (เชิงวัฒนธรรม) 3) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ (เชิงนามธรรมการเรียนรู้) และ 4) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา โดยมีแนวทางการพัฒนาและกระบวนการส่งเสริมที่สำคัญ เช่น 1) การเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ หรือบริการข้อมูลข่าวสารแก่นักท่องเที่ยว 2) การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์และสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว 3) การอนุรักษ์ศิลปกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถานของวัดให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม 4) การพัฒนาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว เป็นต้น

ผลการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด พบว่า แต่ละวัดมีกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการจัดการที่แตกต่างกัน โดยมีรูปแบบการมีส่วนร่วมใน 4 ลักษณะ คือ 1) การมีส่วนร่วมและการจัดการเชิงอำนาจ 2) การมีส่วนร่วมและการจัดการเชิงอำนาจการ 3) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงความเป็นหุ้นส่วน 4) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงการสนับสนุน สำหรับเส้นทางที่เหมาะสมกับท่องเที่ยววัดในกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 3 เส้นทาง ได้แก่ 1) เส้นทางสายแม่น้ำเจ้าพระยา 2) เส้นทางสายมหานคร 3) เส้นทางสายวัฒนธรรมไทย-จีน ซึ่งเส้นทางทั้ง 3 เส้นทางดังกล่าวมีการเชื่อมโยงบนถนนสายวัฒนธรรม ศิลปกรรมความงามพุทธศิลป์ของแผ่นดิน

ความเป็นมาของมหานครกรุงเทพ และแม่น้ำเจ้าพระยา สำหรับผลการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคทางกฎหมายที่มีต่อการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด คือแนวคิดและกระบวนการความขัดแย้งระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์และความไม่เข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างข้อกฎหมายกับการปฏิบัติในพื้นที่

ข้อเสนอแนะ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กรมศิลปากร ควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัด และควรมีการส่งเสริมลักษณะกิจกรรมที่มีคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมให้มากขึ้น เพื่อส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพที่เป็นการเรียนรู้ของฝ่ายต่างๆ อย่างแท้จริง

คำหลัก : การท่องเที่ยว, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, ขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว, รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด.

Abstract

Project Cod : ABTC/NAT/0003

Project Title : Religious Tourism Development Model of Buddhist Temples in
Bangkok, Thailand

Investigators : Phramaha Suthit Aphakaro (Oboun) , Dr.Athitthep Phatha, Dr.Saweang
Nilnama, Mr.Itthipon Keawpila, Mr.Keart siya-ad.
Faculty of Buddhism Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail Address : suthito@yahoo.com

ระยะเวลาโครงการ : 1 September 2008 - 30 September 2009

This research is Religion Tourism Development Model of Buddhist Temples in Bangkok. The objective is to study of carrying capacity of supporting the tourist attraction of Buddhist Temples in Bangkok, it is to study the quality of activities and values of cultural environment in tourist attraction of Buddhist Temples, and it is to study of religion tourism development model of Buddhist temples which is suitable for cultural environment and sustainable tourist management.

The research is proceeded studying in 9 temples though 3 models namely, 1) Documentary Research, 2) Qualitative Research which is collection the deeply document from monks, older monks, knowledgeable people, committees who take care of temple tourism, and 3) Quantitative Research which is to study by using questionnaire from 800 of foreigners and Thai people.

The result of the study is found that the 9 temples that are tourist attraction in Bangkok, there are a lot of people come to visit. It was measured the carrying capacity of supporting from tourism the both of environment, societies and cultures such as the temple information service, adaptation of scenery, facilities, laying down measures of visiting the physical tourist attraction. Besides, there has learning activity about Buddhism and Culture and there has promoting many tourist activities.

The studying result of quality of activities and values of cultural environment from tourist attraction of Buddhist temples in Bangkok can be found that 9 temples has given precedence to quality of activities and values in concrete objects and the values of arts inside the temples for example, architecture, sculpture, painting and the significance of history. There has presentation the general knowledge as aforementioned. The knowledge of Buddhism has propagated and presented to one who are interesting. By the way, monks think that the way of life to promoting the tourism of temple has to have step of suitable way of life, not manage from desire of temple, communities or some group of people, or just to manage for either activity or another activity. From the studying, it can be found that most temples have operation step as follows 1) to give significance to knowledge and learning, 2) communication to promoting the cultural values 3) inheritance the activity which is identity of art's work and cultures, 4) cultural creation, and 5) the building of relation with society.

Then, the result of religion tourism development model of Buddhist temples in Bangkok is suitable for the cultural environment and tourist management permanently, it can be found 4 models, namely, 1) model and tourist activity is identity of tourism about architecture, sculpture, painting and tourism in temple (material), 2) model and tourist activity is identity of festival tourism, tradition, and significance of Buddhism (cultural), 3) model and tourist activity for learning development (learning objectives), and 4) model and tourist activity Buddhism, there has development and procedure of promotion the important place such as 1) building the knowledge, understanding or informational service to tourist, 2) adaptation of scenery and facilities to tourist, 3) conservation work of art, antiques, ancient remains of temple is maintaining appropriately, 4) carrying capacity development in tourist support etc.

The result of study of model of participation of temple, community, tourist, state agency concerning in the religion tourism development Buddhist temples, it can be found that each of temples has the procedure promoting of participation and different administration by there has 4 characters of model of participation namely, 1) participation and powerful administration, 2) participation and directional administration,

3) participation and partitioned administration, and 4) participation and supporting administration. There are 3 suitable ways for tourism in Bangkok, as follows: 1) by Chaophraya River, 2) by Mahanakhon, and 3) by Thai-Chinese culture. These ways were affected with cultural way, work of art about Buddhist arts of land, the background of Bangkok, Chaophraya River. The result of study of law problems supporting the tourist activities of tourist attraction of Buddhist temples is the idea and conflict procedure between the developments and conservation, misunderstand each others between the law and the practice in the area.

Suggestion, the relating institute such The Tourism Authority of Thailand, The Fine Arts Department should have participation in development of carrying capacity of supporting the temples tourism. It should have more promoting the value activities of cultural tourism, to promote having the tourism effectively and it is learning of other group actually.

Keywords : Travel, Cultural Tourism, Carrying capacity, Religious Tourism Development
Model of Buddhist Temples

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	(ก)
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	(ข)
บทคัดย่อภาษาไทย	(ค)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (Abstract)	(ท)
สารบัญ	(ป)
สารบัญตาราง	(ฝ)
สารบัญแผนภาพ	(พ)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 หลักการและเหตุผล	1
1.2 วัตถุประสงค์	4
1.3 คำถามการวิจัย	4
1.4 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัย	5
1.5 ขอบเขตการศึกษาวิจัย	5
1.6 ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ	10
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ	10
1.8 แนวทางการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์	11
1.9 สรุป	11
บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	13
2.1 การทบทวนวรรณกรรม	13
แนวคิดเกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว	13
แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม	17
แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน/สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์	30
แนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยชุมชน	34
แนวคิดการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม	42
2.2 ประวัติและกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร	49
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์)	49

วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร	52
วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร	58
วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร	63
วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร	72
วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร	75
วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร	81
วัดไตรมิตรวิทยารามวรมหาวิหาร	84
วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร	87
กิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดทั้ง 9 วัด : ไหว้พระขอพร 9 พระอารามหลวง	90
ลักษณะการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด 9 วัด	92
หน่วยงานที่สนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร	94
2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	94
สรุป	102
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	103
3.1 วิธีการศึกษาวิจัย	103
3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	104
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	105
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล	107
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล	108
3.6 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	109
3.7 การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย	109
สรุป	110
บทที่ 4 ผลการศึกษาและการอภิปรายผล	111
4.1 ผลการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่ง ท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร	112
4.1.1 ข้อมูลพื้นฐานและความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวในด้าน การจัดกิจกรรมและขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร	113

4.1.2 ผลการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของ แหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร	127
4.1.3 ผลการศึกษาวิเคราะห์ระดับและลักษณะความสามารถใน การรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในเขตกรุงเทพมหานคร	141
4.2 ผลการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร	154
4.3 ผลการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน นักท่องเที่ยว และหน่วยงาน ภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด	179
4.4 ผลการศึกษาเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคทางกฎหมายที่มีต่อการส่งเสริม กิจกรรมการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร	183
4.5 ผลการศึกษารูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืน	192
4.6 สรุปผลการศึกษา	204
บทที่ 5 บทสรุป	206
สรุปผลการศึกษา	208
ข้อเสนอแนะ	229
บรรณานุกรม	233
ภาคผนวก	238
ภาคผนวก ก บทความวิจัย	239
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์	254
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ	265
ภาคผนวก ง ตัวอย่างแบบสอบถาม	270
ภาคผนวก จ รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย	279
ภาคผนวก ฉ ประวัติคณะผู้วิจัย	293

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 4.1 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวไทย	113
ตารางที่ 4.2 ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทยเกี่ยวกับความสามารถในการรองรับ ทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร	118
ตารางที่ 4.3 ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ	120
ตารางที่ 4.4 ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเกี่ยวกับความสามารถในการ รองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร	125
ตารางที่ 4.5 ปัจจัยตัวชี้วัดขีดความสามารถในการรองรับด้านสิ่งแวดล้อม(ECC)	142
ตารางที่ 4.6 ปัจจัยตัวชี้วัดขีดความสามารถในการรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรม(SCC)	144
ตารางที่ 4.7 ผลการศึกษาระดับความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวจำแนกตามวัด	147
ตารางที่ 5.1 ผลการศึกษาระดับความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวจำแนกตามวัด	212

สารบัญภาพ

	หน้า	
แผนภาพที่ 1.1	กรอบแนวคิดขั้นตอนในการศึกษาวิจัย	9
แผนภาพที่ 2.1	การเชื่อมโยงการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว	17
แผนภาพที่ 2.2	ทางเลือกของนักท่องเที่ยวในการเดินทางท่องเที่ยวทางธรรมชาติ	28
ภาพที่ 4.1	ป้ายแสดงการให้บริการข้อมูลข่าวสารของวัดโพธิ์	128
ภาพที่ 4.2	ป้ายข้อมูลแสดงการกำหนดพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวของวัดโพธิ์	135
แผนภาพที่ 4.1	การเชื่อมโยงขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว กับระบบบริหารจัดการภายในวัด	153
แผนภาพที่ 4.2	รูปแบบการมีส่วนร่วมและการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด	181
แผนภาพที่ 4.3	แสดงแนวทางการจัดการศิลปกรรมภายในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว	190
แผนภาพที่ 4.4	แสดงรูปแบบและกระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	196
แผนภาพที่ 4.5	แสดงรูปแบบและกระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	197
แผนภาพที่ 4.6	แสดงรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้	199
แผนภาพที่ 4.7	แสดงรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา	200
แผนภาพที่ 4.8	แสดงเส้นทางท่องเที่ยวสายแม่น้ำเจ้าพระยา	202
แผนภาพที่ 4.9	แผนที่เชื่อมโยงการท่องเที่ยววัดสำคัญในกรุงเทพมหานคร	203

บทที่ 1 บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาประเทศไทยได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้า โดยมุ่งเน้นการแสวงหาและใช้ต้นทุนทางสังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และทุนทางวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการพัฒนา อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้เป็นกลยุทธ์และแนวทางการพัฒนาประการหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาประเทศ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ คือ เป็นกิจกรรมที่สามารถสร้างรายได้ในเชิงมูลค่าทางเศรษฐกิจเป็นจำนวนมาก และเป็นสิ่งที่ช่วยสร้างสรรคในเชิงคุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม และการเรียนรู้ ดังจะเห็นได้จากจำนวนนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่เดินทางเข้ามาเที่ยวในประเทศไทยมีจำนวนเพิ่มขึ้นทุกปี โดยเฉพาะในช่วง 5 ปีที่ผ่านมาจากจำนวน 10.0 ล้านคนในปี 2546 เพิ่มเป็น 13.82 ล้านคนในปี 2549 และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่เดียวกับการเดินทางท่องเที่ยวของคนในประเทศก็มีการเดินทางท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ โดยมีจำนวนที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งสามารถสร้างรายได้จำนวนมหาศาลมาสู่ประเทศ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ การบริการ ศิลปวัฒนธรรม และจารีตประเพณีเป็นต้นทุนในการดำเนินการและเพื่อสร้างความดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งในประเทศไทยมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ตามลักษณะและความสนใจของนักท่องเที่ยว คือ

1. ประเภทธรรมชาติ เช่น ทะเล น้ำตก ชายหาด เกาะ อุทยานแห่งชาติ เป็นต้น
2. ประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถานและศาสนา เช่น วัด อุทยานประวัติศาสตร์
3. ประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม คือ รูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม เช่น ตลาดน้ำ งานประเพณีลอยกระทง สงกรานต์ เป็นต้น

ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมนั้น เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าของชนชาติที่สะท้อนให้เห็นถึงอารยธรรม ภูมิปัญญา วิถีชีวิต และเทคโนโลยีการจัดการของผู้คนในสังคมเป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการในสาขาต่างๆ ทั้งในด้านโบราณคดี วัฒนธรรม จารีตประเพณี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม สุนทรียศาสตร์ฯลฯ ทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดนั้น นับว่ามีคุณค่าและมีบทบาทที่สำคัญยิ่ง เพราะวัดเป็นแหล่งที่เชื่อมโยงเรื่องราวความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและเป็นสถานที่รวบรวมมรดกศิลปวัฒนธรรม และศิลปกรรมอันวิจิตรงดงามเพียบพร้อมด้วยคุณค่าทางศิลปะที่แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาและความ

เป็นอัจฉริยะของบรรพบุรุษ อันเปรียบเสมือนสะพานเชื่อมโยงสายใยของอดีตกับปัจจุบันไม่ให้ขาดออกจากกัน นอกจากนี้ วัดบางแห่งยังประกอบด้วยสภาพแวดล้อมทั้งทางภูมิสถาปัตยกรรมและทางธรรมชาติที่สวยงาม วัดจึงเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และมีคุณค่าทางศิลปะที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ

ปัจจุบันมีนักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งให้ความสนใจต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธและการเรียนรู้ที่เป็นการเดินทางเพื่อการศึกษาและแสวงหาคูณค่าทางด้านคุณธรรม/จริยธรรม และคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม อันนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติในแนวทางที่ถูกต้องทั้งแก่เพื่อนมนุษย์และต่อสิ่งแวดล้อมในลักษณะที่ก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อกันและกัน กอปรในช่วงที่ผ่านมา หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และกรุงเทพมหานคร ได้มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในลักษณะต่างๆ เช่น กิจกรรมการท่องเที่ยวไหว้พระ 9 วัด การไหว้พระประจำวันเกิด ปีเกิด การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพโดยเน้นการฝึกสมาธิทางพุทธศาสนา เป็นต้น เพื่อส่งเสริมให้ผู้สนใจได้เรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และพุทธศาสนาอันจะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ดีงาม ซึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวแนวดังกล่าว ได้รับความสนใจและการตอบรับจากนักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี

อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงการขยายตัวของการท่องเที่ยวในประเทศ ทำให้สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวมีความเสื่อมโทรมลง ก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบตามมา ทั้งผลกระทบทางกายภาพ เช่น ปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว และผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น ปัญหาค่าครองชีพ เพศพาณิชย์ ฯลฯ ซึ่งเป็นปัญหาที่มีให้เห็นในแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศ และได้ส่งผลกระทบถึงวัด โดยเฉพาะวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว อันได้แก่ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากสภาพแวดล้อมภายในวัด เช่น การก่อสร้างอาคารใหม่ที่ไม่ประสานสอดคล้องกับสิ่งก่อสร้างอันเป็นองค์ภูมิสถาปัตยกรรมเดิม การทำลายโบราณวัตถุ โบราณสถาน ของบุคคลผู้เกี่ยวข้องโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ การขาดการวางแผนการจัดการท่องเที่ยวและภูมิสถาปัตยกรรมที่เหมาะสม การขาดการควบคุมการใช้ที่ดินภายในวัดเพื่อกิจกรรมต่างๆ รวมถึงการจัดกิจกรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยว และผลกระทบที่เกิดขึ้นทางอ้อม เช่น การขยายตัวของเมืองที่เป็นไปอย่างไร้ทิศทางทำให้สิ่งปลูกสร้างบดบัง มุมมองความสง่างามของโบสถ์ เจดีย์ วิหาร ทำให้แหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ด้อยคุณค่าลง รวมถึงการละเลยด้านการแสวงหาคูณค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีค่าอยู่ในตัวเองของแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการสร้างคุณค่าทางจริยธรรมเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ที่มีค่าในการท่องเที่ยว

อนึ่ง วัดที่เป็นสถานที่ศึกษาเรียนรู้และเป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์) วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร

ชมรมมหาวิทยาลัย วัดกัลยาณมิตรรวมมหาวิทยาลัย และวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร เป็นต้น นั้น ได้มีแนวทางการจัดการเพื่อสนับสนุนให้วัดเป็นสถานที่เรียนรู้ทางด้านพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และเป็นแหล่งท่องเที่ยวของผู้ที่สนใจหรือนักท่องเที่ยว โดยมีแนวทางและมาตรการที่หลากหลาย เช่น การจัดโครงการอนุรักษ์วัดอรุณราชวราราม ด้วยการร่วมมือกันระหว่างวัดอรุณฯ กรมศิลปากร และภาคเอกชน ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและเชิดชูคุณค่าของวัดอรุณฯ ให้สมกับเป็นโบราณสถานสำคัญของสมัยรัตนโกสินทร์ โดยมีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง เช่น การอนุรักษ์และจัดสร้างถาวรวัตถุ การจัดทำ website www.watarun.org เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร การริเริ่มจัดงานเทศกาลวัดอรุณฯ ร.ศ. 100 เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิสถาปัตยกรรมไทยโบราณ ในขณะที่วัดโพธิ์ได้มีการจัดโครงการ เช่น โครงการวัดต้นแบบการเรียนรู้ และการส่งเสริมให้จาริกวัดโพธิ์เป็นมรดกโลกความทรงจำของโลก เป็นต้น ซึ่งแนวทางดังกล่าวสามารถนำไปสู่การพัฒนาเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของการเรียนรู้ การพัฒนาการท่องเที่ยว และการอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถานอันเป็นสมบัติของชาติได้ และถ้าหากวัดที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวได้มีการดำเนินการในลักษณะของการเสริมสร้างคุณค่าของการเรียนรู้ การพัฒนาศักยภาพในการจัดการ และการส่งเสริมให้ประชาชน ชุมชน และผู้ประกอบการท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว และการจัดรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ รวมทั้งการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดเข้าด้วยกัน ก็นับว่าจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาเรียนรู้ของเยาวชน ผู้ที่สนใจ และนักท่องเที่ยว อีกทั้งยังจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมที่มีความเหมาะสมกับการเรียนรู้ในทางพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรมของชาติ

จากสถานการณ์ดังกล่าว คณะผู้ศึกษาวิจัย จึงสนใจที่จะศึกษาถึงแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ที่มีความสำคัญทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และมรดกศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัด 9 แห่งที่เป็นส่วนหนึ่งของการจัดกิจกรรมไหว้พระ 9 วัด ที่มีความเชื่อมโยงกับเส้นทางท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวในประเภทอื่นๆ ในประเด็นที่สอดคล้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ การจัดการระบบสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) การปรับปรุงปฏิสังขรณ์สถาปัตยกรรม/สภาพภูมิทัศน์หรือสิ่งดึงดูดใจ (Attraction) การจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัด และการเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคม (Accessibility) กับแหล่งท่องเที่ยวอื่น รวมถึงการศึกษาเกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว ลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมภายในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด แนวทางการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว และความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ชุมชน ต่อ

แหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ทั้งนี้ เพื่อหารูปแบบและแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความเชื่อมโยงกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมสืบต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1 เพื่อศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร

1.2.2 เพื่อศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร

1.2.3 เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

1.3 คำถามการวิจัย

1.3.1 ขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมมีลักษณะอย่างไร กิจกรรมการท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด เชื้อต่อการพัฒนาวัด ชุมชน การเรียนรู้ทางพุทธศาสนาและการพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจและสังคมอย่างไร

1.3.2 กิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร มีลักษณะอย่างไร ทั้งในมิติของการให้ความรู้ การใช้ประโยชน์ และการสร้างสรรค์ในเชิงวัฒนธรรมและคุณค่าของการเรียนรู้ในสังคม

1.3.3 รูปแบบการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดจะมีลักษณะอย่างไร และมีความสัมพันธ์กันได้อย่างไร

1.3.4 ระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเป็นปัจจัยสนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการท่องเที่ยวประเภทวัดอย่างไร

1.3.5 รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นอย่างไร

1.4 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

1.4.1 ขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว หมายถึง ระดับความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นการศึกษาในลักษณะของการประเมินถึงระดับความสามารถในการบริหารจัดการเพื่อสนองตอบความสนใจของนักท่องเที่ยวและเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อความจำเป็นพื้นฐานและทำลายแหล่งท่องเที่ยวอันให้ชำรุดเสียหาย โดยพิจารณาถึงความสามารถในการรองรับด้านสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ

1.4.2 ลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม หมายถึง กระบวนการดำเนินการเกี่ยวกับลักษณะกิจกรรมและการเสริมสร้างคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและศิลปวัฒนธรรมภายในแหล่งท่องเที่ยว ที่วัดได้มีการจัดการเพื่อให้ความรู้และการเที่ยวชมทั้งในสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น ความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และที่เป็นนามธรรม เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในสิ่งที่เป็นภูมิปัญญาหรือคตินิยมทางพุทธศาสนาที่แฝงอยู่ภายในแหล่งท่องเที่ยว

1.4.3 รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด หมายถึง รูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมต่อสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม วิถีทางพุทธศาสนา การบำรุงรักษา ภูมิสถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรม และกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด และมีลักษณะที่สร้างความรู้ ความเข้าใจต่อแหล่งท่องเที่ยวทั้งในด้านประวัติศาสตร์ พุทธศาสนาศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่ก่อให้เกิดความประทับใจและเกิดการเรียนรู้จากการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

1.5 ขอบเขตการศึกษาวิจัย

1.5.1 ขอบเขตการศึกษาด้านพื้นที่ ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัย ได้กำหนดพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวหรือวัดที่เป็นกรณีศึกษาในกรุงเทพมหานคร จำนวน 9 วัด โดยมีเกณฑ์ดังนี้

- 1) เป็นวัดที่มีโบราณวัตถุ โบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนของกรมศิลปากร และมีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์
- 2) เป็นวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมที่มีความสำคัญในระดับสูงตามเกณฑ์ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
- 3) เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ ที่เชื่อมโยงกับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ และเชื่อมโยงกับเส้นทางการท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ ในเขตกรุงเทพมหานคร
- 4) เป็นวัดที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการไหว้พระ 9 วัดของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวไหว้พระ 9 วัด มีวัดและสถานที่ซึ่งมิใช่

ลักษณะของวัดตามระเบียบของคณะสงฆ์ไทย ได้แก่ ศาลหลักเมือง และศาลเจ้าพ่อเสือ ซึ่งเป็นลักษณะของศาลเจ้าตามความเชื่อของคนไทย รวมทั้งวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) ซึ่งอยู่ในการดูแลของสำนักพระราชวัง

ดังนั้น คณะผู้ศึกษาจึงได้กำหนดขอบเขตการศึกษาในวัดอื่นแทนซึ่งมีลักษณะและความสำคัญทางการท่องเที่ยวที่ใกล้เคียงกันได้แก่

1. วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์)
2. วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร
3. วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร
4. วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร
5. วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร
6. วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร
7. วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร (แทน)
8. วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร (แทน)
9. วัดไตรมิตรวิทยารามวรมหาวิหาร (แทน)

นอกจากนี้ อาจมีการศึกษาเพิ่มเติมในส่วนของวัดที่ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียง เช่น วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ วัดศรียาผล และวัดเทพธิดาราม เป็นต้น เพื่อทราบถึงแนวทางการจัดการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงวัด ชุมชน และประวัติศาสตร์ของท้องถิ่น

1.5.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา ในการศึกษาครั้งนี้ มีเนื้อหาที่สำคัญประกอบด้วย

1) การศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ซึ่งจะศึกษาถึงขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมเป็นสำคัญ โดยใช้แนวคิดตามพระราชบัญญัติและระเบียบของกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณวัตถุและโบราณสถาน และของ John J. Lindsay ที่กำหนดในรูปของสมการ เมื่อ $CC = f(Q, T, N, Ut, DM, AB)$ ดังนี้

Q = ปริมาณของแหล่งท่องเที่ยว

- ปริมาณของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ ที่จะรองรับนักท่องเที่ยว
- สิ่งดึงดูดใจในแหล่งท่องเที่ยว

T = ความทนทานหรือความเหมาะสมในการใช้ (Tolerant of its resource to uses)

- ผลกระทบจากนักท่องเที่ยวในด้านสิ่งแวดล้อม
- ความสามารถในการปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว

N = ปริมาณนักท่องเที่ยว

- ฤดูกาล (peak or low period) ที่จะก่อผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม
- การกำหนดการเข้าชมต่อช่วงเวลา/การจัดระบบนักท่องเที่ยว

Ut = ประเภทกิจกรรมและการกำหนดใช้สอย

- กิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว
- รูปแบบที่นำเสนอ เช่น ความเป็นภูมิปัญญาไทย หรือมีไกด์ของวัด

DM = การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์และการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก

- ทัศนียภาพหรือองค์ประกอบสถาปัตยกรรม
- สิ่งอำนวยความสะดวก สถานที่บริการ ความปลอดภัย
- การให้บริการข้อมูลข่าวสาร

AB = ทัศนคติและความคาดหวังของผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

- นักท่องเที่ยว (ทั้งชาวไทยและต่างประเทศ)
- ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด
- ตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง/ผู้ประกอบการ

2) การศึกษานโยบาย แผนงานและแนวทางว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมศิลปากร เป็นต้น รวมทั้งศึกษากฎ ระเบียบ กฎหมายหรือพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้อง เช่น พ.ร.บ.โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 และพ.ร.บ.ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 เป็นต้น ในมิติของการบริหารจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในวัดที่เป็นกรณีศึกษา

3) การศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด คือ การให้ความรู้ ความเข้าใจ และให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ พุทธศาสนา สถาปัตยกรรม ฯลฯ และด้านจิตใจหรือการเสริมสร้างคุณค่าการเรียนรู้และวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการให้ความรู้ ความประทับใจในคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด โดยมุ่งเน้นศึกษาในมิติของโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และภูมิสถาปัตยกรรมภายในวัดที่เป็นกรณีศึกษา

4) การศึกษาบทบาทและการมีส่วนร่วมของชุมชน โรงเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัดที่เป็นกรณีศึกษา ในมิติของการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวร่วมกัน

5) การศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค ของการจัดกิจกรรมและการส่งเสริมการ
ท่องเที่ยวภายในวัด

6) การศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว
ประเภทวัด ที่มีความเหมาะสมต่อสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การส่งเสริมการ
ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความเชื่อมโยงกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม โดยผ่านการจัด
กิจกรรมเสริมความรู้สำหรับการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด

1.5.3 ขอบเขตด้านแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยว
ประเภทวัด มีความละเอียดอ่อนทั้งในมิติของพุทธศาสนา การอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน
ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ดังนั้น แนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ใน
การศึกษาจึงมุ่งเน้นการประยุกต์ใช้เพื่อให้สามารถอธิบายในมิติต่างๆ และเพื่อเชื่อมโยงกับการ
วิเคราะห์ในงานวิจัยได้ โดยมีแนวคิดที่สำคัญ ดังนี้

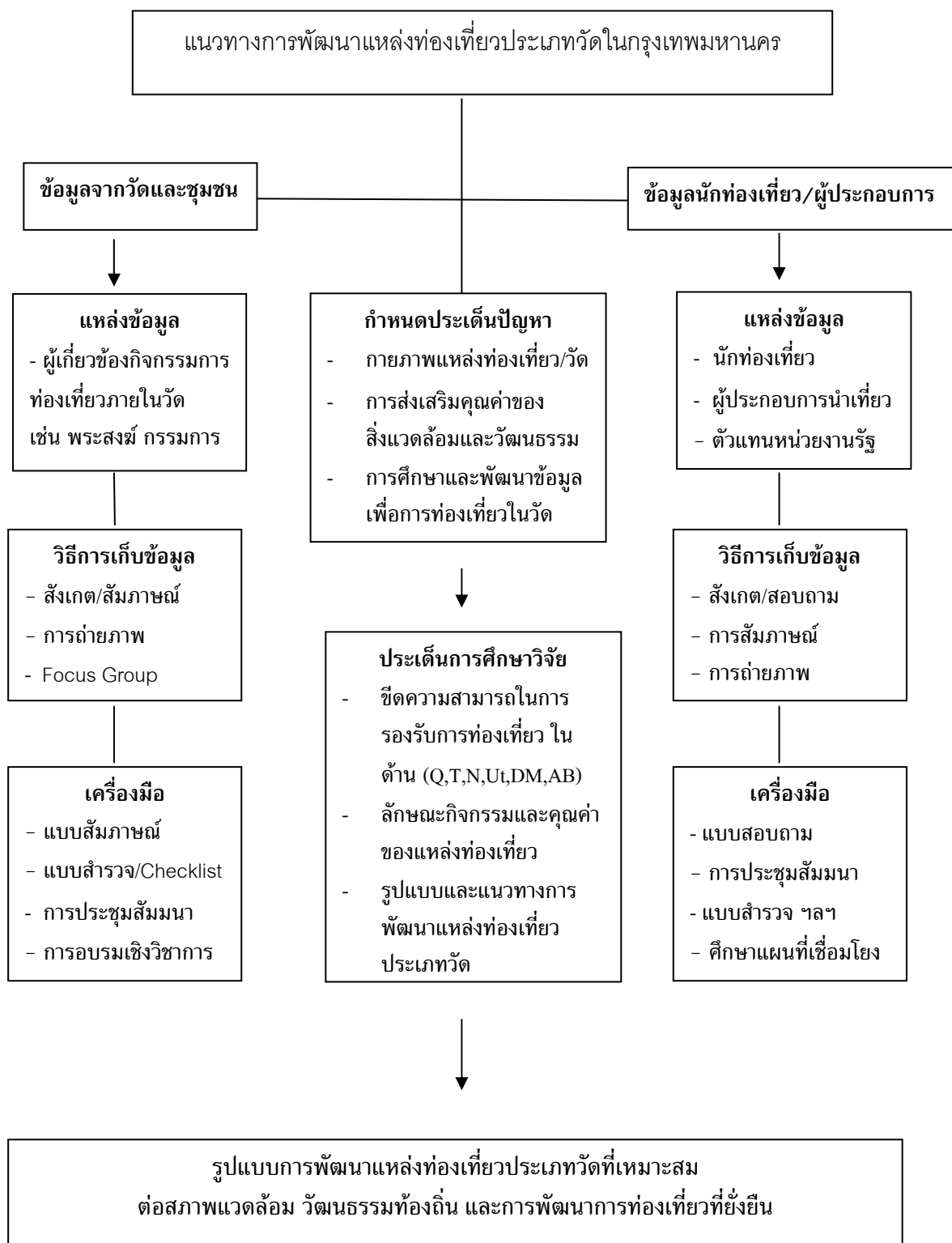
1) แนวคิดในเชิงอำนาจ (Mandating) เพื่อการจัดการดูแลโบราณวัตถุ
โบราณสถาน มุ่งเน้นการใช้แนวคิดและระเบียบด้วยการอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถานตาม
พระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้อง และแนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

2) แนวคิดในเชิงการอำนวยความสะดวก (Facilitating) เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว
มุ่งเน้นใช้แนวคิดการจัดการความรู้ และการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว

3) แนวคิดในเชิงความเป็นหุ้นส่วน (Partnership) มุ่งเน้นการใช้แนวคิดการมีส่วน
ร่วมและการเรียนรู้ของวัด ชุมชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐที่
เกี่ยวข้อง

4) แนวคิดในเชิงการสนับสนุน (Endorsing) มุ่งเน้นการประยุกต์ใช้แนวคิดการ
ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงพุทธ เป็นต้น

แผนภาพที่ 1.1
กรอบแนวคิดและขั้นตอนในการศึกษาวิจัย

1.6 ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ (output)

1.6.1 ได้ทราบถึงขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และจำนวนนักท่องเที่ยวที่เอื้อต่อการพัฒนาวัด ชุมชน การเรียนรู้ทางพุทธศาสนาและการพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจและสังคม

1.6.2 ได้ทราบถึงลักษณะของกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครทั้งในมิติของการให้ความรู้ การใช้ประโยชน์ และการสร้างสรรค์ในเชิงวัฒนธรรมและคุณค่าของการเรียนรู้ในสังคม

1.6.3 ได้รูปแบบและกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวประเภทวัดและรูปแบบการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ที่เชื่อมโยงในด้านเศรษฐกิจ การศึกษา และการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยอาศัยวัฒนธรรมชุมชนและวัดเป็นศูนย์กลาง

1.6.4 ได้ทราบถึงแนวทาง ผลการวิเคราะห์ด้านกฎหมายที่เป็นปัจจัยสนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการท่องเที่ยวประเภทวัด และได้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อรัฐบาลและภาคีที่เกี่ยวข้องของแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวประเภทวัดที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นรูปธรรมและยั่งยืน

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ (outcome)

1.7.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กรมศิลปากร มีแนวทางในการสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด โดยสามารถดำเนินการตามรูปแบบการท่องเที่ยวของวัดที่เหมาะสม และมีส่วนร่วมในฐานะองค์กรที่ให้การสนับสนุนทั้งความรู้ กระบวนการ และงบประมาณที่สอดคล้องกัน

1.7.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีส่วนร่วมในการพัฒนาขีดความสามารถในการรองรับทั้งทางสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม โดยนำปัจจัยวัดขีดความสามารถทางการท่องเที่ยว ไปศึกษาประเมินผลวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

1.7.3 วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีแนวทางในการพัฒนาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวที่เหมาะสม มีทักษะและกระบวนการจัดการในเชิงการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ

1.7.4 ได้แนวทางที่เหมาะสมกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่สามารถรองรับการท่องเที่ยวได้โดยไม่เกิดผลกระทบต่อการเรียนรู้และศักยภาพในการพัฒนา และมีแผนที่การเชื่อมโยงการท่องเที่ยววัดในกรุงเทพมหานคร

1.8. แนวทางการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลงานจากการศึกษาวิจัย จะเป็นรูปแบบหนึ่งของการส่งเสริมและการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อคุณค่าทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการพัฒนาท้องถิ่น ดังนี้

ในระดับนโยบาย

1. หน่วยงานของรัฐ จะได้ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลายและเหมาะสมต่อแหล่งท่องเที่ยวและวัฒนธรรมท้องถิ่น และได้ข้อมูล/ข้อเสนอแนะในการกำหนดนโยบาย
2. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะได้รับทราบข้อมูลเพื่อที่จะทำการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดอย่างต่อเนื่อง โดยการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดเข้ากับกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่น
3. สถาบันการศึกษาและหน่วยงานอื่น จะได้โครงการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศไทย และนักวิจัย นักวิชาการ จะได้รับทราบถึงแนวทางการศึกษาวิจัย และข้อมูลเพื่อการศึกษาค้นคว้าทางด้านการท่องเที่ยวต่อไป

ในระดับปฏิบัติการ

1. วัด ชุมชน ได้แนวทางการพัฒนาวัด และข้อเสนอโครงการเพื่อพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด โดยอาศัยทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นสื่อในการพัฒนา พร้อมทั้งได้ทราบถึงขีดความสามารถของวัดในการจัดกิจกรรมต่างๆ ภายในวัด
2. ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยวทุกประเภท จะได้รับทราบถึงขีดความสามารถของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด และข้อปฏิบัติที่จะสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวและร่วมสร้างสรรค์การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความเหมาะสม
3. นักท่องเที่ยว จะได้รับความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักในคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวที่สร้างความประทับใจและประสบการณ์ที่มีคุณค่าต่อตนเอง

1.9 สรุป

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร” เกิดขึ้นจากความสนใจที่จะศึกษาถึงแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และมรดกศิลปวัฒนธรรม เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเชื่อมโยงกับเส้นทางการท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวในประเภทต่างๆ ในประเด็นที่สอดคล้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ การจัดการระบบสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) การปรับปรุงปฏิสังขรณ์สถาปัตยกรรม

สภาพแวดล้อมทางภูมิทัศน์หรือสิ่งดึงดูดใจ (Attraction) การจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัด และการเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคม (Accessibility) กับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว ศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร และศึกษารูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางด้านศิลปกรรมและวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความเชื่อมโยงกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาที่ผสมผสานทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณจากวัดที่เป็นกรณีศึกษาในกรุงเทพมหานคร จำนวน 9 วัด ได้แก่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์) วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร และวัดไตรมิตรวิทยารามวรวิหาร โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเป็นการพัฒนาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดทั้งในด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม การศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด คือ การให้ความรู้ ความเข้าใจ และให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ พุทธศาสนา สถาปัตยกรรม ฯลฯ และด้านจิตใจหรือการเสริมสร้างคุณค่าการเรียนรู้และวัฒนธรรม รวมทั้งการส่งเสริมบทบาทและการมีส่วนร่วมของชุมชน โรงเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัดที่เป็นกรณีศึกษา ในมิติของการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวและพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความเหมาะสมต่อสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมสืบต่อไป

บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คณะผู้ศึกษาได้ทบทวนวรรณกรรม เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการเสริมสร้างแนวคิดทางการท่องเที่ยว การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม และการศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ข้อมูลพื้นฐาน และกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในการศึกษาทั้ง 9 วัด โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 2.1 การทบทวนวรรณกรรม

- 1) แนวคิดเกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว
- 2) แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม
- 3) แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน/สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์
- 4) แนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยชุมชน
- 5) แนวคิดการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม

ส่วนที่ 2.2 ประวัติวัดและกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร

ส่วนที่ 2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสรุป

2.1 การทบทวนวรรณกรรม

2.1.1 แนวคิดเกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว

(Carrying Capacity for Tourism Development)

ขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่เป็นแนวคิดในวิชานิเวศวิทยาที่มีข้อสมมติฐานว่า ในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง ความสามารถในการรองรับของพื้นที่จะมีขีดจำกัดในตัวเอง กล่าวคือมนุษย์สามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ผืนนั้นๆ ได้ระดับหนึ่งเท่านั้น หากมีการใช้ประโยชน์หรือใช้พื้นที่โดยขีดจำกัดนี้ไป จะทำให้สภาพและความสมดุลของพื้นที่สูญเสียไปจนเกิดปัญหาต่อเนื้อที่อื่น ๆ ตามมา คือ ทำให้พื้นที่นั้นเสื่อมโทรมลงไป

Andrew W.Gilg (1999, p.45) (Rural Change and Sustainability: Agriculture, the Environment and Communities) ได้ให้ความหมาย ของคำว่า ขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ไว้ว่า "ปริมาณการใช้ประโยชน์พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่พื้นที่นั้นจะสามารถแบกรับไว้ได้ ก่อนที่จะเกิดความเสื่อมโทรมขึ้น"

โดยได้ระบุคำจำกัดความไว้ว่า "ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวเป็นจำนวนของผู้คนที่สามารถของผู้คนที่สามารถอยู่ได้ในทุกเวลาที่จะทำให้สิ่งแวดล้อม-ล้อมถูกทำลายน้อยที่สุดและนักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกได้เพียงพอ"

สำหรับความต้องการที่เกิดขึ้นและต้องไม่กระทบต่อความจำเป็นพื้นฐานและความรู้สึกนึกคิดของประชาชนท้องถิ่น (WHO, อ้างใน สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย 2541, น.2-5) ขีดความสามารถทางการท่องเที่ยวจะแปรเปลี่ยนไปตามชนิดของแหล่งท่องเที่ยว เวลา และสถานที่ เกณฑ์การตัดสินใจ รวมถึงความสามารถ หรือโอกาสในการจัดการในการควบคุม ป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น เนื่องจากปริมาณนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น โดยไม่กระทบต่อความจำเป็นพื้นฐาน และความรู้สึกนึกคิดของประชาชนท้องถิ่น หากพิจารณาขีดความสามารถสำหรับการท่องเที่ยว สามารถพิจารณาใน 3 พื้นที่ คือ

1. เขตแหล่งที่มาของนักท่องเที่ยว (The tourist generating zone) เกี่ยวข้องกับความพร้อมของการไปเที่ยว และความสนใจในแหล่งท่องเที่ยวเฉพาะหรือในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ ซึ่งอาจทำให้การตัดสินใจเดินทางเปลี่ยนแปลงได้

2. เขตต่อเนื่อง (The transit zone) ความอึดตัวหรือความคับคั่งของการเดินทางระหว่างแหล่งที่มา จุดท่องเที่ยว ซึ่งอาจทำให้การเดินทางเป็นไปได้ยาก

3. เขตเป้าหมายการท่องเที่ยว (The receiving or destination zone) ความอึดตัวในระดับที่ทำลายสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ทั้งเขตหวงห้ามหรือไม่เหมาะสมกับการท่องเที่ยว เขตท่องเที่ยวชั่วคราว และเขตท่องเที่ยวถาวร พร้อมสิ่งอำนวยความสะดวก

สำหรับการพิจารณาขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ หากจะแบ่งตามประเภทใหญ่ ๆ แล้ว สามารถแบ่งออกได้ 4 ด้านด้วยกัน คือ

1. ความสามารถในการรองรับด้านเศรษฐกิจ (Economic Capacity) เป็นการพิจารณาขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ควรจะใช้พื้นที่ในระดับความเข้มข้นเท่าใด จึงจะให้ประโยชน์สูงสุดทางด้านเศรษฐกิจ กล่าวคือ จำเป็นต้องมีการลงทุนเพื่อก่อให้เกิดผลตอบแทนสูงสุด เมื่อลงทุนเพิ่มขึ้นจนถึงจุดหนึ่งที่เหมาะสมเท่านั้น การลงทุนน้อยกว่าจุดนี้ จะไม่ได้ผลตอบแทนสูงสุด แต่ในทางกลับกันหากลงทุนมากกว่าจุดนี้ ผลตอบแทนก็จะเริ่มลดลงเช่นกัน

2. ความสามารถรองรับด้านกายภาพ (Physical Capacity) เป็นขีดจำกัดที่กำหนดได้ค่อนข้างชัดเจน และจับต้องได้มากกว่าการพิจารณาในด้านอื่น ๆ เช่น ขนาดของพื้นที่แหล่ง

ท่องเที่ยว ซึ่งมีอยู่แน่นอนตายตัว ย่อมเป็นตัวกำหนดว่า จะสามารถสร้างอาคาร หรือสิ่งก่อสร้าง ได้จำนวนมากน้อยเท่าใด เป็นต้น

3. ความสามารถรองรับในด้านนิเวศวิทยา (Ecological Capacity) หมายถึงระดับ การใช้ประโยชน์สูงสุดของพื้นที่ ที่จะแบกรับได้ก่อนที่สภาพแวดล้อมหรือระบบนิเวศจะเสื่อมโทรม ลง จนยากที่จะแก้ไขให้กลับสู่จุดเดิมได้

4. ความสามารถในการรองรับตามความรู้สึก (Perceptual Capacity) เป็นกรณีนี้ ความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ที่จะอาศัยความต้องการและความรู้สึกของผู้มาใช้สถานที่ หรือนักท่องเที่ยวเป็นหลักในการกำหนด แต่การกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับ แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งตามความรู้สึกของนักท่องเที่ยวค่อนข้างจะทำได้ลำบากทั้งนี้เนื่องจาก ความรู้สึกความต้องการของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันมากโดยขึ้นอยู่กับ อายุ อุปนิสัย ประสบการณ์ สภาพสังคม ระดับการศึกษา ระดับรายได้ รวมทั้งรสนิยมของแต่ละกลุ่ม

ส่วนปัจจัยที่ส่งผลสำคัญต่อการเพิ่มหรือลดของขีดความสามารถในการรองรับทางการ พัฒนาการท่องเที่ยว นักวิชาการได้ระบุว่า มี 2 ประการ คือ

1. ลักษณะของแหล่งท่องเที่ยว (Characteristics of Destination) อันได้แก่ ลักษณะ ทางกายภาพและชีวภาพ องค์กรและการจัดการทางการเมือง โครงสร้างทางเศรษฐกิจและการ พัฒนาสังคม ลักษณะของคนในท้องถิ่น

2. ลักษณะของนักท่องเที่ยว (Characteristics of Tourist) ได้แก่ ลักษณะทางสังคม เศรษฐกิจ และจิตวิทยา ลักษณะการใช้แหล่งท่องเที่ยว จำนวนและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งแนวคิดนี้มีความสำคัญต่อการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะยาว

ส่วนการศึกษาของ John J. Lindsay (1987, P, 17) ได้กำหนดขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวในรูปของสมการ ว่า เมื่อ $CC = f(Q, T, N, Ut, DM, AB)$ ดังนี้

Q = ปริมาณของแหล่งท่องเที่ยว

- ปริมาณของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ ที่จะรองรับนักท่องเที่ยว
- สิ่งดึงดูดใจในแหล่งท่องเที่ยว

T = ความทนทานหรือความเหมาะสมในการใช้ (tolerance of its resource to uses)

- ผลกระทบจากนักท่องเที่ยวในด้านสิ่งแวดล้อม
- ความสามารถในการปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว

N = ปริมาณนักท่องเที่ยว

- ฤดูกาล (peak or low period) ที่จะก่อผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม

- การกำหนดการเข้าชมต่อช่วงเวลา/การจัดระบบนักท่องเที่ยว

Ut = ประเภทกิจกรรมและการกำหนดใช้สอย

- กิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว

- รูปแบบที่นำเสนอ เช่น ความเป็นภูมิปัญญาไทย หรือมีไกดซ์ของวัด

DM = การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์และการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก

- ทัศนียภาพหรือองค์ประกอบสถาปัตยกรรม

- สิ่งอำนวยความสะดวก สถานที่บริการ ความปลอดภัย

- การให้บริการข้อมูลข่าวสาร

AB = ทัศนคติและความคาดหวังของนักท่องเที่ยว และเจ้าของพื้นที่หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวในประเด็นดังกล่าวข้างต้น

ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว

1. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ได้แก่ นักท่องเที่ยว เจ้าของพื้นที่ ภาครัฐ ชุมชนท้องถิ่น ผู้ประกอบการ และแหล่งท่องเที่ยว

2. ปัจจัยที่ต้องคำนึงถึงในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ภาพลักษณ์ (Image) ขีดจำกัดขั้นต่ำ (Thresholds) การรองรับขั้นต่ำ เช่น การลงทุน ความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity)

การพิจารณาถึงความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว จะต้องพิจารณาถึง

1. ลักษณะทางกายภาพ/ชีวภาพ (สถานภาพของระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติ) เช่น ที่ตั้ง-สัตว์ป่า-นก-ความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นต้น

2. องค์การและการจัดการ (สถานภาพการจัดการพื้นที่ในปัจจุบัน) เช่น สถานภาพทางการด้านกฎหมาย-การแบ่งเขตการจัดการพื้นที่-เช่น เขตบริการ-นันทนาการ-เขตสงวน-เขตพื้นที่-กิจกรรมพิเศษ เป็นต้น และสถานภาพการจัดการด้านการท่องเที่ยวและนันทนาการ

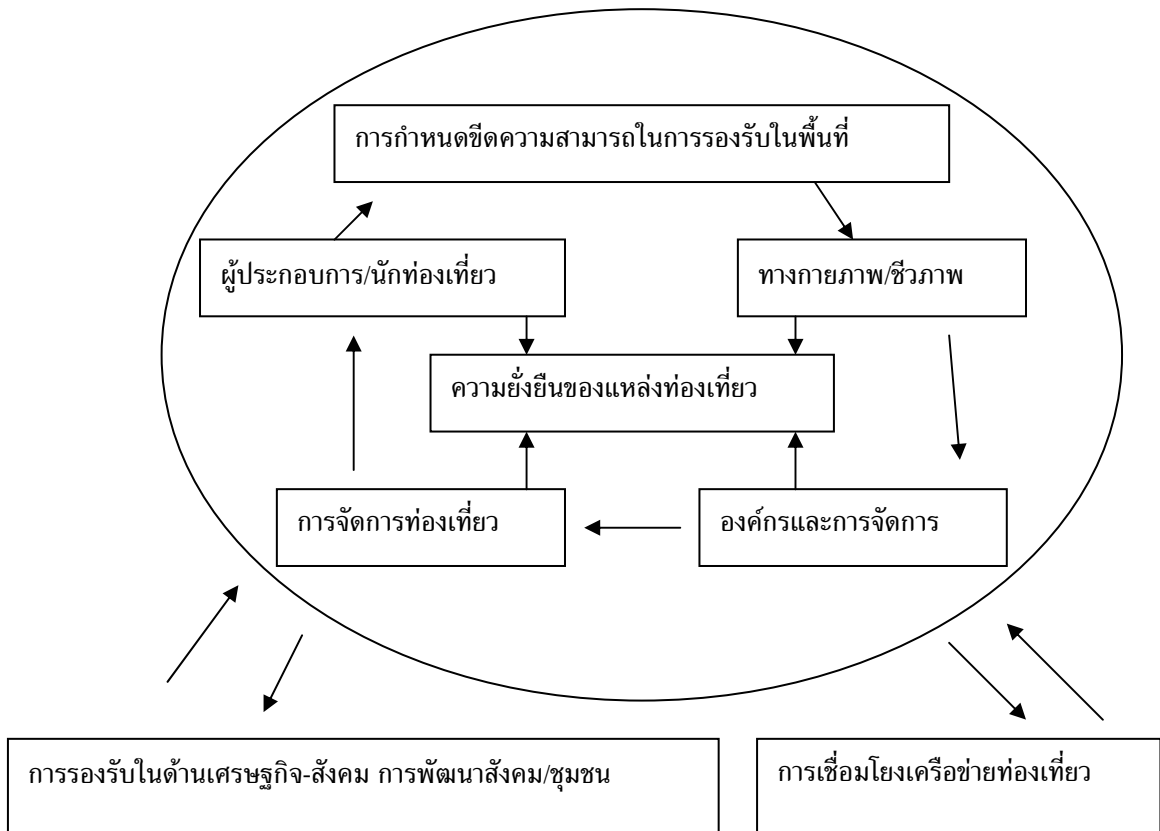
3. สถานภาพด้านการจัดการท่องเที่ยวและการบริหาร (โครงสร้างทางด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาสังคม-รวมถึงลักษณะของคนในพื้นที่ การมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่

4. ผู้ประกอบการ เช่น ที่พัก กลุ่มมัคคุเทศก์และการขนส่ง เป็นต้น

5. ลักษณะของนักท่องเที่ยว-สถานภาพทางสังคม เศรษฐกิจ-จิตวิทยา-การใช้แหล่งท่องเที่ยว-จำนวน-พฤติกรรม เป็นต้น

การกำหนดขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวจะเป็นส่วนที่สำคัญทำให้การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่เกิดความยั่งยืน ดังนี้

แผนภาพที่ 2.1
การเชื่อมโยงการกำหนดขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว

2.1.2 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ช่วยสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ของชุมชนท้องถิ่น นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการ เป็นการประสานกันระหว่างกระแสการอนุรักษ์กับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ โดยการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ บนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ ชุมชนท้องถิ่น ประเพณี วัฒนธรรม และที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการ วางแผน ในกิจกรรมการท่องเที่ยว และเน้นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นให้มากขึ้น

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2541,น.4) ให้ความหมายว่า “ การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับ

ทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น บนพื้นฐานของ ความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ “

Lizabeth Boo (1991.อ้างใน ยุวดี นิรัตน์ตระกูล , 2538, น. 51-53) ได้ให้นิยามว่า “ การท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ อันเนื่องมาจากการมีรายได้สำหรับการดูแลรักษาพื้นที่การสร้างงานให้ชุมชนหรือท้องถิ่น และการสร้างจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม”

The Ecotourism Society (1991. อ้างแล้ว) ให้ความหมายว่า “ การเดินทางท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ซึ่งมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และทำให้ชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนท้องถิ่นดีขึ้น “

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มี 3 ประการ คือ การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของชุมชน และการกระจายรายได้ และมีวัตถุประสงค์ 4 ประการ คือ

1. เพื่อพัฒนาจิตสำนึกและความเข้าใจ ของนักท่องเที่ยวในการทำคุณประโยชน์แก่สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ
2. เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ที่มีคุณภาพหรือมีคุณค่าให้แก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนแหล่งท่องเที่ยว
3. เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชนที่แหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่
4. เพื่อดูแล รักษา และคงไว้ซึ่งคุณภาพสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือเชิงนิเวศนี้ ปัจจุบันได้รับการผลักดันให้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ Ecotourism เป็นทางเลือกของนักท่องเที่ยวโดยให้ความสำคัญของความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ การจ้างงานและการสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น (Tensie Whelan, 1991, p. 4) และเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและฟื้นฟูคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยมีแนวคิดที่ต้องคำนึงถึงความยั่งยืนทางธรรมชาติและวัฒนธรรม รวมถึงวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นว่าต้องสามารถใช้ทรัพยากรเหล่านั้นถึงรุ่นลูก รุ่นหลาน ไม่ทำลายทรัพยากร ทำให้เกิดผลกระทบน้อยที่สุด ที่สำคัญคนในท้องถิ่นต้องได้รับประโยชน์จากทรัพยากรนั้น และต้องมีส่วนร่วมและรับรู้ในการวางแผนการจัดการให้ประชาชนได้รับการศึกษาความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องถึงทรัพยากรในท้องถิ่นของตน ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้รับการผลักดันและส่งเสริมให้เป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของการพัฒนาแบบยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นแนวคิดที่

เกิดขึ้นโดยมีสาเหตุมาจากแนวโน้มสองประการมาบรรจบกันคือ แนวโน้มเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และ แนวโน้มความเปลี่ยนแปลงเรื่องอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวซึ่งสามารถสรุปเป็นสาระสำคัญดังนี้

1) แนวโน้มเรื่องการอนุรักษ์ การที่ประชากรเพิ่มขึ้นและภาวะทางเศรษฐกิจถดถอยในหลายประเทศกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ อย่างเช่น การตัดไม้ทำลายป่า การทำเหมืองแร่ และการเกษตรเกิดขึ้นภายในและบริเวณทั่วไปซึ่งส่วนใหญ่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศจนทำให้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมและผลที่ตามมาคือความไม่ยั่งยืนของการพัฒนาทางเศรษฐกิจในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายจึงได้พยายามผสมผสานเรื่องของการอนุรักษ์เข้ากับการพัฒนาทางเศรษฐกิจโดยการใช้ประโยชน์พื้นที่อนุรักษ์ที่จัดตั้งขึ้นก่อนหน้าแล้วและที่กำลังประกาศจัดตั้งขึ้นให้เป็นแหล่งพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมควบคู่ไปกับการสงวนรักษาระบบนิเวศตามธรรมชาติ ทั้งนี้โดยการส่งเสริมเรื่องการท่องเที่ยวในบริเวณพื้นที่อนุรักษ์ อย่างเช่นอุทยานแห่งชาติ ด้วยความเชื่อว่าการท่องเที่ยวในพื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติเป็นทางเลือกอย่างหนึ่งที่เปิดโอกาสให้มีการจ้างงานและสร้างรายได้จำนวนมากทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ซึ่งเท่ากับเป็นการสร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจให้แก่ราษฎรในชนบท เพื่อจะได้ตระหนักถึงความสำคัญและหันมาช่วยกันสนับสนุนการสงวนรักษาพื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนเป็นแรงผลักดันให้กลุ่มอนุรักษ์และประชาชนทั่วไปยอมรับทั่วกันว่า การท่องเที่ยวมีการวางแผนที่ดีจะมีศักยภาพใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการอนุรักษ์อุทยานแห่งชาติและพื้นที่อนุรักษ์ประเภทอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี

2) แนวโน้มเรื่องการท่องเที่ยว สำหรับแนวโน้มเรื่องการท่องเที่ยวนั้นปรากฏค่อนข้างแจ่มชัดในระยะ 10 ปี ที่ผ่านมามนุษย์ได้เปลี่ยนแปลงวิถีการใช้เวลาว่างในการเดินทางท่องเที่ยว โดยมีแนวโน้มว่าต้องการท่องเที่ยวแบบผจญภัยเข้าไปมีส่วนร่วมและสัมผัสกับธรรมชาติอย่างแท้จริง นอกจากนี้นักท่องเที่ยวยังอยากที่จะศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับสถานที่ที่ไปเยือนตั้งแต่เรื่องระบบนิเวศไปจนถึงชนิดพันธุ์พืช หรือสัตว์ที่หายากหรือกำลังจะสูญพันธุ์ และประเด็นปัญหาด้านการอนุรักษ์ เช่น การสูญเสียทรัพยากรป่าไม้ การลักลอบล่าสัตว์ป่า ฯลฯ ดังจะเห็นได้จากจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มสูงขึ้นตามลำดับตามอุทยานแห่งชาติและพื้นที่อนุรักษ์ประเภทอื่นๆ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้สาเหตุสำคัญจากการตื่นตัวและให้ความสนใจเกี่ยวกับคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติที่เป็นปัญหาเกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก

จากแนวโน้มสองประการดังกล่าวข้างต้นมาบรรจบกัน ส่งผลให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศขึ้น ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงมีความหมาย

มากกว่าการท่องเที่ยวแบบธรรมดา แต่จะหมายความรวมไปถึงการท่องเที่ยวที่จะต้องมีการอนุรักษ์ควบคู่ไปด้วย

การท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศหรืออาจเรียกว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มาจากคำภาษาอังกฤษว่า “Ecotourism” ซึ่งเป็นคำผสมกันระหว่างคำว่า Ecology หรือ นิเวศวิทยา กับ คำว่า Tourism หรือการท่องเที่ยว ในวงการท่องเที่ยวยังมีคำภาษาอังกฤษอื่น ๆ ที่สำคัญและใช้ในความหมายใกล้เคียงกัน อาทิ Nature Based, Green Tourism, Bio Tourism, Low impact Tourism, หรือคำในภาษาไทยว่า นิเวศสัญจร, การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์, การท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ, การท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์, นักวิชาการบางท่านสนใจเฉพาะพื้นที่ธรรมชาติ แต่นักวิชาการบางท่านกล่าวว่าต้องพิจารณาด้านสังคม และวัฒนธรรมด้วย ความขัดแย้งดังกล่าวจะนำเสนอออกมาในลักษณะของการเรียกขาน กล่าวคือได้มีความพยายามบัญญัติคำขึ้นมาหลายคำ อาทิ Eco-cultural Tourism คำเหล่านี้บัญญัติขึ้นเพื่อพยายามจะชี้ให้เห็นว่าเป็นการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) แต่คำที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายที่สุด คือ Ecotourism ซึ่งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยใช้คำในภาษาไทยว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” และต่อมาก็ใช้คำว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ”

นิยามและความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีบุคคลและกลุ่มบุคคลได้ให้ความหมายดังต่อไปนี้

Hector Ceballos-Lascurain, แห่งสภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์ (International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources - IUCN) ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นบุคคลแรกที่กำหนดความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า “เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังธรรมชาติโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น” (World Commission on Environment and Development, 1987, อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, คณะวนศาสตร์, ศูนย์วิจัยป่าไม้, 2538, น. 3-1)

Elizabeth Boo (1991. อ้างใน ยุวดี นิรัตน์ตระกูล , 2538, น. 51-53) ซึ่งเป็นผู้คลุกคลีกับงานวิจัยการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในลาติน อเมริกาและหมู่เกาะแคริบเบียนพร้อมๆกับเขียนรายงานเรื่อง “Ecotourism : The Potentials and Pitfalls” ได้ให้นิยามของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่า “การท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ อันเนื่องมาจากการมีรายได้สำหรับการดูแลรักษาพื้นที่ การสร้างงานให้ชุมชนหรือท้องถิ่นและการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม”

The Ecotourism Society (ททท. กองวางแผนโครงการ, 2536, น. 4) ซึ่งเป็นองค์กรภาคเอกชนที่มีบทบาทโดยตรงเกี่ยวกับการศึกษาวางแผนและเผยแพร่ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้กำหนดความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในช่วงแรกว่า “การเดินทางไปเยือนแหล่งธรรมชาติโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ธรรมชาติ ด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือทำลายคุณค่าของระบบนิเวศในขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเกิดประโยชน์ต่อประชาชนท้องถิ่น”

ต่อมาคำนิยามของ The Ecotourism Society ก็ได้รับการปรับปรุงโดย Western ให้สั้นและกระชับ แต่มีความหมายสมบูรณ์มากขึ้นว่าเป็น “การเดินทางท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติซึ่งมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนท้องถิ่นดีขึ้น”

การประชุม Globe 90' ณ ประเทศแคนาดาได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า “การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนหมายถึงการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบันโดยมีการปกป้องและสงวนรักษาโอกาสต่าง ๆ ของอนุชนรุ่นหลังด้วยการท่องเที่ยวที่มีความหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองของความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคมและความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และระบบนิเวศด้วย” (Globe 90' Conference, อ้างถึงใน สมัย อากาศิรม และเยวานันท์ เขมฐรัตน์, บรรณานิติการ, 2538, น. 191)

สำหรับประเทศไทย นักวิชาการด้านการท่องเที่ยวได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ ดังนี้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ไว้ว่า “การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ”

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (Ecotourism Network Newsletter, 2539, น. 7) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การท่องเที่ยว โดยเข้าไปสัมผัสกับธรรมชาติซึ่งต้องมีการได้ความรู้ทางนิเวศวิทยา จากผู้มีความรู้ในเรื่องนั้น ๆ อย่างแท้จริง เพื่อให้นักท่องเที่ยวที่เข้าไปมีความรู้เพิ่มขึ้น รวมถึงการสัมผัส สภาพทางธรรมชาติ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชากรในท้องถิ่นและความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่ต้องรักษาไว้”

เสรี เวชชบุษกร บุษกร (2538, น. 48 – 51) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หมายถึงการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ ต่อ

สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งหมายรวมถึง วัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นตลอดจนโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้วย”

ส่วนพงศ์ศานต์ พิทักษ์มหาเกตุ (พงศ์ศานต์ พิทักษ์มหาเกตุ, 2538, น. 37) กล่าวว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการให้ความรู้ ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวในด้านระบบนิเวศของทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วยธรรมชาติ ป่าไม้ และแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ตลอดจนคุณค่าความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม ฯลฯ ของชุมชนนั้น ๆ เมื่อนักท่องเที่ยวมีความเข้าใจดีแล้ว นักท่องเที่ยวจึงปฏิบัติให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ หรือชุมชนนั้น โดยไม่ก่อให้เกิดผล กระทบต่อระบบนิเวศของสิ่งแวดล้อม สังคม หรือต่อชุมชนนั้น”

ภราเดช พยัทธิเชียร (2539, น. 5) กล่าวถึงว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หรือ Ecotourism เป็นเพียงรูปแบบการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งเท่านั้น ความหมายของ Ecotourism คือ การเดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น . . .”

ยุวดี นิรัตน์ตระกูล (2538, น. 51) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ต้องใช้ทุนธรรมชาติอย่างมีธรรมาภิบาลและให้มีความมั่นคงยั่งยืนและท้ายที่สุดจะต้องคืนทุนต่อสังคมในที่นี่หมายถึง การให้ท้องถิ่นได้มีโอกาสตั้งแต่เริ่มรับรู้ ตัดสินใจมีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์เหล่านี้ถือเป็นกระบวนการที่สมบูรณ์พิจารณาทั้งในเรื่องทุนธรรมชาติและทุนทางสังคมซึ่งส่งผลต่อทุนทางเศรษฐกิจที่ดำรงอยู่ได้”

สุดาพร วรพล (2536, น. 27) กล่าวถึงการท่องเที่ยวทางธรรมชาติว่า “เป็นการเดินทางท่องเที่ยวต้องไม่รบกวนหรือทำลายธรรมชาติ มีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษา ชื่นชมเพลิดเพลินกับภูมิประเทศพื้นที่ป่าไม้และสัตว์ป่ารวมถึงวัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในพื้นที่นั้น ๆ ด้วย”

จากความหมายดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึงการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อศึกษา ชื่นชมความงดงามสุนทรีย์ภาพ โดยมีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อม และสามารถสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนในท้องถิ่น”

จากนิยามและความหมายดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้ ความหมายที่เป็นสาระสำคัญ ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวที่จะส่งเสริมและพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ควรเป็นพื้นที่ธรรมชาติ ที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม และอาจรวมไปถึงแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ธรรมชาตินั้นด้วย

2. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติและระบบนิเวศโดยเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายหรือทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม

3. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสหรือมีประสบการณ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติโดยตรง และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งนอกจากจะได้รับความพึงพอใจแล้ว ยังจะเป็นการเสริมสร้างจรรยาบรรณในด้านสิ่งแวดล้อมเชิงบวกด้วย

4. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์กลับคืนสู่ธรรมชาติและ การอนุรักษ์ธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกันจะเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนในท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม

5. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จะมุ่งเน้นที่คุณค่าธรรมชาติหรือลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวไม่ใช่เน้นที่การเสริมแต่งหรือการพัฒนาอำนวยความสะดวกต่าง ๆ

วิลลาศ เตชะไพฑูลย์ (2538, น. 192) ได้กล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงขั้นตอนมาเป็นหลักการเบื้องต้นดังนี้

1. มุ่งพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศก่อน ส่วนการพัฒนาการท่องเที่ยวระหว่างประเทศนั้นจะต้องเหมาะสมกับระบบสาธารณูปโภคที่รองรับเป็นสำคัญ

2. ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ (Local Participation)

3. ต้องคำนึงถึงขีดขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) ทุก ๆ ด้านทั้งทางด้านของจำนวนนักท่องเที่ยวตัวสถานที่ท่องเที่ยวชุมชนและสภาพแวดล้อมโดยรวม

4. มุ่งใช้วัสดุและผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น (Local Products)

5. เน้นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น โดยมุ่งประโยชน์ในระยะยาวของชุมชน

6. คุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมนั้น เป็นคุณค่าที่มีอยู่ในตัวเอง (Intrinsic Value) จึงมีคุณค่ามากกว่าในฐานะเพียงเป็นแหล่งรองรับการท่องเที่ยวเท่านั้น ความอยู่รอดในระยะยาวจึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจละเลยได้

7. การปรับตัวเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นสิ่งจำเป็น แต่ทั้งนี้ต้องไม่ขัดกับหลักการดังกล่าวข้างต้น

8. ภาครัฐกิจการท่องเที่ยว องค์กรท้องถิ่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม และรัฐมีหน้าที่จะต้องทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาค และวางอยู่บนหลักการข้างต้น

จากแนวความคิดดังกล่าว ที่มีการแปลออกมาเป็นหลักการเบื้องต้นก็จะมีคุณสมบัติคล้องกับหลักการของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Principles of Ecotourism) 8 ประการ คือ

1. มีพื้นฐานอยู่บนธรรมชาติ วัฒนธรรม และชุมชน (Nature-based/Cultural-based/community-based)
2. มีการบริหารจัดการที่ยั่งยืน (Sustainable Manage)
3. คำนึงถึงเรื่องสังคมและวัฒนธรรม (Inclusive of Social and Cultural Aspect)
4. ให้ความรู้กับนักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่น (Education to Tourist and Local People)
5. คนท้องถิ่นได้รับประโยชน์ (Benefit to Local People)
6. คนท้องถิ่นมีส่วนร่วม (Involvement of Local People)
7. แหล่งท่องเที่ยวต้องเป็นของแท้ ดั้งเดิม (Product Authentic)
8. นักท่องเที่ยวมีความพอใจ (Tourist Satisfactories)

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ

1. การจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว
3. การมีส่วนร่วมของชุมชนและการกระจายรายได้

การวางแผน และจัดการในเรื่องการท่องเที่ยวจะต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบทั้ง 3 ประการข้างต้นเสมอ สาระสำคัญขององค์ประกอบดังกล่าว อาจสรุปได้ดังนี้

1. การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ถือเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ หากธรรมชาติและระบบนิเวศได้รับผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ในรูปแบบใดก็ตามโอกาสที่ธรรมชาติและระบบนิเวศเหล่านั้นจะเสื่อมโทรมลงหรือถูกทำลายโดยคุณค่างาก็มีอยู่สูง ดังนั้น การให้ความรู้ ความเข้าใจ หรือการสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับความจำเป็นในการปกป้องรักษาธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อให้คงอยู่สนองความต้องการของคนทั่วไปจึงเป็นสิ่งที่ต้องกระทำ นอกจากนี้การสร้างจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์ยังรวมไปถึงบุคคลกลุ่มอื่น ๆ เช่น ราษฎร

ท้องถิ่น ภาครัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดูแลรับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวด้วย ฯลฯ วิธีการสร้างจิตสำนึกมีหลายรูปแบบแต่สำหรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้นมักจะเน้นวิธีการจัดทำโปรแกรมสื่อความหมายธรรมชาติ (Interpretation program) เช่น การจัดให้มีศูนย์สื่อความหมายธรรมชาติ (Interpretive Center) ในแหล่งท่องเที่ยว จัดให้มีเอกสารสิ่งพิมพ์ที่จำเป็นต่อการศึกษาเรียนรู้ จัดให้มีนิทรรศการ/ป้ายบรรยายตามบริเวณหรือจุดท่องเที่ยวต่าง ๆ จัดให้มีเส้นทางเดินเท้าหรือเดินป่าที่ให้ประสบการณ์ในการเรียนรู้ธรรมชาติแก่ผู้มาเยือน รวมไปถึงการฝึกอบรมมัคคุเทศก์และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่รับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวให้สามารถชี้แนะและอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติและนิเวศวิทยาของสิ่งต่าง ๆ ที่นักท่องเที่ยวพบเห็น

2. ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว องค์ประกอบนี้มีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบแรกโดยตรง กล่าวคือ นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Ecotourist) มักเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความปรารถนาหรือสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติในลักษณะต่าง ๆ และสภาพภูมิทัศน์ตามธรรมชาติ ตลอดจนแหล่งธรรมชาติที่ยากลำบากต่อการเดินทางและทำทนาย และมักจะไม่สนใจความสะดวกสบาย เช่น การเดินทางท่องเที่ยวแบบชายหาด พักตามรีสอร์ทหรือโรงแรมหรู ๆ กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงต้องการการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติแวดล้อมมากกว่า ดังนั้น การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงจะต้องพิจารณาถึงการจัดการให้มีสื่อความหมายธรรมชาติเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับธรรมชาติในแง่มุมต่าง ๆ ทั้งในระดับกว้างและระดับลึกซึ่ง ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์ให้แก่ นักท่องเที่ยว และได้รับความพึงพอใจกลับไป

3. การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและการกระจายรายได้ สภาพทางเศรษฐกิจและชุมชนท้องถิ่น ที่ตั้งอยู่ภายในและรอบ ๆ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ อย่างเช่น อุทยานแห่งชาติ ควรได้รับการพิจารณาให้เป็นวัตถุประสงค์หรือองค์ประกอบที่สำคัญของการส่งเสริมและจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพราะการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่นในระยะยาวมากกว่า กิจกรรม อื่น ๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อความอยู่รอดของธรรมชาติแวดล้อม ดังนั้น การเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบต่างๆ จะช่วยให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อมรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น การลงทุนเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดเล็กที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมต่ำ (Low scale- Low impact tourism development) การเป็นมัคคุเทศก์ (Nature Guides) การนำสินค้าที่เป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านมาขายแก่นักท่องเที่ยว และการจ้างงานในส่วนบุคคลอื่น ๆ เป็นต้น

พงศ์ศานต์ พิทักษ์มหาเกตุ (2538, น. 38) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ 5 ประการ คือ

1. ต้องมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด (Less impact) ต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนขนบธรรมเนียม และประเพณีของคนในท้องถิ่น

2. ต้องให้ความรู้และความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว ในรูปของสื่อต่าง ๆ เพื่อให้ นักท่องเที่ยวมีความรู้ ความเข้าใจได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในด้านการ อนุรักษ์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและให้มีความตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้ง วัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ฯลฯ ของชุมชนนั้น จนนักท่องเที่ยวมีความระมัดระวัง ช่วยกัน ป้องกันและช่วยกันลดผลกระทบในด้านต่างๆ ที่อาจจะมีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือวิถีชีวิต ของชุมชนนั้น ๆ

3. ต้องให้ผลประโยชน์แก่ชาวบ้านในท้องถิ่น (Local Benefits) ในการจ้างงานโดย ทางตรงและทางอ้อม เช่น การบริการจัดนำเที่ยว การให้บริการนักท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ การขาย อาหาร การขายของที่ระลึก ฯลฯ เป็นต้น

4. ต้องให้ชาวบ้านในท้องถิ่นมีส่วนร่วม (Local Participation) ในการวางแผน การ ตัดสินใจ การจัดการ และการพัฒนาการท่องเที่ยวไปสู่ท้องถิ่นของเขา ซึ่งจะช่วยให้ชาวบ้านใน ท้องถิ่นเกิดความภูมิใจ มีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยว ซึ่งได้แก่ ธรรมชาติ สังคม และชุมชนนั้น ๆ แล้วผนึกกำลังร่วมแรงร่วมใจช่วยกัน พัฒนา และอนุรักษ์ทรัพยากรนั้นไว้อย่าง ยั่งยืน (Ecologically Sustainable Development)

5. ต้องให้นักท่องเที่ยวพึงพอใจ (Tourist Satisfaction) การสร้างสรรค์ให้เกิด ประสบการณ์และความพึงพอใจในด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แก่นักท่องเที่ยว คือเพื่อให้ นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ โดยให้ความสำคัญในเรื่อง คุณภาพของการให้บริการ และให้ ความต่อการอนุรักษ์ ดูแล และป้องกันแหล่งท่องเที่ยวที่พนักท่องเที่ยวยุคใหม่เข้าไปเยี่ยมเยือน

Richard Ryel และ Tom Grasse (1991, pp. 165-168) กล่าวถึงองค์ประกอบของการ ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ 4 ประการ คือ

1. เพิ่มจิตสำนึกในทางธรรมชาติ (Increase Awareness of Nature)
2. ให้ผลตอบแทนเศรษฐกิจแก่ประชาชนในท้องถิ่น (Maximize Economic Benefits for Local People)
3. สนับสนุนหรือให้การยอมรับวัฒนธรรม (Encourage Cultural Sensitivity)
4. ลดผลกระทบในทางลบต่อสิ่งแวดล้อม (Negative Impacts on The Environment)

วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้น มีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบเดิม (Conventional Tourism) กล่าวคือ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะมีขอบข่ายในการพิจารณาที่ลึกซึ้งและให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์เป็นด้านหลัก ดังนั้นจึงสามารถระบุวัตถุประสงค์ได้ 4 ประการ คือ

1. เพื่อพัฒนาจิตสำนึก (Awareness) และความเข้าใจ (Understanding) ของนักท่องเที่ยวในการทำคุณประโยชน์แก่สิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ
2. เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ที่มีคุณภาพ หรือคุณค่าสูง ให้แก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนแหล่งท่องเที่ยว
3. เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของชุมชนที่แหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่
4. เพื่อดูแล รักษา และคงไว้ซึ่งคุณภาพสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว

Noel Preece (1995, p. 140) กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในออสเตรเลียว่า เพื่อเพิ่มประสบการณ์ที่ตื่นเต้นให้กับนักท่องเที่ยว สนับสนุนการใช้จ่ายเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม รวมทั้งการคำนึงถึงผู้คนในบริเวณใกล้เคียง

นอกจากวัตถุประสงค์หลัก ๆ ดังที่ระบุข้างต้นแล้ว การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ยังมุ่งเน้นการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่น่าสนใจของชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมที่ปรากฏในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ เพื่อเปิดโอกาสให้มีการศึกษาเรียนรู้และสร้างความพึงพอใจเกี่ยวกับความหลากหลายและวิวัฒนาการทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนเหล่านั้นด้วย

แนวทางปฏิบัติ

Blangy and Nielsen, (1993 ; p 17) ได้ให้ทัศนะว่า ในสหรัฐมีหน่วยงานหลัก 5 หน่วยงานที่มีบทบาทในการพัฒนาแนวทางของ Ecotourism ได้แก่ “หน่วยงานด้านสิ่งแวดล้อม” และ “ผู้ประกอบการท่องเที่ยว” ซึ่งจะมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับ อุปนิสัยและผลกระทบจากมนุษย์ในวงกว้าง ในขณะที่ “ผู้จัดการพื้นที่สาธารณะ” ต้องคำนึงถึงพื้นที่ที่ได้รับการปกป้องและพันธุ์สัตว์พืชที่ใกล้สูญพันธุ์ด้วยความเข้าใจอย่างถ่องแท้ และดำเนินการควบคุมด้วยกฎหมาย “โบสถ์และองค์กรในสังคม” และจะเน้นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและความรับผิดชอบ และสุดท้าย “ร้านจำหน่ายอุปกรณ์เพื่อการท่องเที่ยว” จะต้องแนะนำลูกค้าให้ระมัดระวังในการใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ อย่างไรก็ดี ตามแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย ก็สามารถกำหนดได้ดังนี้

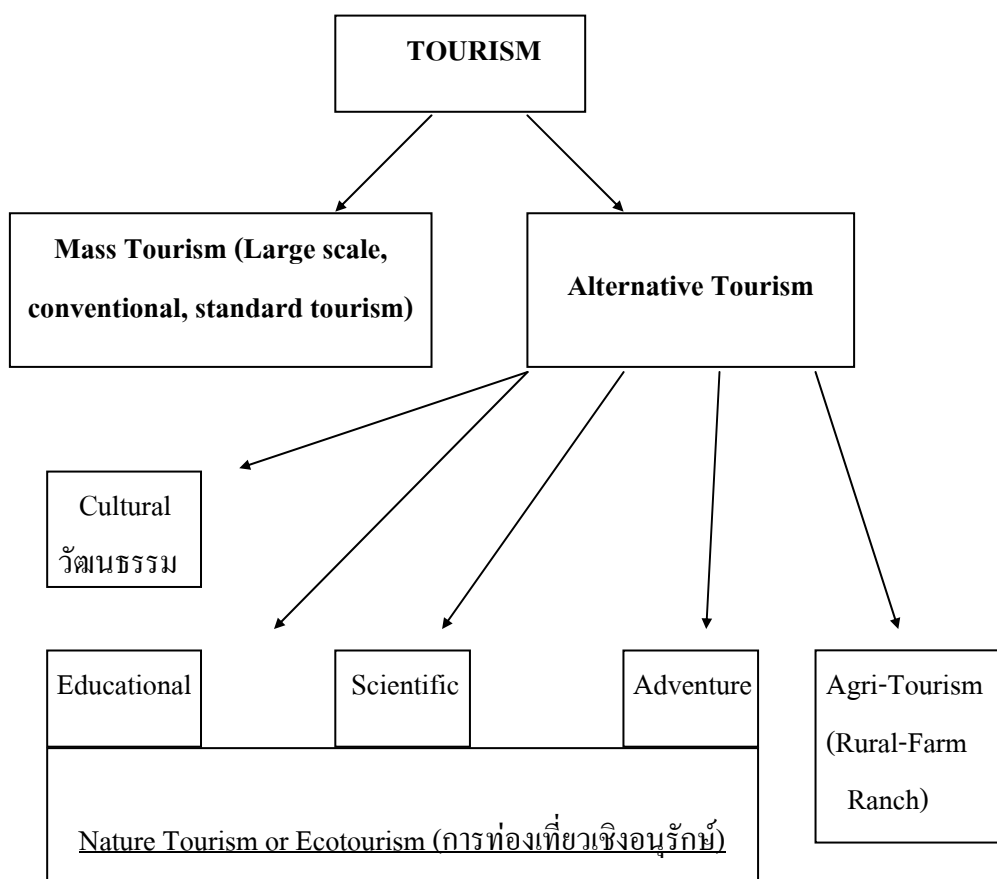
1. มีการศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และต้องมีการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวและการกำหนดสถานภาพการท่องเที่ยวที่เหมาะสม

2. กำหนดบทบาทขององค์กรที่เกี่ยวข้องให้ชัดเจน อาทิ ชุมชนท้องถิ่น TOUR OPERATOR มัคคุเทศก์ เจ้าของโรงแรม เจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐ

3. การจัดโปรแกรมสนับสนุน อาทิ การจัดสัมมนาให้กับมัคคุเทศก์ การให้ความรู้ด้านเทคนิคที่เหมาะสม เช่น การออกแบบสิ่งก่อสร้างให้เกิดผล กระทบน้อยที่สุด การใช้พลังงานแสงอาทิตย์ การนำแหล่งน้ำธรรมชาติมาใช้อย่างเหมาะสม การ Recycle ขยะ เป็นต้น

Zbigniew Mieczkowski (1995, p. 459) ได้กล่าวถึงทางเลือกของนักท่องเที่ยวในการเดินทางท่องเที่ยวทางธรรมชาติหรือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คือ

แผนภาพที่ 2.2
ทางเลือกของนักท่องเที่ยวในการเดินทางท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

ที่มา : Zbigniew M, Environment Issues of Tourism and Recreation,1995, p. 459

กิจกรรมท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวมีมากมายหลายกิจกรรม บางกิจกรรม เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความอยากรู้ อยากเห็น อยากสัมผัสสิ่งแปลกใหม่ วิถีชีวิตของคนในสังคม กิจกรรมท่องเที่ยวที่กล่าวถึงได้แก่ การเดินป่า ทัวร์ป่า การศึกษาธรรมชาติทั้งบนบกและใต้ทะเล การศึกษาท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถาน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ในอดีตนั้นกล่าวขานกันว่าเป็นการท่องเที่ยวแบบผจญภัย หรือ Adventure Tour จะพบว่า ระหว่าง Ecotourism กับ Adventure Tour นั้นมีเส้นแบ่งที่ใกล้เคียงเฉียดฉิวกันมาก บางครั้งอาจมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนว่า ทั้ง 2 สิ่งเป็นสิ่งเดียวกัน เหมือนกัน แต่ถ้าจะมาพิเคราะห์กันอย่างลึกซึ้งจะพบว่า สิ่งหนึ่งที่เป็นเส้นแบ่งระหว่าง Adventure Tour กับ Ecotour คือกลุ่มที่เป็น Ecotourist จะต้องประกอบด้วย

- นักท่องเที่ยวหรือผู้เดินทาง จะต้องท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อธรรมชาติ ในความสำคัญของสิ่งแวดล้อม มีสำนึกทางการอนุรักษ์
- ในเชิงตลาด ต้องคำนึงถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมคือ ไม่เกิน 12 คน
- เน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ และต้องให้คุณค่าทางวัฒนธรรม ระบบนิเวศ และชุมชนท้องถิ่นเท่า ๆ กัน ในที่นี้อาจใช้คำพูดรวมคือ Eco-Cultural Tourism

จากแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกับแนวความคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ วิถีทางสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยพิจารณาถึงเป้าหมายและองค์ประกอบหลัก 4 ประการ คือ

1. ต้องดำเนินการในขอบเขตความสามารถของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว
2. ต้องตระหนักต่อการมีส่วนร่วมของประชากร ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว
3. ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน
4. ต้องขึ้นำตามความปรารถนาของประชาชนและชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวนั้น ๆ

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งซึ่งแสดงความเป็นวัฒนธรรม เช่น ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วิถีการดำเนินชีวิต ศิลปะทุกแขนง และสิ่งต่าง ๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับ สภาพแวดล้อม

การดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย ผู้ท่องเที่ยวจะได้รับทราบประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมองความคิด ความศรัทธา ความนิยมของบุคคลในอดีตที่ถ่ายทอดมาถึงคนรุ่นปัจจุบันผ่านสิ่งเหล่านี้ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่มุ่งเรียนรู้จากวัฒนธรรมอื่น ๆ เพื่อให้เกิดโลกทัศน์ใหม่ๆ ที่กว้างไกล จากการมีประสบการณ์ในแหล่งวัฒนธรรมที่คงเอกลักษณ์ เฉพาะถิ่น ในส่วนของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใด แห่งหนึ่งโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาชื่นชมและเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ สภาพธรรมชาติ สภาพสังคม วัฒนธรรม,วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นบนพื้นฐานของความรู้และความรับผิดชอบต่อระบบ นิเวศ ความต้องการพื้นฐานในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้ริเริ่มขึ้นมาพร้อมๆ กับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สำหรับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้นเน้นการพัฒนาภูมิปัญญา ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม โดยเป็นการเรียนรู้วัฒนธรรมและประเพณีอื่น ๆ เพื่อให้เกิดมุมมองใหม่ๆ สิ่งสำคัญของการท่องเที่ยว ในรูปแบบนี้คือการศึกษาศึกษาเพื่อทราบที่มาที่ไปและความสำคัญ เช่น เมื่อจะไปเที่ยวสงกรานต์ เรา จำเป็นต้องศึกษาเพื่อทราบประวัติศาสตร์ความเป็นมาและกิจกรรมการเล่นต่างๆ นานา ของท้องถิ่นนั้น เช่นประเพณีสงกรานต์เป็นประเพณีปี ใหม่ของไทยซึ่งสืบทอดมาแต่โบราณ ในแต่ละท้องถิ่นมีกิจกรรม การเล่นต่างกัน เช่นประเพณีสงกรานต์ที่เชียงใหม่กับที่สมุทรปราการนั้น ต่างกัน การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้จึงเป็นการ เรียนรู้ผู้อื่นเพื่อย้อนกลับมาตนเองอย่างเข้าใจ ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมากมาย ไม่ว่าจะเป็นงาน ประเพณีลอยกระทง ประเพณีแข่งเรือ ประเพณีกินเจ หรืองานไหว้พระเก้า่ วัด และยังมีกรท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รูปแบบ ใหม่ที่กำลังเป็นที่นิยม คือ "โฮมสเตย์" (home stay) ในการท่องเที่ยวรูปแบบนี้ผู้ท่องเที่ยว จะได้เข้าไปพักอาศัยกับชาวบ้าน ในชุมชน และดำเนินชีวิตเช่นเดียวกับชาวบ้าน ซึ่งจะเป็นการ ก่อให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมที่ต่างกัน

2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน/สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์

U.S. Department of Interior (1983, p. 12) กล่าวถึงการจัดที่ว่างในลักษณะของการจัดเตรียมพื้นที่กลางเชื่อมโยงระหว่างบริเวณสาธารณะกับบริเวณที่ต้องการความเป็นสัดส่วน เพื่อให้มีการจัดกลุ่มของกิจกรรมมีความชัดเจนและสนองความต้องการของผู้ใช้กิจกรรมได้เหมาะสมตามบทบาทของวัด ทั้งกิจกรรมทางศาสนา สาธารณะสงเคราะห์และการท่องเที่ยว โดยใช้พื้นที่กลางนี้เป็นจุดเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างประโยชน์ที่ใช้ต่างกัน และยังสามารถเป็น บริเวณที่ป้องกันและให้ความรู้สึกปลอดภัยแก่บริเวณที่ต้องการเป็นส่วนตัวเช่น เขตสังฆาวาส

U.S. Department of Interior กล่าวถึง เหตุผลต่างๆ ที่ควรพิจารณาในการดำเนินการอนุรักษ์ และพัฒนาสภาพแวดล้อมของอาคารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ อาจจำแนกได้ดังนี้

1. พยายามเก็บรักษา ตรวจสอบสภาพเดิมขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และภูมิสถาปัตยกรรม

2. พิจารณาความสัมพันธ์ของสถาปัตยกรรม ภูมิสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบรวมทั้งพื้นที่เปิดโล่ง ซึ่งเป็นตัวกลางเชื่อมต่อนื่องและบรรยากาศดั้งเดิม

3. ควรรักษาสภาพของลานบริเวณรอบอาคารให้คงลักษณะเดิมให้มากที่สุด

4. ควรมีการประเมินคุณค่าโดยทั่วไปของวัสดุก่อสร้างของอาคารที่ต้องการอนุรักษ์ ควรซ่อมแซมองค์ประกอบสถาปัตยกรรมและผังบริเวณที่ชำรุด เป็นต้น

สำหรับประเทศไทย กรมศิลปากร ได้กล่าวถึงระเบียบว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. 2528 โดยเสนอวิธีการอนุรักษ์โบราณสถาน ดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรม เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการกำหนดแนวทาง หลักการ และวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานแต่ละแห่ง

2. กำหนดกรอบการอนุรักษ์โบราณสถานแต่ละแห่งให้ชัดเจน

3. สร้างรูปแบบ กำหนดวิธีการและรายละเอียดต่างๆ ในการอนุรักษ์โบราณสถานนั้นๆ

4. การดำเนินงานในการอนุรักษ์ และปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ ได้แก่การทำผังบริเวณพื้นที่โบราณสถานให้สอดคล้องกับการใช้สอยในปัจจุบันและส่งเสริมให้โบราณสถานสง่างาม โดยมีแนวทางการดูแลรักษาโบราณสถาน ในสถานที่ต่างๆ รวมทั้งภายในวัด ดังนี้

แนวทางการดูแลรักษาโบราณสถาน

1. หลักการ การดูแลรักษาโบราณสถานเพื่อให้คงคุณค่าไว้รวมถึงการป้องกัน การรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะที่รวมเรียกว่า “การอนุรักษ์” การอนุรักษ์คือการดูแลรักษาตัวโบราณสถานมิให้ชำรุดหรือถูกทำลายลงไปกว่าที่เป็นอยู่ การอนุรักษ์มีการปฏิบัติงานหลายระดับซึ่งแต่ละระดับเป็นไปตามค่านิยมของแต่ละท้องถิ่นและมีวิธีการที่แตกต่างไปตามวัสดุที่ใช้ก่อสร้างเป็นโบราณสถาน เช่น ศิลาแลง หิน อิฐ ไม้ และยังเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพภูมิอากาศของแต่ละท้องถิ่นด้วย โดยการอนุรักษ์จำแนกออกได้ 3 ระดับ ได้แก่

1) การสงวนรักษา หมายถึง การดูแลรักษาไว้ตามสภาพเดิมเท่าที่เป็นอยู่ และป้องกันมิให้เสียหายต่อไป

2) การปฏิสังขรณ์ หมายถึง การทำให้กลับคืนสู่สภาพที่เคยเป็นมา

3) การบูรณะ หมายถึง การซ่อมแซมและการปรับปรุงให้มีรูปทรงเดิมมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ แต่ต้องแสดงความแตกต่างของสิ่งที่มีอยู่เดิมและสิ่งนี้ทำขึ้นใหม่

การอนุรักษ์โบราณสถานโดยหลักการที่ถูกต้อง ต้องกำหนดกรอบการอนุรักษ์ไว้ให้ชัดเจนว่า จะทำการอนุรักษ์ในระดับใดเป็นหลัก หากเป็นโบราณสถานขนาดใหญ่ที่มีหลายส่วน ต้องกำหนดกรอบลงไปให้ชัดเจนว่าจะทำการอนุรักษ์ส่วนไหนระดับใด เป็นต้น การกำหนดกรอบดังกล่าวเรียกว่า การกำหนดวัตถุประสงค์เป้าหมายและมาตรการการอนุรักษ์โบราณสถาน

กรอบการอนุรักษ์ดังกล่าวจะกำหนดไว้เป็นแนวทาง เพื่อความถูกต้องในการอนุรักษ์มิให้ทำการอนุรักษ์ระดับใดระดับหนึ่งมากเกินไป เช่น สงวนรักษามากเกินไป หรือบูรณะมากเกินไปจนกระทั่งมีวัสดุใหม่และฝีมือใหม่เข้าไปแทรกแซงอยู่ในโบราณสถานมากเกินไปจนข่มความเก่าของโบราณสถาน ซึ่งอาจทำลายบรรยากาศของโบราณสถานไป เป็นต้น

2. วิธีการอนุรักษ์โบราณสถาน มีวิธีการอนุรักษ์ ดังนี้

1) ศึกษาค้นคว้าหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปกรรม และสถาปัตยกรรม เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานในการกำหนดแนวทาง หลักการ และวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานแต่ละแห่ง

2) กำหนดกรอบการอนุรักษ์โบราณสถานแต่ละแห่งให้ชัดเจน เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดวิธีการ และระดับของการอนุรักษ์ พร้อมทั้งกำหนดนโยบายวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และการเลือกใช้วิธีการอนุรักษ์

3) การสร้างรูปแบบ กำหนดวิธีการและรายละเอียดต่าง ๆ ในการอนุรักษ์ตลอดจนการกำหนดวัสดุที่นำมาใช้

4) การดำเนินงานในการอนุรักษ์ โดยทั่วไปงานอนุรักษ์ โดยทั่วไปงานอนุรักษ์โบราณสถานเป็นหน้าที่ของกรมศิลปากร ในอดีตรัฐบาลให้ความสำคัญกับโบราณสถานน้อยงบประมาณที่ได้รับมาเพื่อการอนุรักษ์ก็น้อยด้วย เนื่องจากในอดีตการอนุรักษ์โบราณสถานมีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาและดำรงคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ปัจจุบันได้มีการขยายวัตถุประสงค์ของการอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยวด้วย จึงทำให้มีการเพิ่มงบประมาณในการอนุรักษ์โบราณสถานมากขึ้น และต้องเร่งรัดให้ปฏิบัติงานเร็วขึ้นด้วย กรมศิลปากรจึงเปิดให้มีการจ้างบริษัทเอกชนรับเหมาทำการอนุรักษ์ด้วย

5) การปรับปรุงภูมิทัศน์ ได้แก่ การทำผังบริเวณพื้นที่โบราณสถาน ให้สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยปัจจุบันและส่งเสริมให้โบราณสถานสง่างาม ตามที่พื้นที่สามารถรองรับได้

แนวทางการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางศิลปกรรม

1. หลักการ การพัฒนาสภาพแวดล้อมโบราณสถาน หรือสิ่งแวดลอมศิลปกรรมต้องกระทำด้วยความระมัดระวังเป็นพิเศษ มิให้การพัฒนาไปทำลายโบราณสถาน และสิ่งแวดลอมศิลปกรรมประเภทอื่น การพัฒนาจึงต้องอยู่ในกรอบที่กำหนดไว้เท่าที่สามารถรองรับการพัฒนาได้โดยยังรักษาสภาพแวดล้อมโบราณสถานและสิ่งแวดลอมศิลปกรรมไว้ การพัฒนาลักษณะนี้เรียกว่า “การพัฒนาเชิงอนุรักษ์” ซึ่งต้องแยกพื้นที่ออกจาก “การพัฒนาเชิงเศรษฐกิจ” ให้ชัดเจน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอัตราการเจริญเติบโตของชุมชนแต่ละเมืองแต่ละแห่งด้วย พื้นที่ที่อยู่ระหว่างการพัฒนาทั้งสองประเภทต้องกำหนดอัตราความเข้มข้นการพัฒนาและลักษณะการพัฒนาให้ชัดเจนด้วย

2. วิธีดำเนินการ “พัฒนาเชิงอนุรักษ์” ประกอบด้วย

1) ทำการศึกษาแล้วกำหนดกรอบการพัฒนาสูงสุดในเขตสิ่งแวดลอมศิลปกรรมพร้อมทั้งชี้แนะการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจไปยังบริเวณที่เหมาะสม

2) ทำการพัฒนาสาธารณูปโภค เช่น ถนน ทางเดิน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ ฯลฯ เท่าที่จำเป็นโดยไม่ให้เกินกว่าที่กำหนดไว้เป็นกรอบการพัฒนา

3) ควบคุมการพัฒนาในบริเวณต่าง ๆ ตามกรอบการพัฒนาที่กำหนดไว้ ตลอดจนบริเวณที่เชื่อมต่อการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจ ต้องควบคุมให้เกิดความกลมกลืนและการเปลี่ยนแปลงการพัฒนาต้องเป็นแบบค่อยเป็นค่อยไป

4) ส่งเสริมให้เขตสิ่งแวดลอมศิลปกรรมมีความสง่างามและมีบรรยากาศที่เหมาะสมสอดคล้องกลมกลืนกับศิลปกรรมและแหล่งศิลปกรรมนั้น ๆ

นอกจากนี้การพิจารณาการพัฒนาในเขตสิ่งแวดลอม ยังต้องพิจารณาตามประเภทของศิลปกรรมด้วย ได้แก่ สิ่งแวดลอมศิลปกรรมประเภทงานเดี่ยว สิ่งแวดลอมศิลปกรรมประเภทงานศิลปกรรมรวมกลุ่ม และสิ่งแวดลอมศิลปกรรมประเภทงานศิลปกรรมที่เป็นพื้นที่ต้องมีวิธีการพิจารณาแตกต่างกันไปตามขนาดของพื้นที่ที่เป็นบริเวณแหล่งศิลปกรรมนั้น ๆ

แนวคิด ทฤษฎี ดังกล่าวเบื้องต้นนี้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบความคิดในการศึกษาวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับการท่องเที่ยว การกำหนดรูปแบบที่เหมาะสมต่อการท่องเที่ยว การกำหนดขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวได้ และสามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการดูแลโบราณวัตถุ โบราณสถานภายในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดได้อย่างเหมาะสม

2.1.4 แนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยชุมชน

“ทรัพยากรวัฒนธรรม” (Cultural Resource) มีความหมายที่ครอบคลุมถึงทรัพยากรประเภทต่างๆ ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) ในรูปของวัตถุ สิ่งก่อสร้าง (Object) สถานที่/แหล่ง (Sites) และภูมิทัศน์ (Land scope) และวัฒนธรรมที่ยังดำรงอยู่ (Living Culture) หรือวัฒนธรรมที่แสดงออก (Expressive Culture) เช่น ดนตรี งานฝีมือ ศิลปะ วรรณคดี ประเพณี บอกล่า และภาษา เป็นต้น ซึ่งเป็นความต่อเนื่องจากอดีตผ่านปัจจุบันไปสู่อนาคต โดยยอมรับว่า วัฒนธรรมมีคุณลักษณะเป็นอินทรีย์ (Organic) และสามารถวิวัฒน์ (Evolving) ไปได้อย่างต่อเนื่อง (สายนต์ ไพรชาญจิตร, 2548, น.19-20)

ทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น จัดว่าเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทหนึ่งของทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทจับต้องได้ (Tangible Cultural Resource) ในกลุ่มที่เรียกว่า มรดก (Heritages) ในที่นี้หมายถึง สถานที่ สิ่งก่อสร้าง และวัตถุสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้นมาตั้งแต่ในอดีต เป็นสิ่งที่สามารถนำมาจัดการให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของผู้คนสมัยปัจจุบัน

โทมัส เอฟ คิง (Thomas F.King) ผู้เชี่ยวชาญกฎหมายทรัพยากรวัฒนธรรมชาวอเมริกัน ระบุว่า ทรัพยากรวัฒนธรรม หมายถึงสิ่งต่อไปนี้

1. ทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์ (Historic Properties)
2. โบราณวัตถุ สิ่งประดิษฐ์ (Artifacts)
3. เอกสารโบราณ (Documents / Archives)
4. สิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม (Physical Environment) ได้แก่ สถานที่ที่มีภูมิทัศน์สวยงามและร่วมสมัย (Esthetic Associative Places) รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น (Built Environment)
5. ทรัพยากรที่เป็นนามธรรม (Non- Physical Resources) ได้แก่
 - แบบแผนวิถีชีวิต (Way of life)
 - แบบแผนพฤติกรรม (Standard of Practice)
 - ขนบธรรมเนียม/วิถีประชา (Norm)
 - ค่านิยม (Values)
 - ความเชื่อ (Beliefs)
 - ศาสนา (Religion)
 - แบบแผนของปฏิสัมพันธ์ในสังคม (Pattern of Interaction)

- รูปแบบสถาบัน/องค์กร (Organizations)

สายนต์ ไพรชาญจิตร (2548, น. 20) ได้กล่าวถึงทรัพยากรวัฒนธรรมว่า หมายถึง ส่วนประกอบของระบบวัฒนธรรมทั้งหมดในสังคมมนุษย์ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุที่จับต้องมองเห็นได้ และที่เป็นความหมาย ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ กฎระเบียบแบบแผนการปฏิบัติ จินตนาภาพ และความรู้สึกนึกคิด ที่ไม่สามารถจับต้องมองเห็นหรือสัมผัสได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถจัดการให้เกิดประโยชน์แก่การดำรงชีวิตของมนุษย์ในแต่ละชุมชน แต่ละสังคม แต่ละยุคสมัยได้ และทรัพยากรวัฒนธรรมในสังคมปัจจุบันประกอบด้วยสิ่งที่เป็นมรดกสืบทอดมาจากอดีต และสิ่งที่ยังมีการสร้างสรรค์ดัดแปลงขึ้นมาใหม่ เพื่อใช้สอยให้สมประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ของสังคม และชุมชน

ทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น มีปรากฏในสถานที่ต่างๆ โดยเฉพาะชุมชนในพื้นที่โบราณหรือแหล่งอารยธรรมในอดีต ซึ่งสามารถพบเห็นและศึกษาได้ใน ๓ กลุ่ม คือ

1. ทรัพยากรทางโบราณคดี (Archaeological Resources)
2. วัตถุทางชาติพันธุ์ (Ethnographic Material)
3. ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) ที่มีความสัมพันธ์กับกับทั้งทรัพยากรโบราณคดีและทรัพยากรวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุทางชาติพันธุ์ ซึ่งรวมไปถึงวรรณกรรม ดนตรี การละเล่น การแสดง นิทาน ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ศาสนพิธี พิธีกรรมตามความเชื่อ ภาษา ศิลปะ เป็นต้น

ซึ่งในปัจจุบันสามารถจัดแบ่งทรัพยากรวัฒนธรรมออกเป็นประเภทต่างๆ ตามแนวทางการศึกษาด้านโบราณคดีและวัฒนธรรมชุมชน ได้แก่

1. แหล่งโบราณคดี (Archaeological Site) หมายถึง สถานที่ที่เคยมีมนุษย์ในอดีตเข้าไปใช้ประโยชน์ในการทำกิจกรรมต่างๆในการดำรงชีวิตหรือกิจกรรมทางวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นการถาวร หรือเป็นครั้งเป็นคราว อาจจะมีสิ่งก่อสร้างหรือไม่มีสิ่งก่อสร้างก็ได้ เช่น พื้นที่เพาะปลูก คอกสัตว์ เหมืองแร่โบราณ แหล่งผลิตเครื่องมือหิน แหล่งถลุงโลหะ บ่อเกลือและเตาต้มเกลือโบราณ สุสานฝังศพ โรงงานผลิตเครื่องถ้วยชามหม้อไห (แหล่งเตาโบราณ) โรงงานผลิตแก้ว หลุมดักสัตว์ ถ้ำและเพิงผาที่เป็นที่พักอาศัยหรือประกอบพิธีกรรมวาดภาพและฝังศพ ย่านตลาดเก่า โรงสีข้าว ฯลฯ ซึ่งในบริเวณแหล่งโบราณคดีมักจะมีหลักฐานที่เป็นวัตถุ สิ่งประดิษฐ์ของผู้คนสมัยโบราณ เช่น เศษเครื่องปั้นดินเผา ลูกปัด เครื่องมือหิน อีฐ กระจุกสัตว์ เปลือกหอย หรือชิ้นส่วนเครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่นๆอยู่ตามผิวดิน หรือทับถมอยู่ในดินระดับต่างๆ ในบางพื้นที่อาจจะมีกระดูกสัตว์ กระดูกคนที่มีสภาพกลายเป็นหิน หรือฟอสซิล (fossilized bones)

ฝังซ่อนอยู่ในชั้นหินตะกอนบางประเภทด้วย หรือในบางพื้นที่อาจจะเป็นเพิงผาที่มีภาพเขียน ภาพวาด หรือภาพแกะสลักที่เป็นงานศิลปะเชิงพิธีกรรมของคนสมัยโบราณปรากฏอยู่ แหล่งโบราณคดีบางประเภทอาจจะจมอยู่ใต้น้ำ เช่น เรือสำเภาโบราณ เรือรบโบราณ หรือแหล่งโบราณคดีที่เคยอยู่บนบกแต่ต่อมาน้ำท่วมก็จมอยู่ใต้น้ำ เรียกกันว่า แหล่งโบราณคดีใต้น้ำ ซึ่งมีทั้งที่อยู่ในทะเล ในแม่น้ำ-ลำคลอง หนอง บึง ทะเลสาบธรรมชาติ เป็นต้น

2. โบราณสถาน (Ancient Structures) หมายถึง สิ่งก่อสร้างที่มีสภาพและใช้วัสดุคงทนที่เกิดจากคนสร้าง สถานที่ธรรมชาติประเภทถ้ำและเพิงผาที่คนสมัยโบราณได้ดัดแปลงก่อสร้างต่อเติมเป็นอาคาร โรงเรือนเพื่อใช้ประโยชน์เป็นบ้านเรือนที่อยู่อาศัย เป็นศาสนสถาน สถานที่ประกอบพิธีกรรม โรงเรือนหรืออาคารที่ประกอบกิจการงานอาชีพ (บ้านหม้อ ทอผ้า จักสาน หล่อโลหะ ทำลูกปัด ตีเหล็ก ชำแหงเส็ดว์ ฯลฯ) ที่ประชุม บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เขื่อนกั้นน้ำ ถนน คู คลอง กำแพงเมือง บ่อน้ำประปา ทำเรือ ป่าช้าเผาศพ สวนป่าสมุนไพร ศาลาทำน้ำ ศาลาพักผ่อน โรงพยาบาล หอดูดาว พระเนียดจับช้าง อนุสาวรีย์ โบสถ์ วิหาร หอไตร กุฏิ เจดีย์ พระปรางค์ ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ศาลเจ้า ศาลผีต่างๆ เสาอินทขิล เสาใจบ้าน มัสยิด โบสถ์คริสต์ วัดฮินดู ปราสาทขอม คูก ตะแลงแกง เสาชิงช้าพราหมณ์ ฯลฯ ที่มีสภาพติดที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ โดยในพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535) มาตรา 4 ระบุว่า โบราณสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลป ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ทั้งนี้ ให้รวมถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย

3. วัตถุโบราณ (Ancient Objects) หมายถึง วัตถุสิ่งของ เครื่องมือเครื่องใช้ ที่เกิดจากการประดิษฐ์ด้วยฝีมือคน หรือเกิดจากการดัดแปลงจากวัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติตามภูมิปัญญา ความรู้ของคนในยุคสมัยต่างๆ เพื่อใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม ทั้งด้านเศรษฐกิจ (การทำมาหากิน) การศึกษา (การอบรมสั่งสอน) การรักษาพยาบาลและป้องกันโรคภัยไข้เจ็บ การประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อในวาระต่างๆของชีวิตเฉพาะบุคคล (เกิด-เจริญเติบโตใหญ่-ป่วยไข้ไม่สบาย-หายจากโรค-มีโชคมีเคราะห์-เปลี่ยนวัยได้คู่ครอง-และการตาย) และพิธีกรรมของกลุ่มคน ชุมชนและสังคม การค้าพาณิชยกรรม การอุตสาหกรรม หัตถกรรม การเดินทาง-ขนส่งและการสื่อสาร การเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ การขุดแร่ ถลุงโลหะ หล่อเครื่องมือ ทำเครื่องประดับ ตีเหล็กทำมีดพร้าอาวุธและเครื่องมือการเกษตร ทำเครื่องมือ/เครื่องประดับหิน ทำ

เครื่องมือ-ภาชนะ-เครื่องประดับแก้ว เครื่องมือจับและดักสัตว์บกสัตว์น้ำสัตว์ปีก เครื่องมือและ
 ผลผลิตในการปั่นด้าย-ทอผ้า เครื่องมือ/อุปกรณ์และผลผลิตในการปั่นหม้อ การสร้างเตาเผาถ้วย
 ชาม เครื่องมือและอุปกรณ์ในการทำเกลือ จักสานภาชนะใส่ข้าวและพืชผัก ภาชนะตักน้ำ-ใส่น้ำ
 ภาชนะและอุปกรณ์ในการเตรียม-การปรุง-การถนอม-การแปรรูป-การบรรจุอาหาร เครื่องมือ/
 อุปกรณ์ในการสร้างงานศิลปะและชิ้นงานศิลปะประเภทแกะสลักไม้ แกะสลักหิน ภาพวาด ปูน
 ปั้น หล่อโลหะ หนังสือ ศิลปะจารึก คัมภีร์โบราณ สมุดข่อย ปับสา ปับหลัน เงินเหรียญ วัตถุ
 สมมติแทนเงินตรา ธนบัตร เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย รูปเคารพในศาสนาและระบบความเชื่อต่างๆ
 ธรรมมาสน์ อาสนะ ยานพาหนะและเครื่องจักรกล เครื่องยนต์กลไกส่วนประกอบ รถยนต์ รถถีบ
 รถลาก เรือชนิดต่าง เกวียน ล้อลาก เลื่อน ราชยาน คานหาม เสลียง ครกตำข้าว โกงบดยา
 แทนบดยา เครื่องชั่ง ตวง วัด เพอร์นิเจอร์ ตู้ โต๊ะ เตียง เก้าอี้ มุ้ง หมอน ที่นอน เสื้อ สาด
 วัสดุก่อสร้าง เครื่องดนตรีกลองถ่ายภาพ เครื่องพิมพ์ดีด วิทยุ โทรทัศน์ ขวดเหล้า ไหสาโท
 เครื่องมือและอุปกรณ์ อาวุธยุทโธปกรณ์ในการทำสงคราม ปืนใหญ่ ปืนสั้น ปืนยาว ลูกกระเบิด
 เครื่องกระสุน หน้าไม้ หอก ดาบ โล่ แหวน หลาว ฯลฯ รวมทั้งสิ่งของสำหรับเด็กเล่น และการ
 กีฬาต่างๆที่เคยมีอยู่ในชุมชนต่างๆในอดีตทั้งที่มีอายุเก่าแก่มากและที่มีอายุไม่กี่ปี หรือไม่กี่เดือน
 ที่ผ่านมา ซึ่งวัตถุโบราณในที่นี้หมายรวมถึง โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ตามมาตรา 4 แห่ง พ.ร.บ.
 โบราณสถาน ฯ พ.ศ. 2504 ที่ระบุว่า โบราณวัตถุ หมายถึง สิ่งหาปริมาตรที่เป็นของโบราณ ไม่ว่าจะ
 จะเป็นสิ่งประดิษฐ์หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือเป็นส่วนใดส่วนหนึ่งของโบราณสถาน
 ชากมนุษย์หรือซากสัตว์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับ
 ประวัติของสิ่งหาปริมาตรนั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี และ
 ศิลปวัตถุ หมายถึง สิ่งที่ทำขึ้นด้วยมืออย่างประณีตและมีคุณค่าสูงในทางศิลปะด้วย

ทรัพยากรวัฒนธรรมดังกล่าว ล้วนมีความสำคัญ จัดเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า และ
 จัดเป็นทุนทางสังคมเชิงวัฒนธรรมที่ให้ทั้งคุณค่าและมูลค่าทางด้านต่างๆ เป็นเรื่องราวที่บอกเล่า
 อดีตที่สะท้อนมาถึงภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นสิ่งที่สามารถนำมาจัดการ
 ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของผู้คนสมัยปัจจุบันได้

ความสำคัญและประโยชน์ของทรัพยากรทางวัฒนธรรม

1. เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ยืนยันลำดับความเป็นมาของชุมชน และสังคม
 ระดับต่างๆ

2. เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์ (Identity) และเอกลักษณ์ของชุมชน ชาติพันธุ์ และสังคมในระดับชาติ
3. เป็นวัตถุพยานแสดงศักยภาพของชุมชนในการดำรงวิถีชีวิตและการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมและสังคมอื่นๆตามสถานการณ์และลำดับเวลาที่ผ่านมา
4. เป็นทุนของชุมชน (Community's Capital) ที่สามารถนำไปจัดการให้เกิดประโยชน์ในกระบวนการพัฒนาชุมชนทั้งทางด้านการศึกษา สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง การสาธารณสุข และกิจกรรมการท่องเที่ยว
5. เป็นปัจจัยพื้นฐานของการศึกษาเรียนรู้และการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม ที่สามารถนำไปสู่การสร้างสรรคและการจัดประโยชน์ในสังคมรุ่นหลังได้

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยชุมชน

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยชุมชนนั้น จัดว่าเป็น กระบวนการหรือชุดของการกระทำใดๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับทรัพยากรวัฒนธรรมที่มีอยู่ตั้งแต่ในอดีตของชุมชน ซึ่งรวมเรียกว่า มรดก (Heritage) ซึ่งอาจเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เมืองและชุมชนโบราณ แหล่งเตาผลิตเครื่องถ้วยชามสมัยโบราณ วัดวาอาราม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ รวมทั้งภูมิปัญญา ความรู้ ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีปฏิบัติ ศาสนพิธี พิธีกรรมตามความเชื่อ เป็นต้น ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางโบราณคดีต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน หรือที่ชุมชนมีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งมีความมุ่งหมายเพื่อการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาคุณค่าระดับสูง หรือการพัฒนาทางจิตใจที่เป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาชุมชน ซึ่งการกระทำใดๆที่เรียกว่าการจัดการนั้น ประกอบด้วยกิจกรรม 7 เรื่องด้วยกันคือ

1. การศึกษาวิจัยหรือการสร้างองค์ความรู้ (Resource Research) เพื่อให้เกิดความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับทรัพยากรทางวัฒนธรรมทั้งในเชิงกายภาพและคุณลักษณะทางนามธรรม ประวัติศาสตร์ ประโยชน์ใช้สอยในอดีต ศักยภาพคุณค่าและข้อจำกัดของทรัพยากรทางโบราณคดีนั้นๆต่อชุมชนปัจจุบันในระดับต่างๆ
2. การประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรทางโบราณคดี (Resource Assessment and Evaluation) จะช่วยให้สามารถทราบข้อมูลรวบยอดของทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีนั้นๆ ว่ามีคุณค่าทางด้านใดบ้าง และมีคุณสมบัติเหมาะสมต่อการตัดสินใจลงทุนลงแรงดำเนินการใดๆต่อไปหรือไม่ เพราะหากพิจารณาแล้วพบว่ามีคุณค่าน้อยหรือไม่มีคุณสมบัติที่เหมาะสมต่อการอนุรักษ์หรือพัฒนา ก็อาจจะตัดสินใจไม่ดำเนินการใดๆต่อไป

ก็ได้ หรือพิจารณาแล้วเห็นว่าทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีนั้นๆ มีคุณค่าและมีคุณสมบัติเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการดำเนินการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ในฐานะเป็นแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งท่องเที่ยว ก็จะสามารถตัดสินใจและวางแผนว่าจะทำอย่างไรต่อไปจึงจะเกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนต่อชุมชนและส่วนรวม

3. การสงวนและการอนุรักษ์ (Preservation) หมายถึง การคงไว้ซึ่งสภาพทางกายภาพ และคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดี เพื่อประโยชน์ในการศึกษา การทัศนศึกษาหรือการท่องเที่ยวโดยใช้เทคนิควิธีการต่างๆตามความเหมาะสมในสภาพแวดล้อมของทรัพยากรวัฒนธรรมแต่ประเภทแต่ละแห่ง เช่น การเสริมสร้างความแข็งแรงของสิ่งก่อสร้างหรือวัตถุ การบูรณะ การจำลอง การทำเทียม การถอดพิมพ์ การสร้างขึ้นใหม่ การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ รวมไปถึงการสร้างและการบังคับใช้กฎหมายข้อปฏิบัติและข้อห้ามต่างๆเพื่อสนองต่อความประสงค์ที่จะให้ทรัพยากรวัฒนธรรมคงอยู่ให้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

4. การดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรวัฒนธรรม (Resource Based Community Business) ซึ่งในปัจจุบันเป็นกิจกรรมที่ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีความจำเป็นต้องเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการ เนื่องจากเราอยู่ในกระแสการพัฒนาแบบทุนนิยมเสรี ที่มีการคิดเรื่องลงทุน-ขาดทุน-กำไร อยู่ตลอดเวลา แม้ว่าในกรอบคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนและแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงจะพยายามไม่ให้เกิดเรื่องกำไร-ขาดทุนมากนัก แต่ในการจัดการจะต้องมีค่าใช้จ่ายตลอดเวลา ในระยะเริ่มต้นคงจะไม่มีใครเสียสละลงทุนลงแรงในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยไม่มีทุนที่เป็นเงิน หรือวัตถุดิบของได้เป็นเวลานานๆ ดังนั้นกิจกรรมเชิงธุรกิจจึงมีความสำคัญในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งจะสามารถสร้างรายได้โดยการจัดพิมพ์หนังสือ เอกสาร ภาพโปสเตอร์ จัดทำของที่ระลึก ผลิตสินค้าเอกลักษณ์ของแหล่งโบราณคดีและชุมชนออกจำหน่าย การจัดเก็บค่าธรรมเนียมการให้บริการนำชม การให้บริการท่องเที่ยว การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ที่เก็บค่าธรรมเนียมจากผู้เข้าร่วม และการขอรับการสนับสนุนจากองค์กรการกุศล ภาคธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรระหว่างประเทศด้านวัฒนธรรม เป็นต้น

5. การเผยแพร่องค์ความรู้ ข้อมูล ประสบการณ์ให้แก่คนอื่นๆ ทั้งในและนอกชุมชน ถือเป็นกิจกรรมที่สำคัญในกระบวนการเรียนรู้และให้การศึกษา อาจจะใช้สิ่งพิมพ์หรือสื่อต่างๆออกเผยแพร่ โดยการจำหน่ายหรือให้เปล่าซึ่งขึ้นอยู่กับความสามารถของกลุ่มคนที่จัดการ ในการจำหน่ายสื่อสิ่งพิมพ์ หรือข้อมูลต่างๆจะเชื่อมโยงกับการจัดการเชิงธุรกิจ

6. การบังคับใช้กฎเกณฑ์ ข้อปฏิบัติ ข้อบัญญัติ (Enforcement) ซึ่งอาจจะเป็น ข้อตกลงของชุมชน กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ องค์กรประชาชน หรือข้อกำหนดที่กำหนด โดยรัฐก็ได้ แต่การบังคับใช้จะต้องดำเนินไปในรูปแบบที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการทรัพยากร วัฒนธรรมอย่างยั่งยืน และเป็นคุณต่อทั้งชุมชนและต่อทรัพยากรวัฒนธรรม

7. การฟื้นฟู ผลิตซ้ำ และสร้างใหม่ (resource rehabilitation / revitalization) เป็นการสร้างความหมาย คุณค่า และกำหนดบทบาทและหน้าที่ใหม่ให้กับทรัพยากรทางโบราณคดีที่ อาจจะไม่ได้อำนาจหน้าที่ดั้งเดิมอย่างที่เคยเป็น (De-Functioned resource) และมีการนำเอา ทรัพยากรทางโบราณคดีนั้นมาปรับปรุงและพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ในบทบาทใหม่ (re-Functioning) เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาของชุมชน หรือสร้างประโยชน์ใหม่ให้กับชุมชน เช่น การ ฟื้นฟูประเพณี พิธีกรรมบางอย่างที่เคยปฏิบัติกันในสถานที่โบราณบางแห่งขึ้นมาเพื่อใช้เป็นวิธีการ ในการระดมพลังของชุมชนในการพัฒนาชุมชน หรือการนำเอาพระบรมสารีริกธาตุที่อัญเชิญจาก ภูเก็ตพระเจดีย์หรือสถูปโบราณที่พังทลายไปประดิษฐานในพระสถูป พระเจดีย์ที่สร้างขึ้นใหม่ตาม รูปแบบสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมดั้งเดิมที่พบ นอกจากนี้ยังมีการนำเอารูปแบบโบราณสถาน สัญลักษณ์ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแหล่งโบราณคดีต่างๆไปดัดแปลงเป็นตรา สัญลักษณ์เพื่อการประชาสัมพันธ์ ตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัด เครื่องหมายการค้า และตรา ประจำองค์กรต่างๆ เป็นต้น

นอกจากนี้ในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีนั้น มีวิธีการสำคัญที่ ได้พัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้เป็นกรอบในการทำความเข้าใจและอธิบายกระบวนการจัดการทรัพยากร วัฒนธรรม เรียกว่า 3E-Model ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรม (Actions) ที่สำคัญ 3 ส่วนด้วยกัน คือ

1. กระบวนการเรียนรู้และการให้การศึกษา (E1-Education) เน้นการเรียนรู้จากการ ปฏิบัติงานจริง (learning by doing) และการจัดการศึกษาที่เน้นการสื่อสารสองทาง (two-way communication) และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ในหมู่นักวิชาการ นักจัดการ เจ้าหน้าที่ ในหน่วยงานภาครัฐอื่นๆที่เกี่ยวข้อง และประชาชนในชุมชนท้องถิ่นเพื่อความเข้าใจร่วมกัน หมายความว่า การใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันเป็นวิธีการสร้างความรู้ความเข้าใจเรื่อง คุณลักษณะทางวิชาการ

2. การสร้างสรรค์และประดิษฐ์นวัตกรรมในการจัดการ (E2-Engineering) หมายถึง การคิดค้นรูปแบบวิธีวิทยา (methodology) และเทคนิควิธีที่เหมาะสม (appropriate technique /technology) ในการจัดการด้านวิชาการหรือการศึกษาวิจัย (research) ด้านการอนุรักษ์ (conservation) การสงวนรักษา (preservation) และรูปแบบการพัฒนา (development pattern)

รวมไปถึงการสร้างเงื่อนไข (conditions) กฎเกณฑ์หรือข้อบัญญัติ (rules) และกฎหมาย (acts) เพื่อใช้ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนแก่ชุมชนทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและระดับนานาชาติ

3. การบังคับใช้กฎระเบียบ (E3-Enforcement) หมายถึงการนำเอาเงื่อนไข กฎเกณฑ์ ข้อบัญญัติ และกฎหมายที่ชุมชนและสังคมกำหนดขึ้นร่วมกันมาบังคับใช้เพื่อคุ้มครอง ป้องกัน และเอื้ออำนวยให้กระบวนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นไปอย่างราบรื่นไม่สะดุดหยุดลง กลางคัน หรือไม่ถูกละเมิดให้เสื่อมค่าหรือเสื่อมสภาพไปด้วยเหตุอันไม่สมควร

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมภายใต้กรอบปฏิบัติการ 3 E-model ดังกล่าวข้างต้น อาศัยหลักการและวิธีการของการพัฒนาชุมชนที่เน้นเป้าหมายของการจัดการเพื่อให้ผู้คนที่เกี่ยวข้องในกระบวนการจัดการได้พัฒนาความรู้ความสามารถของตนเอง ฟังตนเองได้ คิดหาหนทางแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง มีความสุขกับการจัดการทรัพยากรนั้น และสามารถเผชิญกับปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นได้อย่างรู้เท่าทัน ไม่ตกเป็นเหยื่อของกระแสหรือสถานการณ์ที่ผู้อื่นสร้างขึ้น เพื่อผลประโยชน์ส่วนตน

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาถึงการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในภาคการเมืองแล้ว ก็พบว่า ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ก็ได้กำหนดแนวปฏิบัติที่เอื้อให้ชุมชนท้องถิ่นมีสิทธิและอำนาจในการจัดการทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่นของตนเองได้ ดังที่ปรากฏในมาตรา 46 ที่ระบุว่า “บุคคล ซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญา ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืนทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ”

นอกจากนี้ ในแนวนโยบายการกระจายอำนาจการบริหารราชการแผ่นดินออกไปสู่องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นระดับต่างๆ ยังเปิดโอกาสให้ประชาชนและเจ้าหน้าที่ในท้องถิ่นมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมมากขึ้นเป็นลำดับ ดังปรากฏในพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หมวด 2 มาตรา 16 ที่กำหนดให้เทศบาล เมืองพัทยา และองค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะ เพื่อประโยชน์ของประชาชนให้ท้องถิ่นของตนเอง (11) การบำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรม อันดีของท้องถิ่น มาตรา 17 กำหนดให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง (20) การจัดให้มีพิพิธภัณฑ์และหอ

จดหมายเหตุ และใน มาตรา 21 กำหนดว่า บรรดาอำนาจและหน้าที่ที่อยู่ในความรับผิดชอบของ รัฐตามกฎหมายรัฐอาคมอบอำนาจและหน้าที่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการแทนได้

ในปัจจุบันได้มีกลุ่มประชาชน ชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรชุมชนและเครือข่ายชุมชน ในท้องถิ่นต่างๆ เริ่มตระหนักถึงปัญหาทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีถูกทำลาย และเห็นว่า มีปัญหาการจัดการที่ไม่เหมาะสมเกิดขึ้นมากมาย จึงเข้ามามีบทบาทในการจัดการในรูปแบบ และด้วยวิธีการต่างๆ มากขึ้น แต่อาจจะยังไม่ประสบผลสำเร็จมากนัก ทั้งนี้ อาจจะเนื่องมาจากการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีเป็นงานที่ดำเนินการโดยภาครัฐ (ฝ่ายเดียว) มาเป็นเวลานานมาก อีกทั้งยังคงมีกฎหมายสงวนอำนาจในการบริหารและจัดการไว้ที่ศูนย์การบริหารราชการส่วนกลาง (พ.ร.บ. โบราณสถานฯ พ.ศ. 2504 /อธิบดีกรมศิลปากร) เท่านั้น

นอกจากนี้ องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น รวมไปถึงประชาชนในท้องถิ่น ตลอดจนเจ้าหน้าที่ที่มีบทบาทและหน้าที่เกี่ยวข้องกับการบริหารและจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมและโบราณคดีใน องค์กรต่างๆ ยังขาดความมั่นใจ ขาดข้อมูล ขาดความรู้ ขาดความเข้าใจ ขาดทักษะ และ อาจจะยังมองไม่เห็นประโยชน์ที่แท้จริงในการปฏิบัติการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมและ โบราณคดีดังกล่าวด้วยตนเอง

2.1.5 แนวคิดการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม

แนวคิดการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมนั้น เป็นส่วนหนึ่งของการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ที่มุ่งเน้นการนำความรู้ทางวัฒนธรรมอันเป็นมรดกทางปัญญาของ ชุมชนและสังคมออกมาเผยแพร่เพื่อให้ผู้คนได้รับรู้และนำไปสร้างสรรค์สิ่งที่เหมาะสม รวมทั้งนำมา แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมสมัยปัจจุบัน

โดยแนวคิดการจัดการความรู้นั้นมาจากการมองเห็นถึงโลกในยุคปัจจุบันว่า ได้เข้าสู่ยุค เศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based Economy – KBE) งานต่างๆ จำเป็นต้องใช้ความรู้มา สร้างผลผลิตให้เกิดมูลค่าเพิ่มมากยิ่งขึ้น การจัดการความรู้เป็นคำกว้างๆ ที่มีความหมาย ครอบคลุมเทคนิค กลไกต่างๆ มากมาย เพื่อสนับสนุนให้การทำงานของแรงงานความรู้ (Knowledge Worker) มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น กลไกดังกล่าวได้แก่ การรวบรวมความรู้ที่กระจัด กระจายอยู่ที่ต่างๆ มารวมไว้ที่เดียวกัน การสร้างบรรยากาศให้คนคิดค้น เรียนรู้ สร้างความรู้ใหม่ๆ ขึ้น การจัดระเบียบความรู้ในเอกสาร และทำสมุดหน้าเหลืองรวบรวมรายชื่อผู้มีความรู้ในด้านต่างๆ และที่สำคัญที่สุด คือการสร้างช่องทาง และเงื่อนไขให้คนเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน เพื่อนำไปใช้พัฒนางานของตนให้สัมฤทธิ์ผล

ความหมายการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ (Knowledge Management - KM) คือ การรวบรวม สร้าง จัดระเบียบ แลกเปลี่ยน และประยุกต์ใช้ความรู้ในองค์กร โดยพัฒนาระบบจาก ข้อมูล ไปสู่สารสนเทศ เพื่อให้เกิด ความรู้ และ ปัญญาในที่สุด การจัดการความรู้ประกอบไปด้วยชุดของการปฏิบัติงานที่ถูกใช้โดยองค์กรต่างๆ เพื่อที่จะระบุ สร้าง แสดงและกระจายความรู้ เพื่อประโยชน์ในการนำไปใช้และการเรียนรู้ภายในองค์กร อันนำไปสู่การจัดการสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการดำเนินการธุรกิจที่ดี องค์กรขนาดใหญ่โดยส่วนมากจะมีการจัดสรรทรัพยากรสำหรับการจัดการองค์ความรู้ โดยมักจะเป็นส่วนหนึ่งของแผนกเทคโนโลยีสารสนเทศ หรือแผนกการจัดการทรัพยากรมนุษย์

การจัดการความรู้ (Knowledge Management) เป็นกระบวนการที่สำคัญที่จะทำให้คนรู้จักหาความรู้ และนำความรู้มาใช้ในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นระบบ การจัดการความรู้จำเป็นต้องมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (Continuous Learning) อยู่ตลอดเวลา เพราะการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องจะทำให้ผู้เรียนรู้เป็นคนที่มีความรู้และวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล รู้ว่าควรทำอะไรไม่ควรทำอะไรในช่วงเวลาไหน รวมถึงการรับรู้ถึงข้อดีข้อเสียจากการเลือกปฏิบัติในแนวทางใดแนวทางหนึ่ง ซึ่งความสามารถต่าง ๆ เหล่านี้ที่จะสะท้อนถึงคุณค่า (Value) ของผู้เรียนรู้ในฐานะผู้นำของผู้นำความรู้สู่สังคม

การจัดการความรู้มีความหมายกว้างกว่าการจัดการสารสนเทศ กว้างกว่าการจัดการข้อมูล และกว้างกว่าการจัดการเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร โดยในการจัดการความรู้ จะต้องมีการจัดการครบทั้ง 3 องค์ประกอบของความรู้คือ ความรู้ฝังลึกในคน ความรู้แฝงในองค์กร และความรู้เปิดเผย รวมทั้งจะต้องมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนากิจกรรมหลัก (core activities) ขององค์กร กลุ่มบุคคล หรือเครือข่าย

รูปแบบการจัดการองค์ความรู้โดยปกติจะถูกจัดให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ขององค์กร และประสงค์ที่จะได้ผลลัพธ์เฉพาะด้าน เช่น เพื่อแบ่งปันภูมิปัญญา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน เพื่อความได้เปรียบทางการแข่งขัน หรือเพื่อเพิ่มระดับนวัตกรรมให้สูงขึ้น

การจัดการความรู้เป็นกิจกรรมที่ซับซ้อนและกว้างขวาง ไม่สามารถให้นิยามด้วยถ้อยคำสั้นๆ ได้ ต้องให้นิยามหลายข้อ จึงจะครอบคลุมความหมาย ซึ่งได้แก่

1. การจัดการความรู้มีความหมายรวมถึง การรวบรวม การจัดระบบ การจัดเก็บ และการเข้าถึงข้อมูลเพื่อสร้างเป็นความรู้

2. การจัดการความรู้เกี่ยวข้องกับกระบวนการแบ่งปันความรู้ (knowledge sharing) ถ้าไม่มีการแบ่งปันความรู้ความพยายามในการจัดการความรู้จะไม่ประสบความสำเร็จ พฤติกรรมภายในองค์การเกี่ยวกับวัฒนธรรม พลวัต และวิธีปฏิบัติ มีผลต่อการแบ่งปันความรู้ ประเด็นด้านวัฒนธรรมและสังคม มีความสำคัญยิ่งต่อการจัดการความรู้

3. การจัดการความรู้ต้องการผู้ทรงความรู้ความสามารถในการตีความและประยุกต์ใช้ความรู้ ในการสร้างนวัตกรรมและเป็นผู้นำทางในองค์การ รวมทั้งต้องการผู้เชี่ยวชาญในสาขาใดสาขาหนึ่งสำหรับช่วยแนะนำวิธีประยุกต์ใช้การจัดการความรู้ ดังนั้น กิจกรรมเกี่ยวกับคน ได้แก่ การดึงดูดคนเก่งและดีมาพัฒนา การติดตามความก้าวหน้าของคน และการดึงคนมีความรู้ความสามารถไว้ในองค์การถือเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการความรู้

4. การจัดการความรู้เป็นเรื่องของการเพิ่มประสิทธิผลขององค์การ การจัดการความรู้เกิดขึ้นเพราะมีความเชื่อว่าจะช่วยสร้างควมมีชีวิตชีวาและความสำเร็จให้แก่องค์การ การประเมิน “ต้นทุนทางปัญญา” (intellectual capital) และผลสำเร็จของการประยุกต์ใช้การจัดการความรู้เป็นดัชนีบอกว่าองค์การมีการจัดการความรู้ได้อย่างไรผลหรือไม่ กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น การพัฒนาฐานข้อมูล การนำความรู้ออกมาจากผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นต้น ถือเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการความรู้ การจัดการความรู้มีความเกี่ยวข้องกับต้นทุนทางปัญญา คำว่า “ต้นทุนทางปัญญา” (Intellectual Capital) มีความหมายรวมถึง ความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ทักษะสินทางปัญญา และประสบการณ์ ซึ่งสามารถนำมาใช้ในการสร้างความมั่งคั่งได้สิ่งที่มีอยู่ใน “ต้นทุนทางปัญญา” ซึ่งอาจมีรายการที่แตกต่างกัน แล้วแต่วิธีคิด และความเห็นของแต่ละคน

ประเภทของความรู้

ความรู้สามารถแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้สองประเภท คือ ความรู้ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) และความรู้แฝงเร้น (Tacit Knowledge) ความรู้ชัดแจ้งคือความรู้ที่เขียนอธิบายออกมาเป็นตัวอักษร เช่น คู่มือปฏิบัติงาน หนังสือ ตำรา ส่วนความรู้แฝงเร้นคือความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน ไม่ได้ถอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร หรือบางครั้งก็ไม่สามารถถอดเป็นลายลักษณ์อักษรได้ ความรู้ที่สำคัญส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นความรู้แฝงเร้น อยู่ในคนทำงาน และผู้เชี่ยวชาญในแต่ละเรื่อง จึงต้องอาศัยกลไกแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้คนได้พบกัน สร้างความไว้วางใจกัน และถ่ายทอดความรู้ระหว่างกันและกัน

ตามตัวแบบของเซกิ (SECI Model) ความรู้ทั้งแบบแฝงเร้นและแบบชัดแจ้งจะมีการแปรเปลี่ยนถ่ายทอดไปตามกลไกต่างๆ เช่น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถอดความรู้ การผสมผสานความรู้ และการซึมซับความรู้ (วิจารณ์ พานิช, 2542.)

การจัดการความรู้นั้นมีหลายรูปแบบ มีหลากหลายโมเดล แต่ที่น่าสนใจ คือ การจัดการความรู้ที่ทำให้คนเคารพศักดิ์ศรีของคนอื่น เป็นรูปแบบการจัดการความรู้ที่เชื่อว่าทุกคนมีความรู้ปฏิบัติในระดับความชำนาญที่ต่างกัน เคารพความรู้ที่อยู่ในคน เพราะหากถ้าเคารพความรู้ในตำราวิชาการอย่างเดียว นั้น ก็เท่ากับว่าเป็นการมองว่า คนที่ไม่ได้เรียนหนังสือ เป็นคนที่ไม่มีความรู้

ความยากของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้นั้น มีกระบวนการที่หลากหลายที่จะนำความรู้ออกมาเปิดเผยและประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด แต่ก็มีสัจธรรมอยู่ 3 ข้อ เกี่ยวกับความยากของการจัดการความรู้ ได้แก่

1. ความรู้เป็นสิ่งที่ทำให้ชัดเจนได้ยาก ความรู้เป็นเรื่องที่พูดง่าย แต่ทำให้ชัดเจนได้ยาก สิ่งที่เกี่ยวข้องกัน และต้องแยกจากกันให้ชัดเจน คือ ข้อมูล (data) สารสนเทศ (information) และความรู้ (knowledge) ข้อมูล อาจเป็นข้อมูลเชิงบรรยาย หรือข้อมูลเชิงปริมาณเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หากมีการนำมาตีความ หรือวิเคราะห์ประมวล แยกส่วนที่ผิดพลาดออกไป หรือสรุปย่อให้สั้นลง จะกลายเป็นสารสนเทศ (information) สารสนเทศจะถูกเปลี่ยนเป็นความรู้โดยคน โดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ ได้แก่ การเปรียบเทียบ การตรวจสอบผลกระทบ การเชื่อมโยงกับความรู้อื่น การนำมาอภิปรายโต้เถียง หรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความรู้เกิดขึ้นโดยกระบวนการภายในคนหรือกระบวนการความสัมพันธ์ระหว่างคน ในองค์การจะพบความรู้อยู่ในตัวคนและในกิจกรรมประจำวันขององค์การ ความรู้เหล่านั้นถ่ายทอดจากตัวบุคคลสู่ตัวบุคคล โดยกิจกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่การพูดคุยไปจนถึงการฝึกฝน หรืออาจถ่ายทอดผ่านสื่อ เช่น หนังสือ และสื่ออื่นๆ ความรู้เป็นสิ่งที่ขึ้นกับพื้นฐานทางสังคมและวัฒนธรรมมีผู้แบ่งความรู้เป็น 4 ระดับ คือ

- 1) Know-what เป็นความรู้เชิงข้อเท็จจริง
- 2) Know-how เป็นความรู้ที่เชื่อมโยงกับโลกของความเป็นจริง เป็นความรู้ที่เริ่มสัมพันธ์กับความเป็นจริงที่ซับซ้อน
- 3) Know-why เป็นความรู้เชิงเหตุผลระหว่างเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ผลของประสบการณ์แก้ปัญหาที่ซับซ้อนและนำประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น

4) Care-why เป็นความรู้ในลักษณะของความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่ขับเคลื่อนมาจากภายในตนเองคำที่เกี่ยวข้องกับความรู้มีอยู่มากมาย ได้แก่ ประสบการณ์ ซึ่งเป็นทั้งตัวความรู้เอง และเป็นบ่อเกิดแห่งความรู้ ความเป็นจริง (truth) ความรู้ต้องเชื่อมโยงกับความเป็นจริง และความเป็นจริงเป็นบ่อเกิดของความรู้ ความซับซ้อน (complexity) คนมีความรู้จะมีความเข้าใจความซับซ้อน และความเข้าใจความซับซ้อนก็จะช่วยให้เกิดความรู้ การตัดสินใจหรือวินิจฉัย คนเราใช้ความรู้เป็นเครื่องตัดสินใจสถานการณ์ใหม่โดยการเปรียบเทียบกับความรู้ที่มีอยู่แล้ว และใช้การตัดสินใจตรวจสอบความพอเพียงของความรู้ที่ตนมีอยู่แล้ว และเพิ่มเติมความรู้จากประสบการณ์ใหม่สามัญสำนึก (common sense) คนมีความรู้จะมีความสามารถใช้สามัญสำนึกในการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ได้ดี คุณค่าและความเชื่อ (value & belief) เป็นส่วนประกอบที่แฝงอยู่ในความรู้จนเป็นเนื้อเดียวกัน ถ้ามีคุณค่าหรือความเชื่อพื้นฐานต่างกัน จะพัฒนาความรู้จากเหตุการณ์เดียวกันออกมาเป็นความรู้คนละชุด และแตกต่างกันได้อย่างมาก

2. ความรู้ที่เป็นประโยชน์เป็นสิ่งที่แลกเปลี่ยนได้ยาก ความรู้ที่สำคัญที่สุด เป็นสิ่งที่แลกเปลี่ยนได้ยาก ในวัฒนธรรมตะวันตก มักถือกันว่าองค์การเป็นเสมือนโรงงานประมวลสารสนเทศ (information processing) คือ มีสมมุติฐานว่า ความรู้เป็นเรื่องจับต้องได้ทั้งหมด แต่ในวัฒนธรรมตะวันออก โดยเฉพาะในญี่ปุ่น ถือกันว่าความรู้เปรียบเสมือนภูเขาน้ำแข็ง มีทั้งส่วนที่เห็นชัดเจนเสมือนภูเขาน้ำแข็งส่วนที่อยู่เหนือน้ำกับความรู้ที่ “ฝัง” อยู่ลึก ๆ เหมือนภูเขาน้ำแข็งส่วนที่อยู่ใต้น้ำ ความรู้ที่ “ฝัง” อยู่เป็นส่วนใหญ่ของความรู้ทั้งหมด เป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคนไม่เป็นระบบ ทำความเข้าใจยาก และแลกเปลี่ยนยาก ฝังอยู่ลึก ๆ ในพฤติกรรม ประสบการณ์อารมณ์ ค่านิยม และอุดมการณ์ส่วนตัว ความรู้ส่วนที่ “ฝังลึก” นี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ในองค์การความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นภายในองค์การ เกิดจากปฏิสัมพันธ์ลูกโซ่ระหว่างความรู้เปิดเผยกับความรู้ฝังลึกในลักษณะวงจรเพิ่มพลังดังนี้

1) การแลกเปลี่ยนความรู้ฝังลึก เกิดจากการสัมพันธ์ใกล้ชิด การเป็นลูกมือฝึกงาน การฝึกโดยการทำงานร่วมกัน การจัดประชุมคนในหน่วยงานเดียวกันโดยประชุมแบบระดมความคิด

2) การเปลี่ยนความรู้ฝังลึกไปเป็นความรู้เปิดเผย โดยการนำความรู้ฝังลึกออกมานำเสนอในรูปของการเล่าเรื่อง การเปรียบเทียบ และการนำเสนอเป็นรูปแบบ

3) การแลกเปลี่ยนความรู้ที่เปิดเผยในรูปของเอกสาร การประชุม ตำรา ฐานข้อมูลในคอมพิวเตอร์

4) การเปลี่ยนความรู้ที่เปิดเผยไปเป็นความรู้ที่ฝังลึก ซึ่งอาจเป็นความรู้ฝังลึกในระยะยาว ความลุ่มลึกที่สูงขึ้น การมีความรู้ที่เปิดเผยในรูปแบบที่เป็นรูปธรรม เรียนรู้ง่าย เข้าใจง่าย จะช่วย

ส่งเสริมการเรียนรู้ที่เปลี่ยนความรู้ไปเป็นความรู้ที่ฝังลึกและเพิ่มระดับความลุ่มลึกเพื่อให้สามารถส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความรู้ได้ดียิ่งขึ้น

3. การวัดคุณค่าที่แท้จริงของทรัพย์สินด้านความรู้ (Knowledge Asset) **ได้ยาก** เมื่อวัดยาก จับต้องยาก ก็จับผิดจุดได้ง่าย การจัดการความรู้ภายในองค์กรจึงเป็นการจับผิดที่ได้ง่าย คือ เข้าไปเอาใจใส่ที่เปลือกหรือรูปแบบ มากกว่าที่แก่นหรือสาระที่แท้จริงในทางธุรกิจมักวัดผลสุดท้ายที่การเปลี่ยนเป็นเงินของทรัพย์สิน การจัดการความรู้มักถูกมองเป็นค่าใช้จ่ายหรือการลงทุน ที่ในที่สุดแล้วจะต้องก่อผลในการทำกำไรได้อย่างคุ้มค่า ซึ่งอาจเป็นประเด็นที่ตอบคำถามนี้ได้ยากการประเมินองค์การในรูปแบบที่เป็นการประเมินสมัยใหม่ นอกจากประเมินผลสัมฤทธิ์ขององค์การ ซึ่งเป็นผลจากการกระทำในอดีตแล้ว จะต้องช่วยชี้แนะอนาคตขององค์การด้วย ว่ามีศักยภาพในการเผชิญอนาคตที่ไม่แน่นอนได้ดีเพียงใด นั่นคือการประเมินคุณภาพด้านการเรียนรู้ และนวัตกรรมขององค์การ ซึ่งตัวชี้วัดอย่างหนึ่งคือ การจัดการความรู้ขององค์การ

ขั้นตอนการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ไม่มีหลักการหรือวิธีปฏิบัติตายตัว แต่โดยส่วนใหญ่ประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ 9 ประการ คือ

1. การขุดค้น การค้นหา และการรวบรวมความรู้ เป็นการค้นหาและคัดเลือกเอาไว้เฉพาะความรู้ที่จำเป็นสำหรับการใช้ประโยชน์ ทั้งจากภายในองค์กรและจากภายนอกองค์กร แล้วนำมาตรวจสอบความน่าเชื่อถือ และความเหมาะสมกับบริบทของสังคมและขององค์กร ถ้าไม่เหมาะสมก็ดำเนินการปรับปรุง
2. การจัดหมวดหมู่ความรู้ เพื่อให้เหมาะสมต่อการใช้งาน โดยการจัดหมวดหมู่ความรู้ นั้น มุ่งเน้นการง่ายต่อการนำมาใช้งานและการพัฒนาความรู้ที่ต่อเนื่อง
3. การจัดเก็บความรู้ เพื่อเป็นการค้นหาได้ง่าย และการสะสมความรู้ที่ต่อเนื่อง ซึ่งบางครั้งความรู้แบบดั้งเดิมอาจเหมาะสมกับการประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ในปัจจุบัน
4. การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้ เป็นการนำความรู้ที่ได้รวบรวมไว้นำมาสื่อสารให้บุคลากรในหน่วยงานได้รับทราบและเป็นการขยายความรู้นั้นให้กว้างขวางออกไป ซึ่งจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้
5. การจัดกิจกรรมและกระบวนการเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นการนำความรู้จากฝ่ายต่างๆ หรือจากบุคคลที่มีความรู้มาแลกเปลี่ยนเพื่อให้เกิดการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ความรู้ในเป็นที่ประจักษ์

6. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อยกระดับความรู้ เป็นการสังเคราะห์ชุดความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นั้น ไปสู่การสร้างความรู้ที่มีความเหมาะสมต่อการประยุกต์ใช้

7. การสร้างความรู้ใหม่ เป็นการนำความรู้ที่ผ่านวิเคราะห์ สังเคราะห์มาประยุกต์ใช้ ภายใต้บริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป จนเกิดความรู้ใหม่

8. การประยุกต์ใช้ความรู้ เป็นการนำความรู้ที่ได้กระบวนการทั้งหมดมาประยุกต์ใช้ เพื่อเกิดมูลค่าและคุณค่า หรือให้ได้ผลสัมฤทธิ์ตามความมุ่งหมายของการใช้ความรู้นั้น

9. การเรียนรู้จากการใช้ความรู้ ผลที่ต่อเนื่องจากการใช้ความรู้ คือ บุคคลได้รับการเรียนรู้ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์และการพัฒนาความรู้ในระยะยาว

การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรม

ตามที่ได้กล่าวแล้วว่า ทรัพยากรทางวัฒนธรรมนั้น มิได้หมายถึงเฉพาะทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปของสถานที่ วัตถุ หรือสิ่งของเท่านั้น แต่หากหมายรวมถึง ความคิด ความเชื่อ ความรู้ วิถีการปฏิบัติ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และแบบแผนของปฏิสัมพันธ์ในสังคม (Pattern of Interaction) ดังนั้น การจัดการความรู้ในทรัพยากรวัฒนธรรม จึงสามารถดำเนินการได้ โดยอาศัยหลักที่สำคัญ “การนำความรู้ที่มีอยู่ทรัพยากรวัฒนธรรมนั้น ออกมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาคน สิ่งแวดล้อม และกระบวนการที่นำไปสู่การสร้างสมความรู้ ความดี และความงามของผู้คนในสังคม” โดยมีหลักการที่สำคัญ คือ

1. การให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่มาจากภายในและนอก ได้แก่ การให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ที่มาจากจิตใจภายในของบุคคลและมาจากการเรียนรู้ที่ผ่านประสบการณ์ของบุคคล และสภาพแวดล้อม

2. การยึดมั่นในความรู้ที่นำไปสู่การสร้างสรรค์ความดีและความงามของมนุษย์ กล่าวคือ ให้ความสำคัญกับชุดความรู้เพื่อตอบสนองต่อการพัฒนามนุษย์ให้มีความดีและความงาม อันจะเป็นพลังให้สังคมได้ใช้ความรู้เป็นกลไกในการขับเคลื่อนและการพัฒนาสังคม

3. หลักเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นการให้ความสำคัญกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและพัฒนาผู้รู้นั้นให้เป็นผู้ที่มีความรู้ที่ทรงคุณค่า ที่จะนำพาสังคมไปสู่การเรียนรู้ร่วมกัน

การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมนั้น อาจใช้ขั้นตอนและกระบวนการของการจัดการความรู้ทั่วไปได้ แต่ต้องมีหลักการสำคัญ 3 ประการตามที่กล่าวแล้ว โดยให้ความสำคัญกับ “ผู้รู้” “ความรู้” และ “กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ต่อเนื่อง” ที่ตั้งอยู่การสร้างสรรค์ความรู้ ความดี และความงามที่มาจากบุคคลและสังคม

2.2 ประวัติวัดและกิจการมการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร

ในส่วนจะกล่าวถึงประวัติความเป็นมาและกิจการมการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานครที่เป็นวัดกรณีศึกษา จำนวน 9 วัด โดยจะกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของวัด ความสำคัญขงประวัติศาสตร์ ปุชณียสถาน ปุชณียวัตถุ สถาปัตยกรรม ประติมากรรมหรือ ศิลปกรรมที่สำคัญภายในวัดและกิจการมการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดต่างๆ ดังนี้

2.2.1 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร หรือ วัดโพธิ์ เป็นวัดสำคัญแห่งหนึ่งของประเทศไทย จัดเป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรมหาวิหาร และเป็นวัดประจำรัชกาลในรัชกาลที่ 1 ทั้งยังเปรียบเสมือนเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศด้วย เนื่องจากเป็นที่รวมจารึกสรรพวิชาหลายแขนง และทางยูเนสโก ได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกความทรงจำโลกเมื่อ มีนาคม พ.ศ. 2551 (วัดพระเชตุพน, คู่มือนำเที่ยววัดโพธิ์, 2550)

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร ถือได้ว่าเป็นวัดที่มีพระเจดีย์มากที่สุดในประเทศไทย โดยมีจำนวนประมาณ 99 องค์ พระเจดีย์ที่สำคัญ คือ พระมหาเจดีย์สี่รัชกาล ซึ่งเป็นพระมหาเจดีย์ประจำพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในแง่ของการท่องเที่ยวแล้ว วัดโพธิ์ได้รับความนิยมเที่ยวเป็นลำดับที่ 24 ของโลก ในปี พ.ศ. 2549 โดยมีนักท่องเที่ยวมาเยือนในปี 2549 ถึง 8,155,000 คน

ประวัติความเป็นมา

วัดพระเชตุพนในประวัติการสร้างตั้งแต่สมัยอยุธยา แต่ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการสร้าง เดิมเรียกว่า "วัดโพธาราม" หรือ "วัดโพธิ์" ยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงในสมัยกรุงธนบุรี ครั้งถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาวัดนี้ใหม่ใน พ.ศ. 2331 โดยทรงสร้างพระอุโบสถ พระระเบียง พระวิหาร ตลอดจนบูรณะของเดิม เมื่อแล้วเสร็จใน พ.ศ. 2344 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามว่า "วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาวาส" เป็นวัดประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

นับจากนั้นวัดพระเชตุพนได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้โปรดเกล้าฯ ให้จารึกสรรพตำราต่าง ๆ ลงบนแผ่นหินอ่อนประดิษฐ์ไว้ตามศาลารายต่าง ๆ ครั้งถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรด

เกล้าฯ ให้แก้สร้อยนามพระอารามว่า “วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร” พระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีทุกพระองค์ทรงถือว่า วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นพระอารามหลวงที่มีความสำคัญมาก และทรงถือเป็นพระราชประเพณี ที่จะทรงบูรณะซ่อมแซมวัดนี้ ทุกรัชกาล นอกจากนี้ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามยังเป็นเสมือนมหาวิทยาลัยแห่งแรกของไทย เพราะเป็นแหล่งรวบรวมวิชาความรู้ด้านต่าง ๆ ทั้งประวัติศาสตร์ วรรณกรรม และการแพทย์ นามวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามนี้ ปรากฏในประกาศสมัยรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2411 ว่า “วัดนี้แม้จะมีนามพระราชทานมาตั้งแต่รัชกาลที่ 1 แต่ชื่อพระราชทานมีผู้เรียกแต่อยู่ในพระราชวัง คนยังเรียกว่า วัดโพธิ์กันทั้งแผ่นดิน” และมีพระราชดำริว่า “ชื่อพระราชทานเป็นชื่อตั้งไม่ปิดไม่แน่นจะคิดแปลงใหม่เห็นจะไม่ชนะ”

ปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมที่สำคัญภายในวัด

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร เป็นวัดที่มีสิ่งก่อสร้างค่อนข้างแน่น เนื่องจากการบูรณะแบบใส่คะแนน (แข่งกันบูรณะ) ส่งผลให้มีอาคารและสิ่งก่อสร้าง รวมถึงพระพุทธรูปมากมายภายในวัดแห่งนี้ โดยสามารถแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

เขตวัดโพธาราม เขตวัดโพธารามเดิม ได้แก่ ส่วนตะวันตกของวัด ริมแม่น้ำเจ้าพระยา พื้นที่นี้เป็นที่ตั้งของ วิหารพระพุทธไสยาสน์ ศาลาการเปรียญ (ซึ่งเป็นพระอุโบสถเดิม ของวัดโพธาราม) พระมณฑป และพระมหาเจดีย์สี่รัชกาล

วิหารพระพุทธไสยาสน์ ยักษ์วัดโพธิ์นั้นตั้งอยู่ที่ซุ้มประตูทางเข้าพระมณฑป โดยมีสีกายเป็นสีแดงและสีเขียว ลักษณะคล้ายยักษ์ในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งมักมีผู้เข้าใจผิดว่า ตู๊กตาสลักหินรูปจีน หรือ ลันถัน นายทวารบาลที่ตั้งอยู่บริเวณหน้าประตูวัดนั้นคือ ยักษ์วัดโพธิ์ นอกจากนี้ ยังมีตำนานเกี่ยวกับยักษ์วัดโพธิ์และยักษ์วัดแจ้งซึ่งทำให้เกิดตำนานในปัจจุบัน นั่นคือ ยักษ์วัดโพธิ์ซึ่งทำหน้าที่ดูแลวัดโพธิ์และยักษ์วัดแจ้งซึ่งทำหน้าที่ดูแลวัดแจ้งนั้น ทั้ง 2 ตนเป็นเพื่อนรักกัน วันหนึ่งยักษ์วัดแจ้งไปขอยืมเงินจากยักษ์วัดโพธิ์ เมื่อถึงกำหนดส่งเงินคืนยักษ์วัดโพธิ์กลับไม่ยอมจ่าย ดังนั้น ยักษ์ทั้ง 2 ตนจึงเกิดทะเลาะกัน แต่เพราะรูปร่างที่ใหญ่โตและพลังที่มหาศาลของยักษ์ทั้ง 2 ตน เมื่อเกิดต่อสู้กันจึงทำให้บริเวณนั้นราบเรียบโล่งเตียนไปหมด เมื่อพระอิศวรทราบเรื่องนี้ จึงได้ลงโทษให้ยักษ์วัดโพธิ์ยื่นฝ่าพระอุโบสถวัดโพธิ์ และยักษ์วัดแจ้งยื่นฝ่าวิหารวัดแจ้งตั้งแต่นั้นมา

การศึกษา : มหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหารเปรียบเสมือนมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย โดยเมื่อมีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดครั้งใหญ่ในรัชกาลที่ 3 พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมสรรพวิชาแขนงต่าง ๆ จารึกลงบนศิลาจารึกหรือแผ่นศิลา รวมทั้งได้ปั้นฤๅษีตัวตน ประดับไว้ภายในบริเวณวัด ซึ่งอาจจะแบ่งความรู้ต่าง ๆ ออกได้เป็น 8 หมวด ได้แก่ หมวดประวัติการสร้างวัดพระเชตุพนฯ หมวดตำรายาแพทย์แผนโบราณ หมวดอนามัย หมวดประเพณี หมวดวรรณคดีไทย หมวดสุภาษิต หมวดทำเนียบ(จารึกหัวเมืองขึ้นของกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น) และหมวดพระพุทธศาสนา โดยเมื่อเทียบในปัจจุบันอาจจะแบ่งออกเป็นคณะต่าง ๆ ดังนี้ คณะประวัติศาสตร์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ และคณะแพทยศาสตร์ (ไม่เป็นทางการ) นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนภายในวัด ได้แก่ โรงเรียนบาลีสาธิตศึกษา เป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา สังกัดคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เปิดสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และ โรงเรียนวัดพระเชตุพน เปิดการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับอนุบาล 1 - ประถมศึกษาปีที่ 6

กิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดโพธิ์

โครงการ Mini Light and Sound หรือที่เรียกว่า “9 สิ่งมหัศจรรย์วัดโพธิ์ 9 Wonders of Wat Pho” เป็นกิจกรรมการแสดงที่เชื่อมโยงกับการนำเสนอแง่มุมทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี ศิลปะ ประเพณีกล่าวได้ว่าเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยกำหนดจัดขึ้นในพื้นที่ท่องเที่ยวหลักซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวโบราณสถานที่สำคัญได้ทุกโอกาส ทั้งนี้ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์) กรุงเทพมหานคร จะมีลักษณะพิเศษ คือนักท่องเที่ยวต้องเดินชมการจัดแสดงและเล่าเรื่องราวเป็นจุด ๆ คล้ายกับการแสดงแสงเสียงที่คาร์เนกี ประเทศอียิปต์ (Kamak, Egypt) การจัดแสดง “9 สิ่งมหัศจรรย์วัดโพธิ์” ได้แก่

1. มหัศจรรย์พระพุทธรูปไสยาสน์
2. มหัศจรรย์ตำราเวชเชตุพน
3. มหัศจรรย์มหาเจดีย์สี่รัชกาล
4. มหัศจรรย์ต้นตำรานานสงกรานต์ไทย
5. มหัศจรรย์มรดกโลกวัดโพธิ์
6. มหัศจรรย์ตำนานยักษ์วัดโพธิ์
7. มหัศจรรย์ผ่านภาพรัตนโกสินทร์

8. มหัทศจรยวิจิตรพระพุทธรูปปฏิมากร

9. มหัทศจรยต้นตำรับนวดแผนไทย

กิจกรรมเชิงประเพณี : การเทศน์มหาชาติ

การเทศน์มหาชาติประจำปีของวัดพระเชตุพนฯ จะจัดขึ้น ณ พระระเบียงพระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ โดยผู้เข้าร่วมพิธีจะได้รับรู้ ประเพณีการเทศน์มหาชาติทำนองหลวง ซึ่งเป็นมรดกชิ้นเอกของไทยที่เรียกว่า “เพชรน้ำเอก” ได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณีการเทศน์มหาชาติ ซึ่งมีมาแต่โบราณ และเป็นศึกษาประวัติอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ผู้เสียสละที่ยิ่งใหญ่ของโลก

กิจกรรมชมไม้ดัดที่วัดโพธิ์

วัดโพธิ์นับได้ว่าเป็นแหล่งต้นแบบไม้ดัดไทย เพราะนอกจากเคยมีภาพจิตรกรรมฝาผนังตำราไม้ดัด ที่ศาลาหลังเล็กคู่น้ำในสวนมัสกวันแล้ว วัดโพธิ์ยังมีไม้ดัดที่ปลูกมาตั้งแต่ครั้งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปลูกไม้ดัดเพื่อประดับภายในวัดโพธิ์ ตามแม่แบบไม้ดัดไทย ส่วนใหญ่จะเป็นไม้ดัดจากต้นตะโก และต้นช่อย และยังมีปรากฏให้เห็นอยู่จนทุกวันนี้ ไม้ดัดที่วัดโพธิ์จะปลูกอยู่ในกระถางมีประดับอยู่ทั่วทุกแห่ง โดยเฉพาะรอบพระอุโบสถตั้งแต่ชั้นในจนถึงชั้นนอก (รอบพระอุโบสถ, รอบกำแพงแก้ว และรอบพระวิหารคด) และยังมีไม้ดัดใหม่ๆ ที่ไม่ไม้ดัดตามแม่แบบไม้ดัดไทย เช่น ต้นเฟื่องฟ้าตัดรูปพญานาคพันหลัก การได้มีโอกาสไปเที่ยววัดโพธิ์และได้เดินชมไม้ดัดจะเห็นถึงความงามแปลกตา บางต้นมีกิ่งก้านวกเวียนวน จนดูแล้วไม่แน่ใจว่าปลายกิ่งใดมาจากโคนกิ่งไหน บางต้นกิ่งกอดก่ายกันจนแยกไม่ได้ว่ากิ่งใดเป็นกิ่งใด นักท่องเที่ยวอาจจะเสียเวลาพิณิจพิจารณาเล็กน้อยในการชมความงามแต่ละต้น แต่ให้นึกถึงความวิริยะอุตสาหะของผู้ตัด อดทนรอคอยให้แต่ละต้นค่อยๆ โตขึ้น และค่อยๆ ดัดให้เป็นไปตามจินตนาการของตน ซึ่งต้องเสียเวลานานนับ 10 ปี

2.2.2 วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร

วัดอรุณราชวราราม เป็นวัดโบราณสร้างมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เดิมเรียกว่า "วัดมะกอก" ตามชื่อดาบลงมะกอกซึ่งเป็นด้ามที่ฝังไว้ที่ปลายหลังเปลี่ยนเป็น "วัดมะกอกนอก" เพราะมีวัดสร้างขึ้นใหม่ในตำบลเดียวกันแต่อยู่ลึกเข้าไปในคลองบางกอกใหญ่ชื่อ "วัดมะกอกใน" ต่อมาใน พ.ศ. 2310 เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชมีพระราชประสงค์จะย้ายราชธานีมาตั้ง ณ กรุงธนบุรีจึงเสด็จกรีธาทัพลงมาทางชลมารคถึงหน้า

วัดมะกอกนอกนี้เมื่อเวลารุ่งอรุณพอดี จึงทรงเปลี่ยนชื่อวัดมะกอกนอกเป็น "วัดแจ้ง" เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งนิมิตที่ได้เสด็จมาถึงวัดนี้เมื่อเวลาอรุณรุ่ง (วัดอรุณราชวราราม, ประวัติวัดอรุณราชวรารามรวมหาวิหาร, 2552)

เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชโปรดให้ย้ายราชธานีจากกรุงศรีอยุธยามาตั้ง ณ กรุงธนบุรี และได้ทรงสร้างพระราชวังใหม่ มีการขยายเขตพระราชฐาน เป็นเหตุให้วัดแจ้งตั้งอยู่กลางพระราชวังจึงไม่โปรดให้มีพระสงฆ์จำพรรษา นอกจากนั้นในช่วงเวลาที่กรุงธนบุรีเป็นราชธานี ถือกันว่าวัดแจ้งเป็นวัดคู่บ้าน คู่เมือง เนื่องจากเป็นวัดที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตและพระบาง ซึ่งสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) ได้อัญเชิญพระพุทธรูปสำคัญ 2 องค์นี้มาจากลาวในคราวที่เสด็จตีเมืองเวียงจันทน์ได้ในปี พ.ศ. 2322 โดยโปรดให้อัญเชิญพระแก้วมรกตและพระบางขึ้นประดิษฐาน เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 เสด็จเถลิงถวัลราชสมบัติ ได้โปรดให้สร้างพระนครใหม่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา และรื้อกำแพงพระราชวังกรุงธนบุรีออก วัดแจ้งจึงไม่ได้อยู่ในเขตพระราชวังอีกต่อไป พระองค์จึงโปรดให้วัดแจ้งเป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษาอีกครั้งหนึ่ง นอกจากนั้นพระองค์ทรงมอบหมายให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร (ร.2) เป็นผู้ดำเนินการปฏิสังขรณ์วัดแจ้ง ไว้ในมณฑป และมีการสมโภชใหญ่ 7 คืน 7 วัน(ในปี พ.ศ. ๒๓๒๗ พระแก้วมรกตได้ย้ายมาประดิษฐาน ณ วัด พระศรีรัตนศาสดาราม ในพระบรมมหาราชวัง ส่วนพระบางนั้นสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้โปรดพระราชทานคืนไปนครเวียงจันทน์)แต่สำเร็จเพียงแค่กุฏิสงฆ์ก็สิ้นรัชกาลที่ 1 ใน พ.ศ. 2352เสียก่อน ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 พระองค์ทรงดำเนินการปฏิสังขรณ์ต่อจนเสร็จ ทั้งได้ทรงปั้นหุ่นพระพุทธรูปด้วยฝีพระหัตถ์ และโปรดให้หล่อขึ้นประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถ และโปรดให้มีมหรสพสมโภชฉลองวัดในปี พ.ศ.2363 แล้วโปรดพระราชทานพระนามวัดว่า "วัดอรุณราชวราราม"

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดอรุณฯ ใหม่หมดทั้งวัด พร้อมทั้งโปรดให้ลงมือก่อสร้างพระปรางค์ตามแบบที่ทรงคิดขึ้น จนสำเร็จเป็นพระเจดีย์สูง 1 เส้น 13 วา 1 ศอก 1 คืบ กับ 1 นิ้ว ฐานกลมวัดโดยรอบได้ 5 เส้น 37 วา ซึ่งการก่อสร้างและปฏิสังขรณ์สิ่งต่าง ๆ ภายในวัดอรุณฯ นี้สำเร็จลงแล้ว แต่ยังไม่ทันมีงานฉลองก็สิ้นรัชกาลที่ 3 ในปี พ.ศ.2394

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เสด็จเถลิงถวัลราชสมบัติ พระองค์ได้โปรดให้สร้างและปฏิสังขรณ์สิ่งต่าง ๆ ในวัดอรุณฯ เพิ่มเติมอีกหลายอย่าง ทั้งยังได้อัญเชิญพระบรมอัฐิของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมาบรรจุไว้ที่พระพุทธรูปของ

พระประธานในพระอุโบสถที่พระองค์ทรงพระราชทานนามว่า "พระพุทธรธรรมมิศรราชโลกธาตุดิลก" และเมื่อได้ทรงปฏิสังขรณ์เสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงได้พระราชทานนามวัดเสียใหม่ว่า "วัดอรุณราชวราราม" ดังที่เรียกกันมาจนถึงปัจจุบัน ครั้นถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เกิดเพลิงไหม้พระอุโบสถ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ปฏิสังขรณ์พระอุโบสถใหม่เกือบทั้งหมด โดยได้โปรดให้กรมหมื่นปราบปรบักษ์เป็นแม่กองในการบูรณะ และโปรดเกล้าฯ ให้นำเงินที่เหลือจากการบริจาคของพระบรมวงศานุวงศ์ไปสร้างโรงเรียนตรงบริเวณกุฎีเก่าด้านเหนือ ซึ่งชำรุดไม่มีพระสงฆ์อยู่เป็นตึกใหญ่แล้วพระราชทานนามว่า "โรงเรียนทวีธาภิเศก" นอกจากนี้ยังได้โปรดให้พระยาราชสงครามเป็นนายงานอำนวยการปฏิสังขรณ์พระปรางค์องค์ใหญ่ และเมื่อเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงโปรดให้มีการฉลองใหญ่รวม 3 งานพร้อมกันเป็นเวลา 9 วัน คือ งานฉลองพระไชยนารัฐ งานบำเพ็ญพระราชกุศลพระชนมายุสมมงคล คือ มีพระชนมายุเสมอพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และ งานฉลองพระปรางค์ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 มีการบูรณะปฏิสังขรณ์หลายอย่าง โดยเฉพาะพระปรางค์วัดอรุณฯ ได้รับการปฏิสังขรณ์เป็นการใหญ่มีการประกอบพิธีบวงสรวงก่อนเริ่มการบูรณะพระปรางค์ใน วันพุธที่ 27 ธันวาคม 2510 และการบูรณะก็สำเร็จด้วยดีตั้งเห็นเป็นสง่างามอยู่จนทุกวันนี้ ต่อมาในปี พ.ศ. 2363 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดเกล้าฯ ให้มีการปฏิสังขรณ์และฉลองวัดและพระราชทานนามใหม่ว่า "วัดอรุณราชวราราม" ครั้นถึงรัชการพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์ เพิ่มเติมอีก แล้วทรงเปลี่ยนชื่อวัดเป็น "วัดอรุณราชวราราม" ดังที่เรียกกันมาจนถึงปัจจุบัน

ปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ และสถาปัตยกรรมที่สำคัญภายในวัด

พระปรางค์ ตั้งอยู่ทางด้านหน้าของวัด ทางทิศใต้ เป็นของโบราณ เดิมมีขนาดสูง 8 วา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ก่อสร้างพระปรางค์องค์เดิมเพื่อให้ใหญ่สมเป็นพระมหาธาตุประจำกรุงรัตนโกสินทร์ มาแล้วเสร็จในรัชกาลที่ 3 เป็นพระปรางค์สูง 33 วาเศษ ก่ออิฐถือปูน ประดับด้วยชั้นกระเบื้องเคลือบสีต่าง ๆ อย่างงดงามประณีต บางลายใช้จานชามของโบราณที่มีลวดลายสวยงาม เป็นของเก่าหายาก เช่น ชามเบญจรงค์ มาประดับตกแต่ง และที่ยอดพระปรางค์มีมงกุฎมาประดิษฐานเหนือยอดนภศูล ทำให้แปลกกว่ายอดนภศูลที่อื่น ๆ

พระอุโบสถ พระประธานในพระอุโบสถ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ถวายพระนามว่า "พระพุทธรธรรมมิศรราชโลกธาตุดิลก" หล่อในรัชกาลที่ 2 กล่าวกันว่า

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงปั้นหุ่นพระพักตร์ด้วยพระองค์เอง เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 3 ศอกคืบ ประดิษฐานเหนือแท่นไพที บนฐานชุกชี ที่พระพุทธรูปอาสน์พระประธานพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้อัญเชิญพระบรมอัฐิรัชกาลที่ 2 มาบรรจุไว้ ต่อมาเกิดอัคคีภัยใหม่พระอุโบสถ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้รับเสด็จพระราชดำเนินมาอำนวยการดับเพลิงด้วยพระองค์เอง และอัญเชิญพระบรมอัฐิสมเด็จพระบรมอัยกาธิราชออกไปได้ทัน เพลิงไหม้หลังคาพระอุโบสถหมด จึงโปรดให้พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นปราบปรบักษ์เป็นแม่กองปฏิสังขรณ์พระอุโบสถให้คือดีดังเดิม และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ก็ประทานความเห็นในการซ่อมภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถ ให้รักษาของเก่าไว้อย่างดีที่สุด และภาพที่จะเขียนซ่อมใหม่ก็ให้กลมกลืนกับภาพเดิม

บริเวณพระอุโบสถอีกครั้ง โดยรอบพระอุโบสถมีซุ้มใบเสมา 8 ซุ้ม ในเสมาเป็นใบคู่ทำด้วยหินสลักลวดลายงดงามประดิษฐานอยู่ในซุ้มหินอ่อน ทำเป็นรูปบุษบกยอดเจดีย์ยอดเหลี่ยมไม้สิบสอง สูง 2 วา 1 ศอก ระหว่างซุ้มใบเสมามีสิงโตหินแบบจีนตัวเล็ก 112 ตัว ตั้งอยู่บนแท่น มีเหล็กยึดแท่นให้ติดกันโดยตลอด เว้นแต่ช่องตรงกับบันไดพระอุโบสถ ริมช่องว่างนั้นมีตุ๊กตาหินรูปคนจีนนั่งบนเก้าอี้หน้าสิงโตจีนอีกช่องละ 2 ตัว 8 ช่อง รวมเป็น 16 ตัว หน้าพระระเบียงโดยรอบมีตุ๊กตาหินรูปทหารจีนตั้งเรียงเป็นแถวจำนวน 144 ตัว และมุมพระอุโบสถทั้ง 4 มี พระเจดีย์จีนทำด้วยหิน มีซุ้มคูหาตั้งรูปผู้วิเศษ 8 คน หรือ ที่เรียกว่าปี่เขียน

พระเจดีย์มียอดเป็นปล้อง ๆ เรียวเล็กขึ้นไปตามลำดับ คล้ายปล้อง ไฉนแบบพระเจดีย์ไทย มุมละองค์ นอกจากนั้นยังมีซ่างหล่อด้วยโลหะ 8 ตัว สูงขนาด 1 เมตรเศษ ตั้งอยู่บนแท่นตรง ประตู เข้าออกหน้าพระระเบียง แนวเดียวกับตุ๊กตาทหารจีน ด้านละ 2 ตัว หันหน้าเข้าพระอุโบสถ ซ่างโลหะทั้ง 8 ตัวนี้ มีอิริยาบถไม่เหมือนกัน บางตัวชูวงบางตัวปล่อยวง ลง เป็นต้นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้หล่อขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2389 โดยรอบพระอุโบสถมีพระระเบียงหรือพระวิหารคด มีประตูเข้าออกอยู่กึ่งกลาง พระระเบียงทั้ง 4 ทิศ หน้าบัน ประตูทำเป็นรูปนารายณ์ ทรงครุฑ ประดับด้วยลาย กระจกปลั่งรักปิดทองงามมาก พระระเบียงเป็นของสร้างในรัชกาลที่ 2 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ศิลปินเอกของชาติไทยทรงชมเชยไว้ว่า "พระระเบียงมีอยู่ให้ดูได้บริบูรณ์ ทรวดทรงงามกว่าพระระเบียงที่ไหนหมด เป็นศรีแห่งฝีมือในรัชกาลที่ 2 ควรชมอย่างยิ่ง แต่ลายเขียนผนังนั้นเป็นฝีมือในรัชกาลที่ 3 ทำเพิ่มเติม" ลายเขียนที่ผนังที่ทรงกล่าวถึงนั้น เขียนเป็นรูปซุ้มเรือนแก้วลายดอกไม้ใบไม้ มีนกยูงแบบจีนคาบอยู่ ตรงกลางพระพุทธรูปในพระระเบียงทั้งหมด เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย มีรวม 120 องค์

พระวิหาร ปูชนียสถานสำคัญของวัดอรุณราชวรารามอีกหลังหนึ่ง คือ พระวิหาร เป็นอาคารยกพื้นสูงเช่นเดียวกับพระอุโบสถ หลังคาลาด 3 ชั้น มุงด้วยกระเบื้องเคลือบสี หน้าบันมีรูปเทวดาถือพระขรรค์ยืนอยู่บนแท่น ประดับด้วยลายกระหนกวงรักปิดทองประดับกระจก มีมุขทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ด้านหน้ามีประตูเข้า 3 ประตู ด้านหลังมี 2 ประตู ผนังด้านนอกประดับด้วยกระเบื้องเคลือบลายก้านแย่งกระบวนไทย เป็นกระเบื้องที่รัชกาลที่ 3 ทรงสั่งมาจากเมืองจีน ปัจจุบันได้ใช้พระวิหารนี้เป็นการเปรียญของวัดด้วย

พระประธานในพระวิหาร คือ พระพุทธชัมภูนุทมหาบุรุษลักษณะอสีตยานุภาพิตร เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 3 ศอก หล่อด้วยทองแดงปิดทองพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้หล่อขึ้นพร้อมกับพระประธานในพระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวราราม เมื่อ พ.ศ. 2496 ทางวัดได้พบพระบรมธาตุ 4 องค์ บรรจุอยู่ในโกศ 3 ชั้น อยู่ในพระเศียร ที่ฐานชุกชีด้านหน้าพระชัมภูนุท มีพระอรุณหรือพระแจ้งเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย องค์พระและผ้าทรงครองหล่อด้วยทองต่างสีกัน หน้าตักกว้าง 50 เซนติเมตร มีประวัติว่าได้อัญเชิญมาจากเวียงจันทน์เมื่อ พ.ศ. 2401 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เดิมประดิษฐานอยู่ในพระบรมมหาราชวัง และมีพระราชดำริว่านามพระพุทธรูปฟ้องกันกับวัดอรุณ จึงโปรดให้อัญเชิญมา ณ วิหารนี้ และที่แท่นหน้าพระอรุณในพระวิหาร มีพระพุทธรูปสมัขุโขทัยปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 70 เซนติเมตร มีพุทธลักษณะงดงามยิ่ง ประดิษฐานอยู่ เดิมพระพุทธรูปองค์นี้อยู่ที่ศาลาการเปรียญที่รื้อไปแล้ว มีปูนพอกทั้งองค์โดยไม่มีใครทราบ ภายหลังปูนกระเทาะตัวออกจึงเห็นองค์พระเป็นสำริดสมัขุโขทัย ทางวัดจึงอัญเชิญมาประดิษฐานในวัดแห่งนี้มณฑปพระพุทธรูปบาทจำลองเป็นพระเจดีย์ย่อเหลี่ยม ไม้สี่สิบ 4 องค์

หอไตร มี 2 หอ อยู่ทางด้านหน้าของหมู่กุฏิคณะ 2 ใกล้กับสระเล็กๆ และรั้วด้านตะวันตกของพระปรางค์ 1 หลัง ไม่มีช่อฟ้าใบระกา ทำเป็นปูนปั้นประดับกระเบื้องถ้วยเป็นชั้นๆ หลังคามุงด้วยกระเบื้องเคลือบสี กรอบหน้าต่างเป็นปูนปั้นลายดอกไม้ลงรักปิดทอง และอีกหลังหนึ่งอยู่มุมด้านเหนือหน้าคณะ 7 มีช่อฟ้าใบระกาลงรักปิดทองประดับกระจกบานหน้าต่างเป็นลายรดน้ำรูปต้นไม้ คติเกี่ยวกับที่มีหอไตร 2 หอ พระเถระผู้ใหญ่ในวัดนี้เล่าว่า เป็นเพราะวัดนี้แต่เดิมมีพระราชาคณะได้ 2 รูปศาลาท่าน้ำรูปเก๋งจีนมี 6 หลัง อยู่ที่เขื่อนหน้าวัด ตรงมุมเหนือสุดที่ปากคลองวัดแจ้งหลัง 1 ตรงกับประตูขุมยอดมงกุฎ 3 หลัง ตรงกับต้นพระศรีมหาโพธิ์หลัง 1 และตรงกับทางเข้าพระปรางค์อีกหลัง 1 ที่ศาลาเก๋งจีนมีสะพานยื่นลงไปแม่น้ำ เว้นแต่ด้านเหนือสุด ส่วนหลังที่ตรงกับทางเข้าพระปรางค์นั้น มีรูปพระเข้หินอยู่ด้านหน้าข้างละตัว ศาลาเหล่านี้สร้างขึ้นในรัชกาลที่ 3 เหมือนกันหมด คือ หลังคาเป็นรูปเก๋งจีน มียกพื้นสำหรับนั่งพักทำด้วยหินทรายสี

เขียว โดยเฉพาะ 3 หลังตรงประตูชุมยอดมงกุฏนั้น หลังเหนือและใต้มีแท่นหินสีเขียวตั้งอยู่ตรงกลาง เข้าใจว่าจะเป็นที่สำหรับวางของ และหลังศาลาเก๋งจีน 3 หลังนี้มีรูปกนิรีแบบจีนทำด้วยหินทรายสีเขียวตั้งอยู่ 3 ตัว

ภูเขาจำลอง อยู่หน้าวัดทางด้านเหนือ หลังศาลาน้ำรูปเก๋งจีน 3 หลัง กล่าวกันว่าเดิมเป็นภูเขาจำลองที่โปรดให้สร้างขึ้นในพระบรมมหาราชวังในรัชกาลที่ 1 ต่อมาในรัชกาลที่ 3 โปรดให้นำมา ไว้ที่วัดนี้ ภูเขาจำลองนี้มีรั้วล้อมไว้เป็นส่วนหนึ่งโดยเฉพาะ มีตุ๊กตาจีน 2 ตัวนั่งบนแท่นอยู่นอก รั้วด้านหน้า ตรงประตูเข้าทำเป็นรูปทหารเรือเฝ้าอยู่ 2 คน

อนุสาวรีย์ธรรมเจดีย์ อยู่ด้านใต้ของภูเขาจำลอง มีถนนที่ขึ้นจากศาลาท่าน้ำเก๋งจีน 3 หลังไปพระอุโบสถคั่นกลาง อนุสาวรีย์แห่งนี้มีกำแพงเตี้ยๆ เป็นรั้วล้อมรอบ มีโกศหินทรายสีเขียวแบบจีนบรรจุอัฐิของพระธรรมเจดีย์แล้ว ยังมีประตูและมีภูเขาจำลองเตี้ยๆ กับปราสาทแบบจีน

กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดอรุณ

โครงการอนุรักษ์วัดอรุณ โครงการอนุรักษ์วัดอรุณฯ ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2543 จากแรงบันดาลใจของผู้มีใจรักใน โบราณสถานแห่งประวัติศาสตร์นี้ ด้วยการร่วมมือกันระหว่างวัดอรุณราชวรารามฯ กรมศิลปากร และ บริษัท ซี.เอ็ม.ออร์กาไนเซอร์ จำกัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและเชิดชูคุณค่าของวัดอรุณราชวราราม ราชวรมหาวิหาร ให้สมกับเป็นโบราณสถานสำคัญของรัตนโกสินทร์สมัย ทางโครงการฯ ได้จัดกิจกรรมหลากหลายมาอย่างต่อเนื่อง อาทิเช่น การสร้างถาวรวัตถุ การจัดทำ website www.watarun.org เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร การริเริ่มจัดงานเทศกาลวัดอรุณ ร.ศ. 100 เพื่ออนุรักษ์และฟื้นฟูนาฏยศิลป์ไทยโบราณให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง รวมถึงการจัดกิจกรรมเรอรัักษ์วัดอรุณฯ ซึ่งเป็นกิจกรรมภาคกลางวัน เพื่อสร้างและปลูกจิตสำนึกให้เกิดความรักในวัดอรุณฯ เป็นต้น

เทศกาลวัดอรุณ ร.ศ. 100 ที่ดำเนินการขึ้นด้วยแนวความคิด "เมื่อประวัติศาสตร์กลับมามีชีวิตอีกครั้ง" เพื่อรื้อฟื้นนาฏยศิลป์ โบราณของไทย และด้วยแนวความคิด "อลังการนาฏยศิลป์แห่งกรุงสยาม" เพื่อสะท้อนภาพของสังคมสยามของสยามประเทศในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์

การจัดทำแบบเพื่อจัดสร้างแผ่นป้ายประวัติของโบราณสถานและแผ่นป้ายบอกทิศทางในวัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร

กิจกรรม "เรารักษ์วัดอรุณ" เพื่อเป็นปลุกจิตสำนึกให้เกิดความรักในโบราณสถานแห่งนี้ อันได้แก่ กิจกรรมถ่ายภาพอรุณรุ่ง ณ วัดแจ้ง กิจกรรมวาดรูปสีน้ำ กิจกรรมหัดทำขนมไทย กิจกรรมท่องเที่ยวทัศนวิทัศนวัดอรุณฯ

กิจกรรม "นำความเป็นไทยให้โลกรู้" ในงานเทศกาลวัดอรุณ ร.ศ. 100 จัดขึ้นโดย "โครงการอนุรักษ์วัดอรุณ"ซึ่งเป็นโครงการที่เกิดขึ้นจากผู้มีใจรักในโบราณสถานแห่งประวัติศาสตร์ "วัดอรุณ" งานเทศกาลวัดอรุณ ร.ศ. 100 มีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูนาฏศิลป์ไทยโบราณที่สาบสูญหรือหาชมได้ยากให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง ด้วยบรรยากาศของการสมโภชพระพรางค์ อย่างสมัยเมื่อครั้งต้นกรุงรัตนโกสินทร์ นาฏศิลป์ที่จัดแสดงในงานเทศกาลวัดอรุณ ร.ศ. ๑๐๐ จึงมุ่งเน้นนาฏศิลป์ในสมัยรัตนโกสินทร์เป็นสำคัญ การจัดงานครั้งแรกในปี พ.ศ. 2543 มีการรื้อฟื้นมหรสพโบราณที่สาบสูญไปนานกว่าร้อยปีให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง ทั้งหุ่นหลวง โขนชัก รอก ละครนอก ละครใน หนังใหญ่ มโหรี และอาหารตำรับไทยเดิม ต่อมาในปีที่สอง พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้จับเขานาฏศิลป์ไทยและเงินมาจัดแสดงอันประกอบไปด้วย โขนชักรอก จั้วแต่จีว หุ่นละครเล็ก หุ่นจีนไหหลำ ญวนหก-กระบี่กระบอง พะงิ้ว และ สิงโตกวางตุ้ง เพื่อสะท้อนถึงภาพของสังคมสหอารยธรรมของสยามประเทศ ที่มีลักษณะเป็นสังคมเปิด ยอมรับความหลากหลายทางด้านเชื้อชาติ สังคม วัฒนธรรม และกลายเป็นที่ชุมนุมแห่งอารยธรรมลุ่มสุวรรณภูมิ จิตวิญญาณของความเป็นไทยและการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมไทยเป็นสิ่งที่คนไทยทุกคนควรหวงแหนเอาไว้

กิจกรรม "สีสันท่างสายน้ำ มหกรรมลอยกระทง" จัดเป็นงานส่งเสริมการท่องเที่ยวทางน้ำตลอดทั้งเดือนพฤศจิกายน (ทุกปี) บริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ด้วยกิจกรรมที่สร้างสีสันหลากหลาย ประกอบด้วยกิจกรรมย่อย เช่น สีสันท่างสายน้ำมหกรรมลอยกระทง สีสันท่างการไหว้พระเสริมสิริมงคลยามค่ำคืน เป็นต้น

2.2.3 วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร

วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร เป็นวัดโบราณ เดิมเรียกชื่อว่า วัดสะแก มีตำนาน เนื่องจากในพงศาวดารเมื่อปีขาลจัตวาศกจุลศักราช 1144 พุทธ ศักราช 2325 ปัจจุบันเป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรมหาวิหารตั้งอยู่แขวงบ้านบาตร เขตป้อมปราบศัตรูพ่ายกรุงเทพมหานคร วัดสระเกศมีข้อความปรากฏตามตำนานว่า เป็นวัดเก่าแก่สร้างมาแต่สมัยโบราณ สันนิษฐานว่าจะได้สร้างมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมมีชื่อว่า "วัดสะแก" เพิ่งมาเปลี่ยนเป็นวัดสระเกศเมื่อสมัยรัชกาลที่ 1 ตอนที่ได้สร้างกรุงเทพมหานครเป็น ครั้งแรกมีปรากฏตามพระราชพงศาวดารว่า เมื่อจุลศักราช 1134 เบญจศก ตรงกับพุทธศักราช 2326 นั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้โปรดให้ลงมือ

ก่อสร้างพระนครรวมทั้งพระบรมมหาราชวังและพระราชวังบวรสถานมงคล ได้รวมผู้คนให้ขุดคลองรอบเมืองตั้งแต่บางลำพู เรื่อยไปจนจดแม่น้ำด้านใต้ตอนเหนือวัดจักรวรรดิราชาวาส แล้วโปรดให้ขุดคลอง หลอดแลขุดคลองใหญ่เหนือวัดสะแกอีกคลองหนึ่ง พระราชทานนามว่าคลองมหานาค เพื่อให้เป็นที่สำหรับประชาชนชาวพระนคร ได้ลงประชันเล่นเพลงและสักวาในเทศกาลฤดูน้ำเหมือนอย่างครั้งกรุงศรีอยุธยาและวัดสะแกนั้นเมื่อขุดคลองมหานาค แล้วพระราชทานเปลี่ยนนามใหม่ว่า "วัดสระเกศ" และทรงปฏิสังขรณ์วัดสระเกศ ทั้งพระอารามตั้งต้น แต่พระอุโบสถตลอดถึงเสนาสนะสงฆ์และขุดคลองรอบวัดอีกด้วย วัดสระเกศนี้มีหลักฐานที่ควรอ้างถึงคือ พระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องจดหมายเหตุความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวีข้อ 11 ว่า "รับสั่งพระโองการ ตรัสวัดสะแกเรียกวัดสระเกศแล้วบูรณะปฏิสังขรณ์เห็นควร ที่ต้นทางเสด็จพระนคร" ทรงพระราชวิจารณ์ไว้ว่า "ปฏิสังขรณ์วัดสะแกและเปลี่ยนชื่อเป็นวัดสระเกศเอามากล่าวปนกับวัดโพธิ์เพราะเป็นต้นทางที่เสด็จเข้ามาพระนครมีคำเล่ากันว่า เสด็จเข้าโขลงทวารวรมุขามุขตามประเพณีกลับจากทางไกลที่ วัดสะแก จึงเปลี่ยนนามว่า 'วัดสระเกศ' (แผ่นพับประวัติวัดสระเกศ, เอกสารเผยแพร่)

ปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ และสถาปัตยกรรมที่สำคัญภายในวัด

พระบรมบรรพต บรมบรรพตนี้ โดยมากเรียกกันว่า **ภูเขาทอง** สร้างเป็นรูปภูเขา มีพระเจดีย์อยู่บนยอด มีบันไดเวียนเป็นทางขึ้นไปถึงพระเจดีย์ 2 ทางคือด้านเหนือทางหนึ่ง ด้านใต้ทางหนึ่ง สำหรับขึ้นและลงคนละทางเพื่อสะดวกในเวลาเทศกาล และยังมีบันไดตรงด้านใต้อีกทางหนึ่งแต่บันไดตรงได้รื้อเสียเมื่อคราวบูรณะปฏิสังขรณ์ พ.ศ. 2493 ฐานโดยรอบวัดได้ 8 เส้น 5 วา ส่วนสูง 1 เส้น 19 วา 2 ศอก บรมบรรพตนี้ นับว่าเป็นปูชนียสถานอันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนาแห่งหนึ่ง และเป็นสมบัติทรงคุณค่าของชาติอีกด้วยการสร้างบรม บรรพตนี้ได้เริ่มขึ้นในรัชกาลที่ 3 ด้วยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์จะสร้างพระเจดีย์ให้เหมือนอย่างวัดภูเขาทองในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งที่วัดภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้นตั้งอยู่ที่ชายทุ่ง มีพระเจดีย์องค์หนึ่ง เป็นที่สำหรับชาวพระนครศรีอยุธยาจะไปประชันเล่นเพลงและสักวาในเทศกาลประจำปี จุดประสงค์เดิมก็เพื่อจะไปนมัสการพระเจดีย์ในปัจจุบันนี้ก็ยังมีประชันรื่นเริงโดยทาง เรือกันอยู่ทรงพิจารณาเห็นว่าที่วัดสระเกศเป็นสถานที่เหมาะสมจึงโปรดให้สมเด็จพระบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค) เป็นแม่กองสร้างเมื่อแรกลงมือสร้างแล้ว พระราชทานนามว่าพระเจดีย์ ภูเขาทอง

โดยมีข้อความปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 ความว่า “วัดสระเกศนั้น โปรดให้พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาเป็นแม่กองทำพระปรางค์ใหญ่องค์ 1 ฐานไม้ 12 เหลี่ยม ด้าน 1 ยาว 50 วา ชูตรงกลางไปถึงที่โคลน แล้วเอาหลักแพทั้งต้นเป็นเข็ม ห่มลงไปจนเต็มที่แล้วเอาไม้ซุงทำและปูเป็นตารางแล้ว เอาศิลาแลงก่อขึ้นมาเกือบเสมอดิน จึงก่อด้วยอิฐ ในระหว่างองค์พระนั้น เอาศิลาก้อนซึ่งราษฎรเก็บมาถวายบรรจุลงไปจนเต็ม ฐานก่อขึ้นไปได้ถึงชั้นทักษิณที่ 2 ศิลาที่บรรจุข้างในกดหนักลงไปและหักหลุดลงไปถึง 9 วา อิฐที่ก่อหุ้มข้างนอกนั้นก็แตกร้าวร่วนไปทั้งองค์ ของนี้ไม่ทลายก็เพราะหลุดกลางกดกันลงไป จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ขอแรงพระราชวงศานุวงศ์และขุนนางข้าราชการที่ตามเสด็จพระราชทานพระภีร์ ผู้คนยังพักพร้อมอยู่ ให้ปักเสาหลักแพเป็นหลักมั่นคงแน่นหลายชั้น ฐานพระไม่ให้ดินถึบออกไป สิ้นไม้หลักแพหลายพัน แล้วก็จัดการก่อแก้ไขที่หลุดแตกร้าวนั้นเสียให้ดี องค์พระปรางค์ก็ทรุดหนักลงมาอีก 3 วา เห็นว่าจะแก้ไขไม่ได้แล้วก็เลิกการนั้นเสีย จึงทำแต่การต่อไป...”

งานสร้างพระปรางค์จึงต้องเลิกสร้างมาตลอดรัชกาลที่ 3 อย่างไรก็ตามราษฎรยังคงเรียกเนินดินนั้นว่า “ภูเขาทอง” ตามอย่างชื่อภูเขาทองที่อยู่ชานเมืองเช่นเดิม” ในสมัยรัชกาลที่ 4 โปรดให้แก้ไขพระปรางค์ที่สร้างขึ้นครั้งรัชกาลที่ 3 โดยทำเป็นภูเขา มีบันไดเวียน 2 สายขึ้นถึงยอด บนยอดเขาก่อเป็นพระเจดีย์ และพระราชทานนามภูเขาว่า “บรมบรรพต” การก่อสร้างพระบรมบรรพตนี้สำเร็จลงในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งพระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำพระทันตธาตุจำลองมาตั้งในพระคูหาพระเจดีย์บนยอดบรมบรรพตแห่งนี้ และต่อมาเมื่อพระองค์ได้รับพระบรมธาตุของพระพุทธเจ้าที่ขุดพบที่เมืองกบิลพัสดุ์ ประเทศอินเดีย โดยรัฐบาลอังกฤษ ซึ่งปกครองอินเดียอยู่ในขณะนั้นได้ทูลเกล้าถวายและโปรดฯ ให้เจ้าพระยาอมราช (ปั้น สุขุม) เมื่อยังดำรงตำแหน่งเป็นพระยาสุขุมณัยวินิต เป็นราชทูต ออกไปรับพระบรมธาตุอัญเชิญมายังพระนคร หลังจากที่ทรงแบ่งให้กับประเทศต่างๆ แล้วพระธาตุที่เหลืออยู่โปรดให้แห่มาประดิษฐานไว้ในซุ้มพระเจดีย์ยอดบรมบรรพตและโปรดให้สร้างพระเจดีย์น้อยตั้งไว้ที่บรรจุพระบรมธาตุตั้งปรากฏอยู่จนทุกวันนี้

พระพุทธรูปประธาน ลักษณะของพระพุทธรูปประธานเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิซึ่งไม่ค่อยพบมากนักในงานช่างไทย ลักษณะโดยรวมแล้วใกล้เคียงกับพระพุทธรูปในสมัยอยุธยา จึงแสดงให้เห็นงานที่สืบต่อมาจากสมัยก่อน ตรงตามประวัติที่กล่าวไว้ว่ารัชกาลที่ 1 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพอกทับพระประธานองค์เดิม ลักษณะดังกล่าวเป็นงานช่างในสมัยนี้ซึ่งต่างจากงานช่างในสมัยรัชกาลที่ 3 ที่จะมีพระพักตร์อย่างหุ่นอันเป็นลักษณะเฉพาะที่เกิดขึ้นในภายหลัง ลักษณะของพระพุทธรูปประธานมีพระพักตร์ค่อนข้างสี่เหลี่ยมแบบอยุธยา ขมวดพระเกศาเล็ก พระรัศมีเป็นเปลวสูง พระโอษฐ์กว้างแบบอยุธยา ลักษณะชายสังฆาฏีที่ซ้อนทับกันแบบเดียวกับพระพุทธรูป

อยุธยาตอนปลายในสมัยของพระเจ้าปราสาททอง มีส่วนที่แตกต่างคือในสมัยรัตนโกสินทร์นิยมทำ
สังฆาฏิพาดกึ่งกลางพระวรกาย ในขณะที่พระพุทธรูปสมัยอื่นๆ นั้นชายสังฆาฏิจะอยู่ทางเบื้องซ้าย

พระอุโบสถ พระอุโบสถตั้งอยู่ภายในกำแพงแก้ว เนื่องกันกับพระวิหารพระอัฐสุรัส มี
พระระเบียงรอบพระอุโบสถระหว่างกำแพงแก้วกับพระระเบียงนั้น มีพระเจดีย์รายรอบ เป็นเจดีย์
เหลี่ยมไม้ย่อมุมสิบสอง จำนวน 12 องค์ เจดีย์ดังกล่าวเป็นเจดีย์ทรงเครื่อง กล่าวคือมีชุกฐานสิงห์
3 ฐาน มีบังทรงคลุมรองรับองค์ระฆัง ส่วนยอดเป็นบัวทรงกลมเถาและปลียอด ทั้งรูปแบบและคติ
การสร้างเจดีย์รอบพระอุโบสถเป็นระบบของเจดีย์บริวารนี้เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 เช่นเดียวกับที่
พบที่วัดราชโอรสาราม วัดพระเชตุพนฯ วัดเทพธิดาราม เป็นต้น

ซุ้มสีมา วัดสระเกศ ลักษณะของซุ้มสีมาที่กล่าวกันว่างามนี้ประกอบด้วยฐานสิงห์
รองรับเรือนสีมาทรงกุ่มและมียอดมงกุฎ พัฒนามาจากศิลปะในสมัยอยุธยาตอนปลาย แต่ทรงกุ่ม
ที่พัฒนามาเป็นการเจาะช่องทั้ง 4 ด้านแล้วอันเป็นงานในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นและที่สำคัญคือ
เป็นสีมาที่มียอดเป็นมงกุฎ น่าจะเป็นงานที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 มีการประดับกระเบื้องสี
สวยงาม ด้วยเหตุที่สีมาเป็นทรงกุ่มยอดมงกุฎและมีการประดับกระเบื้องสีนี้เองที่ทำให้เกิดรูปแบบ
ที่ดูแล้วมีความงามอย่างมาก หลังคาพระอุโบสถมุงด้วยกระเบื้องเคลือบรับกันกับคัลงคาพระ
ระเบียง มีลักษณะเป็นมุขลด 3 ชั้น ประกอบด้วยช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันทั้งสองด้านเป็น
ไม้แกะสลักประดับกระจกสี มีรูปพระนารายณ์ทรงครุฑอยู่ตรงกลาง

ประตูหน้าต่าง วัดสระเกศ ประตูหน้าต่างพระอุโบสถนั้นประดับด้วยซุ้มวอเป็นช่อชั้น
ลายรูปปั้นปิดทอง บานประตูหน้าต่างด้านนอกเขียนลายรดน้ำเป็นลายกนกเครือเถา บานหน้าต่าง
ด้านในเป็นรูปเทวดาประทับบนแท่น เพดานเขียนเป็นรูปดาวราย

จิตรกรรม พระอุโบสถหลังนี้สร้างมาแต่รัชกาลที่ 1 โดยโปรดให้พวกเขมรจำนวนตั้ง
หมื่นคนช่วยกันขุดวางฐานรากเมื่อคราวขุดคลองมหานาค แล้วสร้างพระอุโบสถ ต่อมาในสมัย
รัชกาลที่ 3 ได้โปรดให้ปฏิสังขรณ์เขียนภาพฝาผนัง ในการปฏิสังขรณ์ใหญ่เมื่อครั้งรัชกาลที่ 7 ทาง
วัดสระเกศจึงให้เขียนภาพฝาผนังด้านในใหม่

ผนังระหว่างช่องหน้าต่างเขียนภาพ “ทศชาติ วัดสระเกศ เรื่องที่เขียนคือที่ผนัง
สกัดด้านหลังพระประธานเขียนเรื่องไตรภูมิโลกสันฐานที่แสดงรายละเอียดได้อย่างครบถ้วนตามที่
ปรากฏหลักฐานในเรื่องไตรภูมิ เช่นการแสดงเขาพระสุเมรุที่ล้อมรอบด้วยเขาสัตตบริภัณฑ์ทั้ง 7 ชั้น
การแสดงสวรรค์ชั้นต่างๆ วิมานของเทวดาที่ล่องลอยอยู่เต็มพื้นที่ ในฉากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ได้
แทรกเรื่องประวัติของพระอินทร์ไว้ด้วยและฉากที่สำคัญอีกฉากหนึ่งคือฉากนรก ที่มีเรื่องของพระ
มาลัยที่เสด็จไปยังสวรรค์ และลงมายังนรกแทรกอยู่ด้วยเช่นกัน ที่ผนังสกัดด้านหน้าเขียนภาพมาร

วิชัยมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับนั่งขัดสมาธิอยู่ตรงกลาง พญามาราริราชผู้มีพระนามว่า วัสวัตติมาร นกมิติที่มีแขนตั้งพันแขน ถืออาวุธครอบมือกำลังชี้ข้างศรีเมฆัล พร้อมด้วยเสนามาร ผจญพระพุทธองค์เพื่อแย่งชิงรัตนโพธิบัลลังก์ด้านหนึ่ง อีกด้านหนึ่งเป็นรูปพญามารกำลังฟ่ายแพ้แก่พระศากยมุนีศรีสรรเพชญ์พุทธเจ้า มีภาพพระนางธรรณีนามว่า พสุนธรี กำลังบีบมวลงมอยู่ใต้พระพุทธบัลลังก์เพื่อเป็นสักขีพยานในการที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญพระบารมี เหล่าเสนามารกำลังแหวกว่ายไปตามกระแสธาราที่หลั่งออกจากมวยผมพระนางธรรณี เป็นภาพมารผจญ

ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ในพระอุโบสถ ภาพบนผนังสองด้านในพระอุโบสถแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ส่วนตอนบนเขียนภาพเทพชุมนุม โดยแบ่งออกเป็น 3 ชั้น และภาพเขียน 2 ชั้นแรกเป็นเทวดา ชั้นที่ 3 เป็นเทวดาสลับยักษ์ ผนังระหว่างช่องหน้าต่างเป็นรูปทศชาติ ตอนล่างเป็นภาพพุทธประวัติ และระหว่างช่องหน้าต่างเขียนภาพทศชาติ เหนือกรอบประตูเขียนเป็นรูปพระราหูสี่เศียร

หลวงพ่อดโต พระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระพุทธรูปหล่อ ปิดทองในสมัยรัชกาลที่ 3 หน้าตักกว้าง 7 ศอก 1 คืบ สูง 10 ศอก นับว่าเป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยโลหะที่ใหญ่มากองค์หนึ่ง พระพุทธรูปที่ใหญ่ขนาดนี้ส่วนมากปั้นด้วยปูน ชาวบ้านเรียกกันว่า “หลวงพ่อดโต” คงจะเนื่องจากเป็นพระพุทธรูปใหญ่นั้น

หลวงพ่อดำ พระพุทธรูปองค์นี้เป็นพระปั้นปิดทอง ปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 4 ศอก ฝีมือปั้นสันนิษฐานว่าเป็นยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นพระพุทธรูปที่คู่กับบรมบรรพต (ภูเขาทอง) มาแต่ต้น เล่ากันว่า สร้างไว้ให้เพื่อเจ้านายและพุทธบริษัททั่วไปที่ไม่สามารถขึ้นไปบูชาบนองค์บรมบรรพตได้บูชาที่พระพุทธรูปองค์นี้

กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดสระเกศ

วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร มีการจัดขบวนแห่สงฆ์น้ำพระบรมสารีริกธาตุเป็นประจำทุกปี โดยมีกิจกรรมการรดน้ำขอพร การขออนุญาตการเล่น สงฆ์น้ำพระพุทธรูป รับน้ำมนต์พิสุทธศีร์ษธา นมัสการพระบรมสารีริกธาตุ บังสุกุลอัฐธาตุส่งกุศล ก่อเจดีย์ข้าวสาร ตลาด/การเล่นย้อนยุคโบราณ ชมบรมบรรพตถึงสองท่ม รับน้ำมนต์พิสุทธศีร์ษธา เป็นต้น

นอกจากนี้ วัดสระเกศ ได้จัดงาน-กิจกรรมต่าง ๆ ตลอดวัน เนื่องด้วย เถลิงศกใหม่ในแต่ละปี เพื่อความเป็นศิริมงคลแก่ผู้ร่วมงานทุกท่าน และประเทศ ตลอดจนทั่วโลก ในช่วงเวลา 20.00 น.บริเวณพระบรมบรรพต (ภูเขาทอง) มีการเวียนเทียน เป็นพุทธบูชาในเวลา 23.00 - 24.00 น.ทางคณะสงฆ์ จักได้ทำการเจริญพระพุทธมนต์ ที่พระอุโบสถ วัดสระเกศ โดยมีหลวงพ่อดำ

ประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช เป็นองค์ประธาน จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย นำเจริญพุทธมนต์ด้วย เมื่อเสร็จพิธี เชิญรับน้ำพระพุทธมนต์ มหาสมัยสูตร ตำรับวัดสระเกศที่มีมา กว่า 100 ปี

งานวัดสระเกศ วันลอยกระทง วัดสระเกศจัดงาน เทศกาลงานวัดสระเกศ มีกิจกรรม น่าสนใจ อาทิ กิจกรรมหมู่บ้านไทยโบราณสาธิตศิลปหัตถกรรมบริเวณพระวิหาร

วัดสระเกศราชวรมหาวิหารร่วมกับกรุงเทพมหานคร โดยสำนักงานเขตป้อมปราบศัตรูพ่ายและกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ร่วมกับองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ได้ร่วมกันจัดงานเทศกาลงานวัดสระเกศ ซึ่งจัดต่อจากงานสืบสานตำนาน “พิธีบูชาพระบรมสารีริกธาตุ บรมบรรพตภูเขาทอง” ทั้งนี้ วัดอุปถัมภ์ของกรมการศาสนาเพื่อสืบสานประเพณีอันศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ งานดังกล่าวเป็นงานใหญ่ประจำปีของวัดที่สืบทอดกันมานับร้อยปี และมีพุทธศาสนิกชนเข้าร่วมงานเป็นประจำนับหมื่นคน สำหรับพิธีการอันเชิญผ้าแดงและพิธีบูชาพระบรมสารีริกธาตุ ที่มีการปฏิบัติสืบทอดต่อมาตั้งแต่ครั้งโบราณ โดยขั้นตอนในพิธีห่มผ้าแดงนั้นจะมีขึ้นก่อนวันงาน 3 วัน ภายในงานประชาชนได้ร่วมกันจารึกชื่อของตนเองลงบนผ้าแดง ก่อนที่จะอัญเชิญขึ้นห่มองค์บรมบรรพตภูเขาทองเป็นเวลา 9 วันเพื่อความเป็นสิริมงคล

สำหรับกิจกรรมที่ประชาชนสามารถชมได้ในวันต่อไปจนกว่าจะจบงานนี้ คือ กิจกรรมหมู่บ้านไทยโบราณสาธิตศิลปหัตถกรรมบริเวณพระวิหาร และงานเทศกาลสมโภชบรมบรรพตภูเขาทอง โดยทั้งสองกิจกรรมจะจัดอยู่ในช่วงเวลาเย็น ทั้งนี้งานวัดสระเกศหรืองานสมโภชภูเขาทอง ถือเป็นต้นกำเนิดของงานวัดมาตั้งแต่สมัยโบราณและเป็นงานใหญ่ประจำปีที่ชาวพระนครตั้งตารอและเข้าร่วมงานเป็นจำนวนมาก ซึ่งในปัจจุบันงานวัดย้อนยุคที่มีขนาดใหญ่เช่นนี้จะหาดูได้ยากสำหรับเมืองหลวง

2.2.4 วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม เดิมเป็นวัดราษฎร์ ชื่อ “วัดแหลม” เนื่องจากอยู่ปลายแหลมที่สวนต่อกับทุ่งนา และมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า วัดไทรทอง ไม่มีหลักฐานว่าสร้างเมื่อใด ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ใน พ.ศ. 2372 จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระพิพิธโภคภูเบนทร์ พระนามเดิมพระองค์เจ้าพนาวัน พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และเจ้าจอมมารดาศิลาทรงเป็นแม่ทัพรักษาพระนคร ได้ทรงตั้งกองบัญชาการทัพที่วัดแหลม หลังจากปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์แล้ว กรมพระ

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระปฐมสมโพธิจะปฏิสังขรณ์วัดแหลม พร้อมพระอนุชาและพระชนนีษฐาร่วมเจ้าจอมมารดาเดียวกันอีก 4 พระองค์ คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระพิทักษ์เทเวศร์ (พระองค์เจ้าชายกุญชร ต้นราชสกุล กุญชร) พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ (พระองค์เจ้าชายทินกร ต้นราชสกุล ทินกร) พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอินทนิล และ พระองค์เจ้าหญิงวงศ์ทรงร่วมกันบูรณปฏิสังขรณ์วัดแหลมซึ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯพระราชทานนามว่า “วัดเบญจมพิตร” หมายความว่า “วัดของเจ้านาย 5 พระองค์”

(วัดเบญจมพิตรดุสิตวนาราม, ประวัติวัดเบญจมพิตรดุสิตวนาราม, 2548)

ในปีพุทธศักราช 2441 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ มีพระราชประสงค์จะทรงสร้างพระราชอุทยาน เป็นที่ประทับแรมสำราญพระราชอิริยาบถในวันสุดสัปดาห์ จึงโปรดเกล้าฯให้จัดซื้อที่บริเวณด้านทิศเหนือของพระบรมมหาราชวัง ระหว่างคลองสามเสนกับคลองผดุงกรุงเกษม ซึ่งเป็นที่สวนและทุ่งนา ตามราคาจากราษฎร ด้วยพระราชทรัพย์สำหรับใช้จ่ายการในพระองค์ พระราชทานนามว่า "สวนดุสิต"โปรดเกล้าฯให้เริ่มลงมือตัดไม้ปรับพื้นที่เพื่อสร้างสวนดุสิต เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2441 และได้ทำการสืบมาจนกระทั่งถึงวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2442 จึงได้เสด็จเถลิงถวัลย์เป็นครั้งแรก

การสร้างสวนดุสิต ได้ใช้พื้นที่ของวัดดุสิต หรือวัดดุสิตาราม ที่อยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรม มีภิกษุอยู่เพียง 1 รูป เป็นที่สร้างพลับพลา และที่วัดร้างอีกวัดหนึ่งตัดเป็นถนนภายในสวนดุสิตด้วย ประกอบกับมี "วัดเบญจมพิตร" ที่ชำรุดทรุดโทรมอยู่ใกล้เขตพระราชฐานด้านทิศใต้ด้วย จึงมีพระราชดำริที่จะทรงทำ "ผาติกรรม" สถาปนาวัดขึ้นใหม่ โดยมีพระราชประสงค์สำคัญคือ

1. เพื่อแสดงว่าพระองค์ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก เมื่อทรงใช้ที่วัดสร้างพระราชอุทยาน ก็ทรงทำ "ผาติกรรม" สร้างวัดขึ้นทดแทนตามประเพณี โดยสร้างเพียงวัดเดียว แต่ทำให้เป็นพิเศษ วิจิตรงดงาม สมควรที่จะเป็นวัดอยู่ใกล้เขตพระราชฐาน

2. เป็นที่แสดงแบบอย่างทางการช่างของสยามประเทศ โดยโปรดเกล้าฯให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ออกแบบก่อสร้างพระอุโบสถพร้อมพระระเบียงอย่างวิจิตรงดงามด้วยแบบอย่างศิลปะและสถาปัตยกรรมไทยโบราณ

3. เป็นพิพิธภัณฑสถานที่รวบรวมพระพุทธรูปโบราณสมัยและปางต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นทั้งในและต่างประเทศ แสดงให้ประชาชนเห็นเป็นแบบอย่าง ภายในพระระเบียง ชุ่มมุขหลังพระอุโบสถ และชุ่มมุขด้านนอกพระระเบียง

4. เป็นที่เล่าเรียนพระปริยัติธรรมและวิชาชั้นสูงซึ่งทรงเรียกว่า "คอลเลจ" (College) เป็นการถือกุลแก่คณะสงฆ์มหานิกาย

5. เป็นพระบรมราชานุญาตให้พระองค์ โดยเมื่อสถาปนาขึ้นแล้วพระราชทานนามใหม่ว่า "วัดเบญจมบพิตร" ซึ่งหมายถึงวัดของพระเจ้าแผ่นดินรัชกาลที่ 5 กับได้ทรงแสดงพระราชประสงค์ไว้ว่า เมื่อพระองค์สวรรคตและถวายพระเพลิงพระบรมศพแล้ว ให้นำพระสรีรางคารไปบรรจุไว้ใต้รัตนบัลลังก์พระพุทธรูปชินราช ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดพระราชพิธีบรรจุพระสรีรางคารตามพระราชประสงค์

วันที่ 1 มีนาคม พ.ศ.2442 ซึ่งเป็นวันเสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติที่สวนดุสิตครั้งแรก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังวัดเบญจมบพิตร ทรงพระเคนประกาศพระบรมราชูทิศถวายที่วิสุคามสีมาแก่สมเด็จพระวันรัต (แดง สีลวฑฺฒโน) วัด สุทัศน์เทพวราราม ซึ่งเป็นประธานสงฆ์ สมเด็จพระวันรัต อานประกาศพระบรมราชูทิศในที่ประชุมสงฆ์ ซึ่งปรากฏข้อความในประกาศพระบรมราชูทิศตอนหนึ่งว่า

"...ทรงพระราชทานนามวัด วัดเบญจมบพิตร แสดงลำดับรัชกาลในมหาจักรีบรมราชวงศ์..." จึงถือได้ว่า วันที่ 1 มีนาคม 2442 เป็นวันที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงประกาศสถาปนาวัดเบญจมบพิตรขึ้น แล้วได้ดำเนินการก่อสร้างเป็นลำดับมา

ปี พ.ศ.2443 เมื่อการก่อสร้างสังฆเสนาสน์แล้วเสร็จตามพระราชประสงค์ในขั้นแรก จึงโปรดให้แห่งพระสงฆ์สามเณร 33 รูป ซึ่งโปรดให้คัดเลือกได้แล้ว และให้รวมฝึกอบรมอยู่ที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ไปอยู่วัดเบญจมบพิตร เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2443 และในคราวนี้เองได้พระราชทานที่วัดเพิ่มเติม และสร้อยนามต่อท้ายชื่อวัดว่า "ดุสิตวนาราม" เรียกรวมกันว่า "วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม" ในส่วนพระอุโบสถถาวร และพระระเบียง โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (พระองค์เจ้าจิตรเจริญ ต้นราชสกุล จิตรพงศ์) เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ เป็นสถาปนิกเขียนแบบแปลนแผนผัง และเริ่มการก่อสร้างต่อไปพร้อม ๆ กับการก่อสร้างเสนาสนะอื่น ๆ

ปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ และสถาปัตยกรรมที่สำคัญภายในวัด

พระอุโบสถ ลักษณะทั่วไปของพระอุโบสถ เป็นแบบจตุรมุข มุขด้านตะวันออกขยายยาว ด้านเหนือและใต้มีมุขกระสันต่อกับพระระเบียง หลังคา 4 ชั้น ด้านมุขกระสันทิศเหนือและทิศใต้ 5 ชั้น มีพระระเบียงโอบรอบด้านหลัง ด้านหน้าพระอุโบสถ มีกำแพงแก้ว บนมุมกำแพงแก้ว ชาย-ขวา มีเสาคอนกรีตหัวเสาเป็นศิลปะลวดลายดอกบัวตูม คือเครื่องหมาย "สีมา" สำหรับด้านหน้า ส่วนสีมาด้านหลังพระอุโบสถ สลักรูปเสมาธรรมจักรที่แผ่นหินแกรนิตปูพื้น ภายในกำแพงแก้ว ปูหินแกรนิตสีชมพูอ่อนและสีเทา

มุขตะวันออกมีเสากลมหินอ่อน 4 ต้น ข้างบันไดหินอ่อนมีสิงห์สลักหินอ่อน 2 ตัว ซึ่งโปรดเกล้าฯให้ ขุนสกลประติษฐ์ ช่างในกรมช่างสิบหมู่ เป็นผู้ปั้นแบบ ตามภาพที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงเขียน ผนังรอบพระอุโบสถด้านนอกประดับด้วยแผ่นหินอ่อน 4 เหลี่ยมสีขาวยาวบริสุทธิ์ หนา 3 เซนติเมตร

มุขตะวันตกด้านนอก มีเสาและสิงห์เช่นเดียวกับด้านหน้า และที่ซุ้มจรนำ ประดิษฐานพระพุทธรูปโบราณ เป็นพระยืนทรงเครื่องสมัยลพบุรี ปางห้ามญาติ ถวายพระนามว่า "พระธรรมจักร" เพราะที่ฝ่าพระหัตถ์สลักเป็นรูปพระธรรมจักร กับโปรดเกล้าฯให้บรรจพระอังคารสมเด็จพระเจ้ามโหฬารเทวโศภิต กรมพระยาสุทัศน์รัตนราชประยูร (พระเจ้าราชวงศ์เธอ พระองค์เจ้าละม่อม ซึ่งทรงอภิบาลเลี้ยงดูพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่พระเยาว์มา ประหนึ่งสมเด็จพระราชชนนี) ได้ฐานพระด้วย

หลังคาพระอุโบสถมุงกระเบื้องเคลือบสีเหลือง เรียกว่ากระเบื้องกาบู่ ซึ่งมีลักษณะเป็นกาบโค้งครอบแผ่นรอง เเชิงชายเป็นแผ่นเทพนม ซึ่งโปรดเกล้าฯให้นำกระเบื้องวัดกัลยาณมิตรส่งไปเป็นตัวอย่างทำสีจากเมืองจีน

หน้าบันพระอุโบสถโปรดเกล้าฯให้ผูกลายประกอบพระราชลัญจกรต่าง ๆ คือ

1. หน้าบันมุขตะวันออก จำหลักไม้ ผูกลายประกอบตราเป็นพระนารายณ์ทรงครุฑ ซึ่งถอดจากพระราชลัญจกร "พระครุฑพาว์" ในลายมีหมู่เทวดาอัญเชิญเครื่องสูงประกอบซ้ายขวาด้วย

2. มุขตะวันตก จำหลักไม้ ผูกลายประกอบตราเป็นอุณาโลมในบุษบก ซึ่งถอดจากพระราชลัญจกร "มหาอุณาโลม" หรือ "มหาโองการ"

3. มุขเหนือ บันปุ่น ผูกลายประกอบตราเป็นช้างสามเศียร บนหลังมีบุษบก ซึ่งถอดจากพระราชลัญจกร "ไอยราพต"

4. มุขใต้ บันปุ่น ผูกลายประกอบตราเป็นรูปจักรรถ ซึ่งถอดมาจากพระราชลัญจกร "จักรรถ" แต่เพราะพระราชลัญจกรจักรรถเหมือนกับ "พระธรรมจักร" จึงเรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า "พระธรรมจักร"

ในการผูกลายประกอบพระราชลัญจกร นอกจากสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์แล้ว ส่วนหนึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นรวิธรรมวิศาล (พระองค์เจ้าเฉลิมลักษณวงศ์ ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว) ช่วยเขียนแบบ ในกำกับของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ด้วย

บานประตูด้านนอกติดแผ่นโลหะนูน ภาพเทวดารักษาประตู (ทวารบาล) ด้านในเขียนลายรดน้ำภาพเหมือนกับด้านนอก บานหน้าต่างด้านนอกติดแผ่นโลหะนูนภาพมาร (ยักษ์) แยกด้านในเขียนลายรดน้ำภาพเหมือนด้านนอก

ภายในพระอุโบสถ มุขตะวันตก ประดิษฐานพระพุทธรูปชินราช ด้านหน้าพระพุทธรูปชินราช เป็นรั้วหินอ่อนกลมสี่เหลี่ยมยก

พระแท่นรัตนบัลลังก์พระพุทธรูปชินราช ผนังเสมอรอบหน้าต่าง และพื้นพระอุโบสถ ประดับหินอ่อนหลากสี

ณ พระแท่นรัตนบัลลังก์นั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้บรรจุพระศรีราชมเด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ผู้ทรงสถาปนาวัด

ผนังเหนือกรอบหน้าต่างขึ้นไปซึ่งเป็นส่วนถือปูน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ช่างกรมศิลปากรเขียนลายไทยเทพนมทรงพุ่มข้าวบิณฑ์สีเหลืองบนพื้นขาวอมเหลืองอ่อน ตลอดถึงเพดาน เมื่อ พ.ศ. 2457 ผนังหน้าต่าง 10 ช่อง เป็นช่องกระจกรับแสงเขียนสีลายไทยเทพนม โดยช่างกรมศิลปากร ออกแบบสั่งทำจากเมืองฟลอเรนซ์ (Florence) ประเทศอิตาลี ในปี พ.ศ. 2479 พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ทรงรับเป็นเจ้าภาพ

ด้านบน ชื่อในและชื่อนอก 3 ชั้น ลงรักปิดทองลายรดน้ำ เพดานในช่องชาด ประดับดาวกระจาย 232 ดวง ดาวใหญ่ 11 ดวง มีโคมไผ่ระย้าแก้วขาวอย่างดี ตรารเลข 5 ซึ่งเป็นตราวัดเบญจมบพิตร 6 โคม พร้อมสายบรอนซ์ ซึ่งสั่งทำจากประเทศเยอรมนี

ช่องคูหาทั้ง 8 เขียนภาพสถูปเจดีย์ที่สำคัญทุกภาค จัดเป็น "จอมเจดีย์" ในประเทศไทย โดยว่าจ้างให้กรมศิลปากรออกแบบและเขียน แล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2489 คือ พระมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี, พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม, พระมหาธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช, พระเจดีย์ชัยมงคล จังหวัดนครศรีอยุธยา, พระมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย, พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม, พระมหาธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน และ พระศรีรัตนธาตุ จังหวัดสุโขทัย

เฉพาะช่อง "พระมหาธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช" พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงรับเป็นเจ้าภาพ ช่อง "พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม" พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ทรงรับเป็นเจ้าภาพ นอกจากนี้มีพระบรมวงศานุวงศ์ และผู้มีจิตศรัทธารับเป็นเจ้าภาพ

สำหรับหินอ่อนที่ประดับตกแต่งพระอุโบสถ พระระเบียง ตลอดจนสถานที่อื่น ๆ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงวัดขนาดทำแบบส่งไปเป็นตัวอย่าง เรียกประกวดราคาโดยตรงจากบริษัทขายหินอ่อน ประเทศอิตาลี

ในการออกแบบประดับหินอ่อน มีวิศวกรและสถาปนิกชาวอิตาลีเลียน จากกรมโยธาธิการ ร่วมดำเนินการด้วยคือ วิศวกร อัลเลกรี (Carlo Allegri) ประสานงานสั่งซื้อหินอ่อน, สถาปนิก ตะมาโย (Mario Tamagno) เป็นผู้ช่วยเขียนแบบบางส่วน

หินอ่อนทั้งหมดได้มีการสั่งซื้อและเรียกประกวดราคาไปหลายแห่ง ส่วนหนึ่งเป็นหินอ่อนจากห้างโนวี ยิวเสปเป้ (Novi Guiseppe) เมืองเยนัว กับหินอ่อนจากเมืองคาร์รารา (Carrara) ประเทศอิตาลี ที่ถือว่าเป็นเมืองที่มีหินอ่อนมากและดีที่สุด มีเอกสารหลักฐานการสั่งซื้อมากมาย เป็นหลักฐาน มิใช่เป็นหินอ่อนที่เหลือจากสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคมตามที่นักเขียนหลาย ๆ คน เข้าใจและเขียนเผยแพร่อยู่ในหนังสือต่าง ๆ แต่อย่างใด ในช่วงแรกมีมิสเตอร์ มูโซ่ (Mr. L. Mosso) ซึ่งเป็นช่างจากบริษัทขายหินอ่อน เป็นนายช่างประดับหินอ่อน มีช่างคนไทยเป็นลูกมือ

พระพุทธรชินราช พระพุทธรชินราช เป็นพระพุทธรูปนั่งสมาธิราบ ปางมารวิชัย สมัย สุโขทัย มีเรือนแก้ว ประทับนั่งเหนือรัตนบัลลังก์หินอ่อน (เรือนแก้วนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 โปรดเกล้าฯ ให้ทำถวาย เมื่อ พ.ศ. 2455 แต่ช่างทำไม่งาม รัชกาลที่ 7 จึงโปรดเกล้าฯ ให้แก้ไขใหม่สวยงามตามที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน) พระพุทธรชินราช มีขนาดหน้าตัก 5 ศอกคืบ 5 นิ้ว มีเศษ น้ำหนักทองที่ใช้หล่อ 3,940 ชั่ง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯ ให้พระประสิทธิปฏิมา (ม.ร.ว.เหมาะ ดวงจักร เมื่อครั้งเป็น หลวงประสิทธิปฏิมา) จางวางช่างหล่อขวา ซึ่งเป็นช่างหล่อฝีมือดีที่สุด ขึ้นไปปั้นหุ่นถ่ายแบบจากพระพุทธรชินราชองค์เดิม ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก แล้วเสด็จพระราชดำเนินทรงเททองหล่อเป็นส่วน ๆ เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2444 อัญเชิญล่องเรือมาคุมองค์และแต่งที่กรมทหารเรือ โดยพระยาชลยุทธโยธิน (Andre du Plessis de Richelieu ชาวเดนมาร์ก เข้ามารับราชการเป็นทหารเรือ มียศเป็นพลเรือโท ตำแหน่งผู้บัญชาการกรมทหารเรือ) เป็นผู้ควบคุมการแต่งองค์พระ เสร็จแล้วเชิญลงเรือมณฑลไปประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม 2444

การตั้งปางตั้งแต่ปั้นหุ่น หล่อ ตกแต่ง และอัญเชิญขึ้นประดิษฐานในพระอุโบสถ สำเร็จเรียบร้อยดี ทรงปิติโสมนัสอย่างยิ่ง จึง "ทรงเปลื้องสายสะพายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ นพรัตน์ ราชวรภรณ์ ซึ่งกำลังทรงอยู่นั้น ถวายพระพุทธรชินราชเป็นพุทธรบูชา" เมื่อเชิญพระพุทธรชินราชขึ้นประดิษฐานในพระอุโบสถ เครื่องราชอิสริยาภรณ์นี้ เป็นเครื่องราชอิสริยาภรณ์สำหรับราชตระกูล ซึ่งทางวัดได้เก็บรักษาไว้อย่างดี และอัญเชิญมาคล้องถวายที่พระหัตถ์พระพุทธรชินราช ในวันปิยมหาราช 23 ตุลาคม ทุกปี

เมื่ออัญเชิญพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐานแล้ว ต่อมาถึงปลายปี พ.ศ.2452 จึงโปรดเกล้าฯ ให้จ้าง มร.จुरुหระ (Mr. Tsuruhara) ครูช่างในโรงเรียนวิชาช่างกรุงโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น เข้ามาทำการปิดทองจนแล้วเสร็จ และโปรดเกล้าฯ ให้จัดงานสมโภชในวันที่ 5 สิงหาคม 2453

พระระเบียงและพระพุทธรูปรอบพระระเบียงวัดเบญจมบพิตร สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงออกแบบพระระเบียง ให้เชื่อมต่อมุขกระสันพระอุโบสถ ทั้งด้านทิศเหนือและทิศใต้ โอบล้อมไปบรรจบด้านหลังพระอุโบสถ โดยเว้นเนื้อที่เป็นลานกว้าง มีประตูด้านทิศตะวันตก ตรงกับมุขตะวันตกของพระอุโบสถ ด้านใต้และด้านเหนือ มีด้านละ 2 ประตู บานประตูด้านนอกติดแผ่นโลหะนูนภาพเสี้ยววง ด้านในเขียนลายรดน้ำภาพเหมือนกับด้านนอก

บริเวณหลังพระอุโบสถ เป็นลานกว้าง ปูด้วยหินแกรนิตสีชมพูอ่อนและสีเทา พื้นพระระเบียงปูหินอ่อนสีเหลืองอ่อนและสีขาวตลอด เสาพระระเบียงเป็นเสากลมหินอ่อนทั้งแท่ง 64 ต้น เสาเหลี่ยมประกบแผ่นหินอ่อน 28 ต้น ปลายเสาบั้นบัวประดับกระจกทั้งหมด ผนังด้านในถือปูน ด้านนอกประดับแผ่นหินอ่อนสีขาว และทำเป็นหน้าต่างทึบ มีหินอ่อนเป็นลูกกรง รอบพระระเบียงรวม 48 ช่อง ช่องฟ้า ใบระกา หางหงส์ ลำยอง ลงรักปิดทองทึบ หน้าบัน เป็นภาพจำหลักลายไทยประกอบตราประจำกระทรวงต่าง ๆ ในสมัยรัชกาลที่ 5 ตามที่ได้ทรงปรับปรุงการบริหารราชการแผ่นดินเป็น 10 กระทรวง

ดูจากด้านทิศใต้ (ริมคลอง) มุขตะวันออกออกไปทิศใต้และทิศตะวันตก ตามลำดับ ดังนี้

1. ตราราชสีห์ ประจำกระทรวงมหาดไทย
2. ตราพระยมทรงสิงห์ ประจำกระทรวงนครบาล
3. ตราพระสุริยมณฑล (ใหญ่) มีนกยูงรำแพนอยู่ท้ายรถที่เทียมราชสีห์ ประจำกระทรวงคลังมหาสมบัติ
4. ตราพระเพลิงทรงระมาด ประจำกระทรวงธรรมการ
5. ตราบัวแก้ว (อยู่หน้าบันซุ้มประตูหลังด้านนอก) ประจำกระทรวงต่างประเทศ
6. ตราพระพิรุณทรงนาค (อยู่หน้าบันซุ้มประตูหลัง) ประจำกระทรวงเกษตราธิการ
7. ตราพระรามทรงรถ ประจำกระทรวงโยธาธิการ (ต่อมาเป็นกระทรวงคมนาคม)
8. ตราจันทรมณฑล (มีกระต่ายนั่งท้ายรถ) ประจำกระทรวงยุติธรรม
9. ตราพระราม ทรงยักษ์ ตรานี้ น่าจะประจำกระทรวงวังที่เหลืออยู่เพียงกระทรวงเดียว (เพราะกระทรวงที่ 10 ต่อไปก็ทราบแน่ชัดแล้ว) แต่ตามเอกสารยืนยันว่า กระทรวงวังใช้ตราพระมหาเทพทรงนทิกร (พระโคเผือก) จึงอาจเป็นไปได้ว่า เป็นตราประจำกระทรวงวังเดิม)
10. ตราคชสีห์ ประจำกระทรวงกลาโหม

ภายในพระระเบียง ชื่อลงรักปิดทองลายรดน้ำ เพดานล่องชาด ประดับดาวทอง 610 ดวง ประดิษฐานพุทธรูปต่าง ๆ จำนวน 52 องค์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปหล่อสัมฤทธิ์มีทั้งพระพุทธรูปโบราณ และหล่อขยายหรือย่อส่วนจากพระพุทธรูปโบราณ โดยโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (พระองค์เจ้า ดิศวรกุมาร ต้นราชสกุล ดิศกุล) ทรงเสาะหามาทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมือง ตลอดจนต่างประเทศ เช่น อินเดีย ญี่ปุ่น พม่า ลังกา

พระพุทธรูปทั้ง 52 องค์นี้ บางองค์ที่ควรกล่าวถึงเป็นการเฉพาะ เนื่องจากมีผู้สนใจเป็นพิเศษ คือ องค์แรก เป็นพระพุทธรูปปาง "ทุกรกิริยา" (ลำดับที่ 7) เป็นพุทธจริยาตอนที่พระพุทธรูปองค์ ทรงบำเพ็ญเพียรทุกรกิริยา จนพระวรกายชubbม แสดงถึงจินตนาการและสุนทรีย์ทางศิลปะอย่างเอกของช่าง พระพุทธรูปองค์นี้หล่อขยายจากพระพุทธรูปปูนพลาสเตอร์ ที่เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานเมืองลอสแอนเจลิส ประเทศอินเดีย(ปัจจุบันอยู่ในประเทศปากีสถาน) จำลองจากพระพุทธรูปศิลาโบราณ สมัยคันธาระ โดยช่างชาวโยนก ประมาณพุทธศตวรรษที่ 7-8 ส่งเข้ามาถวายสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ

องค์ที่สอง คือพระพุทธรูป "ปางลีลา" (ลำดับที่ 26) แสดงถึงพุทธจริยาหรือพุทธลีลาตอนที่พระพุทธรูปเสด็จลงจากดาวดึงส์ หรือเสด็จโปรดเวไนยสัตว์ เป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะลีลางามเป็นเลิศ เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของผู้ชม ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัททิศ ดิศกุล ทรงเขียนไว้ในหนังสือศิลปะในประเทศไทยว่า "งดงามไม่แพ้ประติมากรรมชิ้นเอกอื่น ๆ ในโลก"

นอกจากพระพุทธรูปภายในพระระเบียงแล้ว ด้านนอกได้หน้าบันด้านตะวันตก มุมทิศเหนือและทิศใต้ เป็นมุขชุ้ม ประดิษฐานพระพุทธรูปศิลาโบราณในพระอิริยาบถยืน 4 องค์คือ พระศิลาสมัยทวาราวดี ประทับยืนบนฐานบัว มีจารึกอักษรปัลลวะ ภาษามอญโบราณ ซึ่งแปลได้ความว่า "เจ้าปู่ (พร้อมกัน) ลูกหลานได้กระทำองค์พระพุทธรูปให้เปล่งปลั่ง" ได้มาจากวัดช้อย จังหวัดลพบุรี, พระศิลาสมัยทวาราวดี ได้มาจากจังหวัดลพบุรี, พระศิลาสมัยอมรวดี ได้มาจากเมืองลังกา (ศรีลังกา) และพระศิลาสมัยอยุธยา ได้มาจากจังหวัดลพบุรี

พระที่นั่งทรงผนวช เมื่อเริ่มการสถาปนาวัดเบญจมบพิตร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้หรือพระที่นั่งทรงผนวชองค์เดิม จากพุทธรัตนสถาน ที่สวนศิวาลัย ในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเป็นที่ประทับของพระองค์ในคราวทรงผนวชเมื่อ พ.ศ. 2416 ออกไปปลูกที่วัดเบญจมบพิตร เพื่อเป็นกุฏิเจ้าอาวาส โดยรักษารูปแบบเดิมไว้ เป็นหมู่กุฏิประกอบด้วย "พระที่นั่งทรงผนวช" อยู่ด้านทิศเหนือ "พระกุฏิ" อยู่ด้านทิศใต้ กับกุฏิ 2 ห้อง 2 หลัง อยู่ด้านตะวันออกและตะวันตก มีหอเสวยกลาง มีลานหินอ่อนโดยรอบ

ทุกหลังมีช่อฟ้า ไบระกา ลายอง ลงรักปิดทองที่

หลังด้านทิศใต้คือ "พระกฐิ" หน้าบันจำหลักลายประกอบ "พัตยศ" ลงรักปิดทองประดับกระจก มีความหมายว่าเป็นที่ประทับของสมเด็จพระอุปัชฌาย์ เมื่อพระองค์ทรงผนวช

ส่วนหลังทิศเหนือคือ "พระที่นั่งทรงผนวช" เป็นตรีมุข ประตูหน้าต่างด้านนอกเขียนลายรดน้ำตรา "เครื่องราชอิสริยาภรณ์" ที่ทรงปรับปรุงขึ้นใหม่เป็น 5 สาย 5 ชั้น ด้านในเขียนภาพเทวดาถือดอกไม้นี้คนแคระ

หน้าบันทั้ง 3 ด้านจำหลักลายไทยประกอบตรา "พระเกี้ยว" ซึ่งเป็นตราประจำของพระองค์ ลงรักปิดทองประดับกระจก หมายถึงพระที่นั่งองค์นี้ เป็นที่ประทับเมื่อคราวพระองค์ทรงผนวช

ภายในพระที่นั่งทรงผนวช มีพระแท่นบรรทม พระบรมรูปเมื่อทรงผนวช พระบรมรูปสลักหินอ่อน พระพุทธรูป พระเสลี่ยงน้อย ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงถวายเพื่อเป็นธรรมมาสน์แสดงธรรมและแสดงพระปาติโมกข์ครั้งแรกในวัดเบญจมบพิตร เครื่องลายครามต่างๆ ผนังภายในเขียนภาพเกี่ยวกับพระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรวม 20 ตอน คือตอน ไสกันต์, บรรพชา, เทศนา, หว่ากอก, ธรณีรำให้, ราชสววรรษ, มิ่งขวัญประชา, ชีบาชื่นชม, ภิรมย์ปราศรัย, พุทธานุสาวรีย์, พระบารมีไพบุลย์, ทูตทูลสาสน์ตรา, ราชานีวิถี, ไพร้ชประพาส, ประเทศราชนานา (1), ประเทศราชนานา (2), รักษาพุทธศาสนา, ตรวจราชการ, สังหารกุ่มภา, ย้ายมาอยู่ที่นี่

การเขียนภาพเหล่านี้แบ่งให้จิตรกรเขียนคนละห้อง อาจารย์จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ ว่า "ใช้สีฝุ่นผสมกาวอย่างโบราณ" สำหรับจิตรกรผู้เขียนภาพไม่ปรากฏนาม แต่สันนิษฐานว่าพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจันทรสุเทพ (หม่อมเจ้าจันทร ดารากร) ทรงเป็นผู้เขียนพระองค์หนึ่ง เนื่องจากทรงเป็นผู้รับต่อเติมพระที่นั่งองค์นี้ และทรงเป็นจิตรกรมีชื่อพระองค์หนึ่งในสมัยนั้น และมีผลงานเขียนแบบตาลปัตร (พัต) สำหรับวัดเบญจมบพิตร เช่น พัตเบรียญ พัตฐานา พัตรอง เป็นต้น

กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดเบญจมบพิตร

วัดเบญจมบพิตร ได้จัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัด เพื่อให้ประชาชนได้เที่ยวชมและรับรู้ถึงประวัติความเป็นมาของวัด โดยมีกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดงานใหญ่ครบ 150 ปีพระจุลจอมเกล้าฯ ซึ่งจะมีการบรรยายพิเศษเรื่องกำเนิดพระราชวังดุสิต เนรมิตวัดเบญจมบพิตร พระบารมีแผ่ทั่วหล้า 150 พรรษา พระพุทธเจ้าหลวง ชมการแสดงจินตภาพสี่ผสม แสง สี เสียง เบญจมบพิตรดุสิต ธรรมบารมีพระพุทธเจ้าหลวง นอกจากนี้ภายในงานจะมีกิจกรรมสาธิต อาหารชาววังสมัยรัชกาลที่ 5 เช่น ขนมดอกกล้าเจ๊ก ลูกชุบ ฯลฯ การทำน้ำปรุงจากสถาบันราชภัฏสวน

ดุสิต และสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตชวติเวช การแต่งกายย้อนยุคจากคณะครู-นักเรียน โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร การถ่ายภาพโบราณย้อนยุค ซึ่งงานครั้งนี้พิเศษกว่าปีที่ผ่านมา เพราะเป็นปีแรกที่เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตรอนุญาตให้ใช้พระอุโบสถจัดงาน

โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร ได้เตรียมฝึกนักเรียนเป็นมัคคุเทศก์ทั้งภาษาภาษาไทย อังกฤษ และจีน เพื่อแนะนำสถานที่ต่างๆ ภายในวัดเบญจมบพิตร และเพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวสำนักงานเขตดุสิตจึงได้ ประสานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ให้ส่งเสริมการจัดงานในครั้งนี้ในต่างประเทศด้วย เพื่อให้บริษัททัวร์ต่างๆ นำนักท่องเที่ยวต่างชาติมาเที่ยว ในช่วงที่มีการจัดงานสำหรับการส่งเสริมงานในประเทศ โดยเขตดุสิตได้ทำแผ่นพับแจกตามสถานที่เที่ยว ที่มีชาวต่างชาติจำนวนมาก เช่น ถนนข้าวสาร เป็นต้น เพื่อเรียกความสนใจจากชาวต่างชาติมาเที่ยวงาน

งานตานก้วยสลากที่วัดเบญจมบพิตร ประเพณีทานสลาก หรือ การทำบุญสลากภัต ในล้านนาไทยมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น บางแห่งเรียก “กินก้วยสลาก...บางแห่ง...กินสลาก...บางแห่งว่า” ตานก้วยสลาก...ประเพณีทานสลาก เป็นประเพณีในพุทธศาสนา ที่สำคัญอย่างหนึ่งในล้านนาไทย เนื่องมาจากค่านิยมที่สืบทอดมาช้านาน คือ เดือน 12 เหนือหรือเดือน 10 ของภาคกลางตรงกับเดือนกันยายน ประเพณีสำคัญในเดือนนี้ได้แก่ ประเพณีทานสลาก เป็นการถวายทานโดยไม่เจาะจงผู้รับ จะทำกันตั้งแต่วันเพ็ญเดือน 12 เหนือ (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ใต้) จนถึงเดือนเก็ยดับ (แรม 15 ค่ำ เดือน 11 ใต้) ชาวบ้านจะนำพืชผลมาจัดทำเป็นก้วยสลากแล้วนิมนต์พระสงฆ์จากวัดใกล้เคียงมารับไทยทานสลาก แต่เดิมจังหวัดลำพูนทำที่วัดพระธาตุหริภุญชัย อันเป็นวัดหลวงก่อนแล้ววัดอื่นๆ ถึงจะจัดทำได้

กิจกรรมงาน "เทิดไท้ 80 พรรษา ย้อนอดีต วิถีอาราม สยามสมัย" เขตดุสิตเป็นเจ้าภาพเปิดให้ประชาชนเยี่ยมชมนิทรรศการและเข้ามาสัมผัสกิจกรรมการแสดงทางวัฒนธรรม ที่สำคัญการบอกเล่าเรื่องราวในประวัติศาสตร์ของวัดแห่งนี้ที่มีอายุยืนยาวมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 แต่เดิมชื่อ "วัดแหลม" หรือ "วัดไทรทอง" ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้พระราชทานนามใหม่ว่า "วัดเบญจมบพิตร" ความหมายคือ วัดของเจ้านาย 5 พระองค์

2.2.5 วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร

ประวัติและความเป็นมา เจ้าพระยานิกรบดินทร์ (โต) ต้นสกุลกัลยาณมิตรว่าที่สมุหนายก ได้อุทิศบ้านและที่ดินบริเวณใกล้เคียง ซึ่งแต่เดิมเป็นหมู่บ้านที่มีภิกษุจีนพำนักอยู่ และเรียกกันต่อมาว่า "หมู่บ้านกุฎีจีน" สร้างเป็นวัดขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2368 และน้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระอารามหลวงพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 พระราชทานนามว่า "วัดกัลยาณมิตร" และ

ทรงสร้างพระวิหารหลวงและพระประธานพระราชทาน เป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ ชื่อ พระพุทธไตรรัตนนายก หรือ หลวงพ่อโต ด้วยมีพระประสงค์จะให้เหมือนกรุงเก่า คือมีพระโตอยู่นอกกำแพงเมือง อย่างเช่นวัดพนัญเชิงหลวงพ่อโตเป็นที่เคารพสักการะอย่างสูง โดยเฉพาะในหมู่ชาวจีน เรียกชื่อแบบจีนว่า ซำปอสุดกง หรือ ซำปอกง เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 5 วา 3 ศอกคืบ สูง 7 วา 2 ศอกคืบ 10 นิ้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชทานช่วยเจ้าพระยานิกรบดินทร์ เสด็จก่อพระฤกษ์เมื่อ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2380 อยู่ในพระวิหารขนาดใหญ่อยู่กลางวัด ตรงกลางระหว่างวิหารเล็กและพระอุโบสถ พระอุโบสถเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางปาลีไลยก์ (ปาเลไลยก์) ซึ่งรัชกาลที่ 3 ทรงสร้างพระราชทาน เป็นวัดเดียวในประเทศไทยที่มีพระประธานเป็นพระพุทธรูปปางปาลีไลยก์ ภายในมีภาพจิตรกรรมฝาผนังแสดงพุทธประวัติ และแสดงชีวิตชาวบ้านในสมัยรัชกาลที่ 3 และยังมีหอพระธรรมมณเฑียรเถลิงพระเกียรติ เป็นที่เก็บพระไตรปิฎกสมัยรัชกาลที่ 4 นอกจากนี้ยังมี หอมณเฑียรธรรมเถลิงพระเกียรติ เป็นที่เก็บพระไตรปิฎกสมัยรัชกาลที่ 4 หน้าพระวิหารหลวงยังมีหอระฆังฝีมือคนรุ่นใหม่สำหรับไว้ระฆังยักษ์ มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ทางเข้าวัดมีเจดีย์หิน ทำมาจากเมืองจีน เรียกว่า ละ เป็นศิลปะจีนที่งดงามมาก

ปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ และสถาปัตยกรรมที่สำคัญภายในวัดกัลยาณมิตร

พระวิหาร เป็นพระวิหารที่มีขนาดใหญ่โตมาก ตั้งอยู่กลางวัดตรงกลางระหว่างวิหารเล็กและ พระอุโบสถ หน้าบันพระวิหารสลักลายดอกไม้ประดับกระจกตามแบบศิลปะสมัยรัชกาลที่ 3 บานประตูหน้าต่างเป็นไม้หนาแผ่นเดียวสลักลวดลายปิดทองประดับกระจก เสาภายใน พระวิหารเขียนเป็นลายดอกไม้ภายในพระวิหารเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธไตรรัตนนายก พระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 5 วา 3 ศอกคืบ สูง 7 วา 2 ศอกคืบ 10 นิ้ว รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระราชทานช่วยเจ้าพระยานิกรบดินทร์ ได้เสด็จก่อพระฤกษ์เมื่อ 18 พฤษภาคม พ.ศ. 2380 เรียกกันว่า พระโต หน้าพระวิหารประดับด้วยตุ๊กตาจีน มีประตูทางเข้าเป็นศาลาใหญ่ ภายใน ประดับด้วยปูนปั้นและรูปศาลาจีน ศาลาใหญ่เบื้องหน้าเป็นศาลาโถง มีทางปูศิลา กว้างขวาง ลาดมาจากศาลาท่าน้ำจนถึงประตู สองข้างทางมีแก่งจีน เจดีย์จีน และศาลเจ้าเล็ก ๆ

พระวิหารเล็ก ยังมีพระวิหารเล็กอีกหลังหนึ่งอยู่ติดกับพระวิหารใหญ่ทางด้านซ้ายมือ ภายใน มีภาพเขียนฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ 3 มีความสำคัญทางด้านศิลปะและประวัติศาสตร์ นับเป็น ศิลปะชิ้นเอกของวัด บานประตูมีภาพทวารบาล และภาพลงรักปิดทอง

พระอุโบสถ อยู่ทางด้านขวามือของพระวิหาร หันหน้าไปทางทิศเหนือ ฝาผนังด้านใน เขียนภาพพุทธประวัติและภาพเครื่องบูชาเป็นโต๊ะลดหลั่นกันแบบจีน เสาเขียนลาย ทรงข้าวบิณฑ์ พระประธานในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปหล่อปางป่าเลไลยก์ ซึ่ง รัชกาลที่ 3 ทรงสร้าง พระราชทาน นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปที่สำคัญอีกองค์หนึ่ง เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ หล่อสำริด หน้าตัก 57 เซนติเมตร สร้างโดยเจ้าพระยา รัตนบดินทร์ (รอด กัลยาณมิตร) หลังพระอุโบสถ มีเจดีย์เหลี่ยมพร้อมฐานประทักษิณ ฝีมือช่างจากเมืองจีน โดย ช่างในเมืองไทยสมัยรัชกาลที่ 3 ส่งแบบและขนาดให้ช่างหล่อศิลาเทียม แล้วเอาเข้ามา ประกอบในเมืองไทย มีกำแพงแก้วล้อมรอบ

หอพระธรรม อยู่ทางด้านขวามือของพระวิหาร หันหน้าไปทางทิศเหนือ ฝาผนังด้านใน เขียนภาพพุทธประวัติและภาพเครื่องบูชาเป็นโต๊ะลดหลั่นกันแบบจีน เสาเขียนลาย ทรงข้าวบิณฑ์ อยู่ข้างวิหารหลวงด้านเหนือ ก่ออิฐถือปูน หลังคาลด 2 ชั้น มีช่อฟ้า ใบระกา หน้าบันทำเป็นรูปลายเปลว ตรงกลางทำเป็นรูปสัญลักษณ์ของรัชกาลที่ 4 มีพระมหามงกุฏ พระขรรค์ไชยศรี ฉลองพระบาท พระแสง ประดิษฐานเหนือพานบานประตูหน้าต่างสลักลายดอกไม้ปิดทองประดับกระจก ภายในหอชั้นบนประดิษฐานตู้พระธรรมจตุรमुख สลักลายปิดทอง 1 ตู้ หอพระธรรมนี้สถาปนาโดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปี พ.ศ. 2408 ทรงพระราชทานนามว่า "หอพระธรรมมณเฑียรถลิงพระเกียรติ" เพื่อเฉลิมพระเกียรติในพระบรมราชมาตมหัยยิกา กรมพระศรีสุดารักษ์ ผู้เป็นพระเชษฐภคินี พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก

หอไตรและหอรอฆัง สร้างขึ้นตรงที่จุดแตกของกรมสมเด็จพระศรีสุดารักษ์ปัจจุบัน เป็นห้องสมุดของวัด ส่วนหอรอฆัง ตั้งอยู่ระหว่างวิหารใหญ่กับวิหารเล็ก ฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ 4 และที่ 5 ฆังที่อยู่ที่นี่ใบใหญ่ที่สุดในประเทศไทย

เจดีย์ประดับหินอ่อน อยู่หน้าศาลาการเปรียญ สร้างโดยเจ้าพระยารัตนบดินทร์ (รอด กัลยาณมิตร) เมื่อยังเป็นพระยาราชวราณกุล เมื่อ พ.ศ. 2407 โดยนำเอาอิฐของเจ้าพระยาปกพรดินทร์บรรจุไว้ในพระเจดีย์นี้ มีกำแพงแก้วรอบ มีบันไดขึ้นลง 2 ข้าง มีเจดีย์จีนซึ่งเรียกว่าตะอู่ 4 มุม เจดีย์เหลี่ยมมีฐานประทักษิณ และมีกำแพงแก้วล้อมรอบ เป็นฝีมือช่างเมืองจีน โดยช่างไทยส่งแบบและขนาดไปให้หล่อศิลาเทียม แล้วนำมาประกอบในเมืองไทย

ศาลาแก่งจีน ตัวศาลาก่ออิฐถือปูน มีพาไลรอบ 2 หลัง ตั้งอยู่ 2 ข้างถนนหน้าพระวิหารหลวง

ศาลาตรีมุข อยู่หน้าพระวิหารหลวงต่อกับกำแพงแก้ว หน้าบันสลักรูปเทพบุตร พระหัตถ์ถือสมุดประทับยื่นในเรือนแก้ว

หมวกุฎสงฆ์ มีทั้งแบบเก่าและแบบใหม่ เป็นฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 5 ตีกลีปะสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นตีกลีฝรั่ง มีศิลปะการฉลุไม้และการออกแบบที่น่าศึกษา

กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดกัลยาณมิตร

งานสืบสานวัฒนธรรมวัดกัลยาณมิตร โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ร่วมกับสำนักงานเขตธนบุรี วัดกัลยาณมิตร โรงเรียน 15 โรงเรียน และชุมชนเขตฝั่งธนบุรี 6 ชุมชน ร่วมจัดงานโครงการกรุงเทพฯ สุขพรรษา : สืบสานวัฒนธรรมวัดกัลยาณมิตร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสืบสานวัฒนธรรมประเพณีลอยกระทง และกระตุ้นให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ณ วัดกัลยาณมิตร

ภายในงานนักท่องเที่ยวจะได้ร่วมนมัสการพระพุทธไตรรัตนนายก (หลวงพ่อโต ซ้ำปอ กง) พร้อมสัมผัสบรรยากาศย้อนยุคเคล้าเสียงดนตรี ตื่นตาตื่นใจกับกระทง กระเช้าสวรรค์หนึ่งเดียวในประเทศไทย และชมการแสดงของนักเรียนเขตฝั่งธนบุรีที่ชนะเลิศการแข่งขันระดับชาติ อาทิ การแสดงโขนเด็ก รำสุโขทัย การออกร้านค้าของชุมชนโบราณย่านฝั่งธน ดาบไม้ 12 ราศี ออมสิน หมูกระดาก ขนมฝรั่ง ขนมอุสรังกุฎีจีน ขนมบดินทร์ที่หาชมได้ยาก กิจกรรมสอยดาว 9 บาทร่วมทำบุญ พบกับความน่ารักของการแสดงสุนัขแสนรู้ และกิจกรรมอื่นๆ อีกมากมาย

2.2.6 วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร

วัดระฆังโฆสิตาราม เดิมเรียกว่า วัดบางหว้าใหญ่ เป็นวัดโบราณครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี คู่กับวัดบางหว้าน้อย คือ วัดอมรินทราราม ปีพุทธศักราช 2310 กรุงศรีอยุธยาเสียกรุงแก่พม่า โดยในปี พุทธศักราช 2312 หลังจากที่ทรงขึ้นครองราชย์แล้วก็ทรงไฝ่พระทัยเป็นธุระในพระพุทธศาสนา พระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ยกวัดบางหว้าใหญ่ซึ่งเดิมเป็นวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง และทรงมีพระราชปรารภว่า พระไตรปิฎกคงจะจัดกระจายเสียหายเมื่อครั้งเสียกรุงศรีอยุธยาให้แก่พม่า เพราะพม่าได้เผาบ้านเมืองและวัดวาอารามพินาศลง จึงมีพระราชประสงค์จะรวบรวมชำระสอบทานพระไตรปิฎกนั้นให้ถูกต้องครบถ้วนตามเดิม และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไปอัญเชิญพระไตรปิฎกจากเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งยังมีบริบูรณ์อยู่เพราะพม่ายังไม่ทำลายไปถึง ประจวบกับสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีต้องเสด็จพระราชดำเนินไปทำสงครามที่เมืองนครศรีธรรมราช เมื่อเสร็จราชการสงครามแล้วได้ทรงพบพระอาจารย์รูปหนึ่งมีชื่อว่า พระอาจารย์สี แต่เดิมพระอาจารย์สีรูปนี้อยู่ประจำที่วัดพนัญเชิง แขวงเมืองกรุงเก่า เป็นผู้มีความสามารถแตกฉานในพระไตรปิฎก ทั้งเป็นผู้ทรงคุณทางวิปัสสนาธุระ ซึ่งพระองค์ทรงรู้จักดีเมื่อกองศรีอยุธยาเสียแก่พม่าแล้ว ท่านได้หลีกไปอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช สมเด็จพระเจ้ากรุง

ธนบุรีทรงให้รวบรวมพระไตรปิฎกจากนครศรีธรรมราชได้แล้ว เสด็จกลับกรุงธนบุรีพร้อมกันนั้นก็ได้อาราธนาพระอาจารย์สี่ร่วมมาในขบวนนั้นด้วยและโปรดเกล้าฯ ให้ครองวัดบางหว้าใหญ่ พร้อมทั้งทรงตั้งให้เป็นสมเด็จพระสังฆราชด้วย

กาลต่อมาได้มีพระราชดำรัสสั่งให้พระเถรานุเถระมาประชุมกันที่วัดบางหว้าใหญ่อีก แล้วทรงอาราธนาให้พระเถรานุเถระทั้งหลาย มีสมเด็จพระสังฆราช (สี) เป็นประธาน ทรงขอให้รับธุระสอบทานพระไตรปิฎกจึงได้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกจนสำเร็จเรียบร้อยบริบูรณ์ เป็นต้นฉบับที่ถูกต้องตามพระราชประสงค์ ณ วัดบางหว้าใหญ่

สมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี ขณะนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีพระชนมได้ 33 พรรษา รัชการอยู่ในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี มีบรรดาศักดิ์เป็น พระราชวรินทร์ ตำแหน่งเจ้ากรมพระตำรวจนอกขวา ทรงย้ายจากบ้านอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม มาตั้งนิवासสถานอยู่ใกล้ๆ กับพระราชวังของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (ปัจจุบันคือกรมอุทกหารเรือ) ต่อมาได้รับพระกระแสรับสั่งของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีให้เป็นแม่ทัพไปตีเมืองโคราช ท่านจึงสั่งให้เรือหอบพระตำหนักกับหอบประทับนั่งมาปลุกถวายไว้ที่วัดบางหว้าใหญ่ ทางด้านทิศตะวันตกของพระอุโบสถ หลังคามุงจาก ฝาสำหรับดักน้ำห้องด้วยกระแจะ ทั้งนี้ตามความตั้งพระทัยไว้แต่เดิมว่าจะยกถวายวัด (ปัจจุบัน พระอุโบสถหลังเก่ายกขึ้นเป็นพระวิหาร เป็นสถานที่ให้เข้าพระ) เมื่อล่วงรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีแล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้เสด็จขึ้นเถลิงถวัลย์ราชสมบัติ เมื่อ พ.ศ. 2325 แล้วได้ทรงย้ายเมืองหลวงจากกรุงธนบุรีมาตั้งใหม่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา เรียกชื่อว่า กรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร์ และทรงโปรดเกล้าฯ ให้อาราธนาสมเด็จพระสังฆราช (สี) ที่ถูกถอดยศในสมัยของพระเจ้ากรุงธนบุรี มาครองวัดบางหว้าใหญ่ตามเดิม และรับสั่งให้พระสงฆ์วัดบางหว้าใหญ่และวัดโพธาราม (ปัจจุบัน คือ วัดพระเชตุพน) เข้ารับบิณฑบาตในพระราชวัง ผลัดเวรกันวัดละ 7 วัน สมเด็จพระสังฆราช (สี) นี้ จึงนับว่าเป็นปฐมสังฆราชแห่งกรุงรัตนโกสินทร์

อนึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อได้ทรงเป็นองค์ศาสนูปถัมภกในการสังคายนาแล้ว ได้มีพระราชปรารภถึงพระตำหนักและหอบประทับนั่งที่ได้เรือไปปลุกไว้ที่วัดบางหว้าใหญ่ สมัยที่พระองค์ทรงพระยศเป็นพระราชวรินทร์ รัชการในสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ทรงมีพระราชประสงค์จะปฏิสังขรณ์ปรับปรุงให้มั่นคงสวยงามยิ่งขึ้น พร้อมทั้งมีพระราชประสงค์จะยกขึ้นเป็นหอบพระไตรปิฎก จึงทรงมีพระราชกระแสรับสั่งให้สืบถามเรื่องระฆังของวัดบางหว้าใหญ่ ซึ่งเป็นระฆังที่มีเสียงไพเราะยิ่งนัก ที่ขุดได้ในวัดนั้นว่าขุดได้ ณ ที่ใด และได้ทรงทราบจากพระเถระผู้เฒ่าว่า ขุดได้ทางทิศพายัพของพระอุโบสถ (ทิศตะวันตกเฉียงเหนือของพระอุโบสถหลังเก่า) จึงมี

พระราชดำรัสสั่งให้ขุดสระขึ้นในที่ขุดเจาะระฆังนั้น โดยรับสั่งให้สร้างเขื่อนรอบสระ เรียงอิฐก่อด้วยดินเหนียว (ปัจจุบันนี้ทางวัดได้เอาปูนโบกกันกันดินทลายลง) เมื่อปรับปรุงสถานที่เสร็จแล้ว จึงรับสั่งให้รื้อพระตำหนักและหอประทับนั่งจากที่เดิมมาปลูกลงในสระ เป็นรูปเรือ 3 หลังแฝด หอด้านใต้ลักษณะเป็นหอนอน หอกกลางเป็นห้องโถง หอด้านเหนือเข้าใจว่าเป็นห้องรับแขก ของเดิมเป็นหลังคามุงจาก ได้เปลี่ยนเป็นมุงกระเบื้อง ชายคาเป็นรูปเทพพนมเรียงรายเป็นระยะๆ เปลี่ยนฝาสำหรับมัดไม้ขัดตะเสียบกระแซงเป็นขัดด้วยหน้ากระดานไม้สักระหว่างลูกสกล ใช้แผ่นกระดานไม้สักเสียบฝาภายในแล้วเขียนรูปภาพต่างๆ บานประตูด้านใต้เขียนลายรดน้ำ บานประตูหอกกลางด้านตะวันออกแกะเป็นลายกนกวายุภักษ์ ประกอบด้วยกนกเครือเถา บานซุ้มประตูนอกชานแกะเป็นมังกรลายกนกดอกไม้ภายนอกติดคันทวยสวยงามเสร็จแล้วทรงสร้างตู้พระไตรปิฎกขนาดใหญ่เขียนลายรดน้ำ 3 ตู้ เพื่อให้สมกับที่ได้ตั้งพระไตรปิฎก และประดิษฐานไว้ในหอด้านเหนือ 1 ตู้ หอด้านใต้ 1 ตู้ กิจกรรมเนื่องด้วยหอพระไตรปิฎกนี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อยู่ในความควบคุมของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อครั้งยังดำรงพระอิสริยยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร เป็นผู้อำนวยการสร้าง โดยเฉพาะลายรดน้ำและลายแกะสลัก นับว่าเป็นฝีมือพระหัตถ์ของพระองค์ กับครูช่างที่มาจากกรุงศรีอยุธยา เมื่อการปฏิสังขรณ์ซ่อมสร้างเสร็จแล้ว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพระราชพิธีฉลองหอพระไตรปิฎกและเสด็จพระราชดำเนินมาทรงบำเพ็ญพระราชกุศลด้วยพระองค์เองเมื่อทรงบำเพ็ญพระราชกุศลแล้วได้ทรงปลูกต้นจันทน์ไว้รอบสระ 8 ต้น (ปัจจุบันเหลือเพียงต้นเดียว) เสร็จแล้วทรงประกาศพระราชอุทิศให้เป็นหอพระไตรปิฎก แต่มีผู้เรียกกันว่า ตำหนักจันทน์ และทรงขอระฆังเสียงดีลูกนั้นไปไว้ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงสร้างหอรฆังจตุรมุขพร้อมทั้งระฆังอีก 5 ลูก พระราชทานไว้แทน เพราะเหตุแห่งการขุดระฆังได้ จึงได้ชื่อตามที่ประชาชนเรียกว่า วัดระฆัง ตั้งแต่นั้นมา มีเรื่องเล่ากันว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 จะทรงเปลี่ยนชื่อเป็น วัดคันชิการาม แต่ชื่อนี้ไม่มีใครเรียก จึงเป็นชื่อ วัดระฆัง ตามเดิม

ในยุคต้นแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ วัดบางหว้าใหญ่นี้เป็นวัดในความอุปถัมภ์ของเจ้านายในวังหลัง สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง กรมพระยาเทพสุดาวดี พระนามเดิม สภา เป็นสมเด็จพระพี่นางพระองค์ใหญ่ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และเป็นพระชนนีของกรมพระราชวังบวรสถานพิมุข (วังหลัง) ทรงมีตำหนักที่ประทับอยู่ใกล้กับวัดบางหว้าใหญ่ จึงได้ทรงปฏิสังขรณ์ทั่วพระอาราม ส่วนพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเจริญด้วยพระราชศรัทธาได้ทรงสร้างพระปราสาทใหญ่ขึ้น 1 องค์ ที่หน้าพระอุโบสถ (หลังเก่า) พระราชทานช่วยสมเด็จพระพี่นางพระองค์นั้นและได้มีพระราชดำรัสสั่งให้รื้อตำหนักปิดทองที่เรียกกันว่า ตำหนักทอง อันเป็นที่ประทับของ

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งตั้งอยู่ในพระราชวังเดิมมาปลูกไว้ที่วัดระฆังโฆสิตาราม ทางด้านทิศใต้ของพระอุโบสถ ทรงอุทิศเป็นสังฆมณฑลถวายให้เป็นที่ประทับของสมเด็จพระสังฆราช (สี) กรมพระราชวังบวรสถานพิมุข เจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ พระนามเดิมว่า ทองอิน ซึ่งเป็นพระราชโอรสในสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง กรมพระยาเทพสุดาวดี ทรงถวายตำแหน่งแด่หนึ่งหลัง ฝารูปปะกนกกว้างประมาณ 4 วาเศษ ระเบียบกว้างประมาณ 1 วา 2 ศอก ยาวประมาณ 8 วาเศษ ฝาประจันห้องเขียนรูปภาพพุทธต่างๆ ชนิด มีภาพพระภิกษุเจริญอุสุภกรรมฐาน เดี่ยวนี้ภาพเหล่านั้นสูญหายหมดแล้ว คงอยู่แต่ตำแหน่ง สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ กับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวงศ์ เคยเสด็จทอดพระเนตร และทรงมีพระดำรัสว่า กุฎีหลังนี้ แต่เดิมเป็นที่ประทับทรงกรรมฐานของพระเจ้ากรุงธนบุรี เรียกกันว่า ตำแหน่งแดง ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของพระอุโบสถหลังใหม่ พุทธศักราช 2337 สมเด็จพระสังฆราช (สี) สิ้นพระชนม์ เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเพลิงแล้ว โปรดให้อัญเชิญพระอัฐิมาบรรจุไว้ในรูปพระศรีอารีย์แล้ว ยกขึ้นประดิษฐานไว้บนมุขของพระปราสาททิศตะวันออก (ปัจจุบัน รูปพระศรีอารีย์ ประดิษฐานอยู่ที่วิหารสมเด็จพระสังฆราชสี) ปั้นรูปพัดยศติดที่ซุ้มมุขเป็นเครื่องหมายพระยศ พระแท่นบุษบกมาลา ลายรดน้ำ กระจังลายแกะปิดทอง เป็นพระแท่นที่ประทับตามพระเกียรติยศของสมเด็จพระสังฆราชและเสด็จยังวังฯ ของทั้งสองอย่างนี้ยังรักษาไว้ในวัดระฆังโฆสิตาราม (ห้องพิพิธภัณฑ) เพราะทางราชการในอดีตไม่ได้เรียกคืน

ในรัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสร้างตำแหน่งแห่งหนึ่งหลังอยู่ทางทิศใต้ของวัด เหตุที่ทรงสร้างตำแหน่งนี้มีเรื่องเล่าว่า วันหนึ่งความทุกข์นำช้างพระที่นั่งของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ออกอาบน้ำในเวลาเช้าที่ทำช้างวังหลวง เมื่อความทุกข์ได้อาบน้ำให้แล้วขึ้นจากท่า ช้างกลับไม่ยอมเข้าโรง วังอาละวาดไล่คนที่เดินผ่านไปมาตั้งแต่ท่าช้างถึงหลักเมือง และวนเวียนอยู่แถวนั้นตั้งแต่เช้าจนถึงเที่ยงเศษก็ยังไม่ยอมกลับเข้าโรง พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงทราบ จึงทรงมีพระราชดำรัสสั่งให้อาาธนาสมเด็จพระพนรัต (ทองดี) วัดระฆังโฆสิตาราม ให้ไปช่วยนำช้างเข้าโรง เพราะทรงทราบว่าสมเด็จพระพนรัตนี้มีความรู้ทางคชศาสตร์ และท่านก็ได้ช่วยจัดการนำช้างเข้าโรงได้อย่างง่ายดายตามพระราชประสงค์ และในการปราบช้างของสมเด็จพระพนรัตในครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว (เรียกตามการทรงสถาปนาของรัชกาลที่ 4) ได้ประทับทอดพระเนตรอยู่กับพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่หน้าโรงทานช้างประตู่ไชยศรี ได้ทรงเห็นความสามารถของสมเด็จพระพนรัต จึงเป็นเหตุให้พระองค์ท่านเกิดความเลื่อมใสในวิชาคชศาสตร์ ต่อมาจึงได้ทรงให้สร้างตำแหน่งไว้ที่วัดระฆังโฆสิตาราม และเมื่อทรงผนวชแล้วได้เสด็จไปประทับจำพรรษาอยู่ที่ตำแหน่งที่ทรงสร้างไว้

ปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ และสถาปัตยกรรมที่สำคัญภายในวัดระฆังโฆสิตาราม

พระประธานยัมรับฟ้า เป็นพระพุทธรูปเนื้อทองสำริด ปางสมาธิ หน้าตักกว้างประมาณ 4 ศอกเศษ เบื้องพระพักตร์มีรูปพระสาวก 3 องค์ นั่งประนมมือดูรับพระพุทธรูปอิวาท พระประธานองค์นี้ได้รับการยกย่องว่างดงามมากจนปรากฏว่าครั้งหนึ่งเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เสด็จมาถวายผ้าพระกฐิน ณ วัดระฆังโฆสิตาราม ได้ทรงมีพระราชดำรัสแก่ผู้เข้าเฝ้าฯ ใกล้ชิดว่าไปวัดไหนไม่เหมือนมาวัดระฆังพอเข้าประตูโบสถ์พระประธานยัมรับฟ้าทุกที ด้วยเหตุนี้จึงทรงถวายเครื่องราชอิสริยาภรณ์นพรัตนราชวราภรณ์ และมหาปรมาภรณ์ช้างเผือกแด่พระประธานองค์นี้เป็นพิเศษ และพระประธานองค์นี้ก็ได้นามว่า พระประธานยัมรับฟ้าตั้งแต่นั้นมา

พระปราสาทองค์ใหญ่ รัชกาลที่ 1 ทรงมีพระราชศรัทธาสั่งสร้างพระปราสาท พระราชทานร่วมกุศลกับสมเด็จพระที่นั่งพระองค์ใหญ่ (สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิง กรมพระยาเทพสุดาวดี พระนามเดิม สภา) ตั้งอยู่หน้าพระวิหาร ได้รับการยกย่องจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ว่า เป็นพระปราสาทที่ทำถูกแบบที่สุดในประเทศไทย พระปราสาทองค์นี้จัดเป็นพระปราสาทแบบ สถาปัตยกรรมรัตนโกสินทร์ยุคต้น ที่มีทรวดทรงงดงามมาก จนยึดถือเป็นแบบฉบับของพระปราสาทที่สร้างในยุคต่อมา พระเจดีย์ 3 องค์ สร้างโดยเจ้านายวังหลัง 3 องค์ คือ กรมหมื่นนราเทเวศร์ (พระองค์เจ้าชายपाल ต้นสกุล ปาลกะวงศ์) กรมหมื่นนเรศร์โยธี (พระองค์เจ้าชายบัว) และกรมหมื่นเสนีย์บริรักษ์ (พระองค์เจ้าชายแดง ต้นสกุล เสนีวงศ์) สร้างโดยเสด็จพระราชกุศลในรัชกาลที่ 3 เมื่อคราวสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ เป็นเจดีย์ย่อเหลี่ยมไม้ยี่สิบ ทรงจอมแห ทรวดทรงงดงามมาก แต่เป็นเจดีย์ขนาดย่อม ตั้งอยู่ด้านทิศเหนือของพระอุโบสถหลังปัจจุบัน

พระอุโบสถ เป็นทรงแบบรัชกาลที่ 1 หลังคาลาด 3 ชั้น มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ และคันทวยสลักเสลาอย่างสวยงาม บริเวณมุขด้านหน้าและหลังทำปีกนกคลุมมุขอยู่ในระยະไขราหน้าจั่ว ตอนใต้จั่วหรือหน้าบัน ที่จำหลักลายพระนารายณ์ทรงครุฑ ประดับลายกนกปิดทองอย่างประณีต เจาะเป็นช่องหน้าต่าง 2 ช่อง แทนแผงแรคคอสองเหนือประตูหน้าต่างรอบพระอุโบสถติดกระจังปูนปั้นปิดทองทำเป็นรูปชุ้มบนบานประตูหน้าต่างด้านนอกเขียนลายรดน้ำปิดทองมีรูปประสังเป็นเครื่องหมาย ด้านในเขียนภาพทวารบาลยืนแท่นระบายสิ่งดงาม บริเวณฝาผนังภายในพระอุโบสถโดยรอบเขียนภาพจิตรกรรมที่ได้รับการยกย่องว่ามีงดงามมาก โดยผนังด้านหน้าพระประธานเขียนเป็นภาพพระพุทธเจ้าแสดงยมกปาฏิหาริย์ก่อนเสด็จขึ้นไปจำพรรษาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และตอนเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ด้านหลังพระประธานเขียนภาพพระมาลัยขณะขึ้นไปมัสการพระมหาจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เบื้องล่างเขียนภาพสัตว์นรกในอาการต่างๆ ภาพฝาผนังส่วนที่เหลือ เบื้องบนเขียนเป็นเทพชุมนุม ตอนล่างเขียนภาพทศชาติ ซึ่งเขียนได้อย่างมี

ชีวิตที่วุ่นวายและแสงสีเหมาะสมกับเรื่องราว ภาพเหล่านี้เขียนโดย พระวรรณวาดวิจิตร (ทองจารุวิจิตร) จิตรกรเอกในสมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อราว พ.ศ. 2465 ครั้งมีการบูรณะซ่อมแซมพระอุโบสถในรัชกาลนั้น

ต้นโพธิ์ลังกา เป็นต้นโพธิ์พันธุ์ลังกา ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับมาในรัชสมัยของพระองค์ และโปรดเกล้าฯ ให้นำไปปลูกตามพระอารามหลวงต่างๆ ตามประวัติกล่าวว่า ได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงปลูกต้นโพธิ์ที่วัดระฆังโฆสิตารามนี้ด้วยพระองค์เอง

ตำหนักแดง เป็นเรือนไม้สักฝาปะกนกรมพระราชวังบวรสถานพิมุขทรงยกถวายวัดระฆังโฆสิตารามเพื่อปลูกเป็นกุฏิสงฆ์ ปัจจุบันอยู่ภายในบริเวณคณะ 2 เชื่อกันว่าเป็นตำหนักสำหรับทรงกรมฐานของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (พระเจ้าตากสิน) สันนิษฐานจากพระตำราฐองสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งได้ตรัสกับสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัตติวงศ์ เมื่อเสด็จมาทอดพระเนตรกุฏินี้ว่า นี่เป็นตำหนักปรกของพระเจ้ากรุงธนบุรี หลักฐานที่นำมาอ้างอิงคือฝาประจันที่ใช้กันห้องภายในตำหนักเดิม เขียนรูปอสุภต่างๆ ชนิด และมีภาพพระภิกษุเจริญกรรมฐาน ซึ่งสอดคล้องกับพระอุปนิสัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แต่ปัจจุบันภาพเหล่านี้ลบเลือนหายไปหมดสิ้นแล้ว

หอพระไตรปิฎก เป็นรูปเรือน 3 หลังแฝด หอด้านใต้ลักษณะเป็นหอนอน หอ กลางเป็นห้องโถง หอด้านเหนือเข้าใจว่าเป็นห้องรับแขก ของเดิมเป็นหลังคามุงจาก ได้เปลี่ยนเป็นมุงกระเบื้อง ชายคาเป็นรูปเทพพนมเรียงรายเป็นระยะๆ เปลี่ยนฝาสำหรับไม้ขัดตะเสียบกระแวงเป็นขัดด้วยหน้ากระดานไม้สักกระหว่างลูกสลก ใช้แผ่นกระดานไม้สักเลียบฝาภายในแล้วเขียนรูปภาพต่างๆ บานประตูด้านใต้เขียนลายรดน้ำ บานประตูหอกลางด้านตะวันออกแกะเป็นลายกนกวายุภักษ์ ประกอบด้วยกนกเครือเถา บานซุ้มประตูนอกชานแกะเป็นมังกรลายกนกดอกไม้ภายนอกติดคันทวยสวยงาม ภายในมีตู้พระไตรปิฎกขนาดใหญ่เขียนลายรดน้ำ 2 ตู้ ประดิษฐานไว้ในหอด้านเหนือ 1 ตู้ หอด้านใต้ 1 ตู้ หอพระไตรปิฎกนี้ตั้งอยู่ ทิศใต้ของพระอุโบสถ

หอพระไตรปิฎกหลังเล็ก อยู่หน้าตำหนักแดง ในคณะ 2 เป็นเรือนไม้ฝาปะกน ปิดทอง ทาสีเขียวสด ประตูหน้าต่างเขียนลายรดน้ำสวยงามมาก

พระวิหารสมเด็จพระสังฆราช (สี) ตั้งอยู่ด้านหน้าพระอุโบสถ หลังคามุงกระเบื้องเคลือบติดคันทวยตามเสาอย่างสวยงาม หน้าบันทั้งสองด้านจำหลักรูปฉัตร 3 ชั้น อันเป็นเครื่องหมายพระยศสมเด็จพระสังฆราช วิหารหลังนี้เดิมหลังคาเป็นทรงปั้นหยา เรียกว่า ศาลาเปลื้องเครื่อง ต่อมา พระราชธรรมภานิ (ละมุล) อดีตเจ้าอาวาสรูปที่ 10 ได้เปลี่ยนเป็นหลังคาทรงไทย มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ เมื่อ พ.ศ. 2504 เพื่อประดิษฐานพระอัฐิสมเด็จพระสังฆราช (สี) ซึ่ง

เดิมบรรจุอยู่ในรูปพระศรีอารียเมตไตรย ประดิษฐานในซุ้มพระปรางค์ของวัดระฆังโฆสิตาราม ต่อมาได้ย้ายมาไว้ที่พระวิหารที่ปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่เพื่อยกย่องพระเกียรติของพระองค์

กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดระฆัง

โครงการปฏิบัติธรรม เณิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระเจริญ พระชนมพรรษา 80 พรรษา โดยคณะผู้ปฏิบัติธรรมเจริญวิปัสสนากรรมฐาน วัดระฆังโฆสิตาราม วรมหาวิหาร

"สี่สัปดาห์สายน้ำ มหกรรมลอยกระทง" จัดเป็นงานส่งเสริมการท่องเที่ยวทางน้ำ ตลอดทั้งเดือนพฤศจิกายน (1-31 พฤศจิกายน ทุกปี) บริเวณริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ด้วยกิจกรรมที่สร้างสีสันหลากหลาย

กิจกรรมไหว้พระ 9 วัด ตามการส่งเสริมของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

2.2.7 วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร

วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร ตั้งอยู่เหนือคลองโรงไหม ริมถนนจักรพงษ์ (สะพานเลี้ยว) แต่เดิมอยู่กลางทุ่งนาจึงเรียกว่าวัดกลางนา สมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาททรงสถาปนาวันขึ้นปีใหม่ และรัชกาลที่ 1 โปรดเกล้าฯ ให้เป็นวัดพระสงฆ์ฝ่ายรามัญเพื่อเป็นการให้เกียรติแก่ทหารรามัญในกองทัพของสมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ชาวบ้านนิยมเรียกว่า "วัดตองปุ" ตามแบบวัดตองปุในสมัยอยุธยา ต่อมาเมื่อมีชัยชนะต่อกองทหารข้าศึก จึงพระราชทานพระอารามใหม่ว่า "วัดชนะสงคราม"

วัดชนะสงคราม เป็นวัดโบราณสร้างในสมัยอยุธยา ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้าง เดิมเรียกว่าวัดกลางนา เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จขึ้นครองราชสมบัติเป็นปฐมบรมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี มีพระราชประสงค์ที่จะสร้างสิ่งก่อสร้างขึ้นให้คล้ายคลึงกับกรุงศรีอยุธยามากที่สุด วัดที่ตั้งอยู่ใกล้พระบรมมหาราชวังได้ทรงปฏิสังขรณ์ใหม่ ตลอดจนเปลี่ยนชื่อวัดให้เหมาะสม โปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อวัดกลางนาเป็นวัดตองปุ และให้เป็นวัดพระสงฆ์ฝ่ายรามัญ เช่นเดียวกับวัดตองปุที่กรุงศรีอยุธยา เพื่อเกิดเกียรติทหารชาวรามัญในกองทัพสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการต่อสู้กับพม่าในสงครามเก้าทัพ เมื่อ พ.ศ. 2328 สงครามที่ท่าดินแดงและสามสบ เมื่อ พ.ศ. 2329 และสงครามที่นครลำปางป่าซาง เมื่อ พ.ศ. 2330 สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทได้ทรงบูรณปฏิสังขรณ์วัดตองปุแล้วถวายเป็นพระอารามหลวงโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามใหม่ว่า วัดชนะสงคราม เพื่อเป็นอนุสรณ์ที่สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ทรงมีชัยชนะต่อพม่าในการรบทั้ง 3 ครั้ง

วัดชนะสงครามได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์มาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงเริ่มดำเนินการก่อสร้างที่บรรจุพระอัฐิเจ้านายฝ่ายพระราชวังบวรสถานมงคลที่เฉลียงพระอุโบสถด้านหลังตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระพันปีหลวงทรงพระราชอุทิศพระราชทรัพย์ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากฤษดาภินิหาร กรมพระนเรศรวรฤทธิ์ ดำเนินการ แต่การก่อสร้างมาแล้วเสร็จในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งพระราชทานพระราชทรัพย์ให้ราชบัณฑิตยสภาดำเนินการก่อสร้าง ขณะนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเป็นนายกราชบัณฑิตยสภาและสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงดำเนินการก่อสร้างจนเสร็จสิ้น ได้มีพิธีอัญเชิญพระอัฐิจากพระราชวังบวรสถานมงคลไปประดิษฐานใน พ.ศ. 2470

ปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ และสถาปัตยกรรมที่สำคัญภายในวัด

1. พระประธานในพระอุโบสถ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นแล้วบุด้วยดีบุกกลึงรักปิดทอง ปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 2.50 เมตร สูง 3.50 เมตร ประดิษฐานบนฐานสูง 1.30 เมตรมีพระอัครสาวกซ้ายขวานั่งประนมมือ 2 องค์ เป็นพระปูนปั้นเช่นกัน
2. พระพุทธรูปปูนปั้นและปางมารวิชัยเช่นเดียวกับพระปฏิมาจำนวน 25 องค์ ประดิษฐานรอบฐานชุกชี
3. เจดีย์ทรงจอมแห 2 องค์ อยู่ด้านหน้าพระอุโบสถและเจดีย์ทรงกลม 2 องค์อยู่ด้านหลังพระอุโบสถ
4. พระอุโบสถ กว้าง 13 วา 2 ศอก ยาว 20 วา 2 ศอก สูงประมาณ 10 วา
4. ธรรมมาสน์ลายทองสังเค็ดงานพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
6. ธรรมมาสน์กับหนังสือพระปาฏิโมกข์สมุดไทยพร้อมตู้ 1 ชุด สังเค็ดงานพระศพสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์

กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดชนะสงคราม

การจัดงานสงกรานต์ โดยวัดชนะสงครามได้จัดกิจกรรมร่วมกับกรุงเทพมหานคร เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวบริเวณถนนข้าวสาร โดยมีกิจกรรม อาทิ กิจกรรมสาธิตการทำน้ำอบไทยแป้งรำ, งานประดิษฐ์ดอกไม้สดและงานใบตอง, การกวนกาดะแม ข้าวเหนียวแดง ข้าวแช่, การ

ประดิษฐ์โบลาน ของเล่นเด็กโบราณ รวมทั้งการแสดงทางวัฒนธรรม นิทรรศการความเป็นมาของ
วัดชนะสงคราม

กิจกรรมการสวดพระปริตรามัญ การสวดพระปริตรามัญเป็นโบราณประเพณีเก่าแก่
ของไทยประการหนึ่ง ที่มีความสำคัญ และมีความหมายยิ่ง ต่อองค์พระมหากษัตริย์โดยตรง
หากแต่ไม่ค่อยได้มีผู้ได้รู้จักเท่าใดนัก เนื่องจากเป็นพิธีที่ปฏิบัติกัน เฉพาะในหอศาสตราคม
พระบรมมหาราชวัง และเป็นพิธีที่จัดทำขึ้นเฉพาะส่วนพระองค์เท่านั้น พิธีนี้มีความหมายอย่างยิ่ง
ต่อพระราชกิจวัตรประจำวัน เนื่องจากเป็นพิธีที่สวดเพื่อทำน้ำพระพุทธรณ์ทุกเกล้า ๆ ถวาย ส่วน
หนึ่งสำหรับจัดเป็นน้ำสรงพระพักตร์ และน้ำใสรงสรง อีกส่วนหนึ่ง เพื่อประพรมพระที่นั่งองค์
สำคัญ ในเขตพระราชฐานชั้นใน นอกจากนี้ พิธีดังกล่าว ยังมีลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งคือ จะ
นิมนต์เฉพาะพระสงฆ์ เข้ามาสวดบทสวดพระปริตรมอญเท่านั้น ความสำคัญของพิธีสวดพระปริตร
รามัญ เพื่อทำน้ำพระพุทธรณ์ ในพระบรมมหาราชวังนั้น ปรากฏตามพระบรมราชาธิบาย ใน
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า "ในพระราชนิเวศน์เวียงวัง ของพระเจ้าแผ่นดินสยาม
ตามแบบแผนบูรพประเพณีสืบมา พระสงฆ์รามัญ ได้สวดพระปริตรตามแบบอย่างข้างรามัญ
ถวายน้ำพระพุทธรณ์และน้ำสรงพระองค์ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน และเป็นน้ำสำหรับ
สรงพระพักตร์ ประพรมเป็นทักษิณาวรรตรอบขอบ ในจังหวัดพระราชมหามณเฑียรนี้ทุกวัน เป็นการ
พระราชพิธีมีสำหรับบรมราชตระกูลสืบมาแต่โบราณ พระสงฆ์อื่น ๆ แม้นมีฐานันดรยศปรากฏด้วย
เกียรติคุณ คือ เรียนรู้พระคัมภีร์ที่เป็นพระราชาคณะเปรียญ หรือที่เป็นอาจารย์บอกภวานาวี หรือ
พระสงฆ์ที่รู้ประกอบวิทยามนต์ดล เป็นที่นับถือของคนเป็นอันมากก็ดี ก็ไม่มีราชบัญญัติ ที่จะได้รับ
วาระผลัดเปลี่ยนมาสวดพระปริตรถวายน้ำพระพุทธรณ์เลย เหตุอันนี้ได้ทรงพระราชดำริว่า
ชะรอยจะมีเหตุวิเศษอย่างหนึ่งแต่โบราณรัชกาล เป็นมหัศจรรย์อยู่อย่างไรแน่แท้ เพราะว่าปกติ
ธรรมดาคนชาวภาษาใด ประเทศใด ก็ย่อมนับถือพระสงฆ์และแพทย์หมอต่าง ๆ ตามประเทศ ตาม
ภาษาของตน ในการสวดและการบุญต่าง ๆ แลการปริตรรักษาตนรักษาไข้ แต่การซึ่งมีนิยมเฉพาะ
ให้พระสงฆ์รามัญพวกเดียว ประจำสวดปริตรอย่างรามัญ ในพระราชวังนี้ จะมีความยืนยันมา ใน
พระราชพงศาวดาร หรือจดหมายเหตุการณ์ต่อมาเป็นแน่นอนก็ไม่มี "

อนึ่ง เมื่อมีการเสด็จพระราชดำเนินประทับแรมราตรี ณ ตำบลใดเป็นทางไกล คือเสด็จ
ไปการสงคราม หรือแทรกโพนข้างในแผ่นดินก่อน ๆ พระสงฆ์รามัญสวดพระปริตรนี้ ก็ต้องตาม
เสด็จพระราชดำเนินด้วยทุกครั้ง เมื่อครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเจ้า เสด็จไป
ประทับอยู่กรุงลพบุรี 8 เดือน ในฤดูแล้งทุกปี ก็ได้อาราธนาพระสงฆ์รามัญวัดตองปุให้ตามเสด็จขึ้น
ไปตั้งอารามชื่อวัดตองปุ อยู่สวดพระปริตรถวายพระพุทธรณ์ทุกวัน อารามนั้นก็ปรากฏจนทุก

ริเริ่มปรับปรุงวัด ต่อมาในปี พ.ศ. 2480 ได้รับอนุเมติจากมหาเถรสมาคมให้ปรับปรุงสภาพวัดให้ดีขึ้น ในปี พ.ศ. 2482 พ่อค้าประชาชน ชุมชนเยาวราช คณะครู และนักเรียนวัดไตรมิตร ได้ร่วมกันปฏิสังขรณ์และเปลี่ยนนามใหม่ เป็นชื่อ วัดไตรมิตรวิทยาราม ซึ่งมีความหมายว่าเพื่อน 3 คน ร่วมกันสร้างวัดแห่งนี้

ปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุ ที่สำคัญภายในวัดไตรมิตร

พระสุโขทัยไตรมิตร สิ่งสำคัญของวัด คือ "พระพุทธรูปมหาสุวรรณปฏิมากร" หรือหลวงพ่สุโขทัยไตรมิตรเป็นพระพุทธรูปทองคำที่ใหญ่ที่สุดในโลก และได้รับการบันทึกในหนังสือกินเนสบุ๊กออฟเวิลด์คอร์ด พระพุทธรูปทองคำองค์นี้มีหน้าตักกว้าง 3.01 เมตร สูง 3.91 เมตร องค์พระสามารถถอดได้ 9 องค์ จากฐานองค์พระขึ้นไปเนื้อทองบริสุทธิ์ 40 % พระพักตร์มีเนื้อทอง 80 % ส่วนพระเศวตมีน้ำหนัก 45 กิโลกรัม เป็นเนื้อทองบริสุทธิ์ 99.99 % หลวงพ่สุโขทัยไตรมิตรสันนิษฐานว่า สร้างในสมัยสุโขทัย ปางมารวิชัย เข้าใจว่า เดิมประดิษฐานอยู่ที่วัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้โปรดให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ไปอันเชิญ พระพุทธรูปมาจากเมืองเหนือเพื่อนำมาประดิษฐานยังวัดสำคัญ พระพุทธรูปที่เชิญมามีจำนวนมาก ทำให้ดูแลไม่ทั่วถึง ขุนนางผู้หนึ่งจึงแอบเอาปูนไล่พระพุทธรูปทองคำแล้วนำมาไว้ยังวัดที่ตนสร้าง จนได้อันเชิญมาไว้ที่วัดพระยาไกร (วัดโชติการาม) ต่อมาบริษัทอีสต์เอเชียติกได้ขอเช่าที่วัด (ซึ่งขณะนั้นเป็นวัดร้างแล้ว) เป็นโรงเลื่อยจักร จึงได้อันเชิญไว้ที่ข้างพระเจดีย์และปลูกเพิงสังกะสีมุงเป็นหลังคากันไว้ อย่างหยาบ ๆ หลังจากนั้นเป็นเวลาเกือบ 20 ปี เมื่อพระอุโบสถและพระวิหารหลังใหม่สร้างเสร็จ จึงได้อัญเชิญขึ้นประดิษฐาน แต่ในระหว่างการเดินทางย้ายปูนที่หุ้มองค์พระกะเทาะออก จึงทำให้เห็นองค์พระข้างในเป็นทองคำ เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม พ.ศ. 2498

กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดไตรมิตร

การไหว้พระหลวงพ่ทองคำ การไหว้หลวงพ่ทองคำเป็นกิจกรรมหลักของการท่องเที่ยวในวัดไตรมิตร หลวงพ่ทองคำเป็นพระพุทธรูปที่มีอายุเก่าแก่กว่า 700 ปี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามพระพุทธรูปทองคำองค์นี้ว่า "พระพุทธรูปมหาสุวรรณปฏิมากร" และในโอกาสที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงครองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี ในปี พ.ศ. 2549 และทรงเจริญพระชนมพรรษา 80 พรรษา ในปี พ.ศ. 2550 ประชาคม นักธุรกิจเขตสัมพันธวงศ์ ชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน ร่วมกับวัดไตรมิตรวิทยารามและพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ได้จัดให้มี "โครงการจัดสร้างพระมหามณฑปประดิษฐานพระพุทธรูป

สุวรรณภูมิमार (หลวงพ่อดองคำ) วัดไตรมิตรวิทยาราม" ด้วยความมุ่งหวังว่าพระมหามณฑปหลังใหม่นี้ จะมีความวิจิตรงดงามควรค่าแก่องค์หลวงพ่อดองคำอีกทั้งยังเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวโรกาสอัน เป็นมหามงคลนี้ด้วย

กิจกรรม "พาน้องเข้าวัด" จัดรูปแบบเป็น Walk Rally เน้นการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ที่จัดขึ้นภายในวัด ตลอดจนการศึกษาถึงความสำคัญและความยิ่งใหญ่ของหลวงพ่อดองคำ และพระมหามณฑปฯ วัดไตรมิตรวิทยาราม เพื่อกระตุ้นให้เยาวชนเกิดความภาคภูมิใจและเล็งเห็นความสำคัญในการช่วยกัน ดูแลรักษา วัดไตรมิตรวิทยาราม ซึ่งเป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปทองคำที่ใหญ่ที่สุดในโลก อายุมากกว่า 700 ปี เป็นมรดกทางอารยธรรมล้ำค่าของพระพุทธศาสนา

กิจกรรม พาน้องเข้าวัด มีวัตถุประสงค์ให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้ ซึมซับ และสืบทอดวัฒนธรรมอันดีของพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นแบบอย่างกับคนรุ่นใหม่ ให้หันมาสนใจและตระหนักถึงคุณค่าของศาสนสถาน หลักธรรมคำสอน เพื่อนำไปยึดถือเป็นแนวทางดำเนินชีวิต ซึ่งจะช่วยให้จิตใจให้สังคมไทยสงบสุขและน่าอยู่มากยิ่งขึ้น

กิจกรรม "จูงมือพ่อดองบุญ" เพื่อสร้างสายสัมพันธ์ในครอบครัวตามวัฒนธรรมไทย ให้ครอบครัวได้เข้าวัดและทำบุญร่วมกัน รวมทั้งยังเป็นการถวายพระ รักษาศุภคแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 80 พรรษา โดยมีคู่พ่อลูก 80 คู่ ที่มีชื่อเสียงจากวงการต่างๆ เข้าร่วมกิจกรรม อาทิ นายอภิรักษ์ โกษะโยธิน ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร นคร ครอบครัวเนืองจ้านงค์ ครอบครัวคุณดารุณี กฤตบุญญาลัย, คุณสมศักดิ์ ชลาชล มาร่วมทำบุญ พร้อมทั้งกราบนมัสการหลวงพ่อดองคำ เพื่อความเป็นสิริมงคล และรับฟังประวัติหลวงพ่อดองคำ

กิจกรรม ทั้ง 2 กิจกรรม นอกจากจะช่วยให้คนในครอบครัวและชุมชนได้ใกล้ชิดศาสนา มากขึ้นแล้ว ยังเป็นการช่วยกันจรรโลงพระพุทธศาสนา สานพลังศรัทธาเพื่อจัดสร้างพระมหามณฑปประดิษฐานหลวงพ่อดองคำ ถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคมต่อไป

กิจกรรม “กาลครั้งหนึ่ง ที่วัดไตรมิตรวิทยาราม” เป็นกิจกรรมการมอบทุนการศึกษาจำนวน 3,600 บาท แก่นักเรียนโรงเรียนวัดสัมพันธวงศ์ และโรงเรียนวัดปทุมคงคา ที่ชนะการประกวดเรียงความเรื่อง “กาลครั้งหนึ่ง ที่วัดไตรมิตรวิทยาราม” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรม “พาน้องเข้าวัด” ภายใต้โครงการจัดสร้างพระมหามณฑปประดิษฐานพระพุทธรูปสุวรรณภูมิमार (หลวงพ่อดองคำ) วัดไตรมิตรวิทยาราม

2.2.9 วัดสุทัศนเทพวราราม

สร้างขึ้นในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ โดยทรงให้สร้างวัดขึ้นกลางพระนครในที่ที่เคยเป็นหนองบึง โดยถมอิฐและหินบั้งนั้นลงไปถึงเจ็ด-แปดชั้น จึงได้สถานที่กว้างใหญ่พอที่จะสร้างวัดและพระวิหารขนาดใหญ่ พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ ให้ยกพื้นพระวิหารขึ้นสูงสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยที่เป็นพระพุทธรูปหล่อที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ หล่อเมื่อครั้งกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วงครองกรุงสุโขทัย และประดิษฐานอยู่ที่พระวิหารหลวง วัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัยต่อมาพระวิหารหลวงทวดโทรดหักพังลงเหลือเพียงพระประธาน รัชกาลที่ 1 จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญลงมาที่กรุงเทพฯ เพื่อประดิษฐานอยู่ที่พระวิหารหลวงวัดมหาธาตุ เมืองสุโขทัย ต่อมาพระวิหารหลวงทวดโทรดหักพังลงเหลือเพียงพระประธาน รัชกาลที่ 1 จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญลงมาที่กรุงเทพฯ เพื่อประดิษฐานเป็นพระประธานในพระวิหารหลวงที่โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นใหม่นี้ เพื่อให้เป็นมิ่งขวัญพระนคร ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้โปรดเกล้าฯ ถวายพระนามว่า พระศรีศากยมุนี (วัดสุทัศนเทพวราราม, ประวัติวัดสุทัศน์, 2545)

ปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุที่สำคัญภายในวัดสุทัศนเทพวราราม

พระศรีศากยมุนี เป็นพระประธานในพระวิหารหลวงวัดสุทัศนเทพวราราม หล่อด้วยโลหะ หน้าตักกว้าง 3 วา 1 คืบ นับเป็นพระพุทธรูปหล่อที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย ในยุคก่อน 25 พุทธศตวรรษ เดิมเป็นพระประธานอยู่ในพระวิหารหลวง วัดมหาธาตุ สุโขทัย พระศรีศากยมุนีสร้างสมัยราชวงศ์พระร่วงแห่งกรุงสุโขทัย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ให้อัญเชิญมายังกรุงเทพฯ ได้ทรงมีพระราชดำริจะสร้างพระอาราม ที่มีพระวิหารใหญ่อย่างวัดพนัญเชิงที่อยู่ชานเมือง โดยประดิษฐานไว้กลางพระนคร เมื่อชะลอพระศรีศากยมุนีมาถึงกรุงเทพฯ แล้วให้ประทับท่าสมโภช 7 วัน แล้วจึงทรงชักเลื่อนองค์พระทางสถลมารค และพระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินตามขบวนแห่พระในรัชสมัยของพระองค์ ทำได้เพียงอัญเชิญองค์พระขึ้นตั้งไว้ การขนย้ายพระพุทธรูปหล่อที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศครั้งนั้นทำโดยชักพระลงแพขนาดใหญ่ล่องมาตามแม่น้ำ ซึ่งก็คงเป็นเรื่องใหญ่และเป็นที่ยึดมั่นกันอยู่มาก เมื่อมาถึงพระนครจอดทอดทุ่นอยู่หน้าพระตำหนักแพแล้วได้มีการสมโภชเป็นการใหญ่ หลังจากนั้นจึงเทียบท่าช้าง ชักพระขึ้นบกไปตามถนนเพื่อไปยังวัดที่สร้างใหม่ปรากฏว่า **"พระใหญ่"** ไม่สามารถผ่านประตูเมืองได้ ต้องรื้อประตูและกำแพงส่วนหนึ่งออกเสียก่อน การชักลากพระใหญ่มาที่วัดและยกขึ้นประดิษฐานบนรากพระวิหารที่ก่อเตรียมไว้นี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงพระอุสาหะเสด็จทรงร่วมทั้งที่ทรงประหาร

"พระใหญ่" องค์นี้ เป็นพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัย แต่เนื่องจากที่ได้ "...กรำแดดฝน ต้องไฟป่า..." อยู่ที่สุโขทัยเป็นเวลานาน เมื่อเชิญลงมาแล้วพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ทรงพระ

กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำการหล่อแก้ไขพุทธลักษณะให้ต้องด้วยพระบาลี และพระอรชรกถาเมื่อประดิษฐานแล้วผู้คนจึงพากันเรียกชื่อวัดกันว่าวัดพระใหญ่บ้างวัดพระโตบ้าง ก่อนที่วัดนี้จะได้รับพระราชทานนามว่า วัดสุทัศนเทพวราราม ในรัชกาลที่ 2 และแก้ไขเป็นวัดสุทัศนเทพวรารามในรัชกาลที่ 3 ส่วนพระพุทธรูปได้รับการถวายนามว่า "พระศรีศากยมุนี" ในรัชกาลที่ 4

การย้ายพระพุทธรูปองค์ดังกล่าวมาจากกรุงสุโขทัยในครั้งนั้นปรากฏอยู่ในหนังสือความทรงจำของกรมหลวงนรินทรเทวี ซึ่งพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชวิจารณ์ไว้ดังนี้ "...พระราชโองการรับสั่งให้สร้างวัดขึ้นกลางพระนครให้สูงเท่าวัดพนัญเชิงให้พระพิเรนทรเทพขึ้นไปรับพระใหญ่ ณ เมืองสุโขทัย ชะลอเลื่อนลงมากรุงเทพฯ ประทับท่าสมโภช 7 วัน ณ วันเดือน 6 ขึ้น 15 ค่ำ ทรงยกเลื่อนชักตามทางสถลมารคพระโองการตรัสให้แต่งที่นมัสการพระทุกหน้าวัง หน้าร้านตลาดจนถึงที่ ประชวรอยู่แล้ว แต่ทรงพระอุตสาหะ เพิ่มพระบารมี หวังที่หนองโพธิญาณ จะโปรดสัตว์ ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เสด็จพระราชดำเนินตามชบวนแห่พระหาฉลองพระบาทไม่ จนถึงพลับพลาเสด็จขึ้น เชพลาด เจ้าฟ้ากรมขุนกษัตริย์ราชรับพระองค์ไว้ ยกพระขึ้นแล้วเสด็จกลับ ออกโอรุฐ์เป็นที่สุด เพียงได้ยกพระขึ้นถึงที่ สิ้นธุระเท่านั้น.."

พระระเบียงคตวิหาร การตั้งวัดสุทัศน์ฯ โดยเฉพาะวิหารพระโตนี้ แม้จะเริ่มสร้างมาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 1 และสร้างต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 2 แต่ก็ยังไม่เสร็จเรียบร้อย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 จึงได้สร้างต่อ ดังความปรากฏในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 3 ว่า "ทรงพระราชดำริว่าวัดพระโตเสาชิงช้า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อปลายแผ่นดินก็โปรดฯ ให้ทำวิหารใหญ่ขึ้น การยังไม่ทันแล้วเสร็จเชิญเสด็จพระศรีศากยมุนีขึ้นประดิษฐานไว้ การอื่นยังมีได้ทำก็พอสิ้นแผ่นดินไป ครั้งนี้จะต้องทำเสียให้เป็นวัดขึ้นให้ได้ จึงโปรดให้พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาเป็นแม่กองดูทั่วไปทั้งวัด ให้พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นพิทักษ์เทเวศรทำการพระอุโบสถใหญ่ และระเบียงล้อมพระวิหาร การนั้นก็แล้วเสร็จที่ทุกแห่งทั้งกุฏิสงฆ์ด้วย จึงให้อารามนายพระธรรมไตรโลกอยู่วัดเกาะแก้ว ตั้งเป็นพระพิมลธรรมเป็นเจ้าอธิการเป็นอันดับ พระราชทานชื่อวัดสุทัศนเทพวราราม" ในสมัยรัชกาลที่ 3 นี้นอกจากจะโปรดฯ ให้สร้างวัดขึ้นจนเสร็จแล้ว ยังได้โปรดเกล้าฯ ให้หล่อพระประธานในศาลาการเปรียญในปี พ.ศ.2382 และโปรดเกล้าฯ ให้ผูกพัทธสีมาพระอุโบสถ พร้อมทั้งหล่อพระประธานพระอุโบสถใหม่ ในปี พ.ศ. 2386 โดยมีกรมหมื่นณรงค์หริรักษ์เป็นช่างหล่อ

แต่เดิมเมื่อครั้งแรกสร้างวัดในสมัยรัชกาลที่ 1 วัดนี้ได้รับพระราชทานนามว่า "วัดมหาสุทธาราม" แต่ก็เรียกกันทั่วไปว่า "วัดพระโต" (ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 3) หรือ "วัดพระใหญ่" หรือ "วัดเสาชิงช้า" ต่อมาได้รับนามใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 3 ดังได้กล่าวมาแล้วว่า "วัดสุ"

ทัศเทพาราม” และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงเปลี่ยนนามใหม่เป็น “วัดสุทัศนเทพวราราม” หมายถึงเมือง สุทิสสนคร ศูนย์กลางของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งเป็นที่ประทับของพระอินทร์ ดังปรากฏบนหน้าบันชั้นบนของพระวิหารวัดสุทัศนฯ ได้ทำเป็นรูปพระอินทร์ประทับอยู่ในเทพวิมาน ซึ่งตั้งอยู่บนกระพองข้างเอราวัณไว้เป็นสัญลักษณ์ หรือภาพจิตรกรรมสวรรค์ชั้นดาวดึงส์บนผนังด้านบนพระวิหาร เป็นต้น

พระอุโบสถ วัดสุทัศนเทพวราราม ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้เสด็จมาสักการะพระศรีศากยมุนีที่วัดนี้ และมีพระราชดำริว่า เมื่อเวลาทรงผนวชจะเสด็จมาทรงผนวชที่วัดนี้ ดังนั้นวัดสุทัศนเทพวรารามจึงเป็นที่ประดิษฐานพระบรมราชสรีรังคาร และถือกันว่าเป็นวัดประจำรัชกาลที่ 8 ในปัจจุบันมูลนิธิอัฐมราชานุสรณ์ก็มีที่ทำการที่วัดนี้ และบริเวณมุขลานทักษิณชั้นล่างพระวิหารด้านตะวันตกเฉียงเหนือเป็นที่ประดิษฐานพระบรมรูปของรัชกาลที่ ๘ ซึ่งทางวัดได้จัดงานในวันคล้ายวันสวรรคตคือวันที่ 9 มิถุนายน เป็นประจำทุกปี

วัดสุทัศนเทพวรารามนี้มีพระพุทธรูปสำคัญอยู่ 3 องค์ ซึ่งประดิษฐานอยู่ในพระวิหารพระอุโบสถ และศาลาการเปรียญ คือ พระศรีศากยมุนี พระพุทธตรีโลกเชษฐ และพระพุทธเสฏฐมุนี พระนามของพระพุทธรูปทั้ง 3 องค์นี้ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 โดยทรงตั้งชื่อจากคำภาษาบาลีในพุทธประวัติ ที่พระสิทธัตถะกุมารเมื่อแรกประสูติทรงพระดำเนนเจ็ดก้าวและเปล่งพระวาจาว่า

พระพุทธรูปรอบพระระเบียงคดพระวิหาร ภายในประกอบด้วยพระวิหารหลวงที่ประดิษฐานพระศรีศากยมุนีเป็นประธานของวัด ตั้งหันหน้าไปทางทิศเหนือ ล้อมรอบด้วยพระระเบียงคด พระอุโบสถตั้งอยู่ด้านหลังพระวิหารหลวง วางตัวตามแนวทิศตะวันออก-ตก ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปตรีโลกเชษฐ์ นอกพระเบียงคดด้านทิศตะวันออกของพระวิหารหลวงเป็นสถานที่ตั้งของสัตตมหาสถาน คือสถานที่ทั้ง 7 สัปดาห์หลังการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ด้านอื่นๆ ระหว่างพระเบียงคดกับกำแพงแล้วมีศาลารายตั้งล้อมรอบเป็นระยะๆ ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของพระอุโบสถมีศาลาการเปรียญเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปเสฏฐมุนี ด้านทิศใต้ของพระอุโบสถเป็นเขตสังฆาวาส เป็นที่ตั้งของหมู่กุฏิสงฆ์ หอไตร หอระฆัง เป็นต้น

พระพุทธรูปรอบพระระเบียงคดพระวิหาร พระวิหารหลวงมีขนาดใหญ่มาก ตั้งอยู่บนฐานทักษิณ 2 ชั้น เป็นที่น่าอัศจรรย์ใจที่สมัยก่อนยังไม่มีปูนซีเมนต์และเสาเข็ม แต่ก็สามารถสร้างได้มั่นคงแข็งแรง พระวิหารหลวงล้อมรอบด้วยพระวิหารคด พระวิหารทั้งสี่ เจดีย์ถะ 6 ชั้น รายพระวิหารรวมมีจำนวน 28 องค์ (เท่ากับจำนวนพระพุทธรูปเจ้าทั้งหลายในอดีตถึงปัจจุบัน) บริเวณมุข

ฐานพระวิหารหลวงมีม้าสำริดตั้งประจำอยู่มุมละ 1 ตัว (ม้ายืนหันหน้าออก) ทั้งชั้นบนและชั้นล่างรวม 2 ชั้น 8 ตัว ตามประวัติกล่าวว่าม้าสำริดหล่อในสมัยรัชกาลที่ 3

วิหารคด หรือพระระเบียงที่ล้อมรอบพระวิหารพระศรีศากยมุนีสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปิดทองรวม 156 องค์ มีลักษณะของพระพุทธรูปสมัยรัชกาลที่ 3

พระอุโบสถ วัดสุทัศนเทพวราราม เรียกกันว่า “พระอุโบสถทิวารাত্রี” เพราะหน้าบันมุขด้านหน้าทิศตะวันออกเป็นไม้แกะสลักประดับกระจกลีเป็นรูปพระอาทิตย์ทรงราชรถเทียมราชสีห์ ด้านหลังทิศตะวันตก เป็นรูปพระจันทร์เทพบุตรทรงราชรถเทียมม้า พระอุโบสถของวัดสุทัศนเทพวรารามนั้น กล่าวกันว่าเป็นพระอุโบสถที่มีขนาดใหญ่ยาวที่สุดในประเทศไทย พระอุโบสถมีกำแพงแก้วล้อมรอบ ด้านในกำแพงแก้วมีช่องสำหรับจุดประทีปในวันสำคัญทางศาสนา ลักษณะเด่นอีกอย่างหนึ่งคือมีเกยสำหรับโปรยทาน 8 แห่ง

เกย สำหรับโปรยทาน วัดสุทัศนเทพวราราม ภายในพระอุโบสถมีพระพุทธรูปตรีโลกเชษฐเป็นพระประธาน พระอสีติมหาสาวก 80 รูปอยู่เบื้องหน้า มีภาพจิตรกรรมงดงามเป็นภาพพุทธประวัติ ภาพพระปัจเจกพุทธเจ้า ภูเขาคันธมาศ

พระพุทธรูปตรีโลกเชษฐ์ พระประธาน วัดสุทัศนเทพวราราม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ทรงหล่อขึ้น ปางมารวิชัย เบื้องหน้าพระพุทธรูปตรีโลกเชษฐ์ประดิษฐานพระอสีติมหาสาวก 80 รูป นั่งประณมมือฟังพระโอวาท สร้างในสมัยรัชกาลที่ 4 ด้วยปูนปั้น ลงสีโดยสร้างขึ้นแทนที่พระศรีศาสดาที่อัญเชิญไปประดิษฐาน ณ วัดบวรนิเวศวิหาร

กิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดทั้ง 9 วัด : ไหว้พระขอพร 9 พระอารามหลวง

กิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดทั้ง 9 วัด ถือเป็นสิ่งที่เสริมสร้างสิริมงคลด้วยการ “ไหว้พระขอพร 9 พระอาราม เป็นกิจกรรมที่นอกจากจะได้เรียนรู้ถึงประวัติความเป็นมา ของวัดทั้ง 9 วัด ยังได้เรียนรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจในทางพระพุทธศาสนาและมิติทางสังคมและวัฒนธรรมของชาติไทย โดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้เสนอกิจกรรมในแต่ละปีของแต่ละวัด เช่น วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร มีกิจกรรมสาธิตการทำน้ำอบไทยแบ่งร่ำ, งานประดิษฐ์ดอกไม้สดและงานใบตอง การกวนกอละแม ข้าวเหนียวแดง ข้าวแช่ การประดิษฐ์โบายาน ของเล่นเด็กโบราณ รวมทั้งการแสดงทางวัฒนธรรม นิทรรศการความเป็นมาของวัดชนะสงคราม

วัดสุทัศนเทพวราราม มีกิจกรรมตลาดย้อนยุค นิทรรศการ การแสดงดนตรีและ ศิลปวัฒนธรรม สวดไอ้เหวี่หารราย การก่อพระเจดีย์ทราย คือสิ่งที่จะได้สัมผัส แต่ที่เป็นจุดสำคัญ คือ การให้อินพเคราะห์เสริมสร้างดวงชะตา และร่วมฟังเทศน์มหาชาติเพิ่มบุญกุศล

วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร มีชบวนแห่สงฆ์พระบรมสารีริกธาตุ รดน้ำขอพร ย้อนยุค โบราณ ย้อนยุคการละเล่น สงฆ์พระพุทธรูป รับน้ำมนต์พิสุทธิศรีธา นมัสการพระบรมสารีริกธาตุ บังสุกุลอัฐธาตุส่งกุศล ก่อเจดีย์ข้าวสาร ตลาด/การละเล่นย้อนยุคโบราณ ชมบรมบรรพตถึงสองท่ม รับน้ำมนต์พิสุทธิศรีธา เพียงปีละครั้ง และสำหรับช่างภาพทั้งมืออาชีพและมือสมัครเล่น เชิญร่วม ส่ง “ประกวดภาพถ่ายภูเขาทอง”

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม มีกิจกรรมการสงฆ์พระพุทธรูปไสยาสน์จำลอง ปิดทอง สงฆ์พระพุทธรูปประจำวัน ณ บริเวณหน้าพระวิหารพระพุทธรูปไสยาสน์ รดน้ำต้นโพธิ์ ด้านทิศใต้ พระวิหารพระพุทธรูปไสยาสน์ ก่อพระเจดีย์ทราย บริเวณพระมหาเจดีย์ 4 รัชกาล ออกร้านอาหารไทย ขนมไทย และเครื่องดื่มสมุนไพร ศิลปหัตถกรรมไทย นิทรรศการประวัติวัดพระเชตุพน ชม สถาปัตยกรรมภายในวัด เชิญนักท่องเที่ยวชมจารึก ตำนานสงกรานต์ที่วัดโพธิ์ แจกจ่ายน้ำพระ พุทธรณ์ 9 วัด

วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร มีการนมัสการสมเด็จพระพุทธรูปที่ชาวบ้านให้ การเคารพนับถือเป็นอย่างสูง ชมหอเก็บพระไตรปิฎกซึ่งมีอายุเก่าแก่กว่าร้อยปี สงฆ์พระสงฆ์ ทำบุญอุทิศบุญให้ผู้ใหญ่ สร้างแท่นวางหน้าตักพระพุทธรูปตักแต่งบริเวณโดยรอบสมเด็จพระพุฒาจารย์ โต

วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร มีกิจกรรมนมัสการพระพุทธรูปไตรรัตนนายก (หลวงพ่โต ซ้ำปอกง) ซึ่งมีความเชื่อ ว่าหากได้นมัสการแล้วจะทำการค้าขายดี ชมระฆังที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทยที่ถูกสร้างขึ้นในปี พ.ศ.2474

วัดอรุณราชวรารามวรมหาวิหาร มีการจัดประเพณีสงกรานต์ ชาวบางกอกใหญ่ กิจกรรมงานสาธิตของดีเมือง บางกอกใหญ่ สงฆ์หลวงพ่อรุ่นอรุณ และพระบรมรูป 3 มหาราช พิธีชบวนแห่หลวงพ่อรุ่นอรุณและชบวนพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์จำนวน 13 วัด ในบางกอกใหญ่ เวที การแสดง การจัดซุ้มสาธิตอาหารและเครื่องดื่ม การจัดทำแท่นวางพระพุทธรูปเพื่อสงฆ์และ ตกแต่งให้สวยงาม ชมพระปรางค์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของวัด สระน้ำมนต์ของพระเจ้าตากสิน มหาราช ซึ่งพระองค์จะทรงเสด็จลงสงฆ์น้ำในสระทุกครั้งก่อนจะทำการ ออกรบ ความภาคภูมิใจ ของชาวบางกอกใหญ่อีกอย่างคือ มีพระสังฆราช ที่สำคัญอยู่ถึง 3 องค์

ลักษณะการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด 9 วัด

จากการศึกษากิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดต่างๆ ดังกล่าว พบว่า แต่ละวัดได้ดำเนินการใน 4 ลักษณะ คือ

1) การส่งเสริมกิจกรรมที่เป็นลักษณะการท่องเที่ยวชมสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และการเที่ยวชมบริเวณวัด โดยมีการจัดสถานที่ สถาปัตยกรรม การให้ข้อมูลความรู้ การให้ความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว และการจัดพระมัคคุเทศก์หรือผู้นำเที่ยวชมบริเวณวัด เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าชมสถานที่ต่างๆ เช่น พระอุโบสถ พระปราสาท เจดีย์ พระพุทธรูป หรือบริเวณรอบวัด ได้ตามอัธยาศัย และมีการกำหนดขอบเขตและช่วงเวลาในการเข้าชม ให้อำนวยความสะดวกเหมาะสม ซึ่งกิจกรรมประเภทนี้ นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้ความสนใจและเที่ยวชมเป็นจำนวนมาก

2) การส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวตามเทศกาลและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ในกิจกรรมนี้ ทางวัดได้ดำเนินการร่วมกับ หน่วยงานของรัฐ ชุมชนในพื้นที่ และกลุ่มชมรมต่างๆ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และสำนักงานเขตต่างๆ ของกรุงเทพมหานคร เป็นต้น โดยมีการจัดทำระบบข้อมูล การให้ความรู้ การออกร้าน การจัดนิทรรศการ การจัดงานประเพณี งานเทศน์ มหาชาติ งานวันวิสาขบูชา การจัดงานไหว้พระ 9 วัด งานประจำปี เป็นต้น โดยมุ่งเน้นให้ผู้เยี่ยมชมพุทธศาสนิกชนชาวไทย (อาจมีชาวต่างชาติด้วย) ได้เข้าวัดไหว้พระ และทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจะมีนักท่องเที่ยว/พุทธศาสนิกชน เข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก โดยมีการกำหนดช่วงเวลาการจัดงานตามความเหมาะสมของแต่ละวัดและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาซึ่งโดยปกติจะมีงานท่องเที่ยวเชิงประเพณีในลักษณะดังกล่าวเกือบทุกเดือน

3) การส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ของเยาวชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา และบุคคลทั่วไป กิจกรรมเน้นการศึกษาในรูปแบบเฉพาะเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรม เป็นต้น โดยกิจกรรมดังกล่าว เช่น วันสมเด็จพระปรมาตมชาธิบดี วัดโพธิ์ การศึกษาการนวดแผนไทย การพัฒนาทักษะด้านจิตรกรรมไทย และการศึกษาด้านพุทธศิลป์ ของวัดเบญจมบพิตร เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้จะจัดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการเรียนรู้ของผู้สนใจเป็นหลัก โดยทางวัดจะร่วมมือกับหน่วยงาน สถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้องและพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้การพัฒนาวัดร่วมกัน

4) รูปแบบและการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา โดยเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวและการศึกษาทางพระพุทธศาสนาในลักษณะเฉพาะ เป็นการศึกษาถึงหลักธรรม การฟังธรรม การนั่งสมาธิวิปัสสนา และการสนทนากับพระสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้องในเชิงลึก ซึ่งอาศัย

ความสนใจเฉพาะของนักท่องเที่ยวในด้านพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตและความเป็นวิชาการ เป็นเครื่องดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างมากในกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะชาวตะวันตก

กิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวของแต่ละวัดดังกล่าว ทางวัดจะมีกระบวนการจัดการที่แตกต่างกันกันไป โดยมีการให้ข้อมูลความรู้ผ่านสื่อต่างๆ ทั้งทางอินเทอร์เน็ต แผ่นพับ หนังสือ และการประชาสัมพันธ์โดยความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษานักท่องเที่ยว จากการศึกษาในเบื้องต้นพบว่า มีนักท่องเที่ยว/ผู้เยี่ยมชม พุทธศาสนิกชนไปวัดทั้ง 9 วัดเป็นจำนวนมาก โดยมีข้อมูลในปี 2550 -2551 ทั้งจากเอกสารเผยแพร่ของวัดต่างๆ การสัมภาษณ์พระสงฆ์ภายในวัด และการสังเกตจากวัดต่างๆ มีดังนี้

1) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร มีนักท่องเที่ยวจำนวน 8,155,000 คน/ปี ซึ่งถือว่าได้รับความนิยมเที่ยวเป็นลำดับที่ 24 ของโลก และปัจจุบันมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างมาก เฉลี่ยวันละ 25,000 คน หรือประมาณ 9,000,000 คนต่อปี (เอกสารเผยแพร่วัดโพธิ์, 2551)

2) วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร เฉลี่ยวันละ 12,000-20,000 คน หรือประมาณ 5,000,000 คน/ปี (สัมภาษณ์, พระครูปลัดชัยวัฒน์ วันที่ 25 พ.ย. 2551)

3) วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร เฉลี่ยวันละ 3,000-5,000 คน หรือประมาณ 1,000,000 คน/ปี (สัมภาษณ์ พระมหาพิเชฐ วันที่ 8 มี.ค. 2552)

4) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร เฉลี่ยวันละ 1,200-3,000 คน (สัมภาษณ์ พระมหาอภิชาติ วันที่ 12 ก.พ. 52)

5) วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร เฉลี่ยวันละ 1,000-2,500 คน หรือประมาณ 500,000-700,000 คน/ปี (สัมภาษณ์ พระมหาปิยะ, 10 ม.ค.52)

6) วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร เฉลี่ยวันละ 500-1,500 คน (สัมภาษณ์ พระเกษม วันที่ 23 มี.ค.2552)

7) วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร เฉลี่ยวันละ 1,000-2,000 คน

8) วัดไตรมิตรวิทยารามวรมหาวิหาร เฉลี่ยวันละ 1,000-2,000 คน

9) วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร เฉลี่ยวันละ 500-1,500 คน

จากข้อมูลดังกล่าว จะเห็นได้ว่า มีผู้คนจำนวนมากเดินทางเที่ยวเยี่ยมชมวัด ไหว้พระ และทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่วัดจะต้องดำเนินการเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของพุทธศาสนิกชน นักท่องเที่ยว และการพัฒนาวัดในมิติต่างๆ ทั้งในด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และการสืบต่อประเพณีของชาวพุทธให้ยั่งยืน

หน่วยงานที่สนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร

จากการศึกษาในพื้นที่ด้านความร่วมมือของหน่วยงานที่สนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร พบว่า มีหน่วยงานจำนวนมากทั้งในระดับนโยบาย ระดับท้องถิ่น และกลุ่มประชาชนทั่วไปให้การสนับสนุน โดยมีหน่วยงานที่สำคัญ เช่น

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)
- กองส่งเสริมกิจกรรม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
- กองการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- มหาวิทยาลัยศิลปากร
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
- กรมศิลปากร
- สถาบันการศึกษาในพื้นที่ เช่น โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร
- บริษัทเอกชน ที่ให้การสนับสนุนด้านการจัดทำโครงการพัฒนาและอนุรักษ์วัด
- สำนักเขตต่างๆ ในเขตกรุงเทพมหานคร
- ชมรมการท่องเที่ยวของประชาชนในบริเวณต่างๆ เช่น ชมชนพระอาทิตย์ ชมรมมัคคุเทศก์น้อยวัดเบญจมบพิตร ชมชนกุฎีจีน ชมชนวัดกัลยาณมิตร เป็นต้น

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กฤติยาภรณ์ ไชยรัช (2533, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาผลกระทบของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีต่อทอรรณะและการปฏิบัติทางศาสนา : ศึกษาเปรียบเทียบ กรณีชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผลจากการศึกษาภาคเอกสารพบว่า นโยบายการท่องเที่ยวของรัฐบาลและการพัฒนาการท่องเที่ยวในอำเภอเกาะสมุย ส่วนใหญ่จะคำนึงถึงเรื่องความก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจ และทางด้านวัตถุที่จะนำไปสู่รายได้ ธุรกิจการปลูกสร้างอาคารสถานที่และเครื่องอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยว อันเป็นปัจจัยผลประโยชน์ในแง่เศรษฐกิจเพียงด้านเดียว โดยขาดการคำนึงถึงวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งการพัฒนาดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมของประชาชนในแง่ความคิดและการปฏิบัติศาสนาของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม

ส่วนผลจากการวิจัยภาคสนามพบว่า 1) กลุ่มชาวไทยพุทธและกลุ่มชาวไทยมุสลิมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมีการยอมรับกิจกรรมการท่องเที่ยวมากกว่าที่ไม่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประชากร กลุ่มดังกล่าวได้รับผลประโยชน์ในด้านรายได้จากการ

พัฒนาการท้องเกี่ยวมากกว่าประชากรอีกสองกลุ่มที่ไม่เกี่ยวข้องกับการท้องเกี่ยว 2) การขยายตัวของธุรกิจการท้องเกี่ยวก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนหลายด้าน เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย ปัญหาค่าครองชีพสูง ปัญหายาเสพติด ปัญหาการลักขโมย ปัญหาอาชญากรรม ซึ่งมีแนวโน้มเกิดขึ้นกับกลุ่มประชากรที่ไม่เกี่ยวข้องกับการท้องเกี่ยวมากกว่ากลุ่มประชากรที่เกี่ยวข้องกับการท้องเกี่ยว โดยเฉพาะกลุ่มชาวไทยพุทธ 3) โดยทั่วไปกลุ่มชาวไทยมุสลิมจะเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบของการพัฒนาการท้องเกี่ยวที่มีต่อความคิดและการปฏิบัติศานามากกว่ากลุ่มชาวไทยพุทธ 4) แม้ว่าการยึดมั่นในความเชื่อถือ และการปฏิบัติศานาโดยทั่วไปจะคลายความเคร่งครัดลง ซึ่งพบมากในกลุ่มชาวไทยพุทธทั้งสองกลุ่มมากกว่ากลุ่มชาวไทยมุสลิมทั้งสองกลุ่ม ระหว่างกลุ่มชาวไทยมุสลิมทั้งสองกลุ่ม เกิดขึ้นในกลุ่มแรกมากกว่ากลุ่มหลัง (กลุ่มชาวไทยมุสลิมที่เกี่ยวข้องกับการท้องเกี่ยว) มีแนวโน้มเกิดขึ้นมาก ในกลุ่มวัยรุ่น ทั้งชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมทั้งสองกลุ่ม

จินดารักษ์ แสงกาญจนวนิช (2534,บทคัดย่อ) ได้ศึกษาขีดความสามารถทางสังคมของแหล่งท้องเกี่ยวประเภทโบราณสถาน ศึกษาเฉพาะกรณีวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่า วัดพระศรีรัตนศาสดารามเป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของประเทศไทย และยังเป็นแหล่งท้องเกี่ยวที่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและ ชาวต่างประเทศ ส่วนระดับความหนาแน่นในปัจจุบันของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อยู่ในระดับ 24.30 ตารางเมตรต่อคน และนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อระดับความหนาแน่น ระหว่าง 14 - 26 ตารางเมตรต่อคน เฉลี่ย 18.61 ตารางเมตรต่อคน สำหรับลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง มีอายุเฉลี่ย 32 ปี ระดับการศึกษาระดับปริญญาตรี มีอาชีพลูกจ้าง รายได้ต่อเดือนเฉลี่ย 57,674 บาท และส่วนใหญ่ ที่มีอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงและแปซิฟิก รูปแบบการมาท้องเกี่ยวส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์ในการ เดินทางมาวัดพระศรีรัตนศาสดารามเพื่อชมโบราณสถานที่มีความงามทางสถาปัตยกรรม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มาเที่ยวกันเองและมาเที่ยวครั้งนี้เป็นครั้งแรก ใช้ระยะเวลาในการเข้าชมระหว่าง 61 - 120 นาที และต้องการระยะห่างจากกลุ่มข้างเคียงระหว่าง 1 - 7 เมตร สภาพแวดล้อมของ พื้นที่ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่ แต่รู้สึก เศษ ๆ ต่อสิ่งอำนวยความสะดวก กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ต้องการกลับมาเที่ยววัดพระศรีรัตน- ศาสดาราม เนื่องจากประทับใจในความงามทางสถาปัตยกรรม ปัญหาที่ประสบคือ เสียงดัง คนมาก และเวลาการจำหน่ายตั๋ว

สำหรับรูปแบบการมาเที่ยวของนักท่องเที่ยว พบว่า นักท่องเที่ยวประเภทมาเที่ยวกับบริษัทท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อระดับความหนาแน่นในบริเวณวัดมากกว่านักท่องเที่ยวประเภทมาเที่ยวด้วยตนเอง นักท่องเที่ยวที่มีระยะเวลาในการชมวัด 60 นาทีและต่ำกว่า มีความพึงพอใจต่อระดับความหนาแน่นในบริเวณวัดมากกว่านักท่องเที่ยวที่มีระยะเวลาในการชมวัดมากกว่านั้น นักท่องเที่ยวที่ต้องการระยะห่างจากกลุ่มข้างเคียง 15 เมตรและมากกว่า มีความพึงพอใจต่อระดับความหนาแน่นบริเวณวัดมากกว่านักท่องเที่ยวที่ต้องการระยะห่างน้อยกว่า 15 เมตร จากการทดสอบทางสถิติโดยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว พบว่า ปัจจัยทางด้านรูปแบบการมาเที่ยวที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจต่อระดับความหนาแน่นของนักท่องเที่ยวในบริเวณวัด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ประเภทนักท่องเที่ยว ระยะเวลาที่ใช้ในการชมวัดและระยะห่างจากกลุ่มข้างเคียงที่นักท่องเที่ยวต้องการ และสำหรับสภาพแวดล้อมของพื้นที่ พบว่า นักท่องเที่ยวที่มีความพึงพอใจต่อสภาพแวดล้อมทางกายภาพของพื้นที่แตกต่างกัน มีความพึงพอใจต่อระดับความหนาแน่นบริเวณวัดแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และนักท่องเที่ยวที่มีความพึงพอใจต่อสิ่งอำนวยความสะดวกแตกต่างกัน มีความพึงพอใจต่อระดับความหนาแน่นบริเวณวัดแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

การวิเคราะห์เพื่อสร้างแบบจำลองในการพยากรณ์ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อระดับความหนาแน่นบริเวณวัด โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์ถดถอยพหุแบบขั้นตอน พบว่า ปัจจัยที่สามารถอธิบายหรือพยากรณ์ระดับความหนาแน่นที่นักท่องเที่ยวพึงพอใจ ได้แก่ ระยะห่างจากกลุ่มข้างเคียง สภาพแวดล้อมทางกายภาพ อายุ เพศ สิ่งอำนวยความสะดวกและระยะเวลาในการชมวัด จากแบบจำลองในการพยากรณ์ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่อระดับความหนาแน่นสามารถนำมาเป็นข้อเสนอแนะได้ กล่าวคือ หน่วยงานที่รับผิดชอบควรประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวทราบถึงระเบียบและการปฏิบัติตนขณะอยู่ในวัด และเมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวหลายกลุ่มหรือหลายหมู่คณะในเวลาเดียวกัน ก็ควรจัดเจ้าหน้าที่คอยสอดส่องดูแลเป็นพิเศษ เพื่อมิให้เกิดความแออัดหรือพลุกพล่านเกินไป ปรับปรุงที่จำหน่ายตั๋ว ให้เป็นที่สังเกตเห็นได้ง่าย การเปิดบริการจำหน่ายตั๋วตลอดเวลา ตั้งแต่ 08.30 - 15.30 น. เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวก คู่มือนำเที่ยวที่ทางวัดแจกแก่นักท่องเที่ยว ควรจัดทำเป็นหลายภาษา นอกจากนี้ ควรจัดทำป้ายสำหรับอธิบายสิ่งต่าง ๆ เพิ่มเติม รวมทั้งจัดวางถังขยะให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสม โดยสิ่งเหล่านี้ควรมีความสอดคล้องและกลมกลืนกับสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมภายในวัด

คมกริช ด้วงเงิน (2534, บทคัดย่อ) ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาขีดความสามารถทางจิตวิทยาในการรองรับการใช้ประโยชน์ด้านนันทนาการ บริเวณน้ำตกเหวสุวัต อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ผลการศึกษาพบว่า จุดมุ่งหมายหลักของนักท่องเที่ยวในการเดินทางมาอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่เพื่อการท่องเที่ยวและพักผ่อน สำหรับจุดท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักดีคือน้ำตกเหวสุวัต กิจกรรมนันทนาการของนักท่องเที่ยวได้แก่ การชมทิวทัศน์ รองลงมาได้แก่ การถ่ายรูป จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาน้ำตกเหวสุวัตเฉลี่ยวันละ 605 คน ด้านความพึงพอใจต่อสิ่งอำนวยความสะดวก นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความพึงพอใจในระดับมากต่อความสะดวกของที่จอดรถ สภาพทั่วไปของทางเดินเท้า สภาพแผ่นป้ายและสัญลักษณ์สื่อความหมาย ที่ตั้งของร้านอาหารและปริมาณห้องสุขา นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจปานกลางต่อความสะดวกของห้องสุขาและมีความพึงพอใจในระดับน้อยต่อที่รองรับขยะ สำหรับความพึงพอใจปานกลางต่อความสะดวกโดยรอบของบริเวณน้ำตก ความสะดวกของน้ำในน้ำตกและลำธาร นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความพึงพอใจมากต่อความร่มรื่นของต้นไม้บริเวณน้ำตก ความกว้างของบริเวณน้ำตกและความเงียบสงบ

สนิ นัยวิจิ (บทคัดย่อ, 2538) ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม的开รับข่าวสารการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกับความรู้ทัศนคติและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอันเกี่ยวเนื่องกับธุรกิจแพท่องเที่ยวของประชาชนในเขตเทศบาลเมือง จัหวัดกาญจนบุรี ผลการวิจัยพบว่า เพศต่างกันมีการเปิดรับข่าวสารการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากสื่อโทรทัศน์ นิตยสาร ครู สมาชิกในครอบครัว นิสิตนักศึกษา เอกสารสิ่งพิมพ์ ป้ายประกาศ คำขวัญ และนิทรรศการต่างกัน อายุที่แตกต่างกันมีการเปิดรับข่าวสารการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากสื่อวิทยุ โทรทัศน์ ทหาร พระสงฆ์ อาจารย์มหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัย และสื่อเฉพาะกิจทั้งหมดแตกต่างกัน การศึกษาต่างกันมีการเปิดรับข่าวสารการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากสื่อวิทยุโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ครู อาจารย์มหาวิทยาลัยหรือวิทยาลัย และสื่อเฉพาะกิจทั้งหมดแตกต่างกัน อาชีพต่างกันมีการเปิดรับข่าวสารการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากสื่อวิทยุ หนังสือพิมพ์ ตำรวจ พระสงฆ์ หอกระจายข่าว และนิทรรศการแตกต่างกัน พฤติกรรม的开รับข่าวสารการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากก้านัน ผู้ใหญ่บ้าน นายอำเภอ ปลัดอำเภอ พระสงฆ์ และหอกระจายข่าว มีความสัมพันธ์กับความรู้ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอันเกี่ยวเนื่องกับธุรกิจแพท่องเที่ยว พฤติกรรม的开รับข่าวสารการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากสื่อโทรทัศน์ นิตยสาร ก้านัน ผู้ใหญ่บ้าน นายอำเภอ ตำรวจ ทหาร พระสงฆ์ เพื่อนบ้าน และสื่อเฉพาะกิจทั้งหมดมีความสัมพันธ์กับทัศนคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากสื่อมวลชน สื่อบุคคล และสื่อเฉพาะกิจ ทั้งหมดมีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอันเกี่ยวเนื่องกับธุรกิจแพท่องเที่ยว

ความรู้ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอันเกี่ยวเนื่องกับธุรกิจแพท่องเที่ยว ความรู้ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอันเกี่ยวเนื่องกับธุรกิจแพท่องเที่ยวไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอันเกี่ยวเนื่องกับธุรกิจแพท่องเที่ยว และทัศนคติในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอันเกี่ยวเนื่องกับธุรกิจแพท่องเที่ยวไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอันเกี่ยวเนื่องกับธุรกิจแพท่องเที่ยว

ปรัชญา เหลืองประเสริฐ (2539, บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการวางแผนปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ : กรณีศึกษาสะพานข้ามแม่น้ำแคว จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาสรุปเป็นแผนพัฒนาบริเวณสะพานข้ามแม่น้ำแคว โดยมีฐานมาจากความคิดเห็นและการยอมรับจากประชาชน โดยประชาชนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับอนุรักษ์สถานที่ทำการศึกษานี้ ซึ่งนำไปสู่การปรับปรุงสภาพแวดล้อม การเสริมสร้างความรู้โดยการประชาสัมพันธ์และเก็บรวบรวมความรู้ต่างๆ แล้วนำเสนอไว้ในพิพิธภัณฑ์ และการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับกิจกรรม กลมกลืนกับธรรมชาติ และความสำคัญของพื้นที่ในทางประวัติศาสตร์ กระบวนการประเมินโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ท้องถิ่นและตัวแทนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่อาศัยการสำรวจความคิดเห็นด้วยแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์พิเศษ ยืนยันว่าแผนพัฒนาที่กำหนดมีความเป็นไปได้สูงในการนำไปปฏิบัติและสนับสนุนความคิดที่ว่า เมื่อได้รับแรงสนับสนุนจากประชาชนย่อมจะทำให้สามารถกำหนดแผน ที่มีมาตรการในการปฏิบัติจริงที่มีประสิทธิภาพในการบรรลุวัตถุประสงค์ให้สูงขึ้น

พงษ์อนันต์ สรรพานิช (2528, บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัยเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อประชาชนชาวภูเก็ต ทั้งในด้านดีและไม่ดี ในด้านดีนั้น ชาวภูเก็ตยอมรับว่า การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการสร้างงานและอาชีพแก่ประชาชนท้องถิ่นและนำความเจริญมาสู่ท้องถิ่น ส่วนในด้านไม่ดี คือ การท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาค่าครองชีพ และอาชญากรรม สำหรับบทบาทในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมของชาตินั้น ชาวภูเก็ตผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความเห็นว่่านักท่องเที่ยว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศได้นำเอาวัฒนธรรมที่ขัดแย้งกับสังคมไทยมาประพฤติปฏิบัติทั้งในด้านการแต่งกายและความประพฤติต่อกันระหว่างชายหญิงในที่สาธารณะ อันเป็นทางให้เยาวชนเลียนแบบได้และเป็นเสียต่อวัฒนธรรมท้องถิ่น อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวยังช่วยให้ชาวภูเก็ตได้ตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ไม่ว่าจะ หาดทราย เกาะแก่ง หรืออ่าว อีกประการหนึ่งด้วย

ทักษิณา นิยมลรัตน (2538, น. 26-29) ศึกษาวิจัยเรื่อง ทัศนคติของชายไทยอายุระหว่าง 20-29 ปี ต่อแหล่งท่องเที่ยวไทย พบว่า สถานที่ที่กลุ่มชายเหล่านี้ซึ่งเป็นกลุ่มนักศึกษา

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มีความต้องการที่จะไปเที่ยว คือ ภูเก็ต กาญจนบุรี เชียงราย แม่ฮ่องสอน พังงา และจันทบุรี ตามลำดับ ด้วยคาดหวังว่า จะได้พบเห็น ทะเลหาดทรายสวย ธรรมชาติมีความสมบูรณ์มาก บรรยากาศดี หรือ แม่น้ำ น้ำตก สวย เป็นต้น ส่วนสื่อที่มีบทบาทต่อการตัดสินใจซื้อแหล่งท่องเที่ยวมากที่สุดคือ กลุ่มนักศึกษาพบว่า จาก โทรทัศน์ (โฆษณาของ ททท.) หนังสือแนะนำแหล่งท่องเที่ยว โบรชัวร์แนะนำแหล่งท่องเที่ยว ตามลำดับ ส่วนกลุ่มบุคคลทำงานจากหนังสือแนะนำแหล่งท่องเที่ยว จากโทรทัศน์ ตามลำดับ แต่โดยสรุป กลุ่มดังกล่าวต้องการเดินทางไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติอันบริสุทธิ์ ซึ่งนอกจากจะสร้างความสัมพันธ์กันแล้ว ธรรมชาติยังเสริมสร้างภาวะการณ์ผ่อนคลายความเครียดได้เป็นอย่างดี

จิราวดี อุ๋นวงศ์ (บทคัดย่อ, 2539) ได้ศึกษาวิทยานิพนธ์เรื่อง การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาเกาะพีพี จังหวัดกระบี่ ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของชุมชนมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาการท่องเที่ยว ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพเศรษฐกิจและสังคม ทั้งในแง่บวกและแง่ลบ การพัฒนาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ส่วนใหญ่ไม่มีการวางแผน ทำให้เกิดปัญหาตามมา โดยเฉพาะสภาพแวดล้อม และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ

นันทนา ลิ้มประยูร (2537, น. 89) ศึกษาเรื่องมูลค่าของอุทยานแห่งชาติ ศึกษาเฉพาะกรณีเกาะเสม็ด พบว่า ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ร้อยละ 64.7 รู้สึกไม่พอใจในทรัพยากรธรรมชาติและสภาพแวดล้อมบนเกาะเสม็ด สิ่งที่นักท่องเที่ยวรู้สึกไม่พอใจมากที่สุด คือ ปัญหาของขยะมูลฝอยที่มีการทิ้งขยะไม่เป็นระเบียบ

เนาวรัตน์ พลายน้อย และคณะ (2539 น. 24-27) ศึกษาวิจัยเรื่อง พฤติกรรมการท่องเที่ยวภายในประเทศของนักท่องเที่ยวชาวไทย นักท่องเที่ยวชาวไทยตั้งแต่อายุ 15 ปีขึ้นไป โดยเฉลี่ยเดินทางท่องเที่ยวประมาณปีละ 2.7 ครั้ง ๆ ละ 3-4 วัน และเดินทางไปท่องเที่ยวด้วยวัตถุประสงค์ที่สำคัญ คือ การพักผ่อน เยี่ยมญาติ และปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา แหล่งท่องเที่ยวที่ไปเที่ยวมาก คือ ศูนย์การค้า ตลาดในเมือง วัด ภูเขา น้ำตก ทะเล และเกาะ ตามลำดับ และจะคำนึงถึงสภาพของแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัย ความสะดวกในการเดินทาง และระยะเวลาเป็นแนวทางสำคัญที่นักท่องเที่ยวใช้ประกอบการตัดสินใจ และศึกษาถึงภูมิหลังทางเศรษฐกิจและสังคมกับพฤติกรรมการท่องเที่ยว ดังนี้ พบว่า นักท่องเที่ยวชายจะไปท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อน และการสัมมนามากกว่า นักท่องเที่ยวหญิงจะไปเยี่ยมญาติ และประกอบกิจกรรมทางศาสนา อายุ พบว่า กลุ่มที่มีอายุน้อย จะไปทัศนศึกษามากกว่า กลุ่มกลางคนจะไปประชุม สัมมนา เจริญธุรกิจ กลุ่มสูงอายุจะไปปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนา สถานภาพสมรส พบว่า ผู้สมรสแล้วจะไปเพื่อ

เยี่ยมญาติ ส่วนผู้ยังไม่สมรส หรือ หย่า หม้าย จะไปเพื่อการพักผ่อน อาชีพ กลุ่มที่มีรายได้เป็นเงินเดือนประจำจะไปท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อน กลุ่มเกษตรกร จะไปเพื่อเยี่ยมญาติ ระดับการศึกษา กลุ่มที่มีการศึกษาสูงจะไปเพื่อพักผ่อนและมีอำนาจตัดสินใจในการเลือกแหล่งท่องเที่ยว ส่วนผู้ที่มีการศึกษาต่ำจะไปเพื่อเยี่ยมญาติและประกอบกิจกรรมทางศาสนา รายได้ กลุ่มที่มีรายได้สูงจะไปเที่ยวเพื่อพักผ่อน เขตที่อยู่อาศัย พบว่า ผู้ที่อยู่ในเขตเทศบาลจะไปเที่ยวเพื่อการพักผ่อน ส่วนผู้ที่ยอยู่นอกเขตเทศบาลจะไปเยี่ยมญาติ และทั้งสองกลุ่ม ชื่นชอบการไปเที่ยวจังหวัดเชียงใหม่ ส่วนความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทยจากกลุ่มตัวอย่างพบว่า ร้อยละ 48.0 คาดหมายว่าจะไปท่องเที่ยวภายในประเทศ โดยจังหวัดที่ตั้งใจไปเที่ยวคือ เชียงใหม่ ภูเก็ต ชลบุรี(พัทยา) ตามลำดับ และร้อยละ 11.6 ต้องการเดินทางไปเที่ยวยังต่างประเทศ

ศรัณยา กิจสำนอง (2535, น. 70) ศึกษาเรื่อง ความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของ จังหวัดภูเก็ต ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 พบว่า ปัญหาในการทำลายชายฝั่งทะเล เกิดจากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เพราะถ้าในอนาคตมีการขยายตัวการท่องเที่ยว ย่อมมีผลกระทบต่อชายฝั่งทะเล และยังสามารถทำให้เกิดปัญหาด้านความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว คือ ถ้ามีนักท่องเที่ยวเกินขีดความสามารถในการรองรับ จะเกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมา ดังนั้น จึงสมควรกำหนดขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว

ไศรยา หอมชื่น (2539, น. 26-27) ได้สรุปเรื่องศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในประเทศไทยของตัวแทน Tour Operator ในอเมริกา มีความเห็นว่า 1) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยควรจะให้ความรู้แก่คนทั้งในประเทศ และต่างประเทศเกี่ยวกับทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีอยู่ในเมืองไทย และสำหรับนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ควรมีที่พักที่สะดวกสบายแต่ไม่หรูหรา มัคคุเทศก์ควรผ่านการอบรมทั้งในเรื่องการนำทัวร์และมาตรการด้านความปลอดภัย 2) Ecotourism ไม่ได้นำนักท่องเที่ยวจำนวนมากมาสู่เมืองไทย เพราะไม่ได้เป็น Mass Market แต่นักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มที่มีคุณภาพ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติของไทยที่ขายได้ในตลาดอเมริกาจะเป็นป่าฝน ที่พักนักท่องเที่ยวจะต้องดี ปลอดภัย สะอาด เรียบง่าย มีอาหารที่ดีและสะอาด และจะต้องมีน้ำอุ่น เชื่อว่าการล่องเรือ Canoe จะสามารถขายได้ในตลาดอเมริกา ทั้งนี้ Tour Operator ของไทยควรเน้นความปลอดภัยมากกว่านี้ 3) กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวอเมริกาสนใจจะเป็นการผจญภัยเล็ก ๆ น้อย ๆ ระหว่างทัวร์ เช่น การเดินป่า การขี่ช้าง และการเดินทางทางน้ำ (ล่องแก่ง ล่องเรือแคนู) 4) การบินไทยและตัวแทน Tour Operator ของอเมริกา ควรร่วมกันส่งเสริมการท่องเที่ยวในอเมริกา และเสนอว่าการส่งเสริมวัฒนธรรมเกี่ยวกับการทำอาหารไทย การแกะสลักผลไม้ต่างๆ น่าจะนำมารวมอยู่ใน Ecotourism Programs

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2536, น. 7) ศึกษาวิจัย โครงการศึกษา ทบทวนแผนแม่บทในการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ ศึกษา แหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวชาวไทยนิยมมากที่สุด ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติประเภททะเลและชายหาด รองลงมา คือ ประเภทภูเขา น้ำตกและป่า และสถานที่ทางประวัติศาสตร์ สำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ประเภททะเลชายหาดเป็นที่นิยมมากที่สุด รองลงมา คือ ประเภทภูเขา น้ำตกและป่า และประเภทวัฒนธรรม ส่วนนักท่องเที่ยวต่างประเทศที่เป็นกลุ่มที่มีอำนาจซื้อสูง (กลุ่มที่อายุ 50 ขึ้นไป และมีวันหยุดเฉลี่ยไม่เกิน 7 วัน) จะมีรสนิยมสนใจประวัติศาสตร์มากขึ้น โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชายที่สมรสแล้ว จะสนใจประวัติศาสตร์มากกว่าชายโสด ในสายตา นักท่องเที่ยวต่างประเทศปัจจัยด้านด้านลบต่อการท่องเที่ยวไทยได้แก่การจราจรในกรุงเทพมหานครภาวะ โรคเอดส์ ตามลำดับ

ปฐพี อาคมานนท์ มอนซอน และคณะ (2535, บทคัดย่อ) ศึกษาวิจัย เรื่อง การท่องเที่ยวเดินป่า : ผลกระทบต่อสภาวะแวดล้อมและประชาชนในท้องถิ่น พบว่า มีผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบ ในด้านบวกได้แก่ เป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวสัมผัสวัฒนธรรมชาติ สร้างจิตสำนึกของความรักและห่วงใยในสภาพแวดล้อม ช่วยลดปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าของกลุ่มผู้มีอิทธิพล ประชาชนมีอาชีพรองเป็นการเสริมรายได้ เกิดการกระจายรายได้ของประชาชนในท้องถิ่น ประชาชนมีอาชีพและรายได้เพิ่มขึ้น มีความตระหนักถึงคุณค่าของธรรมชาติและวัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนมากขึ้น เป็นต้น ส่วนในทางลบ ได้แก่ เกิดความเสื่อมโทรมของเส้นทางเดินป่า เป็นการทำลายพืชพันธุ์ต่าง ๆ ระบบธุรกิจแทรกเข้าไปในวัฒนธรรม ค่าครองชีพสูงขึ้น เกิดมิชฉอาชีพ วัฒนธรรมบางส่วนถูกทำลาย เป็นต้น

ศรีพร สมบุญธรรม (2537, น. 20) ได้สรุปรายงานงานของ Lynda Thorn ; Alister Mathieson and Geoffrey Wall ถึงการประเมินผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมจากการท่องเที่ยว พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ได้แก่

1. การปรับปรุงสภาพแวดล้อมของคนในชุมชน เป็นผลให้เกิดการปรับตัวทางวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดความเหมาะสม
2. การติดต่อสื่อสารระหว่างคนที่มาจากสังคมที่ต่างกัน อาจก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านทัศนคติ ค่านิยม พฤติกรรม ฯลฯ ทั้งต่อผู้มาเยือนและเจ้าของชุมชนนั้น ๆ
3. การเปลี่ยนแปลงตามพัฒนาการของสังคม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายในสังคม และการเปลี่ยนแปลงที่มาจากภายนอก

สรุป จากการทบทวนวรรณกรรม เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น จะเห็นได้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเชิงวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน/สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ แนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมโดยชุมชน และแนวคิดการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมนั้น มีประโยชน์ต่อการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจต่อการจัดการท่องเที่ยวในมิติต่างๆ โดยเฉพาะขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวนั้นจะเป็นแนวคิดที่ให้วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้คำนึงถึงศักยภาพของตนเองในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสนองตอบความสนใจของนักท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อความจำเป็นพื้นฐานและทำลายแหล่งเที่ยวนั้นให้ชำรุดเสียหาย ทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

ส่วนประวัติวัดและกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานครนั้นจะเป็นความรู้ที่นำไปสู่ความเข้าใจถึงลักษณะกิจกรรมและการเสริมสร้างคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและศิลปวัฒนธรรมภายในแหล่งท่องเที่ยว ที่เป็นการจัดการเพื่อให้ความรู้และการเที่ยวชมทั้งในสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น ความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และที่เป็นนามธรรม เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในสิ่งที่เป็นภูมิปัญญาหรือคติธรรมทางพุทธศาสนาที่แฝงอยู่ภายในแหล่งท่องเที่ยว ทั้งนี้ เพื่อได้รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความเหมาะสมต่อสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม วิถีทางพุทธศาสนา การบำรุงรักษาภูมิสถาปัตยกรรม ศิลปวัฒนธรรม และกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัดที่ก่อให้เกิดความประทับใจและเกิดการเรียนรู้จากการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัย “รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานที่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับการศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร และเพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3.1 วิธีการศึกษาวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นการศึกษาวิจัยในเชิงปฏิบัติการที่เชื่อมโยงความรู้บุคลากร และกระบวนการจัดการเข้าด้วยกัน โดยมีวิธีการศึกษาใน 3 ลักษณะ ได้แก่

1. การศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยเป็นการศึกษาเพื่อค้นหาข้อมูล ความรู้ความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม กิจกรรมการท่องเที่ยว และชุดความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวัดที่เป็นกรณีศึกษา เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัดที่เหมาะสมรวมทั้งศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นศึกษาถึงขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมเป็นสำคัญ โดยใช้แนวคิดตามพระราชบัญญัติและระเบียบของกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณวัตถุและโบราณสถาน และของ John J. Lindsay ที่ว่าด้วยการศึกษาขีดความสามารถในด้านปริมาณของแหล่งท่องเที่ยว ความเหมาะสมในการใช้ ผลกระทบของนักท่องเที่ยว และประเภทกิจกรรมและการใช้สอย เป็นต้น

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงลึกจากพระสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ กรรมการผู้ดูแลกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการกรมศิลปากร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยว และผู้ที่มีบทบาทในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด โดยมีวิธีการศึกษาใน 2 ลักษณะ คือ

- 1) การศึกษาสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับคณะสงฆ์ตัวแทนชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด และกิจกรรมอื่นที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว ทั้งนี้ เพื่อทราบถึงแนวทางการพัฒนา

แหล่งท่องเที่ยว การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์และสิ่งอำนวยความสะดวกภายในวัด และปัญหาอุปสรรคที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

2) การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ เพื่อเป็นการสนับสนุนให้วัดทั้ง 9 ทั้งวัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กระทรวงวัฒนธรรม ผู้ประกอบการ(ไกด์/บริษัทนำเที่ยว) ตัวแทนชุมชน และภาคเอกชน ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว และเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด

3) การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการศึกษาความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเกี่ยวกับรูปแบบการท่องเที่ยว ชีตความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัด และแนวทางการพัฒนามากิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด รวมทั้งข้อเสนอแนะในด้านอื่นๆ

3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาจากวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวจำนวน 9 วัด ได้แก่

1. วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์)
2. วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร
3. วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร
4. วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร
5. วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร
6. วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร
7. วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร
8. วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร
9. วัดไตรมิตรวิทยารามวรมหาวิหาร

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา โดยเป็นการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของประเด็นที่ศึกษา ดังนี้

1. พระสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ กรรมการผู้ดูแลกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการกรมศิลปากร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยว และผู้ที่มีบทบาทในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัดทั้ง 9 แห่ง ดังนี้

(1) พระสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ กรรมการผู้ดูแลกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด จำนวนวัดละ 3 รูป/คน รวม 27 รูป/คน

(2) พระสงฆ์ กรรมการผู้ดูแลกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการกรมศิลปากร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ และผู้ที่มีบทบาทในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัดทั้ง 9 วัดฯ ละ 30 รูป/คน รวม 270 รูป/คน

2. กลุ่มนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวภายในวัด จำแนกเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 400 คน นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศจำนวน 400 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ที่กำหนดจากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนในแต่ละวัด เฉลี่ยวัดละ 90 คน รวมทั้งสิ้น 800 คน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยประกอบด้วย

1. แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์หรือแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ (Interview guideline) สำหรับคณะสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยมีประเด็นที่สำคัญ เช่น ชีตความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวภายในวัด การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม การจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ การจัดการอำนวยความสะดวก ผลกระทบจากการท่องเที่ยว และสภาพปัญหา อุปสรรค รวมทั้งการศึกษาในรูปแบบและแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด

2. แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว (Questionnaire) โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดการระบบและกิจกรรมการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก การให้ข้อมูลความรู้ ความเข้าใจ ความประทับใจ สภาพปัญหา อุปสรรค และกระบวนการอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น ความสะดวกในการเข้าถึง และเส้นทางคมนาคม เป็นต้น โดยมีเนื้อหาของแบบสอบถามประกอบด้วย 3 ส่วน คือ

1) ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

2) ข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดระบบข้อมูล การให้บริการ และการจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด ซึ่งเป็นประเด็นเกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยกำหนดระดับความคิดเห็นออกเป็น 5 ระดับ ตามมาตราวัดทัศนคติของลิเคิร์ต

3) ปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะ

3. แบบประเมินขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวที่จัดทำขึ้นเพื่อวิเคราะห์ขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดต่างๆ โดยเป็นการศึกษาถึงขีดความสามารถในการรองรับด้านสิ่งแวดล้อม (Environment Carrying Capacity) และด้านสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Carrying Capacity) ซึ่งประกอบด้วยประเด็นสำคัญในแต่ละด้าน ดังนี้

3.1 ขีดความสามารถในการรองรับด้านสิ่งแวดล้อม มีปัจจัยชี้วัด 7 ข้อ ได้แก่

- 1) การให้บริการข้อมูลข่าวสารของวัด
- 2) การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์
- 3) การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก
- 4) การจัดระบบการรักษาความปลอดภัย
- 5) การดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถานและสถาปัตยกรรมภายในวัด
- 6) การใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด
- 7) การกำหนดมาตรการในการเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวเชิงกายภาพ

3.2 ขีดความสามารถในการรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรม มีปัจจัยชี้วัด 7 ข้อ ได้แก่

- 1) ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว
- 2) การมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว
- 3) การจัดการความรู้และการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อแหล่งท่องเที่ยว
- 4) การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย
- 5) การส่งเสริมความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว
- 6) การติดตามและประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว
- 7) การกำหนดมาตรการเชิงวัฒนธรรมเพื่อป้องกันผลกระทบต่อกิจวัตรของพระสงฆ์

แบบประเมินดังกล่าวมุ่งเน้นประเมินผลขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวโดยพิจารณาจาก “ความพร้อมในการดำเนินการ” ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งมีเกณฑ์ในการประเมินขีดความสามารถใน 3 ระดับ ได้แก่

ระดับที่ 1 การมีขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวในระดับต่ำ หมายถึง การที่วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวนั้น “ยังไม่ได้ดำเนินการ” ตามระดับของปัจจัยชี้วัดการประเมินขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว (ยังไม่มีเอกสาร/ข้อมูล และผลงานที่เกี่ยวข้องขอให้พิจารณา)

ระดับที่ 2 การมีขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวในระดับปานกลาง หมายถึง การที่วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว “กำลังมีการดำเนินการ” เพื่อให้เป็นไปตามปัจจัยชี้วัดการประเมินขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว โดยมีการดำเนินการในบางส่วน (มีเอกสาร/ข้อมูล และผลงานบางส่วนที่สามารถพิจารณาประกอบได้)

ระดับที่ 3 การมีขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวในระดับสูง หมายถึง วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว “ได้มีการดำเนินการ” ตามปัจจัยชี้วัดการประเมินขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว (มีเอกสาร/ข้อมูล และผลงานที่ดำเนินการแล้วพิจารณาประกอบได้)

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังใช้แบบฉบับที่ภาคสนาม (Field notes) เพื่อบันทึกเหตุการณ์ และพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในขณะศึกษาข้อมูลจากนักท่องเที่ยวและการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) ซึ่งเป็นการสังเกตพฤติกรรม และการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำให้ควบคู่กับการสัมภาษณ์พระสงฆ์ และเข้าร่วมกิจกรรมกับ ชุมชน นักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถมองเห็นถึงความพึงพอใจ ขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวด้านสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2. การสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับ พระเถระผู้ใหญ่ นักวิชาการ ผู้ประกอบการท่องเที่ยว ผู้นำชุมชน และผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด เพื่อศึกษาการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวภายในวัด ปัญหาอุปสรรค ผลกระทบจากนักท่องเที่ยว รูปแบบ กระบวนการ และแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร

3. การใช้แบบสอบถาม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศในด้านขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวในมิติต่างๆ

4. การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงวิชาการเพื่อศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทวัด กฎ ระเบียบ และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น พ.ร.บ.โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 พ.ร.บ.ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 เป็นต้น และเพื่อศึกษารูปแบบและ

แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่เหมาะสมทั้งในด้านการบริหารจัดการและระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

5. การสังเกตและการใช้เทคนิคการถ่ายภาพเพื่อศึกษาแนวทางการจัดสภาพภูมิทัศน์ที่เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวในเชิงภูมิสถาปัตยกรรม ประวัติวัดและชุมชน การจัดทำแผนที่เชื่อมโยงวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานคร

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้มีการศึกษาในพื้นที่วัดทั้ง 9 วัด การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย และได้แบบสอบถามกลับคืนมาแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิเคราะห์

1) ชีตความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพในด้านสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และจำนวนนักท่องเที่ยวที่เอื้อต่อการพัฒนาวัดชุมชน การเรียนรู้ทางพุทธศาสนาและการพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจและสังคม

2) ลักษณะของกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครทั้งในมิติของการให้ความรู้ การใช้ประโยชน์ และการสร้างสรรค์ในเชิงวัฒนธรรมและคุณค่าของการเรียนรู้ในสังคม

3) รูปแบบการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด

4) แนวทางและกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวประเภทวัดที่เชื่อมโยงในด้านเศรษฐกิจ การศึกษา และการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยอาศัยวัฒนธรรมชุมชนและวัดเป็นศูนย์กลาง

2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เน้นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้เก็บรวบรวมจากนักท่องเที่ยวจำนวน 800 คน โดยมีขั้นตอนการศึกษวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

1) เลือกแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์ในการตอบไปวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป SPSS/PC (Statistical Package for the Social Science)

2) แบบสอบถามตอนที่ 1 ซึ่งเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง ความสนใจและกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยทำการวิเคราะห์โดยใช้วิธีหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ แล้วนำมาเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย

3) แบบสอบถามตอนที่ 3 ซึ่งเป็นข้อมูลความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการจัดระบบข้อมูล การให้บริการ และการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของวัด โดยทำการวิเคราะห์โดยคำนวณหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ คะแนนเฉลี่ย (X) ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เป็นรายข้อและรายด้าน และเฉลี่ยรวมทุกด้าน โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนน เพื่อให้เห็นระดับของการขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวในแต่ละด้าน จากกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.50 = มีความเหมาะสมในระดับน้อยมาก

ค่าเฉลี่ย 1.51- 2.50 = มีความเหมาะสมในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 2.51- 3.50 = มีความเหมาะสมในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 3.51- 4.50 = มีความเหมาะสมในระดับมาก

ค่าเฉลี่ย 4.51- 5.00 = มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด

4) นำข้อมูลมาวิเคราะห์ทางสถิติเพื่อศึกษาค่าเป็นกลางทางสถิติ และเพื่อการวิเคราะห์ปัจจัยข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคลกับความคิดเห็นที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยวและขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัด

5) การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด

3.6 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นสถิติพื้นฐานเพื่อแจกแจงความถี่การวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลาง ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าคะแนนเฉลี่ย (X) และค่าเฉลี่ยเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่ออธิบายข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาทั่วไป

3.7 การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบตารางและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร และรูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3.8 สรุป

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร” เป็นการวิจัยแบบผสมผสานที่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพจากกลุ่มตัวอย่างทั้งที่เป็นพระสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ กรรมการผู้ดูแลกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการกรมศิลปากร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยว และผู้ที่มีบทบาทในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัดทั้ง 9 แห่ง และจากกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศรวมจำนวน 800 คน โดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ในเชิงลึก (In-depth Interviews) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการสัมภาษณ์เชิงวิชาการเป็นเครื่องมือในการศึกษา และนำข้อมูลที่ได้จากกระบวนการวิจัยมาวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน เช่น การแจกแจงความถี่ การวัดแนวโน้มเข้าสู่ส่วนกลาง การหาค่าร้อยละ ค่าคะแนนเฉลี่ย (X) และค่าเฉลี่ยเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เป็นต้น เพื่ออธิบายข้อมูลพื้นฐานในการศึกษา แล้วทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ในเชิงคุณภาพเพื่ออธิบายผลการวิจัยตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทที่ 4 ผลการศึกษาและการอภิปรายผล

บทนี้เป็นผลการศึกษาตามที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ เพื่อศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร และเพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยคณะผู้วิจัยกำหนดการนำเสนอผลการศึกษาเพื่อตอบคำถามของการวิจัยไว้เป็น 5 ส่วน ดังต่อไปนี้

4.1 ผลการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร เพื่อตอบคำถามที่ว่า ขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมมีลักษณะอย่างไร กิจกรรมการท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดเอื้อต่อการพัฒนาวัด ชุมชน การเรียนรู้ทางพุทธศาสนา และการพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจและสังคมอย่างไร โดยผลการศึกษาในข้อนี้จะนำเสนอออกเป็น 3 ตอน ได้แก่

4.1.1 ข้อมูลพื้นฐานและความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวในด้านการจัดกิจกรรมและขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร

4.1.2 ผลการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร

4.1.3 ผลการศึกษาวิเคราะห์ระดับและลักษณะขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร

4.2 ผลการศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร เพื่อตอบคำถามที่ว่ากิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดมีลักษณะอย่างไร ทั้งในมิติของการให้ความรู้ การใช้ประโยชน์ และการสร้างสรรค์ในเชิงวัฒนธรรมและคุณค่าของการเรียนรู้ในสังคม

4.3 ผลการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด เพื่อตอบคำถามที่ว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดจะมีลักษณะอย่างไร และมีความสัมพันธ์กันได้อย่างไร

4.4 ผลการศึกษาเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคทางกฎหมายที่มีต่อการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร เพื่อตอบคำถามที่ว่า ระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเป็นปัจจัยสนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการท่องเที่ยวประเภทวัดอย่างไร

4.5 ผลการศึกษารูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อตอบคำถามที่ว่า รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นอย่างไร

โดยผลการศึกษาทั้ง 5 ส่วนนั้น เป็นการศึกษาจากการเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยว พระเถระ พระสงฆ์ นักวิชาการ ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัดทั้ง 9 วัด

นอกจากนี้ ยังเป็นการศึกษาข้อมูลความคิดเห็นจากผู้บริหาร ผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมศิลปากร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย การท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร และภาคเอกชน เช่น สมาคมมัคคุเทศก์ ชมรมถ่ายภาพการท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งเป็นการศึกษาแบบผสมผสานทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ รวมทั้งการศึกษานโยบาย กฎหมาย ระเบียบ แผนงานว่าด้วยการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร แผนที่หรือเส้นทางการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร และแนวทางว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ในมิติของการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในวัดที่เป็นกรณีศึกษา โดยมุ่งเน้นการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยที่กำหนดไว้ตามที่กล่าวแล้ว โดยมีผลการศึกษา ดังนี้

4.1 ผลการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร

ผลการศึกษาในส่วนนี้ ได้ทำการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถามจากนักท่องเที่ยวจำนวน 800 คน การสัมภาษณ์พระสงฆ์และคณะกรรมการผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดจำนวน 27 รูป/คน และการใช้แบบประเมินขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวที่จัดทำขึ้นเพื่อวิเคราะห์ขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดต่างๆ โดยเป็นการศึกษาถึงขีดความสามารถในการรองรับด้านสิ่งแวดล้อม (Environment Carrying Capacity) และด้านสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Carrying Capacity) ซึ่งดำเนินการโดยการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) จากวัดต่างๆ ซึ่งกำหนดผู้เข้าร่วมประชุมวัดละ 30 รูป/คน โดยแบ่งผลการศึกษาออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

4.1.1 ข้อมูลพื้นฐานและความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวในด้านการจัดกิจกรรมและขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร

ในตอนนี้ คณะผู้ศึกษาได้แบ่งผลการศึกษาดังกล่าวออกเป็น 2 ตอน โดยแยกประเภทตามกลุ่มตัวอย่างของนักท่องเที่ยว ได้แก่ นักท่องเที่ยวชาวไทย และนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ

1. ข้อมูลพื้นฐานและความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวไทย

จากการสำรวจข้อมูล ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 400 คน ที่เดินทางท่องเที่ยว ไหว้พระ ในวัด 9 วัด สามารถสรุปเป็นข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยว ดังนี้

ตารางที่ 4.1
ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวไทย

ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	147	36.8
หญิง	253	63.2
รวม	400	100.0
อายุ		
น้อยกว่า 20 ปี	76	19.0
21 – 30 ปี	147	36.8
31 – 40 ปี	79	19.8
41 – 50 ปี	57	14.3
51 – 60 ปี	32	8.0
มากกว่า 60 ปี	9	2.3
รวม	400	100.0

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน	ร้อยละ
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	23	5.8
มัธยมศึกษา	98	24.5
อนุปริญญา	43	10.8
ปริญญาตรี	187	46.8
สูงกว่าปริญญาตรี	35	8.8
อื่นๆ เช่น การศึกษาพิเศษ เป็นต้น	14	3.5
รวม	400	100.0
อาชีพ		
ข้าราชการ/พนักงานของรัฐ	50	12.5
ธุรกิจส่วนตัว	77	19.3
เกษตรกร	3	0.8
พนักงานบริษัทเอกชน	108	27.0
นักเรียน/นักศึกษา	135	33.8
อื่นๆ รับจ้าง	27	6.8
รวม	400	100.0
ความชื่นชอบต่อกิจกรรมและแหล่งท่องเที่ยว		
ประเภทธรรมชาติ เช่น ทะเล น้ำตก	212	53.0
ประเภทประวัติศาสตร์ วัด โบราณวัตถุ		
โบราณสถาน และศาสนา	142	35.5
ประเภทศิลปวัฒนธรรมประเพณี	20	5.0
อื่นๆ	26	6.5
รวม	400	100.0

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน	ร้อยละ
เหตุผลหลักในการเดินทางท่องเที่ยว		
พักผ่อนกับครอบครัว/เพื่อน	276	69.0
ไหว้พระ/ เข้าร่วมประเพณีของท้องถิ่น	226	56.5
ร่วมประชุม / ศึกษาดูงาน / ทัศนศึกษา	63	15.8
เยี่ยมญาติและคนรู้จัก	66	16.5
เลือกซื้อสินค้า-บริการ/ติดต่อธุรกิจ	27	6.8
อื่นๆ ระบุ	6	1.5
(เรียงตามลำดับที่นักท่องเที่ยวเลือก)		
สิ่งที่สนใจต่อแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด		
เจดีย์	125	31.3
พระพุทธรูป	248	62.0
พระอุโบสถ	196	49.0
ภาพจิตรกรรม	120	30.0
ประวัติศาสตร์วัด/ชุมชน	105	26.3
กิจกรรมทางพุทธศาสนา การไหว้พระ	135	33.3
อื่นๆ ทัศนียภาพของวัด	153	38.8
สิ่งที่สนใจต่อแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด		
เจดีย์	125	31.3
พระพุทธรูป	248	62.0
พระอุโบสถ	196	49.0
ภาพจิตรกรรม	120	30.0
ประวัติศาสตร์วัด/ชุมชน	105	26.3
กิจกรรมทางพุทธศาสนาเช่น การไหว้พระ- สวดมนต์-นั่งสมาธิ	135	33.3
อื่นๆ เช่น ทัศนียภาพของวัด	153	38.8

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน	ร้อยละ
สิ่งที่ประทับใจต่อแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด		
เจดีย์	116	29.0
พระพุทธรูป	247	61.8
พระอุโบสถ	204	51.0
ภาพจิตรกรรม	116	29.0
ประวัติศาสตร์วัด/ชุมชน	79	19.8
กิจกรรมทางพุทธศาสนาเช่น การไหว้พระ- สวดมนต์ –นั่งสมาธิ	108	27.0
ทัศนียภาพของวัด	131	32.8
อื่นๆ ระบุ เช่น การทำบุญตามประเพณี	14	3.5
สิ่งที่ได้รับจากการท่องเที่ยวภายในวัด		
ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา	203	50.8
ความรู้เกี่ยวกับประเพณีไทย	91	22.8
ความรู้ด้านจิตรกรรมไทย	128	32.0
ความรู้ด้านสถาปัตยกรรมไทย	174	43.5
ประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน	116	29.0
วิถีและกิจวัตรของพระสงฆ์]	89	22.3
กิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น การไหว้พระ สวดมนต์ การทำบุญ การนั่งสมาธิ	182	45.5
อื่นๆ ระบุ เช่น การศึกษาเฉพาะด้านประวัติ ของบุคคล ประวัติพระเถระ และตำราสมุนไพรวัด เป็นต้น	6	1.5

จากตารางที่ 4.1 โดยเป็นการสรุปข้อมูลจากแบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทย 400 คน จะเห็นได้ว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ที่เดินทางมาเที่ยวชมภายในวัดทั้ง 9 วัด เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย โดยมีอายุอยู่ในระหว่าง 21-30 ปีมากที่สุด

รองลงมาได้แก่ อายุ 31-40 ปี และ กลุ่มผู้ที่มีอายุน้อยกว่า 20 ปีตามลำดับ ในขณะที่ผู้ที่มีอายุเกิน 60 ปี มีเพียงจำนวนน้อย สำหรับพื้นฐานการศึกษาของนักท่องเที่ยวชาวไทยนั้น ส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับปริญญาตรีมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และอนุปริญญาตามลำดับ โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีสถานภาพเป็นนักเรียน นักศึกษามากที่สุด รองลงมา เป็นกลุ่มผู้ที่ทำงานอยู่ในภาคธุรกิจเอกชน และธุรกิจส่วนตัว ในขณะที่อาชีพอื่นมีเพียงจำนวนน้อย

ในด้านความชื่นชอบต่อกิจกรรมและแหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทย พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ชื่นชอบการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ รองลงมาได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ วัด โบราณวัตถุ โบราณสถาน ศาสนา และประเภทศิลปวัฒนธรรม โดยเหตุผลหลักในการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทย คือ การไปพักผ่อนกับครอบครัว เพื่อน รองลงมา ได้แก่ การเดินทางไปไหว้พระ เข้าร่วมประเพณีในท้องถิ่น รวมทั้งไปเยี่ยมญาติ คนรู้จัก แล้วแวะเที่ยวชมสถานที่ต่างๆ โดยเฉพาะวัด ในบริเวณใกล้เคียง

สำหรับนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการเดินทางท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด โบราณสถาน ประวัติศาสตร์ และศาสนานั้น ส่วนใหญ่ให้ความสนใจกับการไหว้พระพุทธรูป การเที่ยวชมความงามด้านศิลปกรรมของพระอุโบสถ การเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และการเที่ยวชมทัศนียภาพของวัด ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวเพื่อเข้าถึงความงามของสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรมที่มีอยู่ในวัดต่างๆ และการไหว้พระและเข้าร่วมพิธีกรรมในเชิงวัฒนธรรมและประเพณี

สิ่งที่นักท่องเที่ยวชาวไทยประทับใจในการเดินทางเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด คือ การได้ไหว้พระพุทธรูป การเข้าไปในอุโบสถที่มีความงามของศิลปกรรมในด้านต่างๆ การเที่ยวชมทัศนียภาพของวัด และการไหว้เจดีย์ที่มีอยู่ภายในวัด รวมทั้งการชมภาพจิตรกรรมทางพระพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ของชาติและท้องถิ่น

ส่วนสิ่งที่นักท่องเที่ยวชาวไทยได้รับความรู้ ประสบการณ์ จากเดินทางเที่ยวชมวัด คือ ได้รับความรู้ทางพระพุทธศาสนา การได้เข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การทำบุญให้ทาน การเจริญสมาธิ การสวดมนต์ และการฟังธรรม นอกจากนี้ยังได้รับความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมไทย ประวัติของวัดและชุมชน ความรู้ด้านวิถีและกิจวัตรของพระสงฆ์ รวมทั้งความรู้ด้านจิตรกรรมไทย ซึ่งสิ่งนักท่องเที่ยวได้รับความรู้และประสบการณ์ในการท่องเที่ยวภายในวัดนั้น แสดงให้เห็นว่า นักท่องเที่ยวยังให้ความสำคัญกับการไหว้พระ ขอพร การทำบุญ ไหว้พระสวดมนต์ และการเจริญสมาธิ ซึ่งเป็นวิถีหรือวัฒนธรรมของชาวพุทธ

ตารางที่ 4.2
ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวไทยเกี่ยวกับ
ความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร

ข้อ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับ
1	การให้บริการข้อมูลข่าวสารของวัด เช่น ป้ายบอกทาง แผ่นพับประวัติของวัด	3.65	0.96	ดี
2	การจัดให้มีไกด์/มัคคุเทศก์ของวัด เพื่ออธิบาย/แนะนำสถานที่ภายในวัด	3.24	1.12	ปานกลาง
3	การจัดนิทรรศการ/กิจกรรมเพื่อให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน	3.40	0.97	ปานกลาง
4	การจัดกิจกรรม เช่น การสอนฝึกสมาธิ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา	3.42	1.03	ปานกลาง
5	การจัดพื้นที่ภายในวัด เช่น สถานที่ไหว้พระ สถานที่ถ่ายรูป หรือที่นั่งสมาธิ	3.85	0.90	ดี
6	การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกภายในวัด เช่น ห้องน้ำ ถังขยะ	3.65	1.01	ดี
7	การจัดสภาพแวดล้อมภายในวัด เช่น การจัดสวนดอกไม้ ลานพุทธธรรม	3.80	0.93	ดี
8	การกำหนดเขตพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยว และการเที่ยวชมภายในวัด	3.72	1.74	ดี
9	การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัด เช่น การจัดงานประจำปี	3.37	1.07	ปานกลาง
10	การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมไทย เช่น การไหว้แบบไทย การนวดไทย	3.36	1.14	ปานกลาง
11	การดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และสถาปัตยกรรมภายในวัด	4.08	0.92	ดี

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ข้อ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับความสามารถในการ รองรับทางการท่องเที่ยวของวัด ในกรุงเทพมหานคร	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับ
12	การใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม	3.97	0.95	ดี
13	การจัดระบบการรักษาความปลอดภัยให้กับ นักท่องเที่ยวภายในวัด	3.54	1.00	ดี
14	การให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ของวัดหรือทางพระพุทธศาสนา	3.81	1.00	ดี
15	การกำหนด/จัดระเบียบร้านค้าที่ระลึก ภายในวัดและบริเวณโดยรอบ	3.57	1.09	ดี
16	การเดินทางเข้า-ออก และสถานที่จอดรถ	3.58	1.15	ดี

จากตารางที่ 4.2 ข้อมูลความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวไทยเกี่ยวกับความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นการสอบถามถึงขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่นโดยพิจารณาจากการให้บริการข้อมูลข่าวสาร การจัด/ปรับปรุงสภาพแวดล้อม การจัดกิจกรรมส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ การใช้ประโยชน์จากสถานที่ท่องเที่ยว และการอนุรักษ์โบราณวัตถุและโบราณสถาน พบว่า

กลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความเห็นว่า วัดทั้ง 9 วัด สามารถจัดการรองรับทางการท่องเที่ยว โดยมีการดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และสถาปัตยกรรมภายในวัดมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.08 ระดับดี) รองลงมา ได้แก่ การใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม การจัดพื้นที่ภายในวัด เช่น สถานที่ไหว้พระ สถานที่ถ่ายรูปหรือที่นั่งสมาธิ และการให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของวัดหรือทางพระพุทธศาสนา การกำหนดเขตพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยวและการเที่ยวชมภายในวัด การจัดสภาพแวดล้อมภายในวัด เช่น การจัดสวนดอกไม้ ลานพุทธธรรม เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในระดับดี (ค่าเฉลี่ยมากกว่า 3.50) โดยส่วนใหญ่เป็นความสามารถในการรองรับทางด้านสิ่งแวดล้อมและด้านสังคม

ในขณะที่ความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวที่อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยต่ำกว่า 3.50) ตามเจตคติของนักท่องเที่ยวชาวไทย คือ การจัดให้มีไกด์/มัคคุเทศก์ของวัด เพื่ออธิบาย/แนะนำสถานที่ภายในวัด การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัด เช่น การจัดงานประจำปี การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมไทย เช่น การไหว้แบบไทย การนวดไทย การจัดนิทรรศการ/กิจกรรมเพื่อให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน การจัดกิจกรรม เช่น การสอนฝึกสมาธิ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น

จากข้อมูลดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า วัดในกรุงเทพมหานครทั้ง 9 วัด มีความสามารถในการรองรับในการท่องเที่ยวทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมเชิงพุทธ ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร

2. ข้อมูลพื้นฐานและความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ

จากการสำรวจข้อมูล ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศจำนวน 400 คน ที่เดินทางเที่ยวชมภายในวัด 9 วัด โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์จำนวน 374 ฉบับ สามารถสรุปเป็นข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยว ดังนี้

ตารางที่ 4.3

ข้อมูลพื้นฐานและความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ

ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	225	60.2
หญิง	148	39.8
รวม	374	100
อายุ		
น้อยกว่า 20 ปี	17	4.5
21 – 30 ปี	135	36.1
31 – 40 ปี	93	24.9
41 – 50 ปี	62	16.6
51 – 60 ปี	41	11.0
มากกว่า 60 ปี	26	7.0
รวม	374	100.0

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน	ร้อยละ
ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	66	17.6
มัธยมศึกษา	97	25.9
อนุปริญญา	115	30.7
ปริญญาตรี	56	15.0
สูงกว่าปริญญาตรี	29	7.8
อื่นๆ (ไม่ระบุ)	11	2.9
รวม	374	100.0
จำนวนการเดินทางมาท่องเที่ยวประเทศไทย		
ครั้งแรก	195	52.1
ครั้งที่ 2	106	28.3
มากกว่า 3 ครั้ง	73	19.5
รวม	374	100.0
ความชื่นชอบต่อกิจกรรมและแหล่งท่องเที่ยว		
ประเภทธรรมชาติ เช่น ทะเล น้ำตก	188	50.3
ประเภทประวัติศาสตร์ วัด โบราณวัตถุ		
โบราณสถาน และศาสนา	38	10.2
ประเภทศิลปวัฒนธรรมประเพณี	29	7.8
อื่นๆ (ชื่นชอบทุกอย่างรวมกัน)	99	26.5
รวม	374	100.0
เหตุผลหลักในการเดินทางท่องเที่ยว (ตอบได้หลายข้อ)		
พักผ่อนกับครอบครัว/เพื่อน	113	30.2
ร่วมประชุม / ศึกษาดูงาน / ทักษะศึกษา	52	13.9
เยี่ยมญาติและคนรู้จัก	84	22.5
ไหว้พระ/ เข้าร่วมประเพณีของท้องถิ่น	47	12.6
เลือกซื้อสินค้า-บริการ/ติดต่อธุรกิจ	46	12.3
อื่นๆ เช่น การเดินทางท่องเที่ยวทั่วไป	161	43.0

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน	ร้อยละ
การรับรู้ข้อมูลข่าวสารด้านท่องเที่ยวของประเทศไทย		
อินเทอร์เน็ต	227	60.7
หนังสือแนะนำการเดินทาง	113	30.2
บริษัททัวร์	141	37.7
เพื่อนแนะนำ	110	29.4
การค้นหาข้อมูลด้วยตนเอง	31	8.3
อื่นๆ การทำธุรกิจ	69	18.4
สิ่งที่สนใจต่อแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด		
เจดีย์/พระปรางค์	190	50.8
พระพุทธรูป	146	39.0
พระอุโบสถ	76	20.3
ภาพจิตรกรรม	130	34.8
ประวัติศาสตร์วัด/ชุมชน	110	29.4
กิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น การไหว้พระ- สวดมนต์-นั่งสมาธิ	149	39.8
ทัศนียภาพของวัด	76	20.3
อื่นๆ เช่น สนใจวิถีของชาวพุทธ	63	16.8
สิ่งที่ประทับใจต่อแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด		
เจดีย์/พระปรางค์	181	48.4
พระพุทธรูป	141	37.7
พระอุโบสถ	80	21.4
ภาพจิตรกรรม	107	28.6
ประวัติศาสตร์วัด/ชุมชน	92	24.6
กิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น การไหว้พระ- สวดมนต์-นั่งสมาธิ	128	34.2
ทัศนียภาพของวัด	84	22.5

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง	จำนวน	ร้อยละ
สิ่งที่ได้รับการท่องเที่ยวภายในวัด		
ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา	171	45.7
ความรู้เกี่ยวกับประเพณีไทย	95	25.4
ความรู้ด้านจิตรกรรมไทย	154	41.2
ความรู้ด้านสถาปัตยกรรมไทย	168	44.9
ประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน	62	16.6
วิถีและกิจวัตรของพระสงฆ์]	76	20.3
กิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น การไหว้พระ	36	9.6
สวดมนต์ การทำบุญ การนั่งสมาธิ		
อื่นๆ (ไม่ระบุ)	13	3.0

จากตารางที่ 4.3 ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวและความคิดเห็นต่อแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศจำนวน 374 ราย จะเห็นได้ว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุอยู่ในระหว่าง 21-30 ปี มากที่สุด รองลงมาได้แก่ อายุ 31-40 ปี และกลุ่มผู้ที่มีอายุ 41 – 50 ปี ตามลำดับ ในขณะที่ผู้ที่มีอายุน้อยกว่า 20 ปี มีเพียงจำนวนน้อย สำหรับพื้นฐานการศึกษาของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศนั้น ส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับอนุปริญญามากที่สุด รองลงมาได้แก่ ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ประถมศึกษาและปริญญาตรีตามลำดับ โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เดินทางมาเที่ยวประเทศเป็นครั้งแรกร้อยละ 52.1 ครั้งที่ 2 ร้อยละ 28.3 และครั้งที่ 3 มีมากถึงร้อยละ 19.5 ซึ่งแสดงให้เห็นว่า นักท่องเที่ยวมีการเดินทางมาเที่ยวในประเทศไทยซ้ำครั้งมากขึ้น

ในด้านความชื่นชอบต่อกิจกรรมและแหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ชื่นชอบการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น ทะเล ป่าไม้ ภูเขา ถึงร้อยละ 50.3 รองลงมาได้แก่ การเดินทางแบบทั่วไปที่ผสมผสานในแหล่งท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่างๆ เข้าด้วยในลักษณะของการท่องเที่ยวในประเทศนั้นทั้งประเทศ และประเภทประวัติศาสตร์ วัด โบราณวัตถุ โบราณสถาน ศาสนา และประเภทศิลปวัฒนธรรม โดยเหตุผลหลักในการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ คือ การไปพักผ่อนกับ

ครอบครัว เพื่อน รองลงมา ได้แก่ การเดินทางทั่วไปที่เป็นการเดินทางแบบผสมผสานทั้งการทำงาน การติดต่อธุรกิจ การประชุมสัมมนาและการเดินทางเที่ยวชม การเยี่ยมญาติ คนรู้จัก และการเดินทางเพื่อศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น การวิจัย การศึกษาต่อ เป็นต้น

สำหรับข้อมูลและสื่อที่นักท่องเที่ยวใช้ค้นหาเกี่ยวข้อมูลกับการท่องเที่ยวในประเทศไทย และได้รับรู้ข้อมูลนั้น ส่วนใหญ่ ระบุว่า ได้ข้อมูลมาจากสื่อทางอินเทอร์เน็ต มากที่สุด ถึงร้อยละ 60.7 รองลงมา ได้แก่ บริษัททัวร์ หนังสือแนะนำการท่องเที่ยว และการแนะนำของเพื่อน ตามลำดับ

สำหรับนักท่องเที่ยวที่การเดินทางท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดโบราณสถาน ประวัติศาสตร์ และศาสนานั้น ส่วนใหญ่ให้ความสนใจกับการเที่ยวชมความงดงามด้านศิลปกรรมของเจดีย์ พระปราสาท พระอุโบสถซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่ภายในวัดต่างๆ รองลงมาได้แก่ การสนใจเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การสวดมนต์ การนั่งสมาธิ เป็นต้น รวมทั้งการเที่ยวชมทัศนียภาพ ประวัติของวัดและชุมชน ซึ่งถือว่าการท่องเที่ยวเพื่อเข้าถึงความงดงามของสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรมที่มีอยู่ในวัดแล้วจึงสนใจด้านวัฒนธรรม

สิ่งที่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศประทับใจในการเดินทางเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด คือ การได้เยี่ยมชมศิลปกรรมของวัดทั้งในด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม โดยเฉพาะเจดีย์ พระพุทธรูป ในวัดต่างๆ การได้รู้ถึงกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การไหว้พระ-สวดมนต์ -นั่งสมาธิ รวมทั้งการเที่ยวชมภาพจิตรกรรมทางพระพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ของชาติและท้องถิ่น

ส่วนสิ่งที่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศได้รับความรู้ ประสบการณ์ จากเดินทางเที่ยวชมวัด คือ ได้รับความรู้ทางพระพุทธศาสนา ความรู้ด้านประเพณีไทย จิตรกรรมไทย สถาปัตยกรรมไทย ประวัติของวัดและชุมชน และความรู้ด้านวิถีชีวิตและกิจวัตรของพระสงฆ์ รวมทั้ง การได้เข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การทำบุญให้ทาน การเจริญสมาธิ การสวดมนต์ และการฟังธรรม ซึ่งสิ่งนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศได้รับความรู้และประสบการณ์ในการท่องเที่ยวภายในวัดนั้น แสดงให้เห็นว่า นักท่องเที่ยวยังให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนา ความรู้ด้านประเพณีไทย จิตรกรรมไทย สถาปัตยกรรมไทย ประวัติของวัดและชุมชน

สำหรับข้อมูลประเทศของนักท่องเที่ยวนั้น พบว่า ส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวจากกลุ่มประเทศในยุโรปมากที่สุด คือ อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน สวีเดน รองลงมา ได้แก่ นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น และจีน ตามลำดับ

ตารางที่ 4.4
ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเกี่ยวกับ
ความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร

ข้อ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพฯ	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับ
1	การให้บริการข้อมูลข่าวสารของวัด เช่น ป้ายบอกทาง แผ่นพับประวัติของวัด	3.86	0.82	ดี
2	การจัดให้มีไกด์/มัคคุเทศก์ของวัด เพื่ออธิบาย/แนะนำสถานที่ภายในวัด	3.70	0.86	ดี
3	การจัดนิทรรศการ/กิจกรรมเพื่อให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน	3.70	0.92	ดี
4	การจัดกิจกรรม เช่น การสอนฝึกสมาธิ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา	3.63	0.90	ดี
5	การจัดพื้นที่ภายในวัด เช่น สถานที่ไหว้พระ สถานที่ถ่ายรูป หรือนั่งสมาธิ	3.81	0.83	ดี
6	การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกภายในวัด เช่น ห้องน้ำ ถังขยะ	3.87	0.84	ดี
7	การจัดสภาพแวดล้อมภายในวัด เช่น การจัดสวน ดอกไม้ ลานพุทธธรรม	3.94	0.83	ดี
8	การกำหนดเขตพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยว และการเที่ยวชมภายในวัด	3.79	0.77	ดี
9	การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัด เช่น การจัดงานประจำปี	3.60	0.97	ดี
10	การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมไทย เช่น การไหว้แบบไทย การนวดไทย	3.81	0.90	ดี
11	การดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และสถาปัตยกรรมภายในวัด	3.79	0.91	ดี
12	การใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม	3.67	0.93	ดี

ตารางที่ 4.4 (ต่อ)

ข้อ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพฯ	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับ
13	การจัดระบบการรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยวภายในวัด	3.73	0.92	ดี
14	การให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของวัดหรือทางพระพุทธศาสนา	3.72	0.86	ดี
15	การกำหนด/จัดระเบียบร้านค้าสินค้าที่ระลึกภายในวัดและบริเวณโดยรอบ	3.59	0.88	ดี
16	การเดินทางเข้า-ออก และสถานที่จอดรถ	2.76	1.26	ปานกลาง

จากตารางที่ 4.4 ข้อมูลความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเกี่ยวกับความสามารถในการรองรับหรือการบริหารจัดการทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นการสอบถามถึงความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยพิจารณาจากการให้บริการข้อมูลข่าวสาร การจัด/ปรับปรุงสภาพแวดล้อม การจัดกิจกรรมส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ การใช้ประโยชน์จากสถานที่ท่องเที่ยว และการอนุรักษ์โบราณวัตถุและโบราณสถาน พบว่า

กลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความเห็นว่า วัดทั้ง 9 วัด สามารถจัดการรองรับทางการท่องเที่ยวได้ในระดับดี โดยมีการจัดสภาพแวดล้อมภายในวัด เช่น การจัดสวนดอกไม้ ลานพุทธธรรมได้เหมาะสมที่สุด รองลงมา ได้แก่ การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกภายในวัด เช่น ห้องน้ำถึงขยะ การให้บริการข้อมูลข่าวสารของวัด เช่น ป้ายบอกทาง แผ่นพับประวัติของวัด การจัดพื้นที่ภายในวัด เช่น สถานที่ไหว้พระ สถานที่ถ่ายรูป หรือนั่งสมาธิ การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมไทย เช่น การไหว้แบบไทย การนวดไทย การกำหนดเขตพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยวและการเที่ยวชมภายในวัด การดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และสถาปัตยกรรมภายในวัด เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชี้ความสามารถในการรองรับทางด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และด้านสังคม

ในขณะที่ความสามารถในการจัดการด้านบริการในเรื่องการเดินทาง สถานที่จอดรถ นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ มีความคิดเห็นว่า มีการจัดการได้ค่อนข้างน้อย ไม่ค่อยเป็นระเบียบ เส้นทางเดินเข้า-ออกหายาก และไม่มีการแสดงข้อมูลที่เดินทางต่อไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ใน

บริเวณที่ใกล้เคียง จากข้อมูลดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มองว่า วัดในกรุงเทพมหานครทั้ง 9 วัด มีความสามารถในการรองรับในการท่องเที่ยวทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมเชิงพุทธ ที่เป็นประโยชน์ต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว และควรมีการพัฒนาปรับปรุงในด้านการให้บริการและการให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว รวมทั้งการให้ความรู้ที่ปลอดภัยต่อการท่องเที่ยว และการถูกชักชวนไปในทางเสียหายที่ดูเหมือนการหลอกลวง เป็นต้น ซึ่งจะกล่าวในตอนต่อไป

4.1.2 ผลการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร

การศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัด 9 วัดในกรุงเทพมหานครในครั้งนี้ เป็นการศึกษาระดับความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวในด้านสิ่งแวดล้อม (ด้านกายภาพและสิ่งอำนวยความสะดวก) และด้านสังคมและวัฒนธรรม (การจัดการทางสังคมเพื่อสอดคล้องกับศิลปวัฒนธรรมของไทยและพระพุทธศาสนา) โดยเป็นผลการศึกษาจากการรวบรวมข้อมูลจากการสำรวจภาคสนามทั้ง 9 วัด แล้วนำมากำหนดประเด็นย่อยเพื่อพิจารณาและประเมินถึงขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในแต่ละด้าน โดยแต่ละด้านก็มีการกำหนดตัวชี้วัดย่อยอีกด้านละ 7 ข้อ ดังนี้

1. ขีดความสามารถในการรองรับด้านสิ่งแวดล้อม (Environment Carrying Capacity) มีปัจจัยชี้วัด 7 ข้อ ได้แก่

- 1) การให้บริการข้อมูลข่าวสารของวัด
- 2) การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์
- 3) การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก
- 4) การจัดระบบการรักษาความปลอดภัย
- 5) การดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถานและสถาปัตยกรรมภายในวัด
- 6) การใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด
- 7) การกำหนดมาตรการในการเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวเชิงกายภาพ

2. ขีดความสามารถในการรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural Carrying Capacity) มีปัจจัยชี้วัด 7 ข้อ ได้แก่

- 1) ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว
- 2) การมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว
- 3) การจัดการความรู้และการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อแหล่งท่องเที่ยว

- 4) การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย
- 5) การส่งเสริมความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว
- 6) การติดตามและประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว
- 7) การกำหนดมาตรการเชิงวัฒนธรรมเพื่อป้องกันผลกระทบต่อกิจวัตรของพระสงฆ์

ปัจจัยหรือตัวชี้วัดทั้ง 2 ด้าน 14 ตัวชี้วัดดังกล่าว เป็นเครื่องมือในการศึกษาถึงระดับขีดความสามารถทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร ที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดและการบริหารจัดการเพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อกิจกรรมทางวัฒนธรรมหรือพุทธศาสนาในระยะยาว ซึ่งมีผลการศึกษาในแต่ละด้าน ดังนี้

1. ชีตความสามารถในการรองรับด้านสิ่งแวดล้อม (ECC)

1) การให้บริการข้อมูลข่าวสารของวัด ผลการศึกษาพบว่า วัดต่างๆ สามารถดำเนินการให้บริการข้อมูลข่าวสารได้ โดยมีการจัดทำป้าย/ศูนย์ข้อมูล/สถานที่ให้ข้อมูลแก่ผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมภายในวัด มีการจัดเตรียมแผนพับให้กับนักท่องเที่ยว/ผู้สนใจ แต่โดยส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลภาษาไทยมากกว่าภาษาอังกฤษ มีเพียงบางวัดเท่านั้น มีความพร้อมในด้านการให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวโดยตรง เช่น วัดโพธิ์ วัดเบญจมบพิตร วัดอรุณ ในขณะที่วัดอื่นจะต้องสอบถามและขอจึงจะได้ข้อมูลข่าวสารเพิ่มเติม ส่วนการมีเจ้าหน้าที่/มัคคุเทศก์แนะนำการเที่ยวชม และการจัดระบบและช่องทางการเผยแพร่ข้อมูลของวัดในสื่อต่างๆ เช่น อินเทอร์เน็ตนั้น วัดส่วนใหญ่ไม่ได้ดำเนินการในส่วนนี้ มีเพียงบางวัดเท่านั้นที่ได้ดำเนินการ โดยดำเนินการให้เฉพาะนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มาเป็นหมู่คณะเท่านั้น และเป็นการบรรยายภาษาไทยมากกว่าภาษาอังกฤษ หรือภาษาอื่นๆ

ภาพที่ 4.1

ป้ายแสดงการให้บริการข้อมูลข่าวสารของวัดโพธิ์

2) **การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์** จากการศึกษาพบว่า วัดต่างๆ ทั้ง 9 วัด สามารถดำเนินการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ของวัดได้ระดับปานกลาง โดยมีการจัดสภาพแวดล้อมภายในวัด เช่น การจัดสวนดอกไม้ ลานพุทธธรรม เส้นทางท่องเที่ยวในระดับที่เหมาะสม แต่ยังคงมีความแตกต่างระหว่างวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม เช่น วัดโพธิ์ วัดเบญจมบพิตร วัดอรุณ มีความสามารถในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในวัดดีกว่าวัดที่มีขนาดเล็กและนักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวชมน้อย เช่น วัดกัลยาณมิตร วัดชนะสงคราม เป็นต้น วัดส่วนใหญ่ก็มีการกำหนดและจัดระเบียบร้านขายสินค้าที่ระลึกภายในวัด แต่ก็ไม่มีความพร้อมในทุกวัด บางวัดไม่สามารถจัดระเบียบให้สวยงามได้ บางวัดก็มีปัญหาที่เกิดขึ้นจากการวางแผงขายสินค้าที่ไม่เหมาะสม ไม่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสถาปัตยกรรม มีการวางขายสินค้าที่ใกล้ชิดกับแหล่งท่องเที่ยวมากเกินไป รวมทั้งไม่มีมาตรการในการรักษาความสะอาดที่เหมาะสม

ส่วนการวางแผนผังสิ่งก่อสร้างที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรม/สถาปัตยกรรม รวมทั้งการวางแผนผังการเที่ยวชมในบริเวณวัดและการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียงที่เหมาะสมนั้น เนื่องจากวัดที่ศึกษาทั้ง 9 วัดเป็นพระอารามหลวง ดังนั้น จึงมีการวางแผนผังเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมที่เหมาะสม มีการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างการก่อสร้างน้อย ยกเว้นสิ่งก่อสร้างที่ต่อเติมภายหลังซึ่งบางวัดวางแผนผังได้กล่าวไม่สอดคล้องกับภูมิสถาปัตยกรรมทำให้ความงดงามของสถาปัตยกรรมเดิมถูกบดบัง แต่อย่างไรก็ตาม โดยภาพรวมถือว่าวัดส่วนใหญ่ มีการปรับปรุงภูมิทัศน์ที่สอดคล้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งอาจจะต้องมีการเสริมสร้างแนวคิดในการปรับปรุงหรือดำเนินการอนุรักษ์ในบางวัดต่อไป ทั้งนี้ เพื่อให้วัดมีการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สวยงามเป็นสัดส่วน ไม่กระทบการทำลายมรดกทางวัฒนธรรมและเหมาะสมกับกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อไป

3) **การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก** จากการศึกษาพบว่า วัดทั้ง 9 วัด มีระบบการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานในระดับปานกลางค่อนข้างต่ำ โดยมีการจัดให้มีถังขยะ หีองน้ำ แก่นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชม แต่ยังมีปัญหาในเรื่องของความสะอาดและความไม่เพียงพอในช่วงเวลาที่นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาชมจำนวนมาก ส่วนการจัดระบบเส้นทางเดินเที่ยวชมภายในวัดนั้น พบว่า วัดส่วนใหญ่ได้มีการจัดทำป้ายสื่อความหมายและป้ายบอกเส้นทางที่เป็นทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ หรืออาจมีภาษาจีน และภาษาญี่ปุ่นในบางวัด แต่ยังไม่เพียงพอต่อการเดินทางเยี่ยมชมในสถานที่สำคัญภายในวัด เช่น พระอุโบสถ พระวิหาร หรือสถานที่ที่เป็นเอกลักษณ์ของวัด

สำหรับการจัดพื้นที่ภายในวัดให้เหมาะสมกับกิจกรรมการเคารพบูชาและการท่องเที่ยว เช่น สถานที่ไหว้พระ สถานที่นั่งสมาธิ สถานที่ถ่ายรูป พบว่า วัดส่วนใหญ่ได้มีการกำหนดพื้นที่ เฉพาะในการถ่ายภาพและการแสดงความเคารพบูชา โดยจะมีป้ายประกาศห้ามถ่ายภาพ ห้ามขึ้น บนอาสน์สงฆ์หรือสถานที่เคารพในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์ต่อการรักษา วัฒนธรรมของชาวพุทธที่ให้ความเคารพต่อสถานที่ศักดิ์สิทธิ์หรือวัดในพระพุทธศาสนา แต่สิ่งที่วัด ส่วนใหญ่ขาด คือ การจัดพื้นที่นั่งพักในระหว่างการท่องเที่ยว

นอกจากนี้ วัดส่วนใหญ่ก็จัดให้มีการจำหน่ายสินค้าของที่ระลึกหรือสถานที่จำหน่าย ดอกไม้ธูปเทียนไหว้พระ บูชาวัตถุมงคล โดยเฉพาะในกรณีนักท่องเที่ยวชาวไทยนั้น ได้มักจะมีการ บูชาสินค้าในลักษณะดังกล่าว โดยวัดส่วนใหญ่ก็มีการห้ามจุดธูปเทียนในพระอุโบสถ พระวิหาร เพื่อป้องกันความเสียหายอันเกิดจากไฟ และควันธูปที่จะทำลายความงดงามของจิตรกรรมและ ศิลปกรรมอื่นในพระอุโบสถ

4) **การจัดระบบการรักษาความปลอดภัย** จากการศึกษาพบว่า วัดทั้ง 9 วัด มีการ จัดระบบการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวในระดับที่แตกต่างกัน โดยมีทั้งการจัดระบบ ความปลอดภัยในระดับสูง และระดับปานกลาง โดยวัดที่มีการจัดระบบความปลอดภัยในระดับสูง นั้น ประกอบด้วย วัดโพธิ์ วัดอรุณ วัดเบญจมบพิตร วัดสุทัศน์ วัดสระเกศ โดยวัดดังกล่าวจัดให้มี เจ้าหน้าที่คอยตรวจตามสถานที่สำคัญบริเวณวัด มีตั้งกฎระเบียบเพื่อการรักษาความปลอดภัย มีการจัดระบบเตือนภัย โดยมีศูนย์ตรวจตราความปลอดภัย เฝ้าระวัง และการรักษาความปลอดภัย แก่ชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ ยังมีการประสานความร่วมมือกับชุมชน เจ้าหน้าที่ตำรวจหรือหน่วยงานในที่เกี่ยวข้องในการรักษาความปลอดภัย

ส่วนวัดที่มีการจัดระบบรักษาความปลอดภัยในระดับปานกลางนั้น ส่วนใหญ่เป็นวัดที่อยู่ใน ระหว่างการพัฒนา ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์และการก่อสร้างสถาปัตยกรรมอื่นๆ เช่น วัดไตรมิตร วิหารราม วัดชนะสงคราม เป็นต้น ซึ่งนอกจากระบบการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวโดน ตรงแล้ว วัดต่างๆ ก็มีการจัดกำหนดกฎระเบียบภายในวัด เพื่อรักษาความปลอดภัยในภาพรวม ของวัด

5) **การดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถานและสถาปัตยกรรม** การอนุรักษ์ โบราณวัตถุ โบราณสถาน สถาปัตยกรรม และศิลปกรรมอื่นๆ ภายในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือวัดที่มี ความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ของชาตินั้น นับว่าเป็นหัวใจที่สำคัญยิ่งของการรักษามรดกทาง ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า วัดทั้ง 9 วัดนั้น เป็นวัดที่มีการ

ทะเบียนเป็นโบราณวัตถุและโบราณสถานของชาติ โดยแต่ละวัดมีการจัดการดูแลและรักษาตามระเบียบของกฎหมาย ซึ่งมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องหลายฉบับ เช่น

1) พ.ร.บ.โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2540 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ.2535

2) กฎกระทรวง ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2539) ที่ออกตามความใน พ.ร.บ.โบราณสถานฯ พ.ศ. 2540

3) ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 189 ที่ถูกประกาศใช้ในสมัยที่จอมพลถนอม กิตติขจร โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อป้องกันการขุดค้นหาโบราณวัตถุซึ่งเป็นการทำลายหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชาติ

4) ระเบียบกรมศิลปากร ว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ.2528 ซึ่งกฎหมายและระเบียบทั้ง 4 นี้ กรมศิลปากรเป็นผู้ดูแลหรือมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย

5) ประกาศคณะสงฆ์เรื่องระเบียบควบคุมโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุภายในวัด ลงวันที่ 28 กันยายน 2503 และมติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 27/2539 เรื่องการปรับปรุงหลักเกณฑ์การขอพระราชทานสมณศักดิ์ (ที่ต้องการให้คณะสงฆ์มีการอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถานและแหล่งประวัติศาสตร์ของแผ่นดิน) เป็นต้น

จากการศึกษาพบว่า วัดแต่ละวัดได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการวัดในการกำหนดมาตรการการอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน สถาปัตยกรรม และศิลปกรรมอื่นๆ เพื่อให้การอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถานเป็นไปตามกฎหมายที่กำหนด ถึงแม้ว่าบางวัดอาจจะมีล่วงละเมิดกฎหมายโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์บ้าง แต่โดยส่วนใหญ่วัดมีแนวทางการอนุรักษ์ที่เหมาะสม โดยมีระบบการจัดการเพื่อให้มีการอนุรักษ์ และการป้องกัน เช่น มีป้ายบอกหรือมีการชี้แจงในการเยี่ยมชมสถานที่สำคัญและโบราณวัตถุต่างๆ เช่น การห้ามจุดเทียนในอุโบสถ ห้ามเดิน นั่ง หรือเยี่ยมชม ในสถานที่ที่จะมีผลกระทบหรือความเสียหายแก่โบราณวัตถุ โบราณสถาน มีการดำเนินการตามกฎหมายและระเบียบการอนุรักษ์ รวมทั้งมีการเสริมสร้างความรู้ในการอนุรักษ์แก่บุคคลภายในวัด เพื่อให้บุคลากรในวัดมีส่วนร่วมในการดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุ และสถาปัตยกรรมต่างๆ ให้คงอยู่อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการและความสอดคล้องกับวิถีของชุมชน

นอกจากนี้ ในดำเนินการเพื่อการอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน สถาปัตยกรรม และศิลปกรรมอื่นๆ ภายในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว วัดต่างๆ ได้มีการนำกองทุนที่มาจากกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัดมาเป็นปัจจัยในการดำเนินการ รวมทั้งมีการดำเนินการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ กรมศิลปากร กรุงเทพมหานคร เป็นต้น เพื่อให้เกิดการจัดการและการอนุรักษ์ที่

เหมาะสม ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ในระยะยาว แต่อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินการดังกล่าว ยังมีข้อจำกัดและความขัดแย้งใน แนวทางการอนุรักษ์อยู่บ้าง โดยปัญหาที่พบส่วนใหญ่ คือ ทางวัดต้องการที่จะมีการดำเนินการ ซ่อมแซมในส่วนที่ทรุดโทรม จึงแจ้งให้กับทางกรมศิลปากรให้รับทราบเพื่อให้การดำเนินการตาม ขั้นตอนของกฎหมาย แต่กรมศิลปากรไม่มีงบประมาณในการดำเนินการ ดังนั้น ทางวัดจึง ดำเนินการจัดหางบประมาณในการซ่อมแซม และบางครั้งก็ลงมือซ่อมแซมก่อนที่จะได้รับการ อนุญาตอย่างเป็นทางการทำให้เกิดปัญหาในข้อกฎหมายที่จะต้องมีการอนุรักษ์ตามแบบดั้งเดิม ของศิลปกรรมนั้นๆ ซึ่งบางส่วนมีผลให้เกิดความเสียหายต่อสภาพแวดล้อมศิลปกรรมดังกล่าว ซึ่งเป็นปัญหาในเรื่องของการจัดการในเชิงกฎหมาย ซึ่งจะได้วิเคราะห์ในตอนต่อไป

6) การใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยว จากการศึกษาพบว่า วัดส่วนใหญ่ มีการใช้ ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ด้านเศรษฐกิจ หรือการได้รับประโยชน์จากรายได้นั้น พบว่า วัดมีรายได้จากกิจกรรม การท่องเที่ยวในระดับสูง โดยเป็นรายได้จากการจำหน่ายบัตรเข้าชมสำหรับนักท่องเที่ยวชาว ต่างประเทศ และการทำบุญจากการไหว้พระของนักท่องเที่ยวชาวไทย ซึ่งจากการศึกษา พบว่า แต่ ละวัดได้ดำเนินการจัดเก็บรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน ดังนี้

- 1) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร เก็บค่าเข้าชมสำหรับนักท่องเที่ยว ชาวต่างชาติรายละ 50 บาท/คน
- 2) วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร เก็บค่าเข้าชมสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ รายละ 50 บาท/คน
- 3) วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร ไม่มีการเก็บรายได้จากการเข้าชมวัด
- 4) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร เก็บค่าเข้าชมสำหรับนักท่องเที่ยว ชาวต่างชาติรายละ 20 บาท/คน
- 5) วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร ไม่มีการเก็บรายได้จากการเข้าชมวัด
- 6) วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร ไม่มีการเก็บรายได้จากการเข้าชมวัด
- 7) วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร ไม่มีการเก็บรายได้จากการเข้าชมวัด
- 8) วัดไตรมิตรวิทยารามวรมหาวิหาร เก็บค่าเข้าชมสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติรายละ 20 บาท/คน (ยกเว้นช่วงมีการก่อสร้างมณฑปหลังใหม่ที่ยังไม่มีการเปิดให้เข้าชมหลวง พ่อกองคำ หรือ พระสุวรรณมहाปฎิมากร)

9) วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร เก็บค่าเข้าชมสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ รายละ 20 บาท/คน

ส่วนนักท่องเที่ยวชาวไทย แต่ละวัดไม่มีการเก็บค่าเข้าชมวัด โดยคนไทยจะทำบุญบริจาคตามกำลังศรัทธา ซึ่งประมาณการรายได้จากการท่องเที่ยวของวัด 9 วัด น่าจะมากกว่าหลายร้อยล้านบาท/ปี

ด้านจำนวนนักท่องเที่ยว พบว่า มีนักท่องเที่ยว/ผู้เยี่ยมชมวัดทั้งในฐานะนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศเป็นจำนวนมาก โดยมีข้อมูลในปี 2550 และจากการศึกษาภายใต้โครงการวิจัยในครั้งนี้ พบว่า มีจำนวนนักท่องเที่ยวของแต่ละวัด ดังนี้

1) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร มีนักท่องเที่ยวจำนวน 8,155,000 คน/ปี ซึ่งถือว่าได้รับความนิยมเที่ยวเป็นลำดับที่ 24 ของโลก

2) วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร เฉลี่ยวันละ 12,000-20,000 คน หรือประมาณปี 5,000,000 คน/ปี

3) วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร เฉลี่ยวันละ 3,000-5,000 คน หรือประมาณ 1,000,000 คน/ปี

4) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร เฉลี่ยวันละ 1,200-3,000 คน

5) วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร เฉลี่ยวันละ 1,000-2,500 คน หรือประมาณ 500,000-700,000 คน/ปี

6) วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร เฉลี่ยวันละ 500-1,500 คน

7) วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร เฉลี่ยวันละ 1,000-2,000 คน

8) วัดไตรมิตรวิทยารามวรมหาวิหาร เฉลี่ยวันละ 1,000-2,000 คน

9) วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร เฉลี่ยวันละ 500-1,500 คน

จากข้อมูลดังกล่าว จะเห็นได้ว่า มีผู้คนจำนวนมากเดินทางมาเที่ยววัด ไหว้พระ และทำกิจกรรมอื่นๆ ซึ่งถือว่า เป็นสิ่งที่วัดจะต้องดำเนินการเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวและการพัฒนาวัดในมิติต่างๆ

นอกจากรายได้ที่เป็นรูปธรรมจากการเที่ยวชมวัดแล้ว วัดหลายวัดยังมีการส่งเสริมการผลิตสินค้าที่ระลึกซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของวัด วัดถุ่มมงคล สินค้าชุมชน เพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว โดยมีการนำรายได้หรือผลประโยชน์อื่นจากการท่องเที่ยวมาพัฒนาวัดและการอนุรักษ์ศิลปกรรมภายในวัด

ด้านสังคมและวัฒนธรรม พบว่า วัดได้ใช้ประโยชน์ในฐานะที่วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย และการเรียนรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา โดยบางวัดจัดให้มีการสอนหลักธรรมทางพุทธศาสนาแก่นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ มีการจัดสอนสมาธิแก่ผู้สนใจและนักท่องเที่ยว มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมตามช่วงเวลาที่เหมาะสม

นอกจากนี้ วัดยังเป็นแหล่งเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมท้องถิ่น และด้านศิลปกรรมอื่นๆ ทั้งสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ซึ่งวัดได้ให้นักเรียน นักศึกษา ผู้สนใจทั่วไปได้เข้าศึกษาในวัดโดยมีพระวิทยากร พระฝ่ายเผยแผร์ของวัดทำหน้าที่ในการบรรยายถวายเป็นความรู้ ซึ่งนับว่าเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สำคัญอีกประการหนึ่ง

7) การกำหนดมาตรการในการเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวทางกายภาพ จากการศึกษาพบว่า วัดส่วนใหญ่ได้มีการกำหนดมาตรการในเยี่ยมชมสถานที่แหล่งท่องเที่ยวภายในวัด โดยคำนึงถึงการรักษาแหล่งท่องเที่ยว วัฒนธรรม ประเพณีที่ดั้งเดิมของไทย โดยมีการกำหนดเส้นทางในการท่องเที่ยวสถานที่สำคัญในวัดให้เหมาะสม เพื่อมิให้เป็นการสร้างผลกระทบต่อสิ่งก่อสร้างทางสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม มีการกำหนดเขตพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยวและการเยี่ยมชมภายในวัดเป็นการเฉพาะ โดยมีการระบุเขตพื้นที่หวงห้าม เช่น เขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส เป็นต้น เพื่อมิให้กระทบต่อความเสียหายทางสิ่งแวดล้อม

ส่วนการกำหนดระยะเวลาในการเข้าชมตามช่วงเวลาของวันและฤดูกาล พบว่า วัดส่วนใหญ่ได้มีการกำหนดระยะเวลาในการเข้าชมโดยปกติ ซึ่งจะเป็นเวลา 08.00 น.-17.00 น. ยกเว้นวัดโพธิ์ วัดอรุณ และวัดสุทัศน์ ที่มีการเปิดให้นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปเข้าเยี่ยมชมวัดในเวลากลางคืน เพื่อชมวัดงามของวัดในเวลากลางคืนและการร่วมสวดมนต์ตามประเพณีทางพุทธศาสนา

สำหรับการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวในการเข้าชมให้เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่และการบริการนั้น พบว่า วัดส่วนใหญ่ยังไม่ได้มีการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวในการเยี่ยมชมในแต่ละช่วงเวลา ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะวัดส่วนใหญ่ยังไม่มีปัญหาด้านความหนาแน่นของนักท่องเที่ยว จะมีเพียงวัดโพธิ์เท่านั้นที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก แต่เนื่องจากมีพื้นที่และแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดจำนวนมาก จึงเป็นการลดภาวะความหนาแน่นของนักท่องเที่ยว ดังนั้น เมื่อเปรียบเทียบช่วงเวลา สถานที่ กับจำนวนนักท่องเที่ยวแล้ว จึงถือว่า วัดยังมีขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวได้อีก

โดยจากการศึกษาในมิตติดังกล่าว เฉพาะในพระวิหารหลวงพุทธไสยาสน์ วัดโพธิ์ พบว่ามีปริมาณนักท่องเที่ยวหนาแน่นมากที่สุด แต่เนื่องจากทางวัดมีการกำหนดทางเดินแบบทางเดียว

จึงทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินวนรอบพระพุทธรูปไสยาสน์ได้ ซึ่งจากการคำนวณจำนวนจากปริมาณของพื้นที่ นักท่องเที่ยว และช่วงเวลาในการเข้าชม 30 นาที พบว่า นักท่องเที่ยวที่เหมาะสมในการเข้าชมพระวิหารน่าจะมีการกำหนดนักท่องเที่ยวเพียง 50 คน ในแต่ละรอบของการเข้าชม ซึ่งแนวคิดดังกล่าวอยู่ในระหว่างการหารือของวัดและกลุ่มมัคคุเทศก์ โดยมีแนวคิดว่า ถ้ามีการบรรยายก็น่าจะมีการกำหนดในลักษณะเช่นนั้น แต่ถ้าไม่มีก็ต้องเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ผู้เก็บบัตรเข้าชมที่จะกำหนดตามความเหมาะสม

ภาพที่ 4.2

ป้ายข้อมูลแสดงการกำหนดพื้นที่เพื่อรองรับการท่องเที่ยวของวัดโพธิ์

2.ขีดความสามารถในการรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรม (SCC)

1) ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว จากการศึกษาถึงขีดความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดทั้ง 9 วัด พบว่า วัดทั้ง 9 วัด มีความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวในฐานะที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วย โดยการสืบทอดภูมิปัญญาเพื่อให้วัดมีเอกลักษณ์นั้น วัดแต่ละวัดมีการจัดตั้งคณะกรรมการหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องในการจัดการดูแลสืบสานภูมิปัญญาและรักษาเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้มีการดำเนินกิจกรรมในด้านภูมิปัญญาของวัด เช่น การจัดงานประจำ งานสงกรานต์ เป็นต้น ที่สำคัญวัดมีการจัดตั้งกลุ่ม/ชมรมอนุรักษ์ภูมิปัญญาของวัด โดยความร่วมมือกับชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ชมรมภาษาไทยของวัดโพธิ์ ชมรมมัคคุเทศก์ ชมรมสมุนไพรของวัดโพธิ์ ชมรมพระเครื่อง-พุทธศิลป์ และองค์กรเพื่อเสนอจารึกวัดโพธิ์เพื่อเป็นมรดกความทรงจำแห่งสหประชาชาติ เป็นต้น กลุ่ม ชมรม และองค์กร

เหล่านี้มีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการสืบทอดภูมิปัญญาของไทยและพระพุทธศาสนาให้เป็นเอกลักษณ์ที่ของวัดแต่ละแห่ง

นอกจากการมีกลุ่ม ชมรม และองค์กรที่มาจากความร่วมมือของชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนแล้ว กลุ่มต่างๆ ยังมีการจัดกิจกรรมการสืบทอดภูมิปัญญาและการรักษาเอกลักษณ์ โดยความร่วมมือของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดงานวัดพระปฐมขัตติโนรส ซึ่งเป็นงานเกี่ยวกับภาษาไทย ของวัดโพธิ์ งานตานก๋วยสลาก ของวัดเบญจมบพิตร งานสวดแบบมอญในวันสงกรานต์ ของวัดชนะสงคราม เป็นต้น โดยวัดจะมีการนำเสนอภูมิปัญญา/เอกลักษณ์ในรูปแบบของกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชมวัฒนธรรมประเพณีของไทยที่สะท้อนมาจากภูมิปัญญา

ดังนั้น จึงอาจกล่าวโดยสรุปว่า วัดมีขีดความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด ซึ่งเป็นสิ่งที่ประจักษ์ว่า การที่วัฒนธรรม และประเพณีไทยสืบทอดมาถึงปัจจุบันก็ด้วยเพราะวัดได้มีการสืบสานและจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

2) การมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวหรือในกิจกรรมอื่นๆ ของวัดนับว่ามีความสำคัญต่อวัดและชุมชนเป็นการมาก การที่วัด ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อกันจะช่วยให้วัดและชุมชนมีความสามัคคีที่สามารถไปสู่การสร้างสรรคสิ่งต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ซึ่งโดยพื้นฐานของวัดทั้ง 9 วัดนั้น มาจากความศรัทธาของพระมหากษัตริย์และประชาชนที่ร่วมกันสร้างขึ้นมานั้น ดังนั้น วัดกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงมีการร่วมมือในการจัดกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน จากการศึกษาความร่วมมือของวัดกับชุมชนในมิติของการท่องเที่ยวพบ ว่า วัดได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการของวัด และชุมชนในการดูแลกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดเกือบทุกวัด และมีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐและเอกชนในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดและกิจกรรมอื่นที่เกี่ยวข้อง ตัวอย่างเช่น วัดไตรมิตร มีการสร้างมหามณฑปเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพุทธรูปทองคำ ก็พบว่า มีประชาชน และหน่วยงานของรัฐจำนวนมากให้การอุปถัมภ์ในเชิงของการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมีการจัดสร้างพิพิธภัณฑสถานของชุมชนเยาวราชบริเวณชั้นที่ 2 ของมหามณฑป ซึ่งแสดงว่า วัดและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว แต่อาจมีเพียงบางวัดที่ยังมีข้อขัดแย้งในการปรับปรุงสถานที่ต่างๆ ของวัด ระหว่างพระสงฆ์กับชุมชน

นอกจากนี้ วัดและชุมชนยังมีการดำเนินการร่วมกันในลักษณะของโครงการ/กิจกรรม/การจัดงานประจำปี เช่น งานลอยกระทงวัดอรุณ งานเทศกาลสงกรานต์กรุงเทพมหานคร งาน

ประจำปีวัดสระเกศ งานชิงเปรตวัดสุทัศน์ งานพระราชพิธีต่างๆ เป็นต้น ซึ่งเกิดขึ้นจากความร่วมมือของวัด ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักส่งเสริมการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร กรมศิลปากร และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นต้น แต่สิ่งที่วัดส่วนใหญ่ยังมิได้ดำเนินการ คือ การติดตามและประเมินผลการดำเนินการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของวัดในแต่ละรอบปี

3) **การจัดการความรู้และการเสริมสร้างจิตสำนึก** จากการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการความรู้และการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อแหล่งท่องเที่ยว พบว่า วัดส่วนใหญ่มีการจัดการความรู้ โดยมีการให้ข้อมูลความรู้ มีการจัดเส้นทางศึกษาแหล่งวัฒนธรรมและป้ายสื่อความหมายบนเส้นทาง เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว และมีการจัดป้ายสื่อความหมาย/ป้ายประกาศกิจกรรมการท่องเที่ยว หรือความรู้ในด้านอื่นๆ เช่น ประวัติศาสตร์ ธรรมะ หรือคติธรรมอื่นๆ เผยแพร่แก่นักท่องเที่ยว แต่เป็นลักษณะของการสื่อสารแบบทางเดียว (one way communication) จะมีเพียงการบรรยายธรรมะแก่ผู้สนใจเท่านั้นที่เป็นการสื่อสารเพื่อให้เกิดความรู้อย่างจริงจัง ดังเช่น กิจกรรมการสดมนต์แสดงพระธรรมเทศนาของวัดสุทัศน์ที่จัดให้มีกิจกรรมทุกวัน เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวและพุทธศาสนิกชนเข้ารับฟัง ไหว้พระ และเยี่ยมชมความงดงามของวัดในเวลากลางคืน ส่วนการประชุมหารือ/ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ บุคลากรภายในวัดเกี่ยวกับคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวและการอนุรักษ์นั้น วัดส่วนใหญ่มีกฎ ระเบียบข้อตกลงของวัด ที่จะให้พระเณรในวัดช่วยกันดูแล โดยมีการแบ่งคณะทำงานในฝ่ายต่างๆ ตามความเหมาะสม โดยในส่วนของนักท่องเที่ยวที่เป็นการนำเที่ยวภายในวัดนั้น ทางวัดจัดให้มีพระวิทยากร หรือพระมัคคุเทศก์คอยแนะนำนักท่องเที่ยวที่เดินทางมากเป็นหมู่คณะ เช่น นักเรียน นักศึกษา และยังมีห้ามพระเณรวัดอื่นๆ ที่มาแสดงตนเพื่อนำเที่ยวภายในวัด เพื่อป้องกันมิให้มีการอธิบายที่ผิดหรือการนำไปสู่ความเสียหายในด้านอื่นๆ

นอกจากนี้ วัดส่วนใหญ่ยังมีการกำหนดมาตรการและการจัดกิจกรรมที่ไม่ขัดกับจารีตประเพณี ศีลธรรมอันดีของชุมชนและของชาติ เพื่อให้พระเณร และนักท่องเที่ยวได้ปฏิบัติตาม เช่น การให้ถอดรองเท้าก่อนเข้าพระอุโบสถ หรือสถานที่สำคัญของวัด การจัดเจ้าหน้าที่เพื่อให้คำชี้แจงกรณีนักท่องเที่ยวประพฤติตนไม่เหมาะสม เป็นต้น

4) **การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย** จากการศึกษาพบว่า วัดทุกวัดได้มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย เพื่อสืบสานและส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย โดยมีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาตามวันสำคัญของพุทธศาสนาเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษา/เข้าร่วมพิธี เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วัดที่มีพระราชพิธีถวายผ้าพระกฐิน เป็น

ต้น นอกจากนี้ ยังมีการเผยแพร่หลักคำสอน ผ่านสื่อที่เหมาะสม เช่น ป้ายธรรมะ หนังสือ หรือสื่ออื่นๆ เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวผู้สนใจทางพระพุทธศาสนาได้เรียนรู้ และ มีการจัดทำแหล่งการเรียนรู้ โดยใช้สถานที่บริเวณรอบอุโบสถ ศาลา ในการอบรมเยาวชน มีการสอนสมาธิ/การแสดงพระธรรมเทศนาให้ผู้สนใจฟังตามที่วัดกำหนดในแต่ละช่วงเวลา มีเพียงบางวัดเท่านั้นที่มีการจัดหลักสูตรการเรียนรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และภูมิปัญญาไทย เช่น การนั่งสมาธิ การนวดไทย และเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมไทย ให้กับนักท่องเที่ยว เช่น วัดโพธิ์ เป็นต้น

5) การส่งเสริมความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว การส่งเสริมความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวนั้น นับว่า เป็นกิจกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด จากการศึกษาพบว่า วัดได้มีการส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่มีความหลากหลายโดยมีการจัดกิจกรรมให้ความรู้ในเชิงประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ของวัดและชุมชนให้นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชม มีการจัดพิพิธภัณฑ์ของวัดหรือจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในลักษณะพิเศษ เช่น งานแสดงศิลปวัฒนธรรม หรืองานแสดงกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น งานวันพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวกับความเป็นศูนย์กลางจักรวาลของวัดสุทัศน์ โดยความร่วมมือของมหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นต้น และมีการส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมพิธีกรรมหรือกิจกรรมอื่นๆ เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณีไทย โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวไทยนั้นมีโอกาสได้รับความรู้ทางพระพุทธศาสนาและเข้าร่วมกิจกรรมจากวัดต่างๆ มากกว่านักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ส่วนการจัดโครงการ/กิจกรรมที่มาจากความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยว ยังเกิดขึ้นน้อย ยกเว้นบางวัดที่มีการแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์กับนักท่องเที่ยวต่างชาติ เช่น วัดอรุณ มีการนำนักท่องเที่ยว ผู้เข้าร่วมประชุมในกิจกรรมของวัดเดินเที่ยวชมวัด เป็นต้น ซึ่งมีค่อนข้างน้อย

นอกจากนี้ วัดต่างๆ ยังมีการส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมพิธีกรรมหรือกิจกรรมอื่นๆ เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณีไทยตามกิจกรรมที่จัดขึ้น อย่างไรก็ตามถ้าพิจารณาในแง่ของการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในรอบปีของวัดต่างๆ จะพบว่า เกือบทุกเดือนวัดทั้ง 9 วัดจะมีการจัดกิจกรรม นิทรรศการเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ และชุมชน

6) การติดตามและประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว จากการศึกษาพบว่า วัดส่วนใหญ่ ไม่ได้มีการติดตามและประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว จะมีเพียงบางวัดเท่านั้นที่ได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูล/สถิติของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมวัด โดยพิจารณาจากจำนวนการจำหน่ายบัตรที่เข้าชมและการลงสมุดเยี่ยมเท่านั้น และมีเพียง

บางวัดที่มีการศึกษาสำรวจความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อสถานที่และกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด ส่วนการแต่งตั้งคณะกรรมการหรือแผนงานและการดำเนินการเพื่อประเมินความเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว รวมทั้งการนำผลการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวและฝ่ายต่างๆ มาปรับปรุงกิจกรรมการท่องเที่ยวและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการที่วัดและสถาบันการศึกษา และสถาบันวิจัยได้ดำเนินการร่วมกัน ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การติดตามและประเมินผลของวัดยังอยู่ในระดับต่ำ

7) การกำหนดมาตรการเชิงวัฒนธรรมเพื่อป้องกันผลกระทบต่อกิจวัตรของพระสงฆ์ และเอกลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา การกำหนดมาตรการเชิงวัฒนธรรมเพื่อป้องกันผลกระทบต่อกิจวัตรของพระสงฆ์และวัฒนธรรมอันดีงามของไทยนั้น เป็นมาตรการที่หลายฝ่าย โดยเฉพาะพระเถระผู้ใหญ่ต้องการให้มีการดำเนินการ เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งมาจากนักท่องเที่ยวที่ไม่เข้าใจในวัฒนธรรม ประเพณี รวมทั้งความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนา เมื่อเดินทางมาเยี่ยมชมวัด ก็ได้แสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับสถานที่ เช่น การกอดจูบ การนุ่งห่มกางเกงขาสั้น การไม่ถอดรองเท้า และการสูบบุหรี่ในที่ไม่ได้กำหนดไว้ เป็นต้น ดังนั้น ทางวัดจึงได้มีการกำหนดระยะเวลาเที่ยวชมภายในวัด เพื่อมิให้กระทบการทากิจวัตร/การสวดมนต์ของพระ-เถระ หรือการจัดกิจกรรมของทางวัด และมีการกำหนดมาตรการในเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยวที่เป็นสภาพสตรีที่เหมาะสม โดยให้นักท่องเที่ยวสตรีแต่งกายให้เหมาะสม มีการจัดเตรียมเสื้อผ้าที่เหมาะสมมาเปลี่ยนให้ เป็นต้น รวมทั้งมีการจัดเจ้าหน้าที่หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง มาดูแลเพื่อป้องกันมิให้นักท่องเที่ยวแสดงอาการที่ไม่เคารพต่อสถานที่สำคัญในวัด หรือทำลายโบราณวัตถุ โบราณสถานภายในวัด

ส่วนการกำหนดเขตพื้นที่เฉพาะสำหรับกิจกรรมของพระสงฆ์หรือมีการกำหนดเขตหวงห้ามนั้น วัดส่วนใหญ่มีการกำหนดเขตหวงห้ามในพระอุโบสถเป็นหลัก โดยมีการห้ามมิให้นักท่องเที่ยวขึ้นไปบนอาสน์สงฆ์ หรือการขึ้นไปในที่สูง การเหยียบสถานที่ต่างๆ เพื่อถ่ายรูป เป็นต้น โดยมีเจ้าหน้าที่คอยตรวจตราอยู่เป็นประจำ ซึ่งมาตรการในด้านดังกล่าว เพื่อให้วัดได้มีการป้องกันผลกระทบในเชิงวัฒนธรรมที่จะมีต่อกิจวัตรของพระสงฆ์และเอกลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดทั้ง 9 วัด ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า วัดมีขีดความสามารถในการรองรับทางสังคมและวัฒนธรรมซึ่งเป็นลักษณะของการบริหารจัดการค่อนข้างสูง โดยเป็นการดำเนินงานเพื่อให้วัด ชุมชนและหน่วยงานต่างๆ สามารถทำงานร่วมกัน แม้จะมีค่าใช้จ่ายเพื่อกิจกรรมการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว แต่ก็สามารถนำไปสู่การบริหารจัดการที่เหมาะสมได้ ส่วนการจัดการในเชิงกายภาพนั้น ก็ถือว่ามีศักยภาพในระดับที่เหมาะสม เนื่องจากพระเถระผู้ใหญ่มองว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรม

ภายในวัด มีใช้รากฐานในฐานะวัดทางพระพุทธศาสนาทั้งหมด แต่กิจกรรมการท่องเที่ยวก็มีส่วนสำคัญในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมต่างๆ ภายในวัด

อย่างไรก็ตาม ผลจากการสัมภาษณ์ในเชิงลึกกับพระเถระผู้ใหญ่ 9 วัดๆ ละ 3 รูป เพื่อทราบถึงทัศนคติต่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดและขีดความสามารถในการรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร พระเถระส่วนใหญ่มีความเห็นต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวใน 4 ประเด็นหลัก ได้แก่

1) ด้านการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว พระเถระส่วนใหญ่มองว่า วัดเป็นสถานที่สำคัญทางศาสนา การที่วัดมีสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ทางพระพุทธศาสนาก็เพราะพุทธศาสนิกชนร่วมใจสร้างขึ้นถวายเป็นพุทธบูชา ดังนั้น การที่จะให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวจะต้องคำนึงถึงศรัทธาของพุทธศาสนิกชนเป็นหลัก ส่วนที่มีผู้มาไหว้พระ ท่องเที่ยว ก็เป็นส่วนที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาได้ แต่ต้องไม่ทำลายศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ทำลายสถาปัตยกรรม วัฒนธรรมอันดีงามของวัดและชาวพุทธ ดังนั้น การดำเนินการของวัดจึงเป็นการดำเนินการตามวิถีพุทธที่ไม่เน้นรายได้ หรือการจัดกิจกรรมเพื่อความบันเทิงจนเกินไป รักษามรดกวัฒนธรรมให้คงไว้ อย่างไรก็ตาม พระเถระเห็นว่า เมื่อกิจกรรมดังกล่าวก็พร้อมสนับสนุนให้เกิดการจัดการที่เหมาะสม เพียงแต่ต้องยึดหลักการของชาวพุทธเป็นหลัก และมีข้อห้ามมิให้พระภิกษุสามเณรเข้าไปยุ่งมาก เพราะอาจเกิดความเสียหายต่อจริยาวัตรของพระเถระได้

2) ด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม และสภาพแวดล้อมภายในวัด พระเถระเห็นว่า การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมต่างๆ ภายในวัดนั้น ต้องขึ้นอยู่กับหลายฝ่าย โดยเฉพาะกรมศิลปากร ที่ใช้อำนาจทางกฎหมายเพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัตถุดังกล่าว ดังนั้น เมื่อจะทำการปรับปรุงก็ต้องขออนุญาตจากกรมในการปรับปรุง แต่บางครั้งขั้นตอนที่ยุ่งยากทำให้วัดปรับปรุงได้ช้า มีระเบียบมาก และไม่ค่อยได้รับงบประมาณในการปรับปรุง วัดต้องหางบประมาณเอง แต่พอจะอนุรักษ์หรือปรับปรุง ปรากฏว่าต้องให้กรมศิลปากรอนุญาต ซึ่งบางครั้งก็ทำให้สิ่งที่อยู่ภายในเสียหายไป เจนาในการปรับปรุงวัดมิได้มีเพื่อทำลาย แต่บางส่วนก็ต้องมีการปรับปรุง บูรณะให้เหมาะสม ซึ่งแนวทางที่ดี คือการปรึกษาหารือและร่วมจัดหาทุนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งต่างๆ ให้ดีร่วมกัน

3) ด้านชุมชน พระเถระเห็นว่า ชุมชนควรเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการเพื่อพัฒนาพื้นที่ร่วมกัน แต่จากการดำเนินการที่ผ่านมา ชุมชนหรือกลุ่มบุคคลบางกลุ่มเข้ามาเพื่อแสวงหาผลประโยชน์จากการขายของ การรับที่จอดรถ หรือผลประโยชน์จากงานวัด ทำให้ทางวัดไม่กล้าให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทั้งหมด เพราะมีผลประโยชน์ แต่บางครั้งก็เลี่ยงไม่ได้จึงมีการทำงานร่วมกันอยู่บ้าง ทางพยายามที่จะทำวัดให้ดูเป็นวัด เรียบร้อย แต่พอมีร้านค้าก็

สกปรก บางครั้งมีการตกลงกันอย่างดี แต่พอทำไปก็สกปรก หาผลประโยชน์ขึ้นมาอีก ดังนั้น ในกรณีนี้ จึงต้องพิจารณาอย่างรอบครอบ

จากข้อมูลดังกล่าว สามารถนำไปเป็นข้อสรุปเพื่อศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร ในมิติต่างๆ ได้ คือ

1) ด้านสังคม วัดและผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องคำนึงถึงสังคมชาวพุทธและชาวไทยที่ให้ความเคารพกับวัดและพระสงฆ์หรือแม่กระทั่งต่อสถานที่ ดังนั้น กิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องไม่สร้างความเสื่อมเสียให้กับวิถีของชาวพุทธ พระสงฆ์และวัฒนธรรมอันดีงามของชาวไทย

2) ด้านวัฒนธรรม อาจมีการพิจารณาถึงความเหมาะสมทางวัฒนธรรม โดยอาจดำเนินการเสริมสร้างความรู้ทางด้านพุทธศาสนาและและวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นแก่นักท่องเที่ยวโดยการเสนอข้อมูลความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยว

3) ด้านสิ่งแวดล้อมจะต้องคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมทางสถาปัตยกรรมและบริเวณวัด เป็นต้น โดยอาจมีการกำหนดขอบเขตในการเที่ยวชมและปริมาณนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมต่อการท่องเที่ยวในวัดตามช่วงเวลาที่เหมาะสมด้วย และจำเป็นต้องมีการมาตรการในการเยี่ยมชมของสุภาพสตรีและผู้ที่ไม่ให้ความเคารพต่อสถานที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอันดีงามของไทย

4) ด้านเศรษฐกิจ อาจมีการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการสร้างรายได้ให้กับวัดเพื่อนำรายได้นั้นมาปรับปรุงสภาพแวดล้อมและสถาปัตยกรรมให้มีความคงทนมากขึ้น โดยอาจนำรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวในวัดมาตั้งเป็นกองทุนเพื่อพัฒนากิจกรรมของวัดในด้านต่างๆ สืบต่อไป

4.1.3 ผลการศึกษาวิเคราะห์ระดับและลักษณะขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร

ผลการศึกษาวิเคราะห์ระดับขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานครในครั้งนี้ มุ่งเน้นการศึกษาวิเคราะห์ในเชิงประเมิณผล โดยใช้ปัจจัยชี้วัดการประเมินขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวที่กำหนดขึ้นเป็นเครื่องมือในการประเมิน ซึ่งแบบการประเมินดังกล่าวเป็นการจัดทำขึ้นจากการศึกษาในภาคสนามทั้ง 9 วัด และกรอบการประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยมีปัจจัยชี้วัด 2 ด้าน คือ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสังคม วัฒนธรรม โดยแต่ละด้านจะมีปัจจัยชี้วัดและมีเกณฑ์มาตรฐานในการประเมิน 4 ข้อ ที่แสดงถึงขั้นตอนและกระบวนการในการจัดการเพื่อรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

1. ปัจจัยชี้วัดขีดความสามารถในการรองรับด้านสิ่งแวดล้อม (ECC)

ปัจจัยชี้วัดขีดความสามารถในการรองรับด้านสิ่งแวดล้อม นี้ มีตัวชี้วัด 7 ข้อ และแต่ละข้อจะมีเกณฑ์การประเมินระดับความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวตัวชี้วัดละ 4 ข้อ เพื่อพิจารณาว่า วัดแต่ละวัด ได้ดำเนินการเพื่อให้วัดมีศักยภาพในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดที่เหมาะสมกับด้านสิ่งแวดล้อมหรือไม่ ดังนี้

ตารางที่ 4.5

ปัจจัยชี้วัดขีดความสามารถในการรองรับด้านสิ่งแวดล้อม (ECC)

ตัวชี้วัด	เกณฑ์มาตรฐานการประเมิน (รายข้อ)	หมายเหตุ
1.1 การให้บริการข้อมูลข่าวสาร / ศูนย์ข้อมูลข่าวสารของวัด	<ol style="list-style-type: none"> 1. การมีป้าย/ศูนย์ข้อมูล/สถานที่ให้ข้อมูลภายในวัด 2. การจัดเตรียมแผ่นพับให้กับนักท่องเที่ยว/ผู้สนใจ 3. การมีเจ้าหน้าที่/มัคคุเทศก์แนะนำการเที่ยวชม 4. มีระบบและช่องทางการเผยแพร่ข้อมูลของวัดในสื่อต่างๆ 	เพื่อส่งเสริมการบริการข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เข้ามาในวัด/นักท่องเที่ยว
1.2 การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์	<ol style="list-style-type: none"> 1. การจัดสภาพแวดล้อมภายในวัด เช่น การจัดสวนดอกไม้ 2. การกำหนดและจัดระเบียบร้านค้าที่ระลึกภายในวัด 3. การวางแผนผังสิ่งก่อสร้างที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรม/สถาปัตยกรรม 4. การวางแผนผังการเที่ยวชมในบริเวณวัดและการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียง 	เพื่อให้วัดมีการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ภายในวัดให้สวยงามเป็นสัดส่วน ไม่ทบต่อการทำลายมรดกทางวัฒนธรรม
1.3 การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก	<ol style="list-style-type: none"> 1. การจัดให้มีถังขยะ ห้องน้ำ เพียงพอแก่นักท่องเที่ยว 2. มีการจัดระบบเส้นทางเดินเที่ยวชมภายในวัด 3. มีร้านขายของที่ระลึกหรือสถานที่จำหน่ายดอกไม้รูปเทียนไหว้พระ บูชาวัตถุมงคลที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม 4. การจัดพื้นที่ภายในวัดให้เหมาะสมกับกิจกรรม เช่น สถานที่ไหว้พระ สถานที่ถ่ายรูป สถานที่นั่งสมาธิ 	เพื่อให้วัดมีการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว และการอำนวยความสะดวกต่อการทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

ตารางที่ 4.5 (ต่อ)

ตัวชี้วัด	เกณฑ์มาตรฐานการประเมิน (รายละเอียด)	หมายเหตุ
1.4 การจัดระบบการรักษาความปลอดภัย	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีเจ้าหน้าที่คอยตรวจตามสถานที่สำคัญบริเวณวัด 2. มีกฎระเบียบเพื่อการรักษาความปลอดภัย 3. มีระบบเตือนภัยและการรักษาความปลอดภัยแก่ชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว 4. มีการประสานความร่วมมือกับชุมชน เจ้าหน้าที่ตำรวจหรือหน่วยงานในที่เกี่ยวข้องในการรักษาความปลอดภัย 	เพื่อให้วัดมีระบบรักษาความปลอดภัยและการสร้างความมั่นใจและประทับใจให้กับนักท่องเที่ยว
1.5 การดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และสถาปัตยกรรม	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีคณะกรรมการวัดในการกำหนดมาตรการการอนุรักษ์ โบราณวัตถุ โบราณสถาน สถาปัตยกรรม และศิลปกรรมอื่นๆ 2. มีป้ายบอกหรือมีการชี้แจงในการเยี่ยมชมสถานที่สำคัญและโบราณวัตถุต่างๆ เช่น การห้ามจุดเทียนในอุโบสถ 3. มีการดำเนินการตามกฎหมายและระเบียบการอนุรักษ์ 4. มีการเสริมสร้างความรู้ในการอนุรักษ์แก่บุคคลภายในวัด 	เพื่อให้มีการดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุ และสถาปัตยกรรมต่างๆ ให้คงอยู่อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการและความสอดคล้องกับชุมชน
1.6 การใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยว	<ol style="list-style-type: none"> 1. การส่งเสริมการผลิตสินค้าที่ระลึกซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของวัดเพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว 2. การนำรายได้หรือผลประโยชน์อื่นจากการท่องเที่ยวมาพัฒนาวัด/อนุรักษ์ศิลปกรรมภายในวัด 3. การใช้กิจกรรมการท่องเที่ยวส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย 4. การใช้แหล่งท่องเที่ยวภายในวัดเป็นสถานที่เผยแพร่ธรรมะตามหลักพระพุทธศาสนา 	เพื่อให้วัดมีการใช้ประโยชน์จากการที่คนเข้ามาเยี่ยมชมวัดในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจชุมชนและการเผยแพร่พุทธศาสนาและวัฒนธรรม
1.7 การกำหนดมาตรการในการเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวทางกายภาพ	<ol style="list-style-type: none"> 1. การกำหนดเส้นทางในการท่องเที่ยวสถานที่สำคัญในวัด 2. การกำหนดเขตพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยวและการเยี่ยมชมภายในวัดเป็นการเฉพาะ 3. การกำหนดระยะเวลาในการเข้าชมตามช่วงเวลาของวันและฤดูกาล 4. จำนวนนักท่องเที่ยวในการเข้าชมให้เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่และการบริการ 	เพื่อให้วัดมีการกำหนดมาตรการที่เหมาะสมต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว และเพื่อลดผลกระทบต่อนักท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม

2. ปัจจัยชี้วัดขีดความสามารถในการรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรม (SCC)

ปัจจัยชี้วัดขีดความสามารถในการรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรม นี้ มีตัวชี้วัด 7 ข้อ และแต่ละข้อจะมีเกณฑ์การประเมินระดับความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวตัวชี้วัดละ 4 ข้อ เพื่อพิจารณาว่า วัดแต่ละวัด ได้ดำเนินการเพื่อให้วัดมีศักยภาพในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดที่เหมาะสมกับด้านสังคมและวัฒนธรรมของไทยและชาวพุทธหรือไม่ ดังนี้

ตารางที่ 4.6

ปัจจัยชี้วัดขีดความสามารถในการรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรม (SCC)

ตัวชี้วัด	เกณฑ์มาตรฐานการประเมิน (รายข้อ)	หมายเหตุ
2.1 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีการจัดตั้งคณะกรรมการหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องในการจัดการแลสืบสานภูมิปัญญาและรักษาเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว 2. มีการจัดตั้งกลุ่ม/ชมรมอนุรักษ์ภูมิปัญญาของวัด โดยความร่วมมือกับชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 3. มีการจัดกิจกรรมการสืบทอดภูมิปัญญาและการรักษาเอกลักษณ์ โดยความร่วมมือของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 4. มีการนำเสนอภูมิปัญญา/เอกลักษณ์ในรูปแบบของกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว 	เพื่อให้วัด ชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องได้มีการสืบสานภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ของวัด และสามารถนำเสนอกิจกรรมดังกล่าวแก่นักท่องเที่ยว
2.2 การมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีการแต่งตั้งคณะกรรมการของวัดและชุมชนในการดูแลกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดหรือที่เกี่ยวข้อง 2. มีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐและเอกชนในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดหรือที่เกี่ยวข้อง 3. มีการดำเนินการร่วมกันในลักษณะของโครงการ/กิจกรรม/การจัดงานประจำปี เป็นต้น 4. มีการติดตามและประเมินผลการดำเนินการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของวัดในแต่ละรอบปี 	เพื่อให้วัด ชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร/กิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัดให้เกิดความยั่งยืนและลดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชุมชน

ตารางที่ 4.6 (ต่อ)

ตัวชี้วัด	เกณฑ์มาตรฐานการประเมิน (รายละเอียด)	หมายเหตุ
2.3 การจัดการความรู้และการเสริมสร้างจิตสำนึก	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีการจัดเส้นทางศึกษาแหล่งวัฒนธรรมและป้ายสื่อความหมายบนเส้นทางเพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว 2. มีการจัดป้ายสื่อความหมาย/ป้ายประกาศกิจกรรมการท่องเที่ยวหรือความรู้ในด้านอื่นๆ เช่น ประวัติศาสตร์ ธรรมชาติ หรือคตินิยมอื่นๆ เผยแพร่แก่นักท่องเที่ยว 3. มีการประชุมหารือ/ฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ บุคลากรภายในวัด เกี่ยวกับคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ตามความเหมาะสม 4. มีการกำหนดมาตรการและการจัดกิจกรรมที่ไม่ขัดกับจารีตประเพณี ศีลธรรมอันดีของชุมชนและของชาติ 	เพื่อให้วัดมีการจัดการความรู้และการสร้างจิตสำนึกต่อบุคลากรและนักท่องเที่ยวและเพื่อให้วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม
2.4 การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาตามวันสำคัญของพระพุทธศาสนาเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษา/เข้าร่วมพิธี 2. มีการเผยแพร่หลักคำสอน ผ่านสื่อที่เหมาะสม เช่น ป้าย ธรรมชาติ หนังสือ หรือสื่ออื่นๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวผู้สนใจทางพระพุทธศาสนาได้เรียนรู้ 3. มีแหล่งการเรียนรู้ เช่น บริเวณโบสถ์ ศาลา หรือการสนทนาธรรม/การแสดงพระธรรมเทศนาให้ผู้สนใจฟังตามที่กำหนดในแต่ละช่วงเวลา 4. มีการจัดหลักสูตรการเรียนรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา และ ภูมิปัญญาไทย เช่น การนั่งสมาธิ การนวดไทย และเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมไทย เป็นต้น 	เพื่อให้วัดมีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ทางพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมไทยอันจะนำไปสู่การเสริมสร้างความรู้และความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว
2.5 การส่งเสริมความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	<ol style="list-style-type: none"> 1. มีการจัดกิจกรรมให้ความรู้ในเชิงประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ของวัดและชุมชนให้นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชม 2. มีการจัดพิพิธภัณฑ์ของวัดหรือจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวในลักษณะพิเศษ เช่น งานแสดงศิลปวัฒนธรรมหรืองานแสดงกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นต้น 3. มีการส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมพิธีกรรมหรือกิจกรรม 	เพื่อให้วัดได้มีการจัดกิจกรรม/โครงการที่หลากหลายเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวและการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับนักท่องเที่ยว

	<p>อื่นๆ เพื่อเสริมสร้างการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณีไทย</p> <p>4. มีการจัดโครงการ/กิจกรรมที่มาจากความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยว</p>	
2.6 การติดตามและประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	<p>1. มีการเก็บรวบรวมข้อมูล/สถิติของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมวัด</p> <p>2. มีการศึกษาสำรวจความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อสถานที่และกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด</p> <p>3. มีคณะกรรมการหรือแผนงานและการดำเนินการเพื่อประเมินความเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว</p> <p>4. มีการนำผลการสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูลความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวและฝ่ายต่างๆ มาปรับปรุงกิจกรรมการท่องเที่ยวและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น</p>	<p>เพื่อให้วัดมีการเก็บรวบรวมข้อมูลของนักท่องเที่ยวและนำผลจากการดำเนินการในมิติต่างๆ มาวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว</p>
2.7 การกำหนดมาตรการเชิงวัฒนธรรมเพื่อป้องกันผลกระทบต่อกิจวัตรของพระสงฆ์	<p>1. การกำหนดระยะเวลาเที่ยวชมภายในวัด เพื่อมิให้กระทบการทำกิจวัตร/การสวดมนต์ของพระ-เณร หรือการจัดกิจกรรมของทางวัด</p> <p>2. มีการกำหนดมาตรการในเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยวที่เป็นสภาพสตรีที่เหมาะสม</p> <p>3. การจัดเจ้าหน้าที่หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง มาดูแลเพื่อป้องกันมิให้นักท่องเที่ยวแสดงอาการที่ไม่เคารพต่อสถานที่สำคัญภายในวัด</p> <p>4. การกำหนดเขตพื้นที่เฉพาะสำหรับกิจกรรมของพระสงฆ์ หรือมีการกำหนดเขตหวงห้าม</p>	<p>เพื่อให้วัดได้มีการป้องกันผลกระทบในเชิงวัฒนธรรมที่จะมีต่อกิจวัตรของพระสงฆ์และเอกลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา</p>

ปัจจัยชี้วัดทั้ง 2 ด้านดังกล่าว เป็นเครื่องมือในการประเมินถึงระดับขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยในการศึกษาคั้งนี้เป็นการพิจารณาจาก **“ความพร้อมในการดำเนินการ”** ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมากกว่าการศึกษาขีดความสามารถในเชิงการท่องเที่ยวทั่วไป เนื่องจากวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีนัยของการจัดการในเชิงการท่องเที่ยวที่แตกต่างไปจากแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ เพราะมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ประเพณี และกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ดังนั้น จึงกำหนดเกณฑ์ในการประเมินขีดความสามารถใน 3 ระดับ ได้แก่

1) ระดับที่ 1 การมีขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวในระดับต่ำ หมายถึง การที่วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวนั้น “ยังไม่ได้ดำเนินการ” หรือมีการดำเนินการน้อย ตามระดับของปัจจัยชี้วัดการประเมินขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว (ยังไม่มีหรือเอกสาร/ข้อมูล และผลงานที่เกี่ยวข้องให้พิจารณาน้อยมาก) (ให้ 1 คะแนน)

2) ระดับที่ 2 การมีขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวในระดับปานกลาง หมายถึง การที่วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว “กำลังมีการดำเนินการ” เพื่อให้เป็นไปตามปัจจัยชี้วัดการประเมินขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว โดยมีการดำเนินการในบางส่วน (มีเอกสาร/ข้อมูล และผลงานบางส่วนที่สามารถพิจารณาประกอบได้) (ให้ 2 คะแนน)

3) ระดับที่ 3 การมีขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวในระดับสูง หมายถึง วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว “ได้มีการดำเนินการ” ตามปัจจัยชี้วัดการประเมินขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว (มีเอกสาร/ข้อมูล และผลงานที่ดำเนินการแล้วพิจารณาประกอบได้) (ให้ 3 คะแนน) (3 X 14 = 42 คะแนน)

ผลจากการประเมินระดับความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวทั้ง 9 วัด ที่พิจารณาตามปัจจัยชี้วัดการประเมินขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว สามารถวิเคราะห์ผลการศึกษาในเชิงประเมิน ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 4.7

ผลการศึกษาระดับความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวจำแนกตามวัด

ขีดความสามารถ รองรับการท่องเที่ยว	วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานคร 9 วัด (3 หมายถึง มีความพร้อม, 2 กำลังดำเนินการ, 1 มีความพร้อมน้อย)									
	(1. ECC)	วัดโพธิ์	วัดอรุณ	วัดเบญจม	วัดสระเกษ	วัดสุทัศน์	วัดไตรมิตร	วัดระฆัง	วัดกัลยาณมิตร	วัดชนะ
1. ขีดความสามารถในการรองรับด้านสิ่งแวดล้อม (ECC)										
1.1 การให้บริการข้อมูล ข่าวสารของวัด	3	3	3	2	2	2	2	2	2	
1.2 การปรับปรุงสภาพ ภูมิทัศน์	3	3	3	3	3	2	3	2	2	
1.3 การจัดการสิ่ง อำนวยความสะดวก	3	3	3	2	3	2	3	2	2	
1.4 การจัดระบบการ รักษาความปลอดภัย	3	3	3	2	2	2	2	2	2	

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

1. ขีดความสามารถในการรองรับด้านสิ่งแวดล้อม (ECC)									
(1. ECC)	วัดโพธิ์	วัดอรุณ	วัดเบญจม	วัดสระเกษ	วัดสุทัศน์	วัดไตรมิตร	วัดระฆัง	วัดกัลยาณมิตร	วัดชนะ
1.5 การดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และสถาปัตยกรรมในวัด	3	3	3	3	3	3	3	2	3
1.6 การใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด	3	3	3	3	3	3	3	2	3
1.7 การกำหนดมาตรการในการเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวเชิงกายภาพ	3	3	3	2	3	2	2	2	2
2. ขีดความสามารถในการรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรม (SCC)									
2.1 ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว	3	2	2	2	2	2	2	2	2
2.2 การมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว	3	3	3	3	2	3	2	2	3
2.3 การจัดการความรู้และการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อแหล่งท่องเที่ยว	2	2	2	2	2	2	2	2	2
2.4 การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย	3	3	3	3	3	3	3	3	3
2.5 การส่งเสริมความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว	3	3	2	2	2	2	2	2	2

ตารางที่ 4.7 (ต่อ)

ขีดความสามารถ รองรับการท่องเที่ยว	วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานคร 9 วัด (3 หมายถึง มีความพร้อม, 2 กำลังดำเนินการ, 1 มีความพร้อมน้อย)									
	(2. SCC)	วัดโพธิ์	วัดอรุณ	วัดเบญจม	วัดสระเกศ	วัดสุทัศน์	วัดไตรมิตร	วัดระฆัง	วัดกัลยาณมิตร	วัดชนะ
2.6 การติดตามและ ประเมินการเปลี่ยนแปลง อันเนื่องมาจากการ ท่องเที่ยว		2	2	2	2	2	2	2	2	2
2.7 การกำหนดมาตรการ เชิงวัฒนธรรมเพื่อป้องกัน ผลกระทบต่อกิจกรรมของ พระสงฆ์และเอกภิกษณ์ ทางพระพุทธศาสนา		3	3	3	3	3	3	3	3	3
รวม (คะแนนเต็ม 42)		40	39	38	34	35	33	34	30	33

จากตารางดังกล่าว จะเห็นได้ว่า วัดทั้ง 9 วัดมีระดับขีดความสามารถอยู่ในระดับที่ต่างกัน โดยวัดที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจจำนวนมากและใกล้เคียงกับแหล่งท่องเที่ยวหลักคือ วัดพระแก้ว อย่างเช่น วัดโพธิ์ จะมีคะแนนระดับขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว 40 คะแนน จากคะแนนเต็ม 42 คะแนน รองลงมาได้แก่ วัดอรุณ มีคะแนน 39 คะแนน และ วัดเบญจมบพิตร มีคะแนน 38 คะแนน ตามลำดับ ซึ่งวัดทั้ง 3 วัดดังกล่าว เป็นวัดที่มีสถาปัตยกรรมที่งดงามและมีศักยภาพหรือขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวในภาพรวมสูงกว่า วัดที่ไม่ได้อยู่ในเส้นทางทางการท่องเที่ยวหลัก อย่างวัดกัลยาณมิตร วัดไตรมิตร และวัดชนะสงคราม เป็นต้น แต่ถ้าพิจารณาในมิติของการบริหารจัดการภายในวัดอาจเป็นไปได้ที่วัดดังกล่าวมีกระบวนการจัดการเพื่อกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ ส่วนวัดที่มีคะแนนน้อยนั้นอาจเป็นเพราะว่า วัดยังมิได้มีการบริหารจัดการเพื่อกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยตรง หรือยังมิได้มีการนำเสนอจุดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจให้กับนักท่องเที่ยว และยังไม่มีการประชาสัมพันธ์ในเชิงรุกของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งๆ ที่วัดทั้ง 9 วัด ล้วนมีศักยภาพในเชิงการท่องเที่ยวสูง อย่างเช่น วัดสุทัศน์ ซึ่งมีความสวยงามและมีการวางแผนผังบริเวณที่เหมาะสมต่อการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก แต่อาจเป็นเพราะการสร้างจุดเด่นหรือเอกลักษณ์ของวัดและสื่อประชาสัมพันธ์ไม่เพียงพอต่อการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จะสร้างความสนใจแก่นักท่องเที่ยว ดังนั้น จึงเป็นข้อที่ควรพิจารณาในมิติดังกล่าว ซึ่งสะท้อนมาจากนักท่องเที่ยวและคณะผู้วิจัย

แต่ถ้าพิจารณาตามปัจจัยตัวชี้วัดขีดความสามารถในรายด้าน 14 ตัวชี้วัด จะพบว่า ตัวชี้วัดที่ 2.4 ด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย และตัวชี้วัดที่ 2.7 การกำหนดมาตรการเชิงวัฒนธรรมเพื่อป้องกันผลกระทบต่อกิจวัตรของพระสงฆ์และเอกลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา นั้น วัดต่างๆ สามารถดำเนินการได้เป็นอย่างดี โดยมีคะแนนเต็ม 27 คะแนน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า วัดมีขีดความสามารถในบางประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีไทยและพระพุทธศาสนา ส่วนขีดความสามารถในด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อม ก็พบว่า ยังมีการดำเนินการได้ในระดับปานกลางเท่านั้น

สรุปลักษณะขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร จากผลการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร และผลการศึกษาวิเคราะห์ระดับความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานครดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า ลักษณะขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมมีลักษณะที่เป็นการดำเนินการในเชิงบริหารจัดการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ การอนุรักษ์ในวัฒนธรรม ประเพณี โบราณวัตถุ โบราณสถาน การจัดการมรดกพุทธศิลปกรรม และการดำเนินการเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ทั้งในด้านการพัฒนาสังคม วัฒนธรรม การจัดการสิ่งแวดล้อม กิจกรรมการท่องเที่ยว ส่วนกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดนั้น มีลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาวัด ชุมชน การเรียนรู้ทางพุทธศาสนา และการพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจและสังคม ดังนี้

1) **ลักษณะขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครในด้านสังคม** มีลักษณะที่เป็นการดำเนินการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาและความสัมพันธ์ที่ดีกับสังคม โดยวัดมีระดับความสามารถในการที่จะสืบทอดภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย รวมทั้งมีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรต่างๆ ในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว วัดต่างๆ สามารถดำเนินการอนุรักษ์ สืบทอดวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และการส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับสังคมเยาวชน ผู้สนใจเรียนรู้ และนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี ซึ่งสะท้อนได้จากความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่ระบุว่า วัดมีความพร้อมในการรองรับทางด้านสังคมที่ให้ความรู้และความเข้าใจต่อวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

2) **ลักษณะขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครในด้านวัฒนธรรม** มีลักษณะ

ในเชิงสร้างสรรค์ที่นำไปสู่การเรียนรู้และการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา โดยวัดต่างๆ มีความสามารถในการที่จะสืบทอดภูมิปัญญาและรักษาเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว มีการจัดการความรู้และการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะการจัดการกิจกรรมในด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย รวมทั้งมีการกำหนดมาตรการเชิงวัฒนธรรมเพื่อป้องกันผลกระทบต่อกิจวัตรของพระสงฆ์ภายในวัดและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาตามที่กล่าวแล้ว

3) ลักษณะขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครในด้านสิ่งแวดล้อม มีลักษณะที่เป็นกระบวนการเพื่อให้เกิดการจัดการและความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว โดยวัดสามารถดำเนินการให้บริการข้อมูลข่าวสารของวัดที่เป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยว มีการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ ภายในแหล่งท่องเที่ยว มีการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก และการจัดระบบการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว มีการดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถานและสถาปัตยกรรมภายในวัด มีการใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาวัดและชุมชน รวมทั้งมีการกำหนดมาตรการในการเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวเชิงกายภาพภายในวัดเพื่อมิให้เกิดผลกระทบต่อโบราณวัตถุ โบราณสถาน หรือแหล่งท่องเที่ยวของวัด

4) กิจกรรมการท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่เอื้อต่อการพัฒนาวัด พบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัดกิจกรรมที่หลากหลายทั้งในด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ การเชื่อมโยงคน ชุมชน และกระบวนการรักษาวัฒนธรรม ประเพณีของวัดและพระพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ก่อให้เกิดสร้างสรรค์ผลงานด้านพุทธศิลป์กรรม รวมทั้งมีการสร้างสรรค์ปรับปรุงดูแลสถาปัตยกรรมและพุทธศิลป์กรรมภายในอยู่เสมอเพื่อตอบสนองความสนใจของนักท่องเที่ยวและการนำรายได้ผลประโยชน์ไปพัฒนาวัดทั้งในด้านการศึกษาของพระภิกษุสามเณร ชุมชน และการอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน เป็นต้น

5) กิจกรรมการท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน พบว่า กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวของวัดสามารถนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง โดยวัดจะกิจกรรมการท่องเที่ยวที่นำไปสู่การสร้างควมเข้าใจระหว่างวัดกับชุมชน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และการทำกิจกรรมร่วมกันทั้งในมิติของการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน นักเรียน การส่งเสริมธุรกิจชุมชน การพัฒนาระบบสาธารณูปการขั้นพื้นฐาน และการสร้างสรรค์กระบวนการทางสังคมที่ให้ผู้สนใจด้านสถาปัตยกรรม พุทธศิลป์ จิตรกรรม ประติมากรรม เป็นต้น มาเรียนรู้โดยใช้วัดและแหล่งท่องเที่ยวไปเพื่อการเรียนรู้และการขับเคลื่อนกิจกรรมในชุมชนจนกลายเป็นกลุ่ม เป็นชมรม ต่างๆ เช่น ชมรมภาษาไทยวัดโพธิ์ ชมรมนวดแผนไทย ชมรมถ่ายภาพ

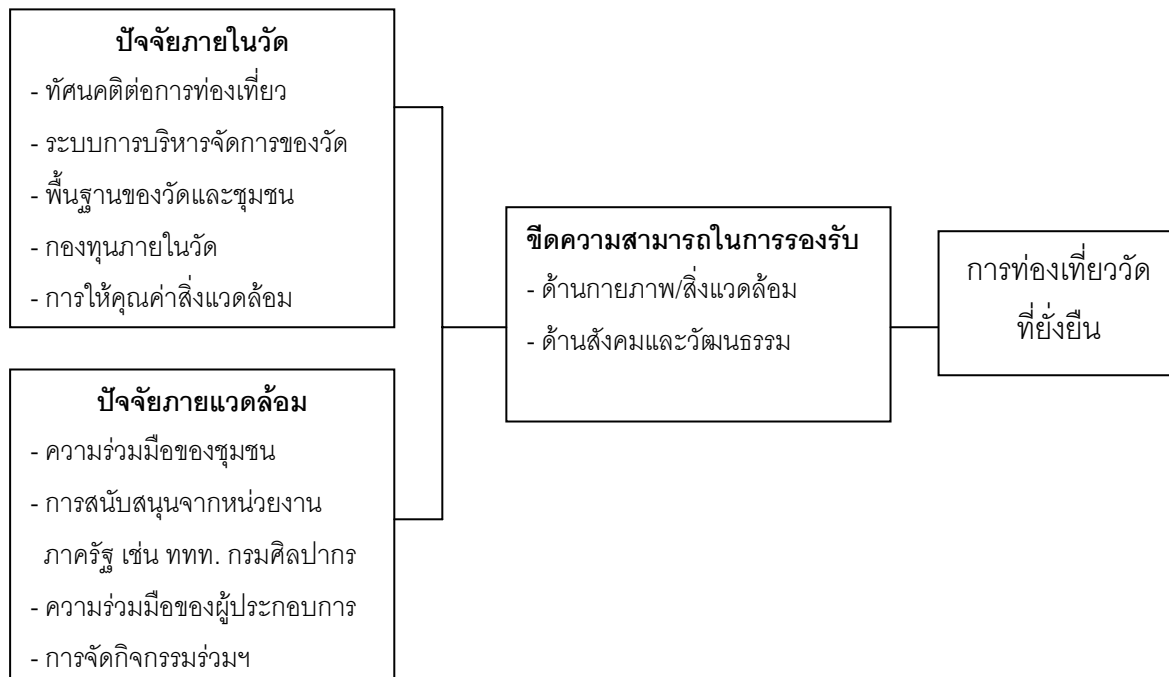
จิตรกรรม และชมรมผู้ประกอบการ ผู้เรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ การสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ เป็นต้น ซึ่งนำมาซึ่งความรู้ ความสัมพันธ์และการสร้างรายได้ของชุมชน

6) กิจกรรมการท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนรู้ทางพุทธศาสนา พบว่า ทุกวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้เสนอรูปแบบการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาที่หลากหลาย โดยผ่านกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมและจารีตประเพณีไปสู่ความเข้าใจในเชิงนามธรรม โดยเฉพาะการเรียนรู้ด้านคุณค่าของพุทธศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประเพณีของชาวพุทธ และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่นำไปสู่ความเข้าใจในวิถีแห่งชาวพุทธ เช่น วัดระฆังใช้ความที่มีสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) เป็นสื่อสัญลักษณ์ในการเข้าใจด้านความเชื่อ ความศรัทธาของผู้สนใจเข้ามาเดินชมเที่ยววัด ในขณะที่วัดอื่นๆ ก็ใช้พุทธศิลปกรรมและวัฒนธรรมประเพณีให้ประชาชนได้เข้าถึงหลักการทางพระพุทธศาสนา คือ ทาน ศีล สมาธิ และปัญญา ดังนั้น การเที่ยวชมวัดตามกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจึงมีคุณค่ามากกว่าการมองผ่านจากรูปธรรมภายนอก แต่เป็นการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจที่มาจากภายใน และเพื่อความเพลิดเพลินและคลายความทุกข์ของผู้เที่ยวชม

7) กิจกรรมการท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่เอื้อต่อการพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจและสังคม พบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นภายในวัด ถึงแม้ว่ามีใช้กระบวนการทางธุรกิจและการพัฒนาสังคมโดยตรง แต่ผลที่เกิดขึ้นจากที่มีผู้คนจำนวนมากไปเที่ยวชมความงดงามของวัดและวิถีของชาวพุทธ สิ่งเหล่านั้น ก็สามารถนำไปสู่การพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจและสังคมได้ โดยเฉพาะ รายได้และการเรียนรู้ทางสังคมของผู้ประกอบการและชุมชน การที่นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะชาวต่างชาติจำนวนมากที่สนใจศึกษาและท่องเที่ยวโดยตรงนั้น ก็นำไปสู่การจ้างงานในระบบเศรษฐกิจของประเทศและธุรกิจท่องเที่ยว เช่น การขนส่ง การขายสินค้าและบริการ ดังนั้น กิจกรรมต่างๆ ที่แต่ละวัดจัดขึ้น เช่น ประเพณีลอยกระทง วัดสำคัญทางศาสนา เป็นต้น ล้วนก่อให้เกิดการหมุนเวียนของรายได้ และการเรียนรู้ทางสังคม

ดังนั้น การพัฒนาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดต่างๆ จะสามารถนำไปสู่ผลในเชิงอรรถประโยชน์อย่างคุ้มค่า เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการเรียนรู้ การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งวัดต่างๆ สามารถดำเนินการได้ในหลายรูปแบบ โดยอาศัยปัจจัยทั้งที่มาจากภายในวัด ได้แก่ ความสามารถในการบริหารจัดการ การจัดกิจกรรมในเชิงการท่องเที่ยวที่เหมาะสม และปัจจัยภายนอก ได้แก่ ความร่วมมือของฝ่ายต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อนำไปสู่การจัดการแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีคุณค่าทั้งนี้ เพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดอย่างยั่งยืน ดังแผนภาพ ต่อไปนี้

แผนภาพที่ 4.1
การเชื่อมโยงขีดความสามารถการรองรับทางการท่องเที่ยว
กับระบบการบริหารจัดการภายในวัด

จากแผนภาพดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งด้านกายภาพ ด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้น มีความสัมพันธ์กับปัจจัยภายในวัด ได้แก่ ทักษะคิดต่อการท่องเที่ยวของผู้บริหารวัด ระบบการบริหารจัดการของวัด พื้นฐานของวัดและชุมชนที่เห็นความสำคัญของการท่องเที่ยว กองทุนหรือปัจจัยด้านการเงินภายในวัด การให้คุณค่าของสิ่งแวดล้อม และปัจจัยภายนอกวัด เช่น ความร่วมมือของชุมชน การสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น ททท. กรมศิลปากร ความร่วมมือของผู้ประกอบการ การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวกับฝ่ายต่างๆ เป็นต้น

4.2 ผลการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร

ผลการศึกษาในส่วนนี้ เป็นการศึกษาเพื่อตอบคำถามที่ว่ากิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดมีลักษณะอย่างไร ทั้งในมิติของการให้ความรู้ การใช้ประโยชน์และการสร้างสรรค์ในเชิงวัฒนธรรมและคุณค่าของการเรียนรู้ในสังคม ซึ่งเป็นการศึกษาถึงลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและศิลปวัฒนธรรมภายในแหล่งท่องเที่ยวที่วัดได้มีการจัดการเพื่อให้ความรู้และการเที่ยวชมทั้งในสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น ความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และที่เป็นนามธรรม เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในสิ่งที่เป็นภูมิปัญญาหรือคตินิยมทางพุทธศาสนาที่แฝงอยู่ภายในแหล่งท่องเที่ยว โดยในการศึกษาครั้งนี้ มุ่งเน้นการศึกษาในมิติของการให้ความรู้ การใช้ประโยชน์ การสร้างสรรค์ในเชิงวัฒนธรรม การให้คุณค่าของการเรียนรู้ และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของฝ่ายต่างๆ ทั้ง วัด ชุมชน นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นลักษณะของขั้นตอนและกระบวนการในการจัดการภายในที่นำไปสู่การเรียนรู้เกี่ยวกับคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวในวัดนั้นๆ ดังนี้

4.2.1 การศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

ผลการศึกษาถึงลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมนี้ มุ่งเน้นการศึกษาถึงกระบวนการจัดการของวัดที่ได้นำเสนอเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในสิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือสิ่งที่เป็นศิลปกรรมทางพุทธศาสนา เช่น สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ และในสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวคิดทางพุทธธรรม และการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในสิ่งที่เป็นคตินิยม ความเชื่อของท้องถิ่นและพระพุทธรูปที่แฝงอยู่ภายในแหล่งท่องเที่ยววันั้น โดยเหตุที่วัดเป็นศาสนสถานประกอบไปด้วยพุทธศิลปกรรม ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของวัด และเป็นสถานที่รวมจิตใจในเชิงนามธรรมที่ให้ความรู้ ภูมิปัญญา อันเป็นบ่อเกิดของวัฒนธรรมประเพณีไทย ดังนั้น การที่วัดได้มีการสื่อความหมายเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และแนวปฏิบัติที่เหมาะสมแก่ประชาชน หรือแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมก็น่าจะเป็นสิ่งที่ช่วยเสริมสร้างความรู้เข้าใจอันดีที่นำไปสู่การเรียนรู้ของสังคมและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

ผลจากการศึกษา พบว่า วัดทั้ง 9 วัด ได้ให้ความสำคัญกับลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมในเชิงรูปธรรมและคุณค่าของศิลปกรรมที่มีอยู่ภายในวัด ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยมีการนำความรู้ในด้านต่างๆ

ดังกล่าว และความรู้ทางพระพุทธศาสนา มาเผยแพร่และนำเสนอแก่ผู้ที่สนใจหรือนักท่องเที่ยว โดยวัดและพระสงฆ์เห็นว่า การดำเนินการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดนั้น จะต้องมีการดำเนินการที่เหมาะสม มิใช่การจัดการตามความต้องการของวัด ของชุมชน หรือของกลุ่มคน กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือเพียงดำเนินการเพื่อกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเป็นการเฉพาะ ซึ่งจากการศึกษา พบว่า วัดส่วนใหญ่มีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้

1. **การให้ความสำคัญกับความรู้และการเรียนรู้** วัดและพระสงฆ์ส่วนใหญ่เห็นว่าการดำเนินการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดนั้น สิ่งแรกที่มีการดำเนินการ คือ การให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และการให้ความรู้ในด้านต่างๆ ทั้งด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรมที่มีอยู่ภายในวัดแก่ผู้คนที่มาเยี่ยมชม โดยวัดดำเนินการในลักษณะของการจัดทำเอกสารเผยแพร่ การจัดให้มีศูนย์บริการข้อมูล (มีไม่ครบทุกวัด) การส่งเสริมให้พระภิกษุและเจ้าหน้าที่เป็นผู้นำชม เพื่อให้ความรู้เบื้องต้นแก่ผู้ที่สนใจ อันจะนำไปสู่การเรียนรู้และสร้างความเข้าใจกับสิ่งนั้นๆ ส่วนการส่งเสริมคุณค่าทางนามธรรมนั้น วัดส่วนใหญ่ดำเนินการในลักษณะของการจัดกิจกรรมตามวิถีของชาวพุทธและประเพณีที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดกิจกรรมไหว้พระ ทำบุญ ใสบาตร การจัดวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และงานเทศกาลของไทย เป็นต้น เพื่อให้ผู้คนได้ร่วมกิจกรรมอันเป็นการเรียนรู้ที่มาจากภายใน ซึ่งการให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ของวัดทั้ง 9 วัดนี้ วัดส่วนใหญ่ดำเนินการในลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไป บางวัดยังไม่มีความพร้อม แต่บางวัดมีศักยภาพในการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวเป็นอย่างดี

2. **การสื่อสารเพื่อเสริมสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรม** นอกจากการให้ความรู้ในเบื้องต้นแล้ว วัดส่วนใหญ่มีการนำเสนอ “**เรื่องเล่าที่มีคุณค่า**” หรือประวัติศาสตร์ของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมทั้งในด้านสิ่งก่อสร้าง สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม เช่น การบอกเล่าถึงความเป็นมาของการก่อสร้างพระปรางค์วัดอรุณว่ามีความเป็นมาอย่างไร ลักษณะของศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระปรางค์ และแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังของการก่อสร้างพระปรางค์ที่มีความสัมพันธ์กับสถาบันพระมหากษัตริย์ ชุมชน และพระพุทธศาสนา เป็นต้น เพื่อให้สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของวัดนั้นๆ กลายเป็น “**สิ่งที่น่าเรียนรู้**” และ “**สิ่งที่มีคุณค่า**” ส่วนการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างคุณค่าในเชิงนามธรรมนั้น วัดได้มีการสื่อสารในลักษณะของเรื่องเล่าที่นำเสนอผ่านกระบวนการศึกษา การฝึกอบรมแก่ผู้สนใจเฉพาะกลุ่ม เช่น การจัดงานประเพณีไทย งานวัดสำคัญของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัดหรือสถานที่ทางประวัติศาสตร์นั้นๆ เช่น งานสมโภชวันพระราชสมภพของพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องของการเสริมสร้างคุณค่าทางด้านจิตใจและความรู้ในมิติที่

หลากหลาย ซึ่งจะมีความสัมพันธ์กับสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และประวัติศาสตร์
นั้นๆ รวมทั้งประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนาด้วย

3. การสืบสานกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของศิลปกรรมและวัฒนธรรม เหตุผลที่วัด
ทั้ง 9 วัดดำรงอยู่ได้ในสถานะของพระอารามหลวงที่มีความสำคัญต่อชุมชนและสังคมใน
ระดับชาติ ส่วนหนึ่งก็มาจากการสืบสานกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของศิลปกรรมและวัฒนธรรมที่มี
อยู่ภายในวัด โดยวัดส่วนใหญ่ได้ดำเนินการสืบสาน อนุรักษ์ และการปกป้องคุ้มครองในมาตรการ
ที่เหมาะสมทั้งในด้านการกำหนดมาตรการเพื่อการรักษาสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม
หรือความงามของศิลปกรรม และการดำเนินการตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยวัดดำเนินการใน
ลักษณะที่เป็นขั้นตอน จากการศึกษาพบว่า วัดต่างๆ ได้มีการดำเนินการเพื่อสืบสานเอกลักษณ์
ของศิลปกรรมและวัฒนธรรมในมิติต่างๆ ดังนี้

1) การยึดมั่นในหลักการของการดูแลรักษาศิลปกรรมหรือมรดกทางด้านสถาปัตยกรรม
ประติมากรรม จิตรกรรม และสภาพแวดล้อม คือ การรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมของสถานที่นั้น ๆ
ไว้ให้ได้ และในขณะเดียวกันก็สามารถสนองตอบความต้องการทางด้านวัฒนธรรมและกิจกรรม
การท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ

2) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน กลุ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวในการดูแลรักษาและ
กำหนดแนวทางการจัดการสถานที่ทางวัฒนธรรมของตนเองด้วย โดยมีกระบวนการและ
หลักเกณฑ์ในการจัดการเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับวัดและแหล่งทางวัฒนธรรม เช่น เจ้าอาวาส
เจ้าหน้าที่ภาครัฐ นักอนุรักษ์ และคนในชุมชนสามารถบรรลุข้อตกลงในการดำเนินการที่
เหมาะสมในการรักษาคุณค่าทางด้านวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวและสามารถตอบสนองความ
ต้องการที่หลากหลายได้

3) การจัดให้มีแผนงานอนุรักษ์และแผนการจัดการเป็นเครื่องมือในการดูแลรักษาพื้นที่
ต่างๆ ภายในวัด และสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยวัดส่วนใหญ่มีแผนงานในการจัดการ
ทั้งโดยมติของคณะสงฆ์และความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมศิลปากร โดยแผนงาน
ที่มีอยู่นั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการบูรณปฏิสังขรณ์วัด ศาสนสถาน สถาปัตยกรรม จิตรกรรม เป็นต้น
และการส่งเสริมกิจกรรมทางวัฒนธรรมตามวัฒนธรรมประเพณีของชาวพุทธ เช่น งานทอดพระ
กฐิน งานเทศกาลลอยกระทง เป็นต้น ซึ่งมีขั้นตอนของการทำางย่อยๆ เช่น การทำความเข้าใจ
พื้นที่อนุรักษ์ การเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งที่เป็นเอกสารและข้อมูลทางกายภาพ การประเมินคุณค่า
และความสำคัญของศิลปกรรมและพื้นที่ดำเนินการ การจัดหาทุน การกำหนดวัตถุประสงค์ของ
การจัดการและการอนุรักษ์

4) การดำเนินการเพื่อสืบสานตามแผนงานที่กำหนดไว้ ซึ่งจากการศึกษาจะพบว่า วัดส่วนใหญ่ ได้ดำเนินการในลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งสะท้อนมาจากแนวคิดหลักของการรักษาคุณค่าความสำคัญของมรดกทางด้านศิลปกรรมและวัฒนธรรมให้คงอยู่ ซึ่งสามารถแบ่งคุณค่าออกเป็น 2 แนวทาง ได้แก่ การสืบสานคุณค่าทางด้านกายภาพที่สามารถจับต้องมองเห็นได้ และการสืบสานคุณค่าทางด้านจิตใจที่บุคคลสามารถรับรู้ได้ในความรู้สึกที่สะท้อนมาจากความงดงามตามหลักสุนทรียศาสตร์

4. การสร้างสรรค์ในเชิงวัฒนธรรม วัดส่วนใหญ่มักจะนำเสนอประวัติความเป็นมาและความงดงามของศิลปกรรมในมิติต่างๆ โดยเฉพาะความงดงามในมิติ **“พุทธศิลป์”** ของพระประธานในพระอุโบสถว่ามี **“คุณค่าพุทธศิลป์อันเป็นเอกลักษณ์”** ที่แสดงถึงภูมิปัญญาในการสร้างสรรค์งานประติมากรรม ประวัติศาสตร์ของการสร้างสรรค์ และความงดงามในหลักของสุนทรียศาสตร์ เป็นที่สังเกตได้ว่า กิจกรรมที่หน่วยงานภาครัฐ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักส่งเสริมการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร และหน่วยงานอื่นๆ มักจะนำเสนอกิจกรรมเพื่อไปไหว้พระทั้ง 9 วัด และนำเสนอความงดงามของพระประธานในอุโบสถเป็นสื่อสัญลักษณ์ที่แสดงถึงสิ่งที่ควรสักการบูชาและควรค่าแก่การเยี่ยมชม มีเพียงไม่กี่วัดที่ได้เผยแพร่คุณค่าของประวัติความเป็นมาและความงดงามในมิติของสุนทรียศาสตร์แก่ประชาชน ที่ให้คุณค่าที่ลึกซึ้งมากกว่าการมองด้วยสายตา ส่วนใหญ่มักจะนำเสนอในมิติของความศักดิ์สิทธิ์ที่อิงศรัทธาของพุทธศาสนิกชนและความความมหัศจรรย์ในการสร้างสรรค์ว่าสร้างด้วยทองคำจำนวนมากมาย แต่สิ่งที่บางวัดนำเสนอคือ การให้พระพุทธรูปเป็นสื่อเพื่อการเข้าถึงความงดงามภายนอกของพระพุทธรูปที่มาจากความคิดสร้างสรรค์และฝีมือของสกุลช่างที่สูงส่งของชนชาติและความงดงามภายในที่เกิดจากพระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระกรุณาคุณในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ซึ่งจะเป็นความรู้ความเข้าใจที่มีต่อนักท่องเที่ยวในระยะยาว

ลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมที่เป็นการสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดความรู้ในเชิงพุทธศิลป์และการนำพุทธศิลป์เป็นสื่อความหมายเพื่อเข้าถึงพุทธธรรมนั้น นับว่าเป็นการสร้างสรรค์ในมิติของการท่องเที่ยว ซึ่งนักท่องเที่ยวจำนวนไม่น้อยที่ให้ความสนใจและเข้าไปถึงการปฏิบัติตนตามหลักการทางพระพุทธศาสนา มีการปฏิบัติสมาธิ และการทำกิจกรรมอื่นอันจะเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวในระยะยาว ซึ่งจากการสำรวจนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่เดินมาเที่ยววัดต่างๆ แล้วก็พบว่า มีถึงร้อยละ 47.8 ที่เดินทางท่องเที่ยวมากกว่า 2 ครั้ง

สำหรับ **“คุณค่าพุทธศิลป์อันเป็นเอกลักษณ์”** ของวัดต่างๆ ที่มีทั้งสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และศิลปกรรมอื่นๆ นั้น ถือว่าเป็นสถานที่ที่เป็นต้นกำเนิดของความ

ศรัทธาของชาวพุทธ เป็นความอัศจรรย์ใจ ที่ทำให้ผู้มาเยี่ยมชมมีความอยากรู้ต่อไปถึงเรื่องราวของผู้คนและวัฒนธรรมที่เป็นบ่อเกิดของสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมนั้น ๆ นอกจากนี้ วัดยังมีคุณค่าทางด้านความงามตามหลักสุนทรียศาสตร์ เป็นหลักฐานทางด้านโบราณคดี มีคุณค่าทางด้านเศรษฐกิจ สังคมหรือแม้กระทั่งคุณค่าทางด้านการเมือง การปกครอง ทางประเพณี ความเชื่อ ศาสนา และเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งสรุปได้ว่า วัดและโบราณสถานที่เกี่ยวข้องเปรียบเสมือนตัวแทนของวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ และเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงความต่อเนื่องระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของชนชาติ ดังนั้น วัดต่างๆ จึงมีคุณค่าในมิติที่หลากหลาย ซึ่งสามารถระบุเป็นด้านต่างๆ ดังนี้

1) คุณค่าทางด้านจิตใจ วัดในสังคมไทยนั้นอยู่สถานที่ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของจิตวิญญาณ ความเชื่อ และวัฒนธรรมของชนชาติ ซึ่งเป็นคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึกของผู้คนในสังคมที่มีต่อวัดและแหล่งท่องเที่ยว โดยสิ่งบ่งบอกคุณค่าในด้านนี้ ได้แก่ ความรู้สึกถึงความมั่งคั่งในด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม พระพุทธรูป ประวัติความเป็นมาของวัด ความต่อเนื่องของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ความทรงจำที่เกี่ยวข้องกับความผูกพันของผู้คนในสังคมที่มีวัด ความเป็นเอกลักษณ์ของวัดที่มีที่มาจากแนวคิด ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา รวมไปถึงการเข้าใจในสังคัมตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นต้น ซึ่งเป็นที่สิ่งนักท่องเที่ยวได้รับหลังจากการเยี่ยมชมวัด ดังนั้น วัด ควรมีการนำเสนอเพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ เกิดความซาบซึ้งถึงคุณค่าทางด้านจิตใจ เพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์ และการประพัตติตนตามคุณค่าที่สะท้อนออกจากแหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้น

2) คุณค่าทางศิลปกรรม วัด และโบราณวัตถุ โบราณสถานที่อยู่ภายในวัดนั้นเป็นสิ่งที่มีความค่าทางศิลปะ วัดแต่อดีตมีการออกแบบและสร้างสรรค์โดยใช้ความรู้ จินตนาการและความลึกซึ้งของอารมณ์ มีการเอาใจใส่ตั้งแต่เรื่องใหญ่ๆ จนถึงเรื่องเล็กๆ น้อยๆ เช่น การออกแบบรายละเอียดต่างๆ และสร้างขึ้นด้วยวัสดุที่มีคุณภาพ เช่น พระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรที่มีการนำหินอ่อนชั้นดีที่สุดจากประเทศอิตาลีมาก่อสร้าง โดยมีการตกแต่งประดับภายในและภายนอกด้วยฝีมือช่างที่ประณีตงดงาม สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ไม่สามารถที่จะสร้างทดแทนหรือหาได้ใหม่ ดังนั้น วัดจะต้องดำเนินการเพื่อรักษาคุณค่าทางด้านศิลปกรรมไว้ เพื่อให้เป็นอนุสรณ์แห่งความทรงจำและการยกย่องผู้สร้างสรรค์ผลงานในระดับชาติ

3) คุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรม วัด และโบราณวัตถุ โบราณสถานที่มีความค่าด้านสถาปัตยกรรมนั้น อาจมองในมิติของออกแบบโดยสถาปนิกหรือนักออกแบบที่มีชื่อเสียง เป็นอาคารตัวออกที่แสดงออกถึงการพัฒนารูปแบบอย่างสูงสุดของรูปแบบสถาปัตยกรรมในยุคหนึ่งๆ หรืออาจ

เป็นผลงานออกแบบชิ้นแรกๆ เป็นผลงานชิ้นสุดท้ายของสถาปนิกที่มีชื่อ เช่น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ทรงออกแบบและหล่อพระประธานวัดอรุณราชวรารามด้วยพระองค์ เป็นต้น ดังนั้น อุโบสถ เจดีย์ หรือสิ่งก่อสร้างอื่นๆ จึงเป็นอาคารที่มีคุณค่าทางด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม ถึงแม้ว่าบางอาคารอาจเป็นเพียงอาคารที่เรียบง่าย เช่น หอระฆังวัดเบญจมบพิตร แต่เป็นอาคารที่แสดงออกถึงภูมิปัญญาที่สร้างขึ้นด้วยฝีมือช่างที่ประณีตงดงาม สื่อถึงความคิดสร้างสรรค์และความหมายที่สืบทอดมาหลายชั่วอายุคนภายในท้องถิ่นนั้นๆ ดังนั้น วัดควรมีการดูแลรักษาสถาปัตยกรรมภายในวัดอย่างต่อเนื่อง โดยไม่ละเลยที่จะดูแลสถาปัตยกรรมที่เป็นอาคารหลังเล็ก แต่สร้างขึ้นด้วยภูมิปัญญาที่ยิ่งใหญ่ด้วย

4) คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ วัดและโบราณวัตถุ โบราณสถานภายในวัดนั้น มีคุณค่าเนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะทั้ง 9 วัดนั้น มีความสำคัญกับสถาบันพระมหากษัตริย์ มีกิจกรรมประเพณีที่พระมหากษัตริย์ทรงพระราชดำเนินด้วยพระองค์เอง เช่น พระราชพิธีถวายผ้าพระกฐินทางชลมารค เป็นต้น และมีศิลปกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นด้วยช่างฝีมือในยุคสมัยต่างๆ ทั้งหมดเป็นคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์ ดังนั้น วัดจึงเป็นสถานที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันหรือกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ได้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งวัดและนักท่องเที่ยวพึงให้ความสนใจและเสริมสร้างจิตสำนึกอย่างต่อเนื่อง

5) คุณค่าด้านการใช้สอยประโยชน์ วัดนั้นถึงแม้ว่าจะเป็นศาสนสถานซึ่งเป็นที่พักอาศัยของพระสงฆ์และเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่วัดยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้น เมื่อมองในมิติของการใช้สอยประโยชน์แล้ว วัดถือว่าเป็นมรดกของแผ่นดินที่ให้การศึกษแก่ผู้คนและนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ดังนั้น การใช้สอยประโยชน์จะต้องตอบสนองความต้องการของพระสงฆ์ที่อยู่ภายในวัดและตอบสนองในเชิงเศรษฐกิจในฐานะของแหล่งท่องเที่ยวที่จะช่วยให้คนและสังคมดำรงอยู่ร่วมกันได้

5. การสร้างความผูกพันกับสังคม การศึกษาถึงลักษณะและคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดนี้ สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ วัดกับชุมชนได้มีการจัดการร่วมกันหรือไม่เป็นที่ทราบกันดีว่า สิ่งก่อสร้างทั้งสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรมที่อยู่ภายในวัดต่าง ๆ นั้น สร้างขึ้นด้วยแรงศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อพระพุทธศาสนา กว่าที่จะเป็น พระอุโบสถ วิหาร เจดีย์ พระปราสาท หรือสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ล้วนมาจากความร่วมมือร่วมใจในการทำบุญ บริจาคของชาวพุทธ และการที่พระสงฆ์จะดำรงอยู่ได้ก็ต้องอาศัยชาวพุทธ เพราะฉะนั้น การสร้างความผูกพันระหว่างวัดกับชุมชนหรือสังคมจะต้องมีแนวทางที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งคุณค่านี้จะ

สะท้อนมาจากการดำรงอยู่ของพระสงฆ์ การอนุรักษ์ที่มาจากความร่วมมือของทุกฝ่าย และการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า วัดทั้ง 9 วัด ได้มีแนวทางในการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการ โดยเฉพาะกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีแนวโน้มและทิศทางที่เอื้อต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะยาวมากยิ่งขึ้น

การศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของวัดทั้ง 9 วัดดังกล่าว เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการแสวงหาคูณค่าที่มีอยู่ภายในวัดในมิติต่างๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดในรูปแบบต่างๆ ที่มีได้เป็นเพียงการเดินทางที่ชมความงดงามที่อยู่ภายนอกเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการเที่ยวชมคุณค่าที่มาจากภายในซึ่งสะท้อนมาจากคุณค่าด้านจิตใจ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ และคุณค่าด้านการใช้สอยประโยชน์รวมทั้งกระบวนการบริหารจัดการที่นำไปสู่คุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

4.2.2 ผลการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

จากการศึกษาถึงลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของวัดทั้ง 9 วัด พบว่า แต่ละวัดมีคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมและมีศักยภาพในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรมดังกล่าวทั้งในส่วนที่คล้ายคลึงและแตกต่างกัน โดยส่วนที่คล้ายคลึงกันนั้น วัดจะมีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ประเพณีและเทศกาลสำคัญของไทย โดยแต่ละวัดจะมีการดำเนินการภายใต้การพัฒนาวัดและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เน้นการเป็นอยู่ของพระภิกษุ-สามเณรและพุทธศาสนิกชนชาวไทยมากกว่า การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง ยกเว้นวัดที่นักท่องเที่ยวจำนวนมากเท่านั้น ที่ให้ความสำคัญกับกิจกรรมการท่องเที่ยวในระดับต้นๆ ของกิจกรรมวัด โดยมีการกำหนดให้พระผู้ใหญ่ภายในวัดร่วมดำเนินการรับผิดชอบดูแล โดยปกติแต่ละวัดจะจัดบุคลากร เพื่อดำเนินการในด้านต่างๆ ตามความเหมาะสม เช่น ฝ่ายเผยแผ่ ฝ่ายอนุรักษ์ ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฝ่ายการศึกษา ฝ่ายการปกครอง เป็นต้น จะมีเพียงบางวัดเท่านั้น ที่มีฝ่ายทัศนศึกษาภายในวัด เช่น วัดโพธิ์ และวัดเบญจมบพิตร เป็นต้น โดยวัดจะมีการนำเสนอคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมด้วยการจัดกิจกรรมสื่อความหมาย การให้ข้อมูลข่าวสาร การให้จัดมีพระมัคคุเทศก์ และการจัดการกิจกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา คือ การบรรยายธรรม การสอนสมาธิ การให้ประกอบกิจกรรมของชาวพุทธอื่น เช่น การทำบุญใส่บาตร การบูชาวัตถุมงคล เป็นสถานที่อบรมสั่งสอนพระเณร และประชาชนทั่วไป ซึ่งถือว่ามีความพร้อมทางด้านสังคมและวัฒนธรรมแบบชาวพุทธ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ตามอัธยาศัย โดยมีได้มองในเรื่องของการท่องเที่ยวจนเกินไป อย่างไรก็ตาม วัดส่วนใหญ่ยังคำนึงถึงกิจกรรมที่ให้

คุณค่าของสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และที่สำคัญ คือ ให้ความรู้และคุณค่าทางพระพุทธศาสนา โดยพระสงฆ์เห็นว่า ถ้าจะดำเนินการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของแต่ละวัด ควรมีการนำเสนอกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ความสำคัญและความรู้ของสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ให้เป็นในรูปแบบของเอกสารเผยแพร่ ที่ให้ความรู้เบื้องต้นแก่ผู้ที่สนใจ เพื่อเป็นแนวทางในการเรียนรู้และสร้างความเข้าใจกับสิ่งนั้น ก่อนที่จะไปสู่การเรียนรู้ในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สูงขึ้นไป ซึ่งในขั้นตอนนี้ เป็นความแตกต่างของวัดทั้ง 9 วัด เพราะจะมีเพียง 2-3 วัดเท่านั้น ที่พยายามส่งเสริมเพื่อให้เกิดการจัดกิจกรรมเพื่อการมองเห็นคุณค่าในด้านต่างๆ ที่อยู่ภายในของแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ในวัดนั้นๆ

โดยในการศึกษาครั้งนี้ สามารถสรุปได้จากความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวและการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของวัดต่างๆ ดังนี้

1. วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร หรือ “วัดโพธิ์” ต้นตำหรับตำนานทางวัฒนธรรมแห่งราชวงศ์จักรี เป็นแหล่งรวมสรรพวิชาอันเป็นมรดกล้ำค่าทางศาสนา ประวัติศาสตร์ การแพทย์ การศึกษา และวรรณคดีที่ทรงภูมิปัญญา ซึ่งบรรพบุรุษไทยได้ทิ้งไว้เป็นลายลักษณ์อักษรผ่านทาง “จารึก” บนผนังโบสถ์และเสาศระวิหารภายใต้ชื่อวัดคู่บ้านคู่เมืองประจำองค์ปฐมบูรพกษัตริย์แห่งราชจักรีวงศ์แห่งนี้ จนองค์การยูเนสโกได้ขึ้นทะเบียนแผ่นจารึกทั้งหมดเป็น “มรดกความทรงจำแห่งโลก” หรือ “memory of the world” ในเดือนมีนาคม พ.ศ.2551

“วัดโพธิ์” เป็นวัดเก่าแก่ที่เชื่อกันว่าถูกสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี (พ.ศ. 2231 - พ.ศ. 2246 ซึ่งเป็นสมัยของพระเพทราชา) ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ผู้ทรงสถาปนาราชวงศ์จักรี ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาวัดนี้ใหม่ใน พ.ศ. 2331 พร้อมกับได้พระราชทานนามใหม่ว่า “วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาวาส” และยกขึ้นเป็นวัดประจำรัชกาล พระอารามหลวงชั้นเอก เมื่อถึง พ.ศ. 2377 “วัดโพธิ์” ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่อีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยทรงมีพระราชประสงค์ให้ “วัดโพธิ์” เป็น “มหาวิทยาลัยสำหรับประชาชน” จึงโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมสรรพวิชาความรู้มาจารึกลงบนแผ่นหินอ่อนประดิษฐ์ไว้ตามศาลารายต่างๆ และบริเวณพระอุโบสถ เพื่อให้ประชาชนมาศึกษาหาความรู้ จึงอาจกล่าวได้ว่า “วัดโพธิ์” เป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย และเป็นจุดเริ่มต้นของความรุ่งเรืองในด้านศิลปวิทยาแห่งรัตนโกสินทร์ เพราะเป็นแหล่งรวบรวมวิชาความรู้ด้านต่างๆ ทั้งประวัติศาสตร์ วรรณกรรม และการแพทย์ ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 4 ก็มีการแก้สร้อยนามพระอารามอีกครั้งว่า “วัด

พระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร” แต่ผู้คนยังคงนิยมเรียกกันว่า “วัดโพธิ์” มาจนถึงปัจจุบัน วัดโพธิ์เป็นวัดสำคัญของราชวงศ์จนถึงกับถือเป็นพระราชประเพณีสืบต่อกันมาของพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรี ที่จะทรงบูรณะซ่อมแซมวัดนี้ทุกรัชกาล

จุดเด่นของวัด วัดโพธิ์ประกอบด้วยสิ่งมหัศจรรย์ล้ำค่ามากมาย อาทิ “พระวิหารพระพุทธไสยาสน์” ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธไสยาสน์หรือพระนอน ที่ถูกขนานนามว่าองค์ใหญ่และงดงามที่สุดในประเทศไทย โดยมีลักษณะพิเศษ คือ องค์พระจะปิดด้วยทองคำทั้งองค์และประดับประดาไปด้วยรายละเอียดอันประณีตพิสดารตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เช่น ลายประดับมุกที่พระบาท แสดงถึงมงคล 108 ประการ ผ่านพุทธศิลป์ที่ผสมผสานระหว่างศิลปะไทย จีน และชมพูทวีปลงตัว นอกจากนี้ตามผนังวิหารยังมีการเขียนภาพสีแสดงถึงประวัติของพระอรหันต์ และบุคคลสำคัญทางพุทธศาสนาอีกด้วย โดยการสื่อด้วยภาพวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวกรุงสมัยต้นรัตนโกสินทร์อย่างลงตัว

วัดโพธิ์ยังมี “พระพุทธรูปปฏิมากร” พระพุทธรูปปางสมาธิ ซึ่งมีความสวยงามประดุจเทพเนรมิต วิจิตรตระการตาด้วยมนต์เสน่ห์แห่งพุทธปฏิมา บนฐานชุกชีที่ก่อไว้ 3 ชั้น ได้บรรจุพระบรมอัฐิและพระราชสรีรังคารรัชกาลที่ 1 ไว้ในชั้นที่ 1 ชั้นที่ 2 ประดิษฐานรูปพระอัศวาททั้งสององค์ ฐานชุกชีชั้นล่างสุดประดิษฐานพระมหาสาวก 8 องค์ ซึ่งองค์พระพุทธรูปปฏิมากรประดิษฐานอยู่ในพระอุโบสถที่ถูกสร้างตามคติไตรภูมิ โดยให้พระอุโบสถเป็นเสมือนเขาพระสุเมรุ และให้วิหารทิศทั้งสี่เป็นเสมือนทวีปหลักทั้งสี่ นอกจากนี้ตามผนังโบสถ์ยังประดับด้วยภาพจิตรกรรมอันสวยงาม ถ่ายทอดเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ พระสาวก เรื่องราวของสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวกรุงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ที่จำลองไว้เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษา โดยภาพเหล่านี้ได้ถูกรังสรรค์ขึ้นด้วยฝีมือของพระสงฆ์จากพระอารามต่างๆ ในสมัยนั้นเป็นส่วนใหญ่

พระใหญ่ที่สำคัญอีกหนึ่งองค์ในวัดคือ “พระพุทธรูปโลกนาถ” ซึ่งประดิษฐานที่มุขหลังพระวิหารทางทิศตะวันออก มีความสูง 20 ศอก หล่อด้วยโลหะ เป็นพระปางห้ามพระแก่นจันทน์ อันเชื่อกันมาจากวัดพระศรีสรรเพชญ์ กรุงศรีอยุธยา นับเป็นพระพุทธรูปยืนหล่อด้วยโลหะที่สูงและประณีตงดงามที่สุดแห่งหนึ่งในเมืองไทย

เอกลักษณ์อันโดดเด่นของวัดโพธิ์อีกอย่างหนึ่ง คือ เจดีย์ที่มีทั้งสิ้น 99 องค์ ซึ่งถือว่าเป็นวัดที่มีเจดีย์มากที่สุดในประเทศไทย และมีพระมหาเจดีย์ใหญ่ 4 รัชกาล ซึ่งพระมหาเจดีย์ทั้งสององค์อยู่ในบริเวณกำแพงสีขาว รายล้อมด้วยพระพุทธรูปปางต่างๆ ทั้งจากสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ ชุ่มประดูทางเข้าเป็นสถาปัตยกรรมไทยประยุกต์แบบจีน ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ และเครื่องถ้วยหลากสี นอกจากนี้วัดโพธิ์ยังมีพิพิธภัณฑ์พระพุทธรูปรอบพระมณฑลอันอลังการ มีรูปปั้น

ตุ๊กตานักรบที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมจีน มีรูปปั้น “ยักษ์วัดโพธิ์” อันศักดิ์สิทธิ์ที่รู้จักกันคู่กับ “ยักษ์วัดแจ้ง” แห่งวัดอรุณราชวราราม มีโรงเรียนแพทย์แผนโบราณที่สอน “นวดแผนไทย” ซึ่งมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก “วัดโพธิ์” จึงจัดเป็นสถานที่สำคัญในเมืองไทยที่มีนักท่องเที่ยวจากทั่วโลกมาให้ความสนใจ

สิ่งที่ได้รับการจากวัดโพธิ์ การสักการะพระใหญ่ในวัดโพธิ์ นอกจากจะทำให้ได้รับความรู้ ความภาคภูมิใจ และความสุขแล้ว ยังเชื่อกันอีกว่าการได้มากราบพระที่วัดนี้อย่างน้อยปีละครั้ง จะทำให้ชีวิตและครอบครัวมีความสุข มีความเจริญรุ่งเรือง ประดุจมีร่มโพธิ์ร่มไทรผู้อุปถัมภ์ค้ำชูให้มั่นคงเจริญขึ้นแต่ฝ่ายเดียว

2. วัดอรุณราชวราราม

“วัดอรุณ” ครั้งหนึ่งเคยเป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองของประเทศมี “พระปรางค์แห่งวัดอรุณ” ที่กลายมาเป็นสัญลักษณ์สำคัญที่บ่งบอกถึงความเป็นมหานครของกรุงเทพและบ่งบอกความเป็นประเทศไทยในสายตาของชาวต่างชาติ เช่นเดียวกับที่ผู้คนเมื่อเห็นหอไอเฟล ก็รู้นั่นเป็นกรุงปารีส เมื่อเห็นนาฬิกาบิ๊กเบน ก็รู้นั่นคือกรุงลอนดอน และเมื่อเห็นเทพีสันติภาพ ก็รู้นั่นคือนิวยอร์ก แห่งสหรัฐอเมริกา “วัดอรุณ” นั้นเป็นวัดโบราณสร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีก่อนรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199 – พ.ศ. 2231) เดิมชื่อ “วัดแจ้ง” ในช่วงเวลาที่กรุงธนบุรีเป็นราชธานี ถือกันว่าวัดแจ้งเป็นวัดคู่บ้านคู่เมือง เนื่องจากเป็นวัดที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตพระพุทธรูปสำคัญของประเทศ แต่เมื่อมีการสร้างพระนครใหม่ในอีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำเจ้าพระยา วัดแจ้งจึงไม่ได้อยู่ในเขตพระราชวังอีกต่อไป ต่อมาวัดแจ้งได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในสมัยรัชกาลที่ 2 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ จึงถือวัดนี้เป็นวัดประจำรัชกาลที่ 2 เมื่อบูรณะเสร็จแล้วได้พระราชทานนามว่า “วัดอรุณราชวราราม” ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีการก่อสร้างพระปรางค์องค์ใหญ่ มีความสูง 67 เมตร กว้าง 234 เมตร และมีพระปรางค์องค์เล็กอยู่รอบพระปรางค์ใหญ่อีก 4 ทิศ แต่มาเสร็จสมบูรณ์ในสมัยรัชกาลที่ 4 และได้เปลี่ยนชื่อเป็น “วัดอรุณราชวราราม” พระปรางค์วัดอรุณถือเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของกรุงเทพมหานคร ที่รู้จักกันไปทั่วโลก และเป็นสถาปัตยกรรมที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของชาติไทย

จุดเด่นของวัดของวัดอรุณ ได้แก่ “พระปรางค์” ซึ่งเป็นสิ่งอันเป็นที่หมายตาของคนเดินทางในลำน้ำเจ้าพระยามาหลายยุคสมัย เป็นสัญลักษณ์แห่งเชิงช่างไทยโบราณอันวิจิตรที่บอกเล่าเรื่องราวอันเป็นคติทางพระพุทธ ศาสนา เป็นความภูมิใจในฐานะสัญลักษณ์ของกรุงเทพมหานครและของประเทศไทยให้คนทั้งโลกได้รู้จัก เป็นศิลปกรรมกลางแจ้งซึ่งโดดเด่นสูง

ใหญ่ที่สุด ณ ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา และเป็นงานสรรสร้างงานศิลปกรรมขึ้นเอกให้คนไทยและนักท่องเที่ยวได้ชื่นชม โดยพระปรางค์นี้ถูกสร้างขึ้นตามแบบศิลปะขอมโบราณ องค์พระปรางค์ประกอบด้วยกระเบื้องเคลือบด้วยสีต่างๆ หลากหลายขนาดชั้น สอดสลัปไว้อย่างเป็นระเบียบ ตั้งตระหง่านรับแสงอรุณและอัสดง นับเป็นความงามที่ลงตัวประหนึ่ง หยาดจากฟ้า สุริยฝั่ง เจ้าพระยา นอกจากนี้ยังมี “พระอุโบสถ” ที่มีความงดงามวิจิตรทั้งภายนอกและภายใน โดยมี “พระพุทธรูปมโหรีราชโลกธาตุดิลก” ประดิษฐานเป็นพระประธานอยู่ภายใน ซึ่งกล่าวกันว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ทรงปั้นหุ่นพระพักตร์ด้วยพระองค์เอง และบริเวณรอบพระอุโบสถ จะมีพระระเบียงหรือพระวิหารคด ซึ่งประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย จำนวน 120 องค์อยู่โดยรอบ นอกจากนี้ในบริเวณรอบพระอุโบสถ ยังมีรูปปั้นตุ๊กตาจีนเรียงราย หลากหลายรูปแบบอยู่โดยรอบ ให้ความรู้สึกแปลกตาและลงตัวอย่างประณีตบรรจง

สิ่งที่ได้รับจากวัดอรุณ คุณค่าสำคัญของพระปรางค์นอกจากความสวยงามตระการตาแล้ว ยังควรเรียนรู้เรื่องราวที่ถูกถ่ายทอดผ่านสถาปัตยกรรมที่มีมาแต่เก่าก่อนอีกด้วย กล่าวคือตัวพระปรางค์ที่ล้นเกล้ารัชกาลที่ 3 ทรงโปรดให้สร้างไว้เพื่อเป็นเจดีย์พระมหาธาตุ เพื่อสื่อถึงคติของ เขาพระสุเมรุในฐานะศูนย์กลางของโลกตามความเชื่อแบบไตรภูมิ มีฐานซ้อนฐานที่บอกเล่าความเป็นจริงของจักรวาล ตรงฐานมียักษ์แบก ในซุ้มมีพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ตรงส่วนกลางมีซุ้มจระนม มีพระอินทร์ประทับอยู่หมายถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ด้านบนมีนภศูล มียอดมงกุฎปิดทองครอบ เพื่อแสดงนัยอันเป็นศิริมงคล ว่ารัชกาลที่ 4 จะได้ขึ้นเป็นกษัตริย์พระองค์ต่อไป เพราะชื่อเจ้าฟ้ามงกุฎ และมีพระปรางค์ 4 มุม คือทิวลิปทั้ง 4 มีเรื่องราวพุทธประวัติประจำอยู่ 4 ทิศ ประดิษฐานอยู่ภายใน ทิศเหนือเป็นปางประสูติ ทิศใต้เป็นปางปฐมเทศนา ทิศตะวันออกเป็นปาง ตรัสรู้ และทิศตะวันตกเป็นปางปรินิพพาน เหล่านี้เป็นต้น แต่ไม่เพียงเท่านี้เพราะพระปรางค์วัดอรุณยังสะท้อนให้เห็นถึงจิตวิญญาณอันแรงกล้าในการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างหรือสถาปัตยกรรมของชาวไทยสมัยก่อน ที่ชาวต่างชาติโดยเฉพาะทางตะวันตกไม่อาจทำได้เหมือนเรา เพราะคนไทยจะทำอะไรก็ทำด้วยความมีมานะอดทน มีความละเอียดลออเอาใจใส่ทุกรายละเอียด และต้องสื่อความหมายในเชิงศีลธรรมออกมาจากศิลปะได้ทุกอย่าง โดยเฉพาะยิ่งถ้าเป็นศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องด้วยคติความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา ชาวไทยในสมัยนั้นได้แสดงให้เห็นแก่นุชนรุ่นหลังได้ประจักษ์ชัดแล้วว่า ชาวไทยในยุคนั้นมีกำลังจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนามากเพียงใด

3. วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

วัดเบญจมบพิตร ศูนย์ศิลปะและประวัติศาสตร์กลางกรุง เป็นหนึ่งด้วยพระอุโบสถหินอ่อนอันงามวิจิตร รายล้อมด้วยพระพุทธรูปปางต่างๆทั่วทุกสารทิศ ประดิษฐานอยู่เรียงเคียงคู่ฟ้า

เมืองไทย วัดเบญจมบพิตร นั้นเดิมเป็นวัดโบราณ มีชื่อว่า "วัดแหลม" หรือ "วัดไทรทอง" ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างในยุคสมัยใด ต่อมาวัดนี้ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากพระองค์ทรงสร้างพระราชวังดุสิตขึ้นในบริเวณวัดดุสิตที่อยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรม จึงมีพระราชดำริที่จะทรงทำ "ผาติกรรม" สถาปนาวัดขึ้นใหม่ขึ้นเพื่อทดแทนตามประเพณีของชาวพุทธ แต่การสร้างวัดขึ้นใหม่นั้นยากต่อการดูแลรักษาพระองค์จึงโปรดให้รวบรวมเงินมาบูรณะวัดเดิมที่อยู่ในบริเวณนั้นแต่ทรุดโทรมแทน ซึ่ง "วัดแหลม" เป็นวัดที่ได้รับการบูรณะและโปรดให้สถาปนาขึ้นใหม่ โดยทั้งพระราชทานนามว่า "วัดเบญจมบพิตร" หมายถึงวัดของพระเจ้าแผ่นดินรัชกาลที่ 5 พร้อมกับทรงเพิ่มสร้อยนามว่า "ดุสิตวนาราม" เพื่อให้คล้องกับชื่อพระราชวังดุสิตที่สร้างขึ้นด้วย

จุดเด่นภายในวัด ได้แก่ "พระอุโบสถหินอ่อน" พระอุโบสถหินอ่อนสีขาวบริสุทธิ์ของวัดเบญจมบพิตรนี้ ได้ชื่อว่าเป็นสุดยอดสถาปัตยกรรมที่งดงามและสมบูรณ์แบบที่สุดของศิลปะไทยยุครัตนโกสินทร์ หินอ่อนทุกก้อนได้ผ่านการบรจจคัดสรรอย่างไร้ที่ติ ยอดเป็นทรงจัตุรมุข หลังคาลดและซ้อน 4 ชั้น ที่หน้าบันของมุขเด็จแต่ละด้านมีลวดลายไทยแกะสลักเป็นรูปต่างๆ อย่างวิจิตรตระการตา หลังคาของพระอุโบสถยังประดับประดาไปด้วย ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ที่ได้รับการออกแบบอย่างสร้างสรรค์ประณีตบรรจงสอดรับกับคันทวย ด้วยผลงานการออกแบบและตกแต่งของนายช่างใหญ่แห่งกรุงสยาม ประหนึ่งเป็นการอย่างสร้างสวดกายถวายชีวิต เพื่อแสดงถึงพลังศรัทธาในพระพุทธศาสนาและความภักดีต่อพระมหากษัตริย์มอญไว้แก่แผ่นดิน นอกจากนี้ยังมี "พระระเบียงวิหารคด" ที่ผู้คนจะได้ดื่มด่ำไปกับบรรยากาศของพิพิธภัณฑสถานการเรียนรู้ เรื่องราวและตำนานของพระพุทธรูปปางต่างๆ ของไทย ตั้งแต่ยุคลพบุรี (ราวพุทธศตวรรษที่ 12-18) ยุคเชียงแสน (ราวพุทธศตวรรษที่ 16-23) ยุคสุโขทัย (ราวพุทธศตวรรษที่ 19-20) ตลอดจนพระพุทธรูปปางสำคัญต่างๆ ที่ได้รับการจำลองมาจากทั่วทุกมุมโลก เช่น พระพุทธรูปศิลปะแบบคันธารราชู ที่จัดว่าเป็นศิลปะแบบที่สวยงามที่สุดในโลก ด้วยอายุกว่า 1,600 ปี หรือพระพุทธรูปศิลปะแบบขอมและแบบพม่า เป็นต้น พระพุทธรูปทั้งหมดได้ถูกนำมาจัดเรียงรายอยู่โดยรอบบริเวณของพระระเบียงวิหารคด เพื่อให้ผู้เข้าชมได้รับทั้งความรู้เชิงประวัติศาสตร์ ความรู้เชิงสุนทรียศาสตร์และศิลปกรรมศาสตร์ พร้อมความเพลิดเพลินบันเทิงใจไปพร้อมๆ กัน ซึ่งเมื่อมาที่นี่แล้วจะทำให้พบว่าพุทธศิลป์ของที่นี่นั้นงดงามไม่แพ้ประติมากรรมชิ้นเอกใดๆ ในโลก

สิ่งที่ได้รับการจากวัด วัดเบญจมบพิตร นอกจากจะเป็นวัดที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวแล้ว ยังเป็นวัดที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาพระราชาประวัติของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพุทธศิลป์ของสกุลช่างต่างๆ ในแต่ละยุคอีกด้วย ซึ่งวัดเบญจมบพิตรเป็นตัวอย่างที่ดี

ในการสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมของวัดในฐานะของการเป็นจุดศูนย์กลางของสังคมในอดีต ที่คอยอยู่เคียงข้างกับวังของสถาบันพระมหากษัตริย์ และมีหน้าที่ในการจัดเก็บรวบรวมเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ศิลปวิทยาความรู้ต่างๆ ในยุคก่อนได้อย่างสำคัญ

4. วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร

“บรมบรรพตอันศักดิ์สิทธิ์ พระอุโบสถวิจิตรงามล้ำ สืบสานประเพณีและวัฒนธรรม ต้นแบบคำกล่าวขานเรียกพระประธาน” วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร เป็นวัดเก่าแก่สร้างมาแต่สมัยโบราณ สันนิษฐานว่าได้สร้างมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี เดิมมีชื่อว่า "วัดสะแก" มีความสำคัญปรากฏในพระราชพงศาวดารเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก สมัยดำรงอิสริยยศเป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก เสด็จยกทัพกลับจากประเทศเขมรเมื่อทรงทราบว่าเกิดการจลาจลขึ้นในกรุงธนบุรี เมื่อมาถึงบริเวณวัดสะแกซึ่งสมัยนั้นยังคงเป็นเพียงวัดป่า จึงทรงให้พักไพร่พลและลงทรงในสระ ทรงสระพระเกศา ก่อนจะเคลื่อนพลข้ามแม่น้ำไปปราบจลาจลที่กรุงธนบุรี ต่อมาทรงปราบดาภิเษกประดิษฐานพระราชวงศ์จักรี และสร้างพระนครขึ้นใหม่ในเกาะรัตนโกสินทร์ หลังจากนั้นไม่นานพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงได้โปรดให้ปฏิสังขรณ์และขุดคลองรอบพระอารามแล้วพระราชทานนามใหม่ว่า “วัดสระเกศ” ซึ่งแปลว่า ขำระพระเกศานับแต่นั้นเป็นต้นมา

จุดเด่นของวัด ได้แก่ “พระบรมบรรพต” หรือ ภูเขาทอง อันศักดิ์สิทธิ์โดดเด่นตั้งตระหง่านอยู่ใจกลางเกาะรัตนโกสินทร์ เป็นสถานที่อันประดิษฐานพระเขี้ยวแก้วจำลอง ที่พระเจ้ากรุงสิงหลในเกาะลังกา ถวายเป็นราชบรรณาการแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปีพุทธศักราช 2420 นอกจากนี้บนยอดสุดของพระเจดีย์ที่ปิดด้วยทองคำแท้ทั้งองค์ยังประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุสำคัญของโลก ซึ่งถูกขุดพบจากพระสถูปเก่าแก่ในเมืองกบิลพัสดุ์ประเทศอินเดีย จากหลักฐานพบว่าเป็นพระบรมสารีริกธาตุที่ชาวศากยวงศ์ แห่งนครกบิลพัสดุ์ได้ขอแบ่งมาหลังจากการถวายพระเพลิงพระสรีระแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระบรมบรรพตนี้ครั้งหนึ่งเคยเป็นจุดที่สูงที่สุดในเกาะรัตนโกสินทร์ จึงทำให้เราสามารถสัมผัสสัมผัสกับทัศนียภาพและบรรยากาศรอบๆเกาะรัตนโกสินทร์ได้อย่างสวยงามชัดเจนที่สุดอีกแห่งหนึ่ง “ พระอุโบสถ ” ซึ่งถูกสร้างขึ้นใหม่พร้อมๆกับการเริ่มต้นของราชวงศ์จักรี โดยการเกณฑ์เชลยศึกจำนวน 10,000 คน ในการก่อสร้าง แต่เมื่อแล้วเสร็จกลับปรากฏความงามวิจิตรดุจจิตรกรรมเทพเป็นผู้รังสรรค์ ทั้งภายนอกอันประกอบด้วยซุ้มสีมาซึ่งเป็นต้นแบบความงดงามของศิลปะแห่งยุค และภายในอันโอ้อ่าด้วยจิตรกรรมฝาผนังที่ร้อยเรียงเรื่องราวแห่งพุทธประวัติและไตรภูมิอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ อีก

ทั้งพระประธานองค์สำคัญซึ่งเป็นองค์ต้นแบบให้ผู้คนเรียกขานพระประจำอุโบสถในประเทศไทยว่า พระประธานสืบมา

นอกจากนี้ยังมี “พระอัฐวารสตร์สุคตทศพลญาณบพิตร” พระยืนปางประทานอภัย เป็นพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัยที่จัดว่าเป็นศิลปะที่สวยงามที่สุด สูง 5 วา 1 ศอก 10 นิ้ว อายุกว่า 700 ปี หล่อด้วยสำริดขึ้นเดียวทั้งองค์ แต่เดิมพระอัฐวารสองค์นี้เคยประดิษฐานอยู่ที่วัดวิหารทอง จ. พิษณุโลก ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองประจำพิษณุโลก ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ต่อมาในยุคแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้กลับกลายเป็นวัดร้าง จึงได้อัญเชิญพระอัฐวารสมาประดิษฐาน ณ พระวิหารวัดสะแกตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

สิ่งที่ได้รับจากวัดสระเกศ เมื่อมองภูเขาทองก็อดคิดไม่ได้ว่า คนไทยสมัยก่อนช่างมีความอดุสหาหะพากเพียรพยายามอย่างล้นเหลือ เพราะอันว่าการทำลายภูเขาลูกหนึ่งนี้นับว่ายากแล้ว แต่การสร้างภูเขาขึ้นมากลับยิ่งยากกว่าหลายเท่าตัว แต่ผู้คนในสมัยนั้นก็สามารสร้างกันขึ้นมาจนสำเร็จได้ ดังนั้น หากใครได้มาเยือนวัดสระเกศ ได้ขึ้นไปบนยอดพระบรมบรรพตแล้ว นอกจากจะได้สัมผัสการพระบรมธาตุวิจิตรที่สูงสุดในกรุงเทพมหานคร และตีคู่กับบรรยากาศในมุมสูงของเมืองฟ้าอมรแห่งนี้แล้ว ก็ควรตระหนักด้วยความภาคภูมิใจว่า บรรพบุรุษผู้มีศรัทธาของเราชาวไทยนั้นอยู่กันอย่างรักใคร่ มีน้ำอดน้ำทน มีความพากเพียร บากบั่น และสิ่งทั้งหลายเหล่านี้จะพาพวกเราไปสู่ความสำเร็จ เป็นความสำเร็จที่ผู้มาพบเห็นจะต้องพอใจ แม้แต่ชาวต่างชาติเองก็ไม่อาจมีได้เหมือนเราแล้วเราจะไม่รักษาสิ่งอันดีงามเหล่านี้ของชนชาติไว้หรือ

5. วัดสุทัศน์เทพวราราม

วัดสุทัศน์ฯ แหล่งศิลปสถาปัตยกรรมแห่งโลกพระธรรมงามล้ำด้วยพระใหญ่ใจกลางพระนคร จิตรกรรมฝาผนังอันเลิศวิจิตรเป็นอนุสรณ์ ประดุจพรแห่งสรวงสวรรค์ประดับไว้ในโลกา ในปีพุทธศักราช 2350 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 มีพระราชประสงค์ ที่จะทำนุบำรุงพระนครแห่งใหม่ให้เจริญรุ่งเรืองเหมือนครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี จึงได้ทรงสร้างวัดขึ้นใจกลางพระนคร โดยหมายให้ประดิษฐานพระคู่บ้านคู่เมือง จึงไปอัญเชิญ “พระโต” พระพุทธรูปหล่อสมัยสุโขทัย มาจากวิหารหลวง วัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย เพื่อมาประดิษฐานไว้ ณ วัดแห่งนี้ แต่ทรงสร้างได้เพียงรากพระวิหารหลวง ครั้นตั้งพระพุทธรูปไว้เรียบร้อยแล้ว วัดนี้จึงมีการก่อสร้างต่อเติมอยู่ตลอดในรัชกาลต่อๆ มา โดยในรัชกาลที่ 4 มีการวางผังวัดใหม่ จนวัดนี้ได้รับการยกย่องว่ามีการวางผังได้สัดส่วนงดงามที่สุด วัดสุทัศน์นี้ถือเป็นพระอารามประจำรัชกาลที่ 8 เนื่องจากเมื่อคราวที่พระองค์เสด็จนิวัติพระนครเป็นครั้งแรก ได้เสด็จมาที่วัดนี้และทรง

ปรารภว่าวัดสุทัศน์นี้เริ่มยื่นหน้าอยู่ ดังนั้น เมื่อรัชกาลที่ 8 เสด็จสวรรคตแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บรรจุพระบรมราชสรีรางคารพระบรมเชษฐาธิราชเจ้าไว้ ณ วัดแห่งนี้

จุดเด่นภายในวัด ได้แก่ “พระวิหารหลวง” ซึ่งเป็นที่ประดิษฐาน “พระศรีศากยมุนี” พระพุทธรูปเก่าแก่คู่บ้านคูเมือง อายุกว่า 700 ปี พระพุทธรูปองค์นี้ได้ชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ ปางมารวิชัย มีพุทธลักษณะงดงามโดดเด่นด้วยศิลปะแบบสุโขทัย หล่อสำริดทั้งองค์ ซึ่งก่อนสมัยที่พุทธกาลพระพุทธรูปองค์นี้เคยเป็นพระพุทธรูปหล่อสำริดขนาดใหญ่ที่สุดของเมืองไทย หล่อขึ้นในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท กษัตริย์ราชวงศ์พระร่วง เดิมเคยประดิษฐานอยู่ที่พระวิหารหลวง วัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย วัดนี้บางครั้งชาวบ้านก็เรียกว่า “วัดพระโต” หรือ “วัดพระใหญ่” ก็เนื่องจากภายในวิหารหลวงเคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหล่อสำริดองค์ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทยนี้เอง

“พระอุโบสถ” วัดสุทัศน์ มีพระอุโบสถที่มีขนาดความยาวถึง 72.25 เมตร ซึ่งถือว่าเป็นพระอุโบสถที่ยาวที่สุดในประเทศไทย ภายในประดิษฐาน “พระพุทธตรีโลกเชษฐ” เป็นพระประธานหล่อขึ้นในสมัย รัชกาลที่ 3 ประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชีสูง บันลាយเปิดทองคำเปลวประดับกระจกสีอย่างแวววาวเป็นระยับ เบื้องหน้ามีพระอสีติมหาสาวก 80 องค์ นั่งประนมมือเสมือนหนึ่งกำลังรับฟังพระบรมโอวาทจากพระพุทธองค์ซึ่งประทับเป็นประธานตรงกลาง ส่วนผนังรอบๆ พระอุโบสถเต็มไปด้วยจิตรกรรมฝาผนังซึ่งมีทั้งเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธเจ้า วรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์และเรื่องราวของสุทัศน์นครบนยอดเขาพระสุเมรุ ซึ่งเป็นที่มาของชื่อวัดสุทัศน์ จิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถแห่งนี้ จัดวางงดงามและยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย นอกจากนี้ยังมี “สัตตมหาสถาน” หรือ สถานที่สำคัญ 7 แห่งที่พระพุทธเจ้าเสด็จประทับหลังการตรัสรู้ อาทิเช่น ต้นโพธิ์ลังกา แก่งจัน แผ่นศิลาปูบนฐานสี่เหลี่ยมสูง เป็นต้น สัตตมหาสถานนี้จัดเป็น ปุชนียสถานที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของวัดสุทัศน์เทพวราราม

สิ่งที่ได้รับจากวัดสุทัศน์ วัดนี้มีการสร้างและการจัดวางผังที่สะท้อนแนวคิดและความเชื่อตามลักษณะของไตรภูมิ คือ มีจัดวางผังตามลักษณะของสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นศูนย์กลางของจักรวาล โดยให้มีพระวิหารหลวงที่หน้าบันมีรูปลักษณะของพระอินทร์เป็นประธานคือเป็นจุดยอดของเขาพระสุเมรุในฐานะศูนย์กลางของจักรวาล วัดนี้จึงสร้างพระวิหารให้ใหญ่จนเรียกได้ว่าเป็นพระวิหารหลวงที่ใหญ่ที่สุดในประเทศไทย และให้สถานที่สำคัญซึ่งมีหลังคาคลุมภายในวัดเป็นประดุจทิวาปีทั้ง 4 โดยพระอุโบสถที่หน้าบันประดับด้วยพระอาทิตย์และพระจันทร์คงมีความหมายเป็นชมพูทวีปที่ตั้งอยู่ตามวงโคจรของพระอาทิตย์และพระจันทร์เป็นต้น ซึ่งผู้สร้าง

น่าจะมึนัยการสร้างวัดนี้เพื่อแสดงถึงความปรารถนาอันยิ่งใหญ่ที่ไม่เพียงแต่ต้องการให้วัดนี้เป็นเพียงแค่วัดๆ หนึ่งตามความเชื่อเท่านั้น หากแต่ต้องการให้วัดนี้ประกาศให้เห็นถึงความปรารถนาที่จะทำให้กรุงเทพมหานครหรือเมืองไทยเป็นศูนย์กลางของโลกอีกด้วย

6. วัดไตรมิตร

วัดไตรมิตร งามวิจิตรหลวงพ่อดองคำ อ่อนช้อยล้ำค่าด้วยพุทธศิลป์ยุคสุโขทัยโบราณ วัดไตรมิตรวิทยาราม นั้นเป็นวัดโบราณสร้างในสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด เดิมชื่อว่า **“วัดสามจีน”** เนื่องจากเชื่อว่าผู้ที่สร้างวัดเป็นชาวจีนกลุ่มแรกๆ ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเมืองไทย ในจำนวนนั้นมีชาวจีน 3 คนที่สร้างเนื้อสร้างตัวจนร่ำรวยเป็นเจ้าของใหญ่ และมีจิตศรัทธาร่วมใจกันสร้างวัดแห่งนี้ขึ้น จึงเรียกว่าวัดสามจีน ต่อมาภายหลังมีการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ โดยการร่วมแรงร่วมใจของเหล่าบรรดาพ่อค้าประชาชน คณะครูและนักเรียนทุกภาคส่วน จึงได้เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น **“วัดไตรมิตรวิทยาราม”** ซึ่งยังคงความหมายเดิม คือ เป็นวัดที่มีสหายนิก 3 คนร่วมกันสร้างขึ้น สืบมาจนกระทั่งปัจจุบัน

จุดเด่นของวัด ได้แก่ **“พระพุทธรูปมหาสุวรรณปฏิมากร”** หรือเป็นที่รู้จักกันดีในนาม **“พระสุโขทัยไตรมิตร”** พระพุทธรูปทองคำบริสุทธิ์ อายุกว่า 700 ปี มรดกทางอารยธรรมล้ำค่ายิ่งของพระพุทธรูปศาสนาผู้เฝ้าแผ่นดินไทยที่ตกทอดเป็นประจักษ์พยานความเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดในยุคหนึ่งของประเทศ พระพุทธรูปทองคำองค์นี้ ได้รับการบันทึกไว้ใน The Guinness Book of World Record 1991 ว่าเป็นพระพุทธรูปทองคำขนาดใหญ่ที่สุดในโลก จากการประเมินมูลค่าเฉพาะเนื้อทองคำในองค์พระ พบว่ามีมูลค่าไม่ต่ำกว่า 2,000 ล้านบาท จึงถือได้ว่าหลวงพ่อดองคำองค์นี้เป็นพระพุทธรูปที่ทรงคุณค่าทั้งด้านพุทธศิลป์ ฝีมือช่าง มูลค่า ประวัติศาสตร์ และพลังศรัทธาในบวรพระพุทธศาสนาของชาวไทยตั้งแต่อดีต ให้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาของชาวพุทธทั่วโลกในปัจจุบัน หลวงพ่อดองคำนั้น เชื่อกันว่าถูกสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยสุโขทัยยุครุ่งเรือง ซึ่งมีอายุกาลผ่านมานานกว่า 700 ปี และเคยถูกประดิษฐาน ณ วัดมหาธาตุกลางเมืองสุโขทัย ในฐานะพระสำคัญคู่บ้านคู่เมือง ต่อมาเมื่ออาณาจักรสุโขทัยเริ่มเสื่อมอำนาจลง ชาวบ้านจึงพากันนำปูนมาโบกทับที่องค์พระเพื่อรักษาองค์หลวงพ่อดองคำมิให้ถูกทำลายไป เวลาผ่านไปล่วงเลยมาหลายร้อยปี จนเมื่อปีพุทธศักราช 2478 หลวงพ่อดองคำที่ถูกปูนพอกไว้ทั้งองค์จึงได้ถูกขุดค้นพบมาประดิษฐานที่วัดไตรมิตรวิทยารามซึ่งในขณะนั้นชื่อว่าวัดสามจีน ต่อมาอีก 20 ปี เมื่อการบูรณปฏิสังขรณ์วัดเสร็จสิ้นลง จึงมีการอันเชิญหลวงพ่อดองคำ ซึ่งผู้คนในขณะนั้นเข้าใจว่าเป็นเพียงพระพุทธรูปปูนปั้น เข้าไปประดิษฐาน ณ พระวิหารหลังใหม่ที่เพิ่งก่อสร้างเสร็จ แต่ในขณะเคลื่อนย้าย กลับมีแสงทองสีนวล

เป็นประกายแวววาวงดงามเลิศรอดออกมาจากพระอุระขององค์พระ เมื่อเข้าไปสำรวจจึงพบว่า แท้จริงแล้วพระพุทธรูปปูนปั้นองค์นี้ คือ พระพุทธรูปทองคำบริสุทธิ์ทั้งองค์ พร้อมกับมีกุญแจไของค์พระแยกเป็น 9 ส่วน เพื่อสะดวกต่อการเคลื่อนย้ายซ่อนอยู่ใต้ฐานองค์พระอีกด้วย ปัจจุบันพระพุทธรูปทองคำองค์นี้ได้กลายเป็นสัญลักษณ์แห่งความภาคภูมิใจของคนไทยทั้งประเทศสืบต่อมาตั้งแต่อดีตจนปัจจุบันและจะสานต่อไปยังอนาคตกาลตราบเท่าชั่วลูกชั่วหลานไทย

สิ่งที่ได้รับจากการมาวัด นับเป็นความภาคภูมิใจของชาวไทยทั่วประเทศต่อมรดกแห่งอารยธรรมไทยที่ยิ่งใหญ่ งดงามชิ้นเอกนี้ อันเป็นประจักษ์พยานถึงความรุ่งโรจน์แห่งพุทธศิลป์ฝีมือช่าง และพลังแห่งศรัทธาในบวรพุทธศาสนาที่สืบเนื่องเรื่อยมาจากอดีตจวบปัจจุบัน และเรื่อยไปยังอนาคตกาล นอกจากพระพุทธรูปทองคำองค์นี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของช่างฝีมือและความชาญฉลาดของชาวบ้านในยุคสมัยนั้นทั้งด้านการออกแบบ ศิลปกรรม การปั้นหล่อ การแยกองค์พระเป็นส่วนๆ เพื่อสะดวกแก่การเคลื่อนย้าย รวมทั้งกุศโลบายในการปกป้ององค์พระพุทธรูปทองคำให้ปลอดภัยจากภัยอันตรายต่างๆ จนเป็นมรดกตกทอดมาถึงคนไทยตราบเท่าปัจจุบัน

7. วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร

“ไหว้พระวัดชนะฯ เพื่อชัยชนะอันเกริกไกร ขออุปสรรคภัยอันตรายและศัตรูร้ายจงพ่ายแพ้ไป” วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร เดิมเป็นวัดโบราณตั้งอยู่กลางทุ่งนา จึงมีชื่อเรียกว่า “วัดกลางนา” เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 ย้ายราชธานีจากฝั่งธนบุรีมายังฝั่งพระนคร ในขณะนั้นบ้านเมืองยังไม่สงบดีนัก ยังคงมีศึกสงครามอยู่เรื่อยๆ สมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ซึ่งเป็นแม่ทัพคนสำคัญก็ได้รวบรวมชาวมอญจากพื้นที่ต่างๆ เข้ามาเป็นกองกำลังทหารในการสู้รบกับข้าศึก และให้ชาวมอญเหล่านั้นตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณใกล้ๆ วัดกลางนา วัดนี้จึงได้รับการสถาปนาขึ้นมาใหม่ เพื่อให้เป็นวัดของพระสงฆ์ฝ่ายมอญ จึงมีชื่อเรียกใหม่ว่า “วัดตองปุ” ต่อมาไม่นานพม่าได้นำกองทัพเข้ามารุกรานเมืองไทยอีกถึง 3 ครั้ง แต่สมเด็จพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ก็ได้นำกองกำลังซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวมอญออกสู้รบป้องกันบ้านเมืองจนได้ชัยชนะทั้ง 3 ครั้ง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงทรงพระราชทานนามใหม่ให้แก่วัดนี้เพื่อเทิดพระเกียรติแก่แม่ทัพใหญ่และกองทหารในสังกัดว่า “วัดชนะสงคราม”

จุดเด่นภายในวัด ได้แก่ “พระประธานในพระอุโบสถ” ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทองปางมารวิชัย มีพระนามว่า “พระพุทธนรสีห์ตรีโลกเชษฐ” มเหศักดิ์ปุชณียะชยันตะโคดม บรมศาสดาอนาวรรณญาณ” แต่เดิมนั้นองค์พระมีขนาดเล็กกว่านี้ แต่เมื่อสมเด็จพระราชวังบวรฯ

เสด็จกลับจากสงครามเก้าทัพ ได้มาหยุดพักที่วัดแห่งนี้ และทรงถอดฉลองพระองค์ลงยันต์ คลุมองค์พระเพื่อถวายเป็นพุทธรูป พร้อมกับบอกให้ทหารนายกองทั้งหลายได้ทำตาม ต่อมาช่างก็ได้โบกปูนทับพระพุทธรูปและฉลองพระองค์ลงยันต์และเสื่อยันต์ของเหล่าทหารที่คลุมอยู่ ทำให้องค์พระใหญ่ขึ้นดังเช่นที่เห็นกันในปัจจุบัน มีความเชื่อกันว่า หากได้มาสักการะพระประธานในพระอุโบสถที่วัดแห่งนี้ จะทำให้มีชัยชนะเหนือศัตรู และผ่านพ้นอุปสรรคทั้งปวงได้ รวมทั้งจะมีชีวิตที่ประสบผลสำเร็จสมตามความมุ่งมาดปรารถนา นอกจากนี้ยังมี “พระบรมธาตุเจดีย์” ที่ตั้งอยู่ด้านหลังพระอุโบสถ โดยด้านบนสุดเป็นที่ประดิษฐานพระสารีริกธาตุ ชั้นรองลงมามีพระรูปของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ส่วนชั้นล่างสุดเป็นหอกทองและหอรชังของวัด และที่ฝังตรงข้ามกับพระบรมธาตุเจดีย์ ยังมีรอยพระพุทธรูปจำลอง ที่ให้ผู้คนที่เข้ามาภายในวัดได้ชื่นชมสักการบูชากันอีกด้วย

สิ่งที่ได้รับจากการมาวัด วัดพระอารามหลวงที่อยู่ใกล้กับบริเวณถนนข้าวสารแห่งนี้ ถือเป็นวัดที่มีความสำคัญกับประวัติศาสตร์ชาติไทยในสมัยรัตนโกสินทร์เป็นอย่างมาก เพราะวัดนี้เป็นอนุสรณ์สถานของยอดนักรบไทยและบรรพบุรุษผู้แลกเลือดเนื้อกับอิสรภาพและความมั่นคงของประเทศ คนหนึ่งที่มีความสำคัญ คือ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชผู้ทรงสร้างชาติ ผู้เป็นพระอนุชาในพระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 1 แห่งราชจักรีวงศ์ ผู้ซึ่งตลอดชีวิตได้ทำการรบเพื่อปกป้องเอกราชของบ้านเมืองถึง 24 ครั้ง ใน 35 ปีที่ทรงรับราชการ ความยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท กรมพระราชวังบวรสถานมงคล พูดอย่างชาวบ้านว่า ท่านเกิดมาเพื่อรบ หรือ เกิดมาพร้อมกับดาบ แม่ทัพพม่าที่เป็นคู่รบให้สมัญญานามว่า “พระยาเสือ” ตรงกับพระนามที่ได้รับการอุปราชภิเษก นับว่าท่านเป็นนักรบโดยแท้ แต่ถึงกระนั้นท่านก็ไม่ได้ละทิ้งศาสนา ไม่ได้ทิ้งหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เมื่อว่างจากการศึกสงคราม ท่านก็จะหันหน้าเข้าหาพระ หันหน้าเข้าหาวัด เพื่ออาศัยน้ำอมฤตธรรมชำระจิตใจให้สมกับความเป็นชาวพุทธ ดังนั้น ถ้าจะกล่าวถึงความศักดิ์สิทธิ์ของวัดนี้ก็คงจะหาได้เป็นเพราะชื่อของวัด หากแต่เป็นเพราะความเชื่อมั่น ความสามัคคี ความรักชาติ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และความจงรักภักดีในองค์พระมหากษัตริย์ ของบรรดาชนรุ่นก่อนที่หล่อหลอมทั้งเลือดเนื้อหนึ่งแลเอ็นกระดูกขาบาทอยู่ทั่วทุกพื้นแผ่นดินไทย จนมีอิสรภาพและความอุดมสมบูรณ์เป็นมรดกตกทอดสู่ชนรุ่นหลังดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน

8. วัดระฆังโฆสิตาราม

“สักการะ พระวัดระฆัง เพื่อชื่อเสียงโด่งดัง คนนิยมชมชอบ” วัดระฆังโฆสิตาราม เดิมเรียกว่า วัดบางหว้าใหญ่ เป็นวัดโบราณครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี สาเหตุที่เปลี่ยนชื่อวัดนั้น ตามหลักฐานในพระราชพงศาวดาร เล่าไว้ว่าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 แห่งราชจักรีวงศ์ ได้มีการขุดดินเพื่อประสงค์จะทำสระแล้วสร้างหอไตรปิฎก (สระนี้ยังปรากฏอยู่ในบริเวณหมู่กุฏิคณะ 3 ในปัจจุบัน) ระหว่างที่ขุดดินอยู่นั้นได้พบระฆังลูกหนึ่ง เมื่อลองตีดูปรากฏว่ามีเสียงไพเราะยิ่งนัก ความทราบถึงรัชกาลที่ 1 จึงทรงขอรื้อไว้ที่หอระฆังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือวัดพระแก้วในพระบรมมหาราชวัง จึงได้สร้างระฆังขึ้นใหม่ถึง 5 ลูก พร้อมด้วยหอระฆัง และเพราะเหตุแห่งการขุดระฆังได้นั้น จึงได้ชื่อตามที่ประชาชนเรียกว่า “วัดระฆัง” ตั้งแต่นั้นมา มีเรื่องเล่ากันว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 จะทรงเปลี่ยนชื่อเป็น วัดคัมภีการาม แต่ชื่อนี้ไม่มีใครเรียก จึงเป็นชื่อ วัดระฆัง ตามเดิม

จุดเด่นของวัด ได้แก่ “พระประธานยิ้มรับฟ้า” พระพุทธรูปที่ได้รับการยกย่องว่างดงามยิ่ง ทั้งยังเป็นพระพุทธรูปองค์สำคัญที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชดำรัสยกย่องว่า “ไปวัดไหนไม่เหมือนมาวัดระฆัง พอเข้าประตูโบสถ์พระประธานยิ้มรับฟ้าทุกที” ด้วยความงดงามแห่งพระพักตร์ที่ประดับด้วยรอยยิ้มอันเปี่ยมด้วยพระเมตตา หากผู้ใดได้ฟังพิศอยู่แม้เพียงครู่หนึ่ง ย่อมได้รับความสุข ความอิมเอบใจตราตรึงอยู่มิรู้เลือน นอกจากนี้ยังมีภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ ที่เปี่ยมด้วยความงดงามประณีต จากฝีมือของ พระวรวงศ์วาตวิจิตร (ทอง จารุวิจิตร) จิตรกรเอกแห่งยุคในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งมีการบอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ในขณะที่พระองค์ทรงเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และตอนที่เหล่าเดียรถีย์ทำแข่งรำลึกกับพระองค์ ภาพด้านหลังพระประธานเป็นภาพพระมาลัย ขณะขึ้นไปนมัสการพระจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นต้น ส่วนสถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง คือ “หอพระไตรปิฎก” หรือ ตึกตำหนักจันทน์สีแดงซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมแห่งยุคสมัย ครั้งหนึ่งเคยเป็นพระตำหนักและหอประทับนั่งของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ขณะทรงรับราชการในสมัยธนบุรี และโปรดเกล้าฯ ให้รื้อมาถวายเป็นวัด เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติแล้ว ภายในบริเวณหอพระไตรปิฎกประกอบด้วยลวดลายแกะสลักอันวิจิตรพิสดาร และภาพวาดอันเปี่ยมไปด้วยมนต์ขลัง ซึ่งภายในยังมีตู้พระไตรปิฎกขนาดใหญ่เขียนลายรดน้ำอันอ่อนช้อยที่หาชมได้ยากยิ่งอีก 2 ตู้ ประดิษฐานไว้ในหอด้านเหนือ 1 ตู้ และหอด้านใต้อีก 1 ตู้ และ “วิหารสมเด็จ” ตั้งอยู่บริเวณด้านหน้าพระอุโบสถ ภายในวิหารมีรูปหล่อของสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมรังสี) อดีตเจ้าอาวาสองค์สำคัญและพระราชาคณะในสมัยรัชกาลที่ 4 พระนักปราชญ์ผู้ทรงกิตติศัพท์อันเลื่อง

ลือแห่งยุค เป็นตำนานเล่าขานกันไม่รู้จบมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อได้มาสักการะองค์สมเด็จพระพุฒาจารย์ ให้ขอพรโดยการสวดคาถาชินบัญชร แล้วปักธูปที่กระถาง และปิดทองที่รูปปั้น เสร็จแล้วประพรมน้ำมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคล

สิ่งที่ได้รับการจากวัดระฆัง วัดระฆังเป็นอีกหนึ่งตัวอย่างที่แสดงให้เห็นถึงพระราชาศรัทธาและความผูกพันที่พระมหากษัตริย์ไทยได้ทรงมีต่อพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องยาวนานทุกยุคทุกสมัย ดังเห็นได้จากหอพระไตรปิฎก ซึ่งอดีตเคยเป็นเรือนพักของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อครั้งรับราชการในสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ภายในหอพระไตรปิฎกนี้ก็มีภาพเขียนฝีมือพระหัตถ์ของในหลวงรัชกาลที่ 2 อีกด้วย ลึกเข้าไปอีกก็จะพบตำหนักแดงที่เต็มไปด้วยความทรงจำที่สมัยหนึ่งพระเจ้าตากสินมหาราชเคยประทับเจริญวิปัสสนาอยู่ภายใน ซึ่งปูชนียวัตถุหรือปูชนียสถานเหล่านี้ไม่เพียงแต่สะท้อนแนวคิดเชิงสถาปัตยกรรมเท่านั้น ยังสะท้อนให้เห็นถึงหลักการบริหารปกครองบ้านเมืองที่เกื้อหนุนกับระบบการปกครองโดยธรรมตามนัยพระพุทธศาสนา ที่พระมหากษัตริย์ที่เป็นใหญ่มีอำนาจปกครองเพียงผู้เดียว กลับสามารถสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นกับประชาชนได้ทุกหย่อมหญ้า ดังเห็นได้จากวัดที่มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นตามยุคสมัยซึ่งนั่นแสดงให้เห็นว่าประชาชนย่อมอยู่ดีมีสุขจึงสามารถสร้างวัดวาอารามกันขึ้นมาได้อย่างมากมาย

9. วัดกัลยาณมิตรธรรมหาวิหาร

“ไหว้พระวัดกัลยาณมิตร โชคดีมีมิตรดี มีชัยเดินทางปลอดภัยตลอดปี” วัดกัลยาณมิตรสร้างขึ้นในสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งราชวงศ์จักรี โดยเจ้าพระยานิกรบดินทร์ (โต กัลยาณมิตร) ว่าที่สมุหนายก ผู้เป็นข้าหลวงเดิมในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 2 มาตั้งแต่ในครั้งรัชกาลที่ 1 วัดกัลยาณมิตรสร้างจนแล้วเสร็จเมื่อปีพุทธศักราช 2368 ต่อมาอีก 2 ปี จึงได้ถวายเป็นพระอารามหลวง และด้วยเหตุว่า เจ้าพระยานิกรบดินทร์ ได้ทำการติดต่อค้าขายกับ รัชกาลที่ 3 อย่างซื่อสัตย์มาโดยตลอด จนเป็นที่ถูกน้ำพระทัยของพระองค์ จึงได้ทรงพระราชทานนามให้วัดแห่งนี้ว่า “กัลยาณมิตร” ซึ่งแปลว่า เพื่อนผู้เปี่ยมด้วยคุณงามความดี ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

จุดเด่นของวัด ได้แก่ “พระพุทธไตรรัตนนายก” หรือ “หลวงพ่โต” หรือที่ชาวไทยเชื้อสายจีนนิยมเรียกว่า “หลวงพ่ช่าป่อง” พระพุทธรูปปูนปั้น ปางมารวิชัย ที่ใหญ่ที่สุดในกรุงเทพมหานคร ความสว่างสดใสงดงามด้วยประกายทองคำที่ปิดองค์พระยิ่งขับเน้นให้เห็นถึงความศักดิ์สิทธิ์น่าเคารพเลื่อมใส ประกอบกับรอยยิ้มน้อยๆ บนพระพักตร์ยิ่งทำให้รู้สึกอึดอัดใจทุก

ครั้งเมื่อได้กราบไหว้ หลวงพ่อโตจึงเป็นที่เคารพสักการะอย่างสูง โดยเฉพาะในหมู่ชาวจีน ในแต่ละวันจึงมีผู้คนแวะเวียนมากราบไหว้กันอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับตำนานความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อโตสืบต่อกันมาว่า เมื่อสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เครื่องบินทิ้งระเบิดลงตรงวัดกัลยาณมิตรแห่งนี้พอดี แต่ไม่มีใครเป็นอันตรายแม้แต่คนเดียว ชาวบ้านในละแวกจึงเชื่อกันว่าเพราะองค์หลวงพ่อโตได้ช่วยปกป้องรักษา เพราะเหตุนี้เองจึงทำให้มีผู้คนในสมัยนั้นหลั่งไหลกันมาหลบลูกระเบิดในพระวิหารหลวงแห่งนี้กันมากมาย

“พระอุโบสถ” เป็นสถาปัตยกรรมแบบจีนโบราณ ไม่มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ภายในพระอุโบสถมีภาพจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับพุทธประวัติและภาพเครื่องบูชาเป็นโต๊ะลดหลั่นกันแบบจีน ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวบ้านในสมัยรัชกาลที่ 3 และสิ่งที่สำคัญที่สุดในพระอุโบสถ คือ มีพระประธานเป็นพระพุทธรูปปางปาลิไลยก์ซึ่งมีที่นี้แห่งหนึ่งเดียวในประเทศไทย นอกจากนี้วัดกัลยาณมิตรยังมีระฆังใบใหญ่ที่สุดในประเทศไทย มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 192 เซนติเมตร หนัก 13 ตัน บนระฆังมีการจารึกอักษรเกี่ยวกับรายละเอียดการสร้าง ตั้งอยู่ที่หอรบระฆัง หน้าพระวิหารหลวงที่ประดิษฐานหลวงพ่อโต ซึ่งการตีระฆังใบยักษ์ให้ก้องกังวานนี้เป็นอีกหนึ่งสัญลักษณ์ของผู้คนที่มาเยือนวัดกัลยาณมิตรแห่งนี้

สิ่งที่ได้รับการมาวัด วัดนี้สิ่งที่เห็นชัดที่สุด คือ ความศรัทธา ความศรัทธาที่ผู้มาเยือนมีต่อองค์หลวงพ่อโต เป็นที่ล้นหลามตระการตาถึงนัก ความศรัทธาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของผู้คนในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี ถึงแม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปรวดเร็วขนาดไหน หรือเจริญขึ้นด้วยวัตถุมากขนาดไหน แต่ผู้คนก็ยังต้องการที่พึ่งทางจิตใจ พระพุทธรูป หรือคติความเชื่อต่างๆ ก็ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่หล่อเลี้ยงจิตวิญญาณและความอยู่รอดของผู้คนในสังคม ถึงแม้บางคนที่มากราบไหว้จะไม่รู้เรื่องราวในข้อธรรมอันลึกซึ้งถึงแก่นพระพุทธศาสนาก็ตาม แต่กระนั้นบุคคลเหล่านี้ก็ยังคงเป็นชาวพุทธ เป็นพุทธบริษัทที่ต้องการพ้นทุกข์ ต้องการความสุขด้วยกันทั้งสิ้น

ดังนั้น พระภิกษุ สามเณรหรือเหล่าบรรดาปัญญาชน ที่พยายามจะดึงสวรรค์ ดึงนรก ดึงความเชื่อเรื่องพุทธบารมี หรือทำทลายความเชื่อเรื่องปาฏิหาริย์ เรื่องวัตถุมงคล เป็นต้น ออกจากสังคมไทย ด้วยการโจมตีชาวพุทธเหล่านี้ว่า ดิควัตถุไม่ถึงแก่น หรือไม่ถึงธรรมอะไรเทือกนี้ ก็น่าจะตระหนักไว้อีกมิติหนึ่งว่า รากฐานใหญ่ของชาวพุทธส่วนใหญ่ในสังคมไทย ล้วนเริ่มต้นจากความศรัทธาในสิ่งที่เป็นวัตถุธรรมเหล่านี้แทบทั้งนั้น เพราะถ้าไม่เริ่มตั้งแต่ศรัทธาเป็นเบื้องต้นแล้ว จะเกิดการขบคิดทางปัญญาได้อย่างไร ซึ่งก็หมายความว่า สิ่งที่เป็นวัตถุธรรมจะนำไปสู่ความเข้าใจในนามธรรม อันเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงทั้งภายในและภายนอกเข้าด้วยกัน

จากการศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดดังกล่าว จะเห็นได้ว่า วัดทั้ง 9 วัดนั้น ล้วนเป็นวัดที่มีความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมที่มีความสำคัญของกรุงเทพมหานครและประเทศไทย เป็นวัดที่มีศิลปกรรมที่ให้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และให้คุณค่าทางด้านสุนทรียศาสตร์ พระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ของชุมชนและประเทศ ในระดับที่ดีมาก ซึ่งอาจนับได้ว่าเป็นวัด หรือ ศาสนสถานที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมที่มีความสำคัญในระดับสูง โดยเอกลักษณ์ของวัดต่างๆ เช่น พระปรางค์วัดอรุณ พระอุโบสถ วัดเบญจมบพิตร พระนอน วัดโพธิ์ พระพุทธรูปทองคำ วัดไตรมิตร เจดีย์ภูเขาทอง วัดสระเกศ เป็นต้น ล้วนเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจของนักท่องเที่ยวและพุทธศาสนิกชนให้เข้าไปเยี่ยมชมและสักการบูชา การศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมและความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดจึงเป็นเสมือนหนึ่งการพิจารณาถึง “คุณค่าที่อยู่ภายใน” ที่มาจากความร่วมมือร่วมใจ และความผูกพันของผู้คนที่มิต่อพระพุทธศาสนา ที่จะนำพาผู้คนไปสู่ความเข้าใจให้หลักคำสอนที่มีจากรูปธรรมภายนอก ส่วนความสามารถในการบริหารจัดการของวัดที่มีต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว นั้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการวัดซึ่งมีความซับซ้อน แตกต่าง หลากหลายโดยเฉพาะในมิติทางด้านวัฒนธรรมและพุทธศาสนา ที่ควรทำความเข้าใจมากกว่าการดำเนินการเฉพาะกิจกรรมการท่องเที่ยวเท่านั้น

สรุปกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร มีลักษณะที่เอื้อต่อการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และให้คุณค่าต่อการพัฒนามนุษย์และสังคม ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกและในมิติของการให้ความรู้ การใช้ประโยชน์ และการสร้างสรรค์ในเชิงวัฒนธรรมและคุณค่าของการเรียนรู้ในสังคม โดยกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเป็นเหตุปัจจัยไปสู่ผล คือ การได้รับคุณค่าทางวัฒนธรรม พระพุทธศาสนา และจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมที่ล้วนอิงอาศัยกันและกัน ดังนี้

1) **ลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครในมิติของการให้ความรู้** พบว่า กิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเป็นลักษณะของสื่อสัญลักษณ์ที่นำไปสู่การเรียนรู้ที่สะท้อนจากวัตถุธรรมภายนอกที่ให้ผู้สนใจเที่ยวชมได้เรียนรู้จากกายภาพ ประวัติศาสตร์แล้วเกิดการเรียนรู้ที่เข้าถึงภายใน ดังเช่น การเรียนรู้ในเรื่องประวัติของวัด ประเพณีทางพระพุทธศาสนา และสถาปัตยกรรมที่สำคัญจะทำให้ผู้สนใจเที่ยวชมได้รับความรู้ในด้านนั้นๆ ซึ่งการศึกษาจากนักท่องเที่ยวก็พบว่า นักท่องเที่ยวยอมรับว่าได้ความรู้เกี่ยวกับเกี่ยวกับพระพุทธศาสนามากที่สุด รองลงมาได้แก่ ความรู้ด้านสถาปัตยกรรมไทยและกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น การไหว้พระ สวดมนต์ การทำบุญ การ

นั่งสมาธิ เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวเป็นปัจจัยหรือสัญลักษณ์ ที่ก่อให้เกิดความรู้ และประสบการณ์แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีนัยที่มากกว่า การเที่ยวชม การถ่ายภาพ หรือการมองจากภายนอกเท่านั้น

2) **ลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครในมิติของการใช้ประโยชน์** นอกจากประโยชน์หรือคุณค่าทางด้านจิตใจ คุณค่าทางด้านศิลปกรรมเชิงพุทธ คุณค่าทางสถาปัตยกรรม คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ คุณค่าที่มีต่อการสร้างสรรค์สังคมแล้ว ลักษณะและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมนั้น ยังก่อให้เกิดประโยชน์แก่การเรียนรู้ของพระเณรในวัด นักท่องเที่ยว และผู้สนใจทั่วไป และยังก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างรายได้ วัดนั้นถึงแม้ว่าจะจะเป็นศาสนสถานซึ่งเป็นที่พักอาศัยของพระสงฆ์และเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา แต่วัดที่มีประวัติศาสตร์ และสถาปัตยกรรมที่งดงามก็สามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ให้ผู้คนได้ศึกษา ซึ่งจะส่งผลต่อการสร้างรายได้ การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้น เมื่อมองในมิติของการใช้สอยประโยชน์แล้ว วัดถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่ให้การศึกษแก่ผู้คนและนักท่องเที่ยว ซึ่งจากการศึกษาจากวัดและนักท่องเที่ยวระบุว่า การใช้สอยประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวของวัดนั้น จะต้องตอบสนองความต้องการของพระสงฆ์ที่อยู่ภายในวัดและตอบสนองในเชิงสังคมความสัมพันธ์กับชุมชน และในเชิงเศรษฐกิจที่ช่วยให้นักพัฒนาไปร่วมกันได้

3) **ลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครในมิติของการสร้างสรรค์ในเชิงวัฒนธรรม** พบว่า กิจกรรมและคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดได้ถูกนำเสนอในมิติของตัวแทนทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของสังคมไทย นักท่องเที่ยวจำนวนมากรู้จักประเทศไทยในฐานะเมืองพระพุทธศาสนาที่มีสถาปัตยกรรมที่งดงาม พระปรางค์วัดอรุณราชวราราม ได้เป็นเสมือนสัญลักษณ์ของกรุงเทพมหานคร และประเทศไทย ดังนั้น คุณค่าเหล่านี้จึงทำให้วัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้สร้างสรรค์ในเชิงวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงการท่องเที่ยวและถือว่าการอนุรักษ์วัฒนธรรม สถาปัตยกรรมเหล่านั้น ผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวและการทำนุบำรุงในแง่ของมรดกที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ซึ่งก่อให้เกิดการสร้างสรรค์วัฒนธรรมประเพณีของไทย

4. **ลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครในมิติคุณค่าของการเรียนรู้ในสังคม** จากการศึกษานักท่องเที่ยวพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยอมรับว่า การเดินทางท่องเที่ยว นั้น คือ การเรียนรู้ เป็นการไปพักผ่อนกับครอบครัว/เพื่อน ได้ไปไหว้พระสวดมนต์ เข้าร่วมประเพณีของท้องถิ่น และทัศนศึกษาตามความสนใจ ดังนั้น จึงเกิดการเรียนรู้ ถึงแม้ว่าวัดส่วนใหญ่จะให้ข้อมูล

ข่าวสารด้านการท่องเที่ยวในระดับดี แต่ก็มีเพียงบางวัดที่ให้ความสำคัญกับการให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย ซึ่งถือว่าเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้และให้คุณค่าที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาในเชิงปัจเจกบุคคล ส่วนการเรียนรู้ในเชิงสังคมนั้น ลักษณะของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวและทางวัฒนธรรมของวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องถือว่า เป็นการเสริมสร้างการเรียนรู้ในเชิงสังคมที่จะไปสู่ความเข้าใจในวัฒนธรรมประเพณี การเรียนรู้ และการสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมของไทย

ข้อควรพิจารณาเกี่ยวกับลักษณะและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

จากการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 9 วัดในกรุงเทพมหานครดังกล่าว จะเห็นได้ว่า มีมุมมองและรูปแบบของการนำเสนอในแต่ละวัดที่แตกต่างกันออกไป คุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดยังสามารถที่จะพัฒนาหรือเติมเต็มให้กับผู้ที่สนใจและนักท่องเที่ยวอีกมากมาย แต่อย่างไรก็ตาม พบว่ามีข้อที่ควรพิจารณาในมิติต่างๆ ดังนี้

1) การนำเสนอลักษณะกิจกรรมและคุณค่าที่ฝังอยู่ภายในวัดต่างๆ วัดส่วนใหญ่ยังมิได้นำเสนอ หรือมีการอธิบายคติความเชื่อและรากฐานทางพระพุทธศาสนาให้คนได้เข้าใจ เช่น การบอกเล่าเรื่องไตรภูมิพระร่วงที่แฝงอยู่วิหารหรือภาพปริศนาธรรมที่มีมากมายภายในวัด ดีกว่าจะปล่อยให้เป็นเรื่องของความสวยงามและเพลิดเพลินแต่เพียงอย่างเดียว

2) สร้างประโยชน์ให้กับศิลปวัตถุในแหล่งท่องเที่ยว วัดส่วนใหญ่ยังไม่ได้เสริมสร้างเรื่องเล่าให้กับศิลปวัตถุเหล่านั้น เพื่อให้เกิดประโยชน์ในด้านต่างๆ อาทิ การเสริมความรู้เรื่องฤกษ์ดีดัดตนภายในวัดโพธิ์ โดยมีป้ายกำกับพร้อมระบุข้อดีในการรักษาโรคของแต่ละท่า ซึ่งจะเป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับท่านฤกษ์ดีดัดตนเหล่านี้อีกมากมาย

3) ระบบการบริหารจัดการ วัดส่วนใหญ่ยังไม่ได้เสริมสร้างระบบการบริหารจัดการในเชิงการท่องเที่ยวเท่าที่ควร ละเลยประวัติศาสตร์และความเป็นมาที่ควรชื่นชม ดังเช่น การอธิบายเกี่ยวกับมหาเจดีย์สี่รัชกาลของวัดโพธิ์ ซึ่งมีแต่ป้ายที่ระบุว่าเจดีย์ไหนชื่ออะไร แต่ไม่บอกว่ามีคุณค่าอย่างไร มีประวัติความเป็นมาอย่างไร ทำให้ผู้เข้าชมเห็นเพียงแต่ความสวยงาม หรือแปลกตาของสถาปัตยกรรม แต่กลับไม่ได้เห็นคุณค่าหรือความสำคัญอะไรที่มากเทียบเท่าความเป็นจริงนับว่า เป็นสิ่งที่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ทางวัดอาจดำเนินการได้ เช่น การเล่าว่าเจดีย์เหล่านี้ถูกสร้างในสมัยรัชกาลที่ 3 และฐานเจดีย์ไศบรรจุพระบรมอัฐิตูของพระมหากษัตริย์พระองค์ใด ก็ควรให้ข้อมูลที่ชัดเจน เป็นต้น

นอกจากนี้ แต่ละวัดควรมีการจัดทำใบแนะนำการท่องเที่ยว หรือ โบชัวร์ (Brochure) แจกจ่ายให้กับผู้ที่เข้าเยี่ยมชมวัด เพราะประวัติวัดและรายละเอียดต่างๆ ที่โลกภายนอกรับรู้ส่วนใหญ่เป็นรายละเอียดที่ไม่ตรงกับข้อมูลที่แท้จริงของวัด เช่น คนมักพูดกันว่าวัดเบญจมบพิตร เป็นวัดที่สร้างด้วยหินอ่อนทั้งที่จริงๆ แควพระอุโบสถเท่านั้น หรือข้อมูลในหนังสือบางเล่มมักกล่าวว่า หินอ่อนที่นำมาสร้างพระอุโบสถเป็นหินอ่อนที่เหลือจากการก่อสร้างพระที่นั่งอนันตสมาคม ทั้งที่จริงๆ แล้วพระที่นั่งนี้สร้างขึ้นหลังจากการก่อสร้างพระอุโบสถเสร็จเรียบร้อยแล้ว ประกอบกับเป็นวัดแต่ละวัดที่มีสถานที่สำคัญภายในวัดมากมายในลักษณะของกลุ่มศิลปกรรม ดังนั้น จึงมีข้อมูลที่ถูกต้องและสื่อถึงความงามของพุทธศิลป์และกลุ่มศิลปกรรมนั้นๆ

4) การบูรณปฏิสังขรณ์สิ่งก่อสร้างและก่อสร้างสถาปัตยกรรมขึ้นใหม่ทดแทนของเดิมพบว่า หลายวัดได้มีการปรับปรุงสถาปัตยกรรม แต่การดำเนินการดังกล่าว มีเพียงบางวัดที่ได้ดำเนินการขั้นตอนของกฎหมาย แต่บางวัดก็ยังมีปัญหาในทางปฏิบัติและข้อกฎหมาย ดังนั้น ควรมีการพิจารณาในเรื่องนี้อย่างรอบครอบ ดังเช่น การสร้างพระมณฑปหลังใหม่ของวัดไตรมิตร เพื่อเป็นสถานที่ประดิษฐานหลวงพ่อดอกคำไตรมิตร ถือว่าเป็นทางเลือกที่เหมาะสม เพราะปัญหาที่ผ่านมาของวัดคือ วิหารหลังเดิมคับแคบมาก จนผู้ที่หิ้วไหลมากราบนมัสการหลวงพ่อดอกคำ ไม่สามารถเข้าถึงองค์พระได้ เพราะนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เมื่อมาแล้วก็จะพากันยืนถ่ายภาพอยู่หน้าองค์พระพุทธรูป จนผู้ที่เข้ามาเที่ยวชมที่หลังแทบจะไม่สามารถมองเห็นอะไรได้ แต่ควรมีการวางผังภายในและควรศึกษารูปแบบ วิธีการจัดการ แม้กระทั่งการจัดระเบียบในการเยี่ยมชม

5) การเสริมสร้างแนวคิดการอนุรักษ์ แต่ละวัดควรมีการพัฒนาและเสริมสร้างแนวคิดในการเชิงอนุรักษ์ เพราะโบราณสถานต่างๆ ภายในวัด เมื่อผ่านไปหลายสิบปีก็จะผุกร่อนตามกาลเวลา ดังนั้น จะต้องมีความคิดในการรองรับการดูแลวัดในระยะยาว

4.3 ผลการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด

การศึกษาในส่วนนี้ เพื่อตอบคำถามที่ว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดจะมีลักษณะอย่างไร และมีความสัมพันธ์กันได้อย่างไร ซึ่งจากการศึกษาพบว่า แต่ละวัดมีกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการจัดการวัดที่แตกต่างกัน วัดที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก อย่างเช่น วัดโพธิ์ วัดอรุณ จะมีระบบการจัดการที่สอดคล้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยความร่วมมือของหน่วยงานระดับนโยบายเช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และกรมศิลปากร เป็นหลัก ในขณะที่วัดมีนักท่องเที่ยวจำนวนไม่มาก เช่น วัดชนะสงคราม วัดกัลยาณมิตร วัดสระเกศ เป็นต้น จะจัดการในรูปแบบของวัดในพระพุทธศาสนาที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของชุมชน และหน่วยงานในพื้นที่มากกว่าการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม สามารถสรุปรูปแบบการมีส่วนร่วมของการจัดการวัดและชุมชน ดังนี้

1. **การมีส่วนร่วมและการจัดการเชิงอำนาจ** โดยเป็นการจัดการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและวัดที่ใช้อำนาจทางกฎหมายในการดำเนินการ เช่น กรมศิลปากรจะมีบทบาทและมีส่วนร่วมกับวัดในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม หรือโบราณวัตถุ โบราณสถาน เป็นต้น โดยดำเนินการตามกฎหมาย ระเบียบของวัด เพื่อให้การอนุรักษ์สถานที่ต่างๆ เป็นไปตามหลักวิชาการ ความถูกต้องในเชิงศิลปกรรม และการจัดการเพื่อให้เกิดความยั่งยืนรวมทั้งการดำเนินการเพื่อพัฒนาความรู้และกระบวนการที่ให้อำนาจและชุมชนสามารถดำเนินการกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง แต่มีนัยของการปฏิบัติตามกฎหมาย และการสนองงานของคณะสงฆ์ที่ต้องการให้วัดมีการจัดการดูแลสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ จะดำเนินการเป็นช่วงเวลาในกรณีที่มีจัดการกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และการจัดการเมื่อวัดและหน่วยงานจะดำเนินการอนุรักษ์ศิลปกรรมต่างๆ

2. **การมีส่วนร่วมและการจัดการเชิงอำนาจ** ซึ่งเป็นการดำเนินการในลักษณะที่เอื้อต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยเป็นการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กองส่งเสริมการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร และหน่วยงานเอกชน ที่ร่วมจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกับวัดต่างๆ เช่น การไหว้พระ 9 วัด การจัดงานประจำปีของงานเทศกาลลอยกระทง สงกรานต์ เข้าพรรษา เป็นต้น เพื่อสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวของแต่ละวัด รวมทั้งมีการสนับสนุนให้วัดมีการจัดการความรู้และการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาและปรับปรุงวัด เช่น วัดโพธิ์ วัดอรุณ วัดเบญจมพิตร วัดไตรมิตร มีการดำเนินการจัดทำระบบข้อมูลให้นักท่องเที่ยว โดยหน่วยงานต่างๆ จะสนับสนุนในการจัดทำ

เอกสาร แผ่นพับ สื่อการประชาสัมพันธ์ เว็บไซต์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดและในภาพรวมของประเทศ เป็นต้น

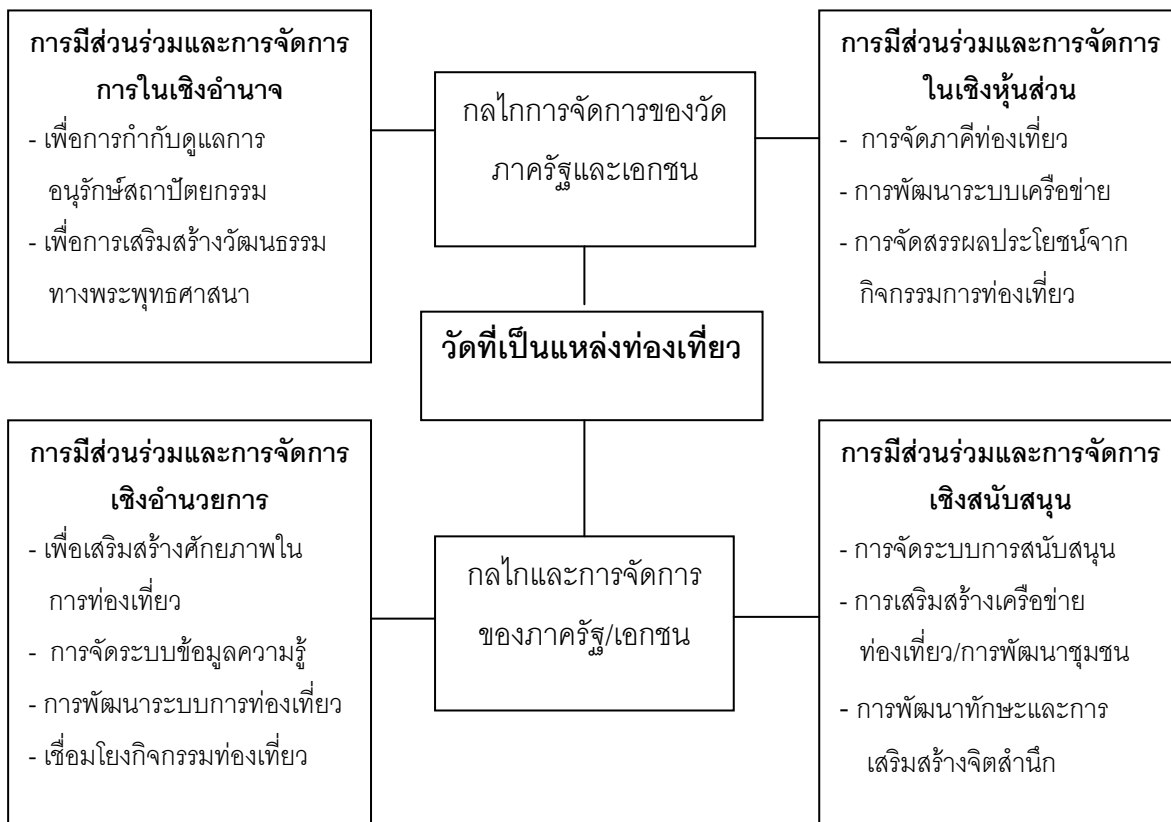
3. การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงความเป็นหุ้นส่วน เป็นการมีส่วนร่วมในลักษณะของการพึ่งพาในด้านการเรียนรู้และการใช้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวไปสร้างสรรคในเชิงคุณค่าทางสังคมและประโยชน์ในทางธุรกิจ เช่น การเสริมสร้างการเรียนรู้ของวัดกับชุมชน การจัดการร้านขายสินค้าภายในวัด ความร่วมมือกับมัคคุเทศก์ และสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ของบุคลากรในการเรียนรู้จากศิลปกรรมที่มีอยู่ภายในวัดนั้นๆ ส่วนกรณีชุมชนผู้ประกอบการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องนั้น จะมีหุ้นส่วนในการมีส่วนร่วมการเป็นภาคีเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย และการส่งเสริมเพื่อให้เกิดประโยชน์ของวัดและการท่องเที่ยวของชาติในมิติอื่นๆ

4. การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงการสนับสนุน กิจกรรมการสนับสนุนเกิดขึ้นในหลายมิติทั้งในมิติที่วัดสนับสนุนการเรียนรู้ของชุมชน และการสนับสนุนจากชุมชนเข้าสู่ภายในวัดและกิจกรรมการท่องเที่ยว สำหรับการสนับสนุนของวัดสู่ชุมชนนั้น จะเป็นการที่วัดนำรายได้จากภารกิจกรรมการท่องเที่ยวไปพัฒนากิจกรรมของชุมชน เช่น การให้ทุนการศึกษาแก่เด็กและเยาวชน การพัฒนาเส้นทางที่เชื่อมโยงระหว่างวัดกับชุมชน เป็นต้น ส่วนกรณีที่ชุมชนสนับสนุนวัดก็เป็นการอุปถัมภ์ให้วัดมีบทบาทในฐานะศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ดังในกรณีที่วัดไตรมิตร ชุมชนเยาวราชจะร่วมสนับสนุนเพื่อให้วัดไตรมิตรจัดทำมณฑปและพิพิธภัณฑ์ของชุมชน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีการเรียนรู้ระหว่างวัดกับชุมชน โดยพระ-เณร และนักเรียนภายในวัดเบญจมบพิตร ได้จัดโครงการมัคคุเทศก์นำเที่ยวภายในวัด และการรวมกลุ่มเป็นชมรมมัคคุเทศก์ เป็นต้น

รูปแบบการมีส่วนร่วมทั้ง 4 ประการดังกล่าว เป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัดที่เป็นความร่วมมือจากทุกฝ่าย ซึ่งมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างมากมายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรธุรกิจ การมีส่วนร่วมและการจัดการเชิงอำนาจก็เพื่อเป็นการปกป้องคุ้มครองให้ศิลปกรรมและประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ ส่วนการมีส่วนร่วมและการจัดการเชิงอำนาจ และการมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงการสนับสนุน ก็เพื่อให้ฝ่ายต่างๆ มีส่วนร่วมในการดำเนินการในรูปแบบที่สนับสนุนต่อกัน ดังนั้น รูปแบบการมีส่วนร่วมของฝ่ายต่างๆ ก็เพื่อให้การส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดต่างๆ ให้มีความเหมาะสมมากขึ้น ดังแสดงในแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 4.2

รูปแบบการมีส่วนร่วมและการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด

อย่างไรก็ตามในการศึกษาคั้งนี้ เพื่อเป็นการศึกษาว่า วัด ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาขีดความสามารถของวัดในกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างไรบ้าง คณะผู้วิจัย จึงดำเนินการศึกษาทดลองเพื่อให้วัดและชุมชนคิดค้นกิจกรรมเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดและการเรียนรู้ของชุมชน โดยมีการศึกษาใน 2 วัด ได้แก่ วัดเบญจมบพิตร และวัดอรุณราชวราราม ผลจากการศึกษาพบว่า วัด ชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมได้เป็นอย่างดี โดยจัดให้มีโครงการสวดมนต์แปลและอบรมมัคคุเทศก์น้อย เพื่อให้เด็กและเยาวชนในชุมชน รวมทั้งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาเสริมสร้างกระบวนการรู้และการมีส่วนร่วมได้ โดยสามารถสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมได้ใน 4 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) การมีส่วนร่วมในการคิดค้นโครงการ/กิจกรรม (ร่วมคิด)
- 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (ร่วมทำ)
- 3) การมีส่วนร่วมในการสนับสนุน และการจัดการในเชิงหุ้นส่วน (ร่วมติดตาม)
- 4) การมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์การเรียนรู้ร่วมกัน (รับผลประโยชน์)

สรุปรูปแบบการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด มี 4 ประเภท คือ การมีส่วนร่วมในเชิงอำนาจ การมีส่วนร่วมในเชิงอำนาจ การมีส่วนร่วมในเชิงความเป็นหุ้นส่วน การมีส่วนร่วมในเชิงสนับสนุน โดยรูปแบบการมีส่วนร่วมแต่ละประเภทจะมีความเกี่ยวข้องกับ วัด ชุมชน นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐที่แตกต่างกันไป ดังนี้

1) รูปแบบการมีส่วนร่วมของวัดในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด มีลักษณะเป็นการดำเนินการในเชิงอำนาจ โดยใช้อำนาจทางกฎหมายในฐานะที่วัดเป็นนิติบุคคล เข้าไปจัดการกับการดูแลกิจกรรมทุกอย่างที่เกิดขึ้นภายในวัด โดยเฉพาะกิจกรรมการท่องเที่ยวก็จะมีฝ่ายที่ดูแลและอำนวยความสะดวกโดยตรงเพื่อให้เกิดการสร้างสรรคในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อวัดและกลุ่มพุทธศัลยกรรม สถาปัตยกรรม และกิจการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น ถ้าวัดจะดำเนินการสิ่งใดจะต้องใช้อำนาจตามกฎหมายที่มีอยู่และระบบการบริหารจัดการตามแนวพระพุทธศาสนาเข้าไปดำเนินการเพื่อลดผลกระทบต่อดวัดและพระพุทธศาสนา

2) รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด เป็นลักษณะของการมีส่วนร่วมในเชิงสนับสนุนและความเป็นหุ้นส่วน โดยมีการดำเนินการ เช่น การร่วมจัดพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว การจัดการศึกษาแก่เด็กและเยาวชน การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยว การเสริมสร้างรายได้ภายในชุมชน การจัดสรรผลประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยว และการสนับสนุนวัดในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวและการเรียนรู้ ซึ่งที่ผ่านมาชุมชน เช่น โรงเรียน ชุมชนบริเวณวัด เป็นต้น จะมีส่วนสำคัญในการสนับสนุนการจัดประเพณีของวัด อาทิ ประเพณีลอยกระทง ประเพณีเข้าพรรษา ออกพรรษา เป็นต้น ซึ่งเป็นลักษณะของการสนับสนุนและการเป็นหุ้นส่วนของการพัฒนาในเชิงพื้นที่

3) รูปแบบการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด มีลักษณะเป็นแบบการสนับสนุนเพื่อให้วัดและชุมชนได้มีการเรียนรู้และการจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวและการพัฒนาวัด กล่าวคือ ความสนใจและทัศนคติของนักท่องเที่ยวจะมีส่วนให้วัดและชุมชนได้มีการจัดกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อความต้องการของทั้งสองฝ่าย เช่น การที่นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมวัดและต้องการไหว้พระ ทำบุญ วัดและชุมชนก็จะดำเนินการจัดหาของถวายที่จำเป็นแก่การทำบุญ หรือถ้านักท่องเที่ยวต้องการสนใจด้านประวัติศาสตร์ทางวัดก็จะจัดมัคคุเทศก์มาอธิบายในการเที่ยวชม เป็นต้น ซึ่งเป็นการสนับสนุนซึ่งกันและกัน

4) รูปแบบการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด มีลักษณะการมีส่วนร่วมทั้งในเชิงอำนาจและการอำนวยความสะดวก กล่าวคือ

หน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมศิลปากร จะดำเนินการในเชิงอำนาจ โดยดำเนินการเพื่อการกำกับดูแล การอนุรักษ์สถาปัตยกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถาน ซึ่งเป็นไปตามกฎหมาย ส่วนสำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ จะดำเนินการเพื่อการเสริมสร้างวัฒนธรรมไทยและกิจการทาง พระพุทธศาสนา ส่วนการมีส่วนร่วมเชิงอำนาจการนั้น หน่วยงาน เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จะดำเนินการอำนาจการในด้านต่างๆ เช่น การดำเนินการเพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการ ท่องเที่ยว การจัดระบบข้อมูลความรู้ด้านการท่องเที่ยว การพัฒนาระบบ/กิจกรรมการท่องเที่ยวที่ เหมาะสม และการเชื่อมโยงกิจกรรมและเส้นทางท่องเที่ยวในเส้นทางกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

5) รูปแบบความสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน นักท่องเที่ยว และ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด รูปแบบการมีส่วนร่วม ของฝ่ายต่างๆ นี้ มีความสัมพันธ์กันในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยและดำเนินการตาม ภาระหน้าที่ของตนเอง โดยภาครัฐมีส่วนร่วมและมีการจัดการเชิงอำนาจก็เพื่อเป็นการปกป้อง คุ้มครองให้ศิลปกรรมและประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ ส่วนการมีส่วนร่วมเชิง อำนาจการ และในเชิงการสนับสนุนของฝ่ายต่างๆ ก็เพื่อให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการดำเนินการ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการท่องเที่ยวของวัดและการท่องเที่ยวของประเทศไทย

4.4 ผลการศึกษาเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคทางกฎหมายที่มีต่อการส่งเสริมกิจกรรมการ ท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร

การศึกษาในส่วนนี้ เป็นการศึกษาเพื่อตอบคำถามที่ว่า ระเบียบและกฎหมายที่ เกี่ยวข้องเป็นปัจจัยสนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการท่องเที่ยวประเภทวัดอย่างไร ซึ่งผลการศึกษา พบว่า มีมิติที่เกี่ยวข้องหลายประการ ดังนี้

1. ปัญหาสาเหตุและผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด จากการศึกษาโบราณวัตถุ โบราณสถาน ศิลปวัตถุ หรือแหล่งศิลปกรรมที่มีอยู่ภายในวัดต่างๆ มักจะถูกทำลายหรือมีผลกระทบในทางเสียหาย โดยสาเหตุ 2 ประการใหญ่ๆ คือ

1) การเสื่อมของแหล่งศิลปกรรมโดยธรรมชาติ หมายถึง การเสื่อมคุณภาพของวัสดุ ก่อสร้างที่เป็นองค์ประกอบของโบราณสถาน พระปรางค์วัดอรุณ หรือแหล่งโบราณคดี เช่น การ ชำรุดทรุดโทรมในสภาพปกติอันเนื่องมาจากการมีอายุที่ยาวนาน สภาพดินฟ้าอากาศ และความ เสื่อมสลายไปตามกาลเวลา การเสื่อมโดยธรรมชาติเช่นนี้ สภาพของโบราณสถานและแหล่ง โบราณคดีจะถูกทำลายทีละน้อยแบบค่อยเป็นค่อยไป หากมีการปฏิสังขรณ์หรือซ่อมแซมอยู่เสมอ ก็จะทำให้โบราณสถานนั้นคงสภาพเดิมอยู่ได้นาน แต่ในกรณีของการท่องเที่ยวนั้นมักจะถูกทำลาย

โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของนักท่องเที่ยวที่เข้าไปเหยียบย่ำ หรือนั่งเดิน ในสถานที่ที่มีความเปราะบาง เช่น ลวดลายบนเจดีย์ พระอุโบสถ ภาพจิตรกรรมตามผนังของวัดต่างๆ เป็นต้น

นอกจากนี้ โบราณวัตถุ โบราณสถานในวัดบางแห่งดังกล่าว ยังถูกสัตว์และพืชทำลายโดยมิได้ตั้งใจ เพราะโบราณสถานที่ได้รับการดูแลด้วยดี ได้กลายเป็นที่อยู่อาศัยและเป็นที่พักินของสัตว์ เช่น นก แมลง ค้างคาว และสัตว์เลื้อยคลานต่างๆ ส่งผลกระทบทำให้โบราณสถานถูกทำลายไปด้วย ส่วนพืชที่ทำลายโบราณสถานส่วนใหญ่เป็นไม้ยืนต้น กาฝากและเชื้อรา เป็นต้น ซึ่งบางวัดยังขาดดูแลในสภาพที่เหมาะสม

2) ผลกระทบและการทำลายแหล่งศิลปกรรมในวัดโดยมนุษย์ มนุษย์สามารถสร้างผลกระทบและทำลายแหล่งศิลปกรรมได้หลายวิธีและหลายสาเหตุ นับตั้งแต่การทำลายแหล่งศิลปกรรมโดยตรง เช่น การบุกรุก รื้อถอนแหล่งศิลปกรรม การทำกิจกรรมที่ไม่เหมาะสมกับแหล่งศิลปกรรม การก่อสร้างสิ่งก่อสร้างบดบังการมองไปยังโบราณสถาน ทำให้เกิดทัศนอุจาดหรือทัศนียภาพที่ขัดแย้งซึ่งถือเป็นการทำลายบรรยากาศของกลุ่มโบราณสถานและสภาพแวดล้อมของวัด ในกรณีวัดที่ศึกษานั้น มีข้อขัดแย้งของวัดกัลยาณมิตรที่มีการบูรณปฏิสังขรณ์และการรื้อถอนโบราณสถานทำให้เกิดการร้องเรียน เป็นต้น แต่โดยส่วนใหญ่ปัญหาที่เกิดขึ้นกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ในกรุงเทพมหานคร มักจะเกิดการบริหารจัดการที่ไม่เข้าใจและรู้เท่าไม่ถึงการณ์ต่อสภาพแวดล้อมทางศิลปกรรม

นอกจากนี้ยังมีการบุกรุกเพื่อนำไปเป็นที่พักอาศัยทั้งของบุคลากรภายในวัดและชุมชนซึ่งมักจะมีการรื้อทำลายโบราณสถานหรือแหล่งโบราณคดีภายในวัดเพื่อสนองประโยชน์ใช้สอยตามมา นอกจากการรื้อทำลายโบราณสถานหรือแหล่งโบราณคดีเพื่อนำพื้นที่หรือวัสดุไปก่อสร้างสิ่งใหม่แล้ว ยังมักจะมีการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างใหม่ซ้อนทับโบราณสถานโดยตรงหรือสร้างสิ่งปลูกสร้างประชิดบดบังการมองจากจุดมองไปยังโบราณสถาน เช่น การก่อสร้างมณฑปหลังใหม่ของวัดไตรมิตรที่สูงใหญ่กว่าพระอุโบสถ เป็นต้น และนอกจากการก่อสร้างอาคารบดบังโบราณสถานแล้ว การก่อสร้างหรือติดตั้งสาธารณูปโภค อุปกรณ์ประกอบถนนประกอบสถานที่ต่างๆอย่างไม่นำถึงความงามของวัด เช่น การโยงสายไฟฟ้า สายโทรศัพท์ ระเบียงรั้วกั้นบดบังโบราณสถานและขาดความเป็นระเบียบ นอกจากจะทำให้เกิดความไม่น่าดูแล้ว ยังอาจก่อให้เกิดอันตรายได้ง่ายอีกด้วย และการติดตั้งป้ายโฆษณา ป้ายประกาศของทางราชการและป้ายบอกข้อมูลต่างๆ อย่างไม่มีการประสานงานกัน มีลักษณะต่างคนต่างทำ แตกต่างกันทุกอย่างทั้งขนาด ตำแหน่งที่ตั้ง และปริมาณจะทำให้ป้ายต่างๆ บดบังมุมมองที่จะมองไปยังโบราณสถาน และยังทำให้เกิดทัศนอุจาดตัวอย่างเช่นนี้ พบได้ทุกเกือบทุกวัด

ส่วนปัญหาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดทั้งเชิงกฎหมายและการจัดการทั่วไปนั้น พบว่า ปัญหาที่สำคัญคือ **ปัญหาทางแนวคิดและความขัดแย้งระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์** และระหว่างการพัฒนาจากแหล่งทุนของภูมิภาคเอกชน กับ ประชาชนและพระสงฆ์ในพื้นที่ หรือเกิดขึ้นระหว่างวัดและชุมชนในท้องถิ่นๆ ซึ่งหากพิจารณาในมิติของวัด โดยเฉพาะในกรณีที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่ มักมีผลมาจากผู้ที่อยู่ดูแลวัดมุ่งเน้นการพัฒนาและการปรับปรุงวัดและสถาปัตยกรรม โดยขาดความเข้าใจในมิติประวัติศาสตร์และคุณค่าของโบราณสถานหรือโบราณวัตถุอย่างลึกซึ้ง จึงมักจะถูกชักจูงหรือมีเหตุผลแอบแฝงหรือกระทั่งมีความปรารถนาในการพัฒนาโดยเน้นวัตถุที่ขาดการคำนึงถึงจิตใจของผู้คนที่เป็นรากฐานของควมมีคุณค่า และความหมายอันแท้จริงของวัดและโบราณวัตถุ โบราณสถาน หรือศิลปกรรมภายในวัด ในขณะที่ฝ่ายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็มีแนวทางที่จะอนุรักษ์แต่ขาดการสนับสนุนในเรื่องของงบประมาณ ดังนั้น จึงเป็นปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนาและการอนุรักษ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความมั่งคั่งของสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ภายในวัด

ส่วนการดำเนินการของวัดที่ซ่อมแซมอาคารโบราณสถาน โดยการดัดแปลง ปฏิสังขรณ์ ประยุกต์การใช้สอย และการก่อสร้างต่อเติมที่ไม่เหมาะสม เพื่อให้โบราณสถานดูใหม่ขึ้นทันสมัยขึ้น และใช้ประโยชน์ได้ตามความต้องการ โดยไม่คำนึงถึงคุณค่า ความสำคัญ และความ เป็นของแท้ดั้งเดิมของโบราณสถาน ซึ่งปัญหาต่างๆนี้ ทางวัดมักจะเลือกที่จะบูรณปฏิสังขรณ์ โบราณสถานไปโดยพลการ ไม่แจ้งไปทางหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตามนัยแห่งมาตรา 9 ของพ.ร.บ. โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ.2535 จึงทำให้เกิดความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ในการใช้วัสดุก่อสร้างแบบสมัยใหม่ที่ใช้ในการก่อสร้างอาคารทั่วไปเข้าไปบูรณะ เช่น การใช้ปูนซีเมนต์มาฉาบซ่อมผนังโบสถ์วิหารโบราณ ซึ่งปูนซีเมนต์นี้แตกต่างจากวัสดุในสมัยโบราณที่มักจะใช้ปูนหมักและปูนดำซึ่งสามารถระบาย ความชื้นได้ดีและคงทนกว่า หรือการใช้สีน้ำพลาสติกทาหลังการฉาบปูน การกรุผนังภายในและ เปลี่ยนพื้นกระเบื้องดินเผาเป็นแผ่นหินแกรนิตหรือวัสดุสมัยใหม่อื่นๆ เพื่อให้สวยงามรับกับผนัง หินแกรนิต ผลที่ได้คือความสวยงามในระยะแรกเมื่องานซ่อมเสร็จใหม่ๆ แต่ต่อมาสีน้ำพลาสติกที่ทาไว้ก็ลอกหล่อนเป็นแผ่นๆ ปูนซีเมนต์ที่ฉาบซ่อมไว้ก็เกิดเป็นคราบเกลือ ปูนฉาบที่เคยชำรุดเพียง เล็กน้อยก็ขยายความเสียหายเป็นวงกว้างมากขึ้น หินแกรนิตที่กรุแต่งไว้อย่างสวยงามก็เกิดรอย คราบดำตามรอยต่อของแผ่นหิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่โบราณสถานนั้นมีจิตรกรรมฝาผนังที่ งดงามและทรงคุณค่า จิตรกรรมนั้นก็จะถูกทำลายเสียหายไป ในกรณีการบูรณปฏิสังขรณ์ โบราณสถานของวัดต่างๆ นั้น มีเพียงบางวัดเท่านั้น ที่ดำเนินการอย่างไม่ถูกวิธี แต่ส่วนใหญ่จะ

เป็นการบูรณะในส่วนที่เป็นที่พักรักษาหรือสถานที่ก่อสร้างอื่นๆ ที่มีใช้โบราณสถานและแหล่งโบราณคดีที่สำคัญ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า วัดส่วนใหญ่ยังมีการดำเนินการตามขั้นตอนของกฎหมายและระเบียบปฏิบัติที่กำหนดไว้

2. ปัญหา อุปสรรคทางกฎหมายที่มีต่อการอนุรักษ์และการจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด จากการศึกษากฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของสังคมไทยนั้น พบว่า มีกฎหมายและระเบียบของหน่วยงานที่รับผิดชอบต่างๆ จำนวน 9 ฉบับ ได้แก่

1) พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ.2535

2) พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535

3) ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 335 ทวิ แก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญา (ฉบับที่ 5) พ.ศ.2525

4) ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 189 ที่ถูกประกาศใช้ในสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและเป็นหัวหน้าคณะปฏิวัติโดยมุ่งหมายเพื่อป้องกันการขุดค้นหาโบราณวัตถุ ซึ่งเป็นการทำลายหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชาติ

5) กฎกระทรวงมหาดไทย ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2539) ที่ออกตามความในพระราชบัญญัติโบราณสถานฯ

6) ระเบียบกรมศิลปากร ว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ.2528

7) ประกาศคณะสงฆ์ว่าด้วยระเบียบการควบคุมโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุภายในวัด ลงวันที่ 28 กันยายน 2503 และมติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 27/2539 เรื่องการปรับปรุงหลักเกณฑ์การขอพระราชทานสมณศักดิ์

8) ระเบียบคณะกรรมการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เรื่องการให้ความยินยอมในการนำทรัพยากรธรรมชาติในเขตปฏิรูปที่ดินไปใช้ประโยชน์ตามกฎหมายอื่น พ.ศ.2541

9) ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ พ.ศ. 2545

10. เทศบัญญัติและกฎหมายท้องถิ่นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

นอกจากนี้ ถ้าเป็นกรณีวัดที่มีโบราณสถานมีพื้นที่อยู่ในเขตอนุรักษ์หรือเขตป่าสงวนก็จะมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมอีก เช่น พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 และพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.

2546 เป็นต้น กฎหมายและระเบียบดังกล่าว เป็นกฎหมายและระเบียบว่าด้วยการปกป้องคุ้มครองโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ที่มีอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ซึ่งเป็นกลุ่มศิลปกรรม และนั่นหมายถึงว่า วัดต่างๆ มีหน่วยงานที่รับผิดชอบในส่วนดังกล่าวมากด้วยเช่นกัน กฎหมายและระเบียบเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาในนิยามที่แตกต่างกัน ในหลายกรณีจะพบว่า ปัญหาอีกไม่ได้เกิดขึ้นจากตัวบทกฎหมาย หากแต่เกิดขึ้นจากความไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน ระหว่างวัดกับหน่วยงานที่รับผิดชอบอย่างกรมศิลปากร หรืออาจจะเป็นวัดกับชุมชน เป็นต้น แต่สิ่งที่ลึกลงไปกว่านั้น คือ การบังคับใช้กฎหมายหรือระเบียบยังคงไม่ศักดิ์สิทธิ์พอที่จะยุติความขัดแย้ง หรือการทำลายโบราณสถานที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ได้ทันเวลาที่ ดังกรณีที่ปรากฏขึ้นในวัดกัลยาณมิตรที่มีการทำลายโบราณสถานภายในวัดไปกว่า 11 รายการ เมื่อปรากฏเป็นข่าวทางกรมศิลปากรจึงเข้าสำรวจพื้นที่และมีการสั่งระงับการก่อสร้างและทำลายโบราณสถานอื่นภายในวัด

ในกรณีนี้ ถ้ามองตามบทแห่งกฎหมาย ผู้สั่งดำเนินการผิดตั้งแต่ที่ไปทุบทำลายโบราณสถานขึ้นแรกภายในวัดโดยไม่แจ้งให้ทางกรมศิลปากรทราบ ซึ่งเป็นความผิดตามมาตรา 10 แห่ง พ.ร.บ.โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ.2535 และยังไม่ลงละเมิดในประกาศคณะสงฆ์ลงวันที่ 28 กันยายน 2503 ที่ห้ามวัดใดเจาะ ขุด รื้อถอน ปูชนียสถาน โบราณสถานภายในวัดโดยไม่ขออนุญาตต่อคณะกรรมการสงฆ์อีก

ดังนั้น แม้กฎหมายจะมีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์โบราณสถานที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด แต่สิ่งสำคัญกว่านั้น คือ การบังคับใช้กฎหมายให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนความเข้าใจและความร่วมมือกันของวัด ชุมชน ภาคธุรกิจ และองค์การปกครองทุกระดับของรัฐ เพื่อให้การอนุรักษ์โบราณสถานให้เป็นแหล่งความรู้และการท่องเที่ยวเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เนื่องจากหลายฝ่ายอาจมีความต้องการในสิ่งที่แตกต่างกันจากการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ซึ่งเป็นทรัพยากรอันทรงคุณค่าทั้งด้านการท่องเที่ยว ศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ด้านการใช้สอยพื้นที่ของฝ่ายสงฆ์และการสร้างรายได้ให้กับประเทศ แต่ควรมีการอนุรักษ์สิ่งเหล่านั้นไว้

สรุประเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเป็นปัจจัยสนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการท่องเที่ยวประเภทวัด นั้น พบว่า ระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเป็นปัจจัยทั้งสนับสนุนและเป็นอุปสรรคต่อการท่องเที่ยวประเภทวัด โดย ระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเป็นปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยวประเภทวัดนั้น จะมุ่งเน้นการจัดการ การอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และแหล่งศิลปกรรม เพื่อให้มีระบบการจัดการที่เหมาะสมบนพื้นฐานของความรู้และความยั่งยืนของศิลปกรรม โดยมอบอำนาจหรือการดูแลให้กับกรมศิลปากรและหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ในขณะที่

ระเบียบและกฎหมายที่เป็นอุปสรรคต่อการท่องเที่ยวประเภทวัด ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมศิลปากร มีอำนาจตามกฎหมายในการดูแลโบราณวัตถุ โบราณสถาน แต่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2535 กลับให้วัดมีอำนาจในการดูแลและ บริหารกิจการของคณะสงฆ์ซึ่งเป็นการจัดการด้านสาธารณูปการและการจัดการศึกษาภายในวัด ดังนั้น วัดและกรมศิลปากรจึงมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย แต่มีอำนาจแยกตามกฎหมายแต่ละฉบับ ดังนั้น จึงเป็นปัญหาอุปสรรคว่า การจัดการโบราณวัตถุ โบราณสถาน หรือการจัดการในด้าน อื่นๆ รวมทั้งการจัดสรรงบประมาณหน่วยงานใดจะเป็นผู้ดูแลโดยตรง

นอกจากปัญหาจากข้อกฎหมายดังกล่าว ยังมีข้อจำกัดในเรื่องของแนวคิดการพัฒนา และการอนุรักษ์ของวัดและกรมศิลปากร และปัญหาในเรื่องของการสนับสนุนกิจกรรมการ ท่องเที่ยวที่วัดส่วนใหญ่จะดำเนินการแบบพอเพียงตามวัฒนธรรมของวัดและพุทธศาสนา ส่วนการ ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยก็จะดำเนินการเพื่อการท่องเที่ยวในเชิงเศรษฐกิจในภาพรวม ดังนั้น การ ประชาสัมพันธ์จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี ที่ทุกฝ่ายพอใจ

3. แนวทางการแก้ไขปัญหาจากการปฏิบัติตามข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้อง จาก ปัญหาที่เกิดขึ้นในเชิงกายภาพและกฎหมายดังกล่าว คณะผู้วิจัยได้ศึกษาและเสนอแนวทางที่ เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดแนวปฏิบัติอันจะก่อให้เกิดความยั่งยืนของสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

3.1 ในส่วนของวัด เพื่อให้เกิดการจัดการที่เหมาะสมและความยั่งยืนของพุทธ ศิลปกรรมภายในวัดต่างๆ จึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1) ในแต่ละวัดที่มีโบราณวัตถุ โบราณสถานหรือศิลปกรรมที่สำคัญ ควรจะมี ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ด้วยประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม วิศวกรรม และศิลปกรรม มาถวาย ความรู้แก่พระสงฆ์ เพื่อให้ท่านเกิดความภาคภูมิใจและมีใจอนุรักษ์ ตลอดจนควรนำผู้ทรงคุณวุฒิ เหล่านี้มาจัดตั้งเป็นคณะกรรมการเพื่อร่วมพิจารณาความเหมาะสมในการรื้อถอนอาคารเก่าในวัด พร้อมกับทำให้คำแนะนำในการซ่อมแซมให้คงแบบเดิม

2) ควรมีการปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์ในการขอสมณศักดิ์จากการพิจารณาในด้านวัตถุหรือ จำนวนนักเรียนปริยัติธรรมที่มีแต่ปริมาณ ให้หันมาพิจารณาคุณความดีในการประกอบกิจกรรมที่ เป็นคุณประโยชน์แก่สังคมแทน

3) ในการดำเนินการซ่อมแซมโบราณสถานต่างๆ ภายในวัด ควรต้องศึกษาอย่าง รอบคอบก่อนดำเนินการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องวัสดุ เทคนิคการซ่อมว่าเหมาะสมหรือไม่เพียงไร ดังนั้น การใช้งานที่จะเข้ามาดำเนินการอนุรักษ์ จึงต้องมีความรู้ความเข้าใจในงานสถาปัตยกรรมไทย หรือ

งานช่างโบราณ ทั้งนี้อาจขอคำแนะนำและการสนับสนุนข้อมูลจากกรมศิลปากรในด้านวัสดุและเทคนิควิชาช่างในการซ่อมแซมที่เหมาะสม และในขณะดำเนินการก็ต้องควบคุมอย่างใกล้ชิด เพราะหากดำเนินการโดยขาดความรู้ก็จะมีผลเสียตามมา

4) ควรมีการถวายเป็นบุญกุศลแก่พระสงฆ์ภายในวัดเพื่อให้ตระหนักถึงภาระหน้าที่ที่สำคัญ ในฐานะผู้สืบทอดมรดกทางศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และคุณค่าของอารยธรรมชุมชนอันเป็นเกียรติภูมิของชาติให้คงอยู่มิให้สาบสูญไป และควรปรับเปลี่ยนทัศนคติท่านให้มองว่าการพัฒนากับการอนุรักษ์สามารถกระทำไปพร้อมกันได้ โดยมีหน่วยงานของรัฐเป็นที่ปรึกษาและให้ความช่วยเหลือตามกฎหมาย ต้องไม่มองว่าหน่วยงานของรัฐเป็นศัตรูต้องมองกันและกันอย่างมิตร ซึ่งในการพัฒนาเชิงอนุรักษ์นี้จะทำให้ได้ผลลัพธ์คือ เสนาสนะที่เก่าแก่สวยงามกลับคืนมาเพื่อใช้สอยในด้านศาสนกิจต่อไป อีกทั้งยังได้สิ่งที่สำคัญอีกอย่างกลับคือมาด้วยคือ จิตวิญญาณและคุณค่าของอดีตกาล สิ่งนี้เองที่เป็นมูลค่าเพิ่มให้โบราณสถานนอกเหนือจากการเป็นอาคารเก่า และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้เพิ่มขึ้น โดยพัฒนาในการเป็นแหล่งเรียนรู้และท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศิลปะเชิงช่าง ซึ่งการพัฒนาโบราณสถานภายในวัดเช่นนี้นับเป็นการต่อยอดการอนุรักษ์โบราณสถานขึ้นอีกชั้นหนึ่งด้วย

3.2 ในส่วนของภาครัฐ (โดยเฉพาะกรมศิลปากร) เพื่อส่งเสริมให้กรมศิลปากร เข้าใจกับบทบาทของตนเองมากขึ้นในการดำเนินโครงการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาวไทย จึงมีเสนอข้อแนะ ดังนี้

1) การบูรณปฏิสังขรณ์และอนุรักษ์โบราณสถานทุกแห่ง โดยเฉพาะโบราณสถานที่สำคัญของชาติ กรมศิลปากรจำเป็นต้องดำเนินการให้ครบถ้วนทุกขั้นตอน โดยเฉพาะการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของตัวโบราณสถาน อีกทั้งโครงสร้างสถาปัตยกรรมและความเชื่อของชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ และก่อนจะลงมือทำอะไรควรได้รับความเห็นชอบจากวัดและชุมชนผู้เป็นเจ้าของสถานที่แห่งนั้นเสียก่อน

2) ในการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานนั้น กรมศิลปากรจะต้องยอมรับการมีส่วนร่วมของสังคมในการเข้าแก้ไขซ่อมแซมโบราณสถาน โดยประสานกลุ่มประชาชน ผู้รู้ หรือนักวิชาการท้องถิ่น ตลอดจนปราชญ์ชาวบ้าน และกลุ่มองค์กรนักวิชาการ ที่มีความรู้เฉพาะทางในเรื่องนั้นๆ

3) กรมศิลปากรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรใช้เวลาลงพื้นที่เพื่อสำรวจและเก็บข้อมูลในการบูรณปฏิสังขรณ์หรือการอนุรักษ์ให้มากขึ้นตามความเหมาะสม โดยคำนึงถึงคุณภาพให้มากขึ้น โดยต้องระวังไม่ให้ปริมาณงานที่กำหนดขึ้นในแต่ละปีงบประมาณมาเป็นตัวกำหนดเป้าหมาย

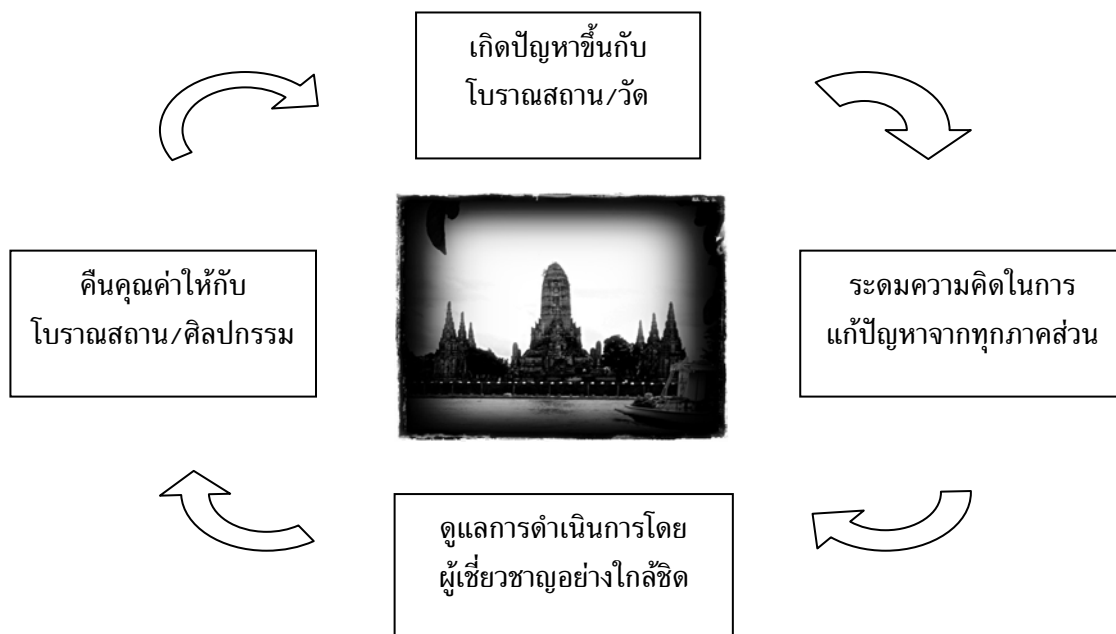
ด้านเวลาของการบูรณะโบราณสถาน เพราะจะทำให้เกิดข้อจำกัดขึ้นในการบูรณะสมบัติของชาติ ไม่ให้เป็นไปอย่างที่ควรจะเป็น

4) ควรพิจารณานโยบายการจ้างเหมาบูรณะของกรมศิลปากร ที่มีการประมูลราคาหาผู้รับเหมาที่สามารถบูรณะโบราณสถานได้ในราคาถูกลงที่สุดใหม่ โดยต้องคำนึงถึงคุณสมบัติของผู้รับเหมาให้มากยิ่งขึ้น เพราะโบราณสถานที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวถูกพุดกันมาเสมอว่าเป็นช่องทางเศรษฐกิจที่นำรายได้เข้าประเทศอันดับหนึ่ง ดังนั้น จึงต้องตระหนักถึงความสำคัญของการจัดสรรงบประมาณในการดูแลบูรณวัดโบราณสถานที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวให้มากกว่านี้ เพราะงานบูรณะโบราณสถานบางแห่งต้องใช้ฝีมือช่างสถาปัตยกรรมไทยโดยเฉพาะ

5) หน่วยงานอื่น เช่น การท่องเที่ยวประเทศไทย ควรดำเนินการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยววัดควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางโบราณคดีและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมด้วย มิใช่มุ่งเน้นการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ให้กับประเทศเท่านั้น ซึ่งอาจจะส่งผลกระทบต่อวัด ชุมชน และโบราณสถานต่างๆ ในระยะยาว

แผนภาพที่ 4.3

แสดงแนวทางการจัดการศิลปกรรมภายในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

โดยสรุป การอนุรักษ์โบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวภายในวัดนี้โดยกระบวนการ มักจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ เมื่อเกิดปัญหาขึ้นกับโบราณสถานที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวประเภทวัด จะด้วยเหตุปัจจัยอะไรก็แล้วแต่ ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องมานั่งคุยกันเพื่อหาข้อยุติในการดำเนินการบูรณซ่อมแซม ทั้งฝ่ายพระสงฆ์ ชาวบ้าน นักวิชาการ นักอนุรักษ์ นักพัฒนา และผู้รับผิดชอบดำเนินโครงการ จากนั้นจึงต้องดำเนินงานโดยมีการดูแลอย่างใกล้ชิดของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหน่วยงานของรัฐและภาคประชาชน โดยการมีส่วนร่วมของผู้ชำนาญการในท้องถิ่นหรือในความรู้ของโครงสร้างแห่งโบราณสถานนั้นๆ จึงจะสามารถนำความสง่างามและคุณค่าของโบราณสถานสู่อ้อมกอดของผู้คนในท้องถิ่นและประเทศสืบต่อไป

4.5 ผลการศึกษารูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ผลการศึกษาในส่วนนี้ เป็นผลการศึกษาเพื่อตอบคำถามที่ว่า รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นอย่างไร ผลจากการศึกษาพบว่า รูปแบบและกระบวนการกิจกรรมการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดนั้นมีการดำเนินการใน 4 ลักษณะ คือ

1. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการเที่ยวชมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และการเที่ยวชมบริเวณวัด (เชิงวัฒนธรรม) ซึ่งเป็นการเที่ยวชมงานกลุ่มศิลปกรรมภายในวัด โดยอาศัยความงามทางด้านศิลปกรรม ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ความเป็นเอกลักษณ์และความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยวเป็นปัจจัยในการดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวโดยทั่วไปที่นักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมจำนวนมากในแต่วันหรือในแต่ละช่วงเวลาตามการท่องเที่ยวโดยทั่วไป โดยเฉพาะวัดที่มีลักษณะการท่องเที่ยวดังกล่าว เช่น วัดโพธิ์ วัดอรุณ วัดเบญจมบพิตร วัดสุทัศน์ วัดระฆัง เป็นต้น

ส่วนกระบวนการในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด จะนำไปในลักษณะของการจัดการแบบวัดทั่วไป โดยมีการจัดสถานที่ การปรับสภาพภูมิทัศน์ การให้ข้อมูลความรู้ การให้ความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว การจัดทำหนังสือประวัติของวัด การจัดพระมัคคุเทศก์หรือผู้นำเที่ยวชมบริเวณวัด เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าชมสถานที่ต่างๆ เช่น พระอุโบสถ พระปรางค์ เจดีย์ พระพุทธรูปได้ตามอัธยาศัย มีการบูรณปฏิสังขรณ์สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม เพื่อรักษาสภาพแวดล้อมของศิลปกรรมและโบราณวัตถุ โบราณสถาน มีการกำหนดขอบเขตสถานที่และช่วงเวลาในการเข้าชมให้พระตามความเหมาะสมเพื่อมิให้มีผลกระทบต่อกรดำเนินการกิจกรรมของวัดและพระสงฆ์

2. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการท่องเที่ยวตามเทศกาล ประเพณี และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (เชิงวัฒนธรรม) ซึ่งเป็นการเที่ยวชมและเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับวัดหรือสถาปัตยกรรม ประติมากรรมที่มีอยู่ภายในวัดและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น เทศกาลลอยกระทง เทศกาลสงกรานต์ งานประจำปีของวัด งานพระราชพิธีถวายผ้าพระกฐิน เป็นต้น ซึ่งอาศัยความเป็นเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ความต่อเนื่องของการสืบสานประเพณี ความเป็นมาของประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง และความศรัทธาของนักท่องเที่ยวหรือผู้สนใจ เป็นเครื่องดึงดูดใจในการเที่ยวชม รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นเป็นการ

เฉพาะตามช่วงเวลาสำคัญและความเป็นมาของวัฒนธรรมประเพณีนั้นๆ ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าว จะมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้าเยี่ยมชมจำนวนมาก โดยเฉพาะวัดที่มีเอกลักษณ์เชิงวัฒนธรรมดังกล่าว เช่น งานประจำปีวัดสระเกศ งานลอยกระทงวัดอรุณ พระราชพิธี ถวายผ้าพระกฐินทางชลมารควัดอรุณ งานไหว้หลวงพ่อบ้างป่าปอองและเทศกาลตรุษจีน วัด กัลยาณมิตร และงานสงกรานต์วัดชนะสงครามบริเวณถนนข้าวสาร เป็นต้น

ส่วนกระบวนการในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด จะดำเนินในลักษณะของการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ชุมชนในพื้นที่ กลุ่มชมรมต่างๆ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานเขตต่างๆ ของกรุงเทพมหานคร สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มหาวิทยาลัยต่างๆ ชุมชนวัดกัลยาณมิตร สมาคมมัคคุเทศก์ เป็นต้น โดยมีการจัดทำระบบข้อมูล การให้ความรู้ การออกร้าน การจัดนิทรรศการ การจัดงานประเพณี งานเทศน์มหาชาติ งานวันวิสาขบูชา การจัดงานไหว้พระ 9 วัด งานประจำปี เป็นต้น โดยมุ่งเน้นให้ผู้เยี่ยมชมพุทธศาสนิกชนชาวไทย และนักท่องเที่ยวที่สนใจได้เข้าวัดไหว้พระ และทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวจะมีนักท่องเที่ยว พุทธศาสนิกชน เข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก โดยมีการกำหนดช่วงเวลาในการจัดงานตามเทศกาลในแต่ละปี หรือความเหมาะสมของแต่ละวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ส่วนการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดนั้น ทางวัดจะมีกระบวนการจัดการที่แตกต่างกันกันไป โดยมีการให้ข้อมูลความรู้ผ่านสื่อต่างๆ ทั้งทางอินเทอร์เน็ต แผ่นพับ หนังสือ และการประชาสัมพันธ์ โดยความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ (เชิงนามธรรมการเรียนรู้) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวของผู้ที่สนใจเป็นการเฉพาะ โดยเป็นการเที่ยวชมในลักษณะของการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ของบุคคลและสิ่งแวดล้อมทางศิลปกรรม เป็นต้น ซึ่งอาศัยประวัติศาสตร์ ความเป็นเอกลักษณ์ องค์ความรู้ และกระบวนการสร้างสรรค์ที่อยู่ภายในวัดหรือศิลปกรรมนั้นๆ เป็นเครื่องดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น งานวันสมเด็จพะมหาสมณเจ้ากรมพระยาพระปรมาภิไธย ที่วัดโพธิ์ การศึกษาการนวดแผนไทยของวัดโพธิ์ การศึกษาด้านจิตรกรรมไทย วัดสุทัศน์ การศึกษาด้านพุทธศิลป์ รอบพระระเบียงพระอุโบสถ วัดเบญจมบพิตร และการจัดนิทรรศการที่เกี่ยวกับศิลปกรรมและบุคคลสำคัญของวัด เช่น การจัดนิทรรศการระลึกถึงพระราชประวัติของพระมหากษัตริย์ บุคคลสำคัญของชาติ พระสมเด็จพุฒาจารย์โต หรือแม้กระทั่งงานแสดงด้านพระเครื่อง เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้จะจัดขึ้นเพื่อตอบสนอง

ความต้องการเรียนรู้ของผู้สนใจเป็นการเฉพาะ ดังนั้น นักท่องเที่ยวจึงเป็นชาวไทยมากกว่าชาวต่างประเทศ เช่น นักเรียน นักศึกษา ครูอาจารย์ และผู้ที่มีงานที่เกี่ยวข้องด้านพุทธศิลป์และงานกิจกรรมอื่นๆ โดยตรง ซึ่งปัจจุบันนักท่องเที่ยวประเภทนี้มีแนวโน้มที่เพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะวัดที่มีความเกี่ยวข้องกับบุคคลในประวัติศาสตร์และมีเอกลักษณ์ของวัดโดยเฉพาะ

สำหรับด้านการบริหารของวัดนั้น วัดจะมีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้อง มีการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้และการพัฒนาวัดร่วมกัน สิ่งที่วัดดำเนินการได้อย่างโดดเด่นได้แก่ การจัดทำหนังสือประวัติความเป็นมาของวัดและแหล่งศิลปกรรมนั้น ที่แสดงถึงความรู้ ความน่าสนใจของสิ่งเหล่านั้นอย่างจริงจัง และการดำเนินการเพื่อให้วัดเป็นสถานที่สำคัญของชาติและความทรงจำในระดับโลก ดังเช่น ในกรณีของวัดโพธิ์ที่คณะทำงานเกี่ยวกับมรดกความทรงจำโลกของประเทศไทยได้ผลักดันนำจารึกวัดของโพธิ์ เป็นมรดกความทรงจำโลก (Memory of the World) หรือขององค์การ UNESCO

4. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา โดยเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวและการศึกษาทางพระพุทธศาสนาในลักษณะเฉพาะ เป็นการศึกษาถึงหลักธรรม การฟังธรรม การนั่งสมาธิวิปัสสนา และการสนทนากับพระสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้องในเชิงลึก ซึ่งอาศัยความสนใจเฉพาะของนักท่องเที่ยวในด้านพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตและความเป็นวิชาการ เป็นเครื่องดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างมากในกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะชาวตะวันตกผู้สูงอายุและผู้สนใจด้านพระพุทธศาสนา

ในกรณีการท่องเที่ยวประเภทนี้ วัดและคณะสงฆ์ได้ดำเนินการในลักษณะเฉพาะโดยวัดจะจัดให้มีสถานที่เพื่อปฏิบัติธรรม ผีกสมาธิให้กับนักท่องเที่ยว (Meditation Center) เป็นศูนย์ฝึกสมาธิ ซึ่งมีหลายวัด เช่น วัดอรุณ วัดระฆัง วัดสุทัศน์ เป็นต้น และในกรณีที่นักท่องเที่ยวและต้องการฝึกด้านสมาธิต่อ ก็จะมีการประสานไปยังสำนักปฏิบัติธรรมของคณะสงฆ์ เช่น วัดภักทันท อาราม จ.ชลบุรี สวนโมกขพลาราม จ.สุราษฎร์ธานี วัดหนองป่าพง จ.อุบลราชธานี เป็นต้น เพื่อให้ผู้ที่สนใจได้เรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา วัดที่มีศักยภาพในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยตนเอง เช่น วัดสระเกศ วัดเบญจมบพิตร เป็นต้น จะมีวัดสาขาของตนในต่างประเทศ ซึ่งเป็นสร้างความสนใจให้กับนักท่องเที่ยวจำนวนหนึ่ง ซึ่งจะเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพในระยะยาว ในกรณีพุทธศาสนิกชนชาวไทย ทางวัดก็มีกิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ในตอนเย็นและกิจกรรมอื่นตามพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งก็จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนชาวไทยและให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่สนใจได้ศึกษาวิถีของชาวพุทธด้วย

4.5.1 รูปแบบและกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยว

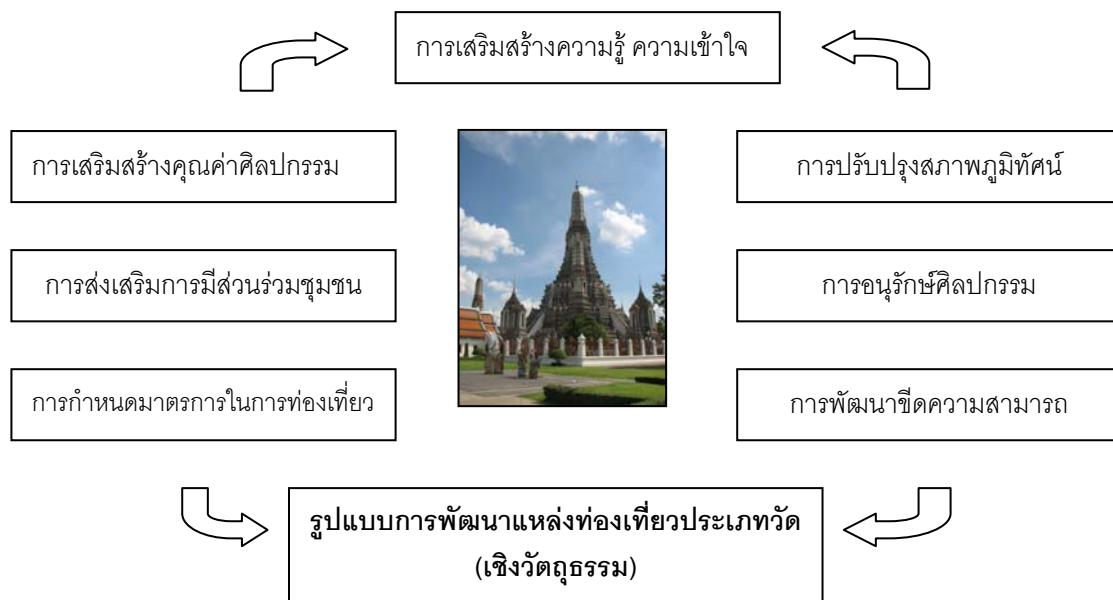
จากรูปแบบและกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดใน 4 ประการดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่า มีความหลากหลายและมีประเด็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจแตกต่างกัน ดังนั้น รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร จึงจำเป็นต้องมีความหลากหลายและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยว โดยมีแนวทางการพัฒนาและรูปแบบที่เหมาะสม ดังนี้

1. **รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม** ซึ่งเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการเที่ยวชมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และการเที่ยวชมบริเวณวัดที่อาศัยความงดงามทางด้านศิลปกรรม ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ความเป็นเอกลักษณ์และความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยวเป็นปัจจัยในการดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ ควรมีแนวทางการพัฒนาและกระบวนการดังนี้

- 1) การเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจหรือบริการข้อมูลข่าวสารแก่นักท่องเที่ยว
- 2) การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์และสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว
- 3) การอนุรักษ์ศิลปกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถานของวัดให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม
- 4) การพัฒนาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัด
- 5) การเสริมสร้างคุณค่าทางศิลปกรรมและวัฒนธรรม
- 6) การกำหนดมาตรการในการท่องเที่ยวเพื่อปกป้อง คุ้มครอง มรดกทางศิลปกรรม วัฒนธรรมและประเพณีของสังคมไทยและชาวพุทธ และป้องกันผลกระทบในทางลบ
- 7) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยว

รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ มุ่งเน้นการรักษาสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมทางธรรมเป็นสิ่งแรก เพื่อรักษามรดกหรือแหล่งท่องเที่ยวให้มีสภาพทางด้านศิลปกรรมยาวนานที่สุด หลังจากนั้นจึงเน้นการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในสิ่งที่เป็นวัฒนธรรม ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม หรือโบราณวัตถุ โบราณสถาน การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยว ดังแผนภาพต่อไปนี้

แผนภาพที่ 4.4
แสดงรูปแบบและกระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

สำหรับกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ควรจะดำเนินการ ได้แก่

- 1) กิจกรรมการท่องเที่ยวด้านพุทธศิลป์
- 2) กิจกรรมและการจัดนิทรรศการทางพุทธศาสนา
- 3) กิจกรรมท่องเที่ยววัดและชุมชน
- 4) กิจกรรมเรียนรู้สถาปัตยกรรมไทย
- 5) กิจกรรมการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวพุทธศิลป์ถิ่นสุวรรณภูมิ เป็นต้น

2. **รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนวพุทธ** ซึ่งเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการไหว้พระ การท่องเที่ยวตามเทศกาลและวันสำคัญของวัฒนธรรม ประเพณีของไทย และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีความเกี่ยวข้องกับศิลปกรรมที่มีอยู่ภายในวัด เป็นต้น ซึ่งอาศัยความเป็นเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ความต่อเนื่องของการสืบสานประเพณี ความเป็นมาของประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องเป็นเครื่องดึงดูดใจในการเที่ยวชม รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ ควรมีแนวทางการพัฒนาและกระบวนการในกานส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนี้

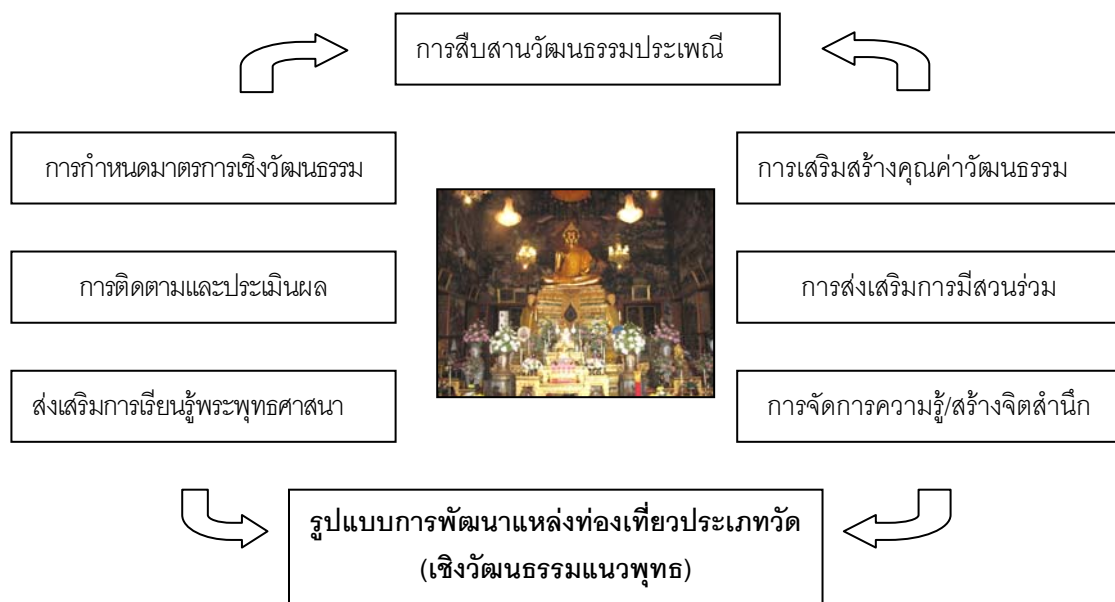
- 1) การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของวัดและชุมชน
- 2) การเสริมสร้างคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

- 3) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยว
- 4) การจัดการความรู้และการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อแหล่งท่องเที่ยว
- 5) การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย
- 6) การติดตามและประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว
- 7) การกำหนดมาตรการเชิงวัฒนธรรมเพื่อป้องกันผลกระทบต่อกิจวัตรของวัดและชุมชน

รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ มุ่งเน้นการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของวัดและชุมชนเป็นสิ่งแรก เพื่อแสดงให้เห็นว่า วัดและชุมชนมีการจัดการในเชิงธรรมธรรมที่มีคุณค่าต่อวิถีชีวิตและการสืบสานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าทางด้านศิลปกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถาน หลังจากนั้น จึงเน้นการจัดการความรู้ การเสริมสร้างจิตสำนึก การส่งเสริมการเรียนรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาและประเพณีไทย รวมทั้งมีการกำหนดมาตรการทางวัฒนธรรม เพื่อป้องกันผลกระทบที่จะมีต่อวิถีชีวิตของพระสงฆ์และชุมชน

แผนภาพที่ 4.5

แสดงรูปแบบและกระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

สำหรับกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ควรจะดำเนินการ ได้แก่

- 1) กิจกรรมการท่องเที่ยวด้านวิถีชีวิตวัดและชุมชน
- 2) กิจกรรมและการจัดงานประเพณีทางพุทธศาสนา
- 3) กิจกรรมท่องเที่ยวงานประเพณีประจำปีของวัดและเทศกาลของไทย

- 4) กิจกรรมเรียนรู้วัฒนธรรมไทย
- 5) กิจกรรมการสืบสานประวัติศาสตร์วัดและชุมชน
- 6) กิจกรรมด้านพิพิธภัณฑ์วัดและชุมชน เป็นต้น

3. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ (เชิงนามธรรมการเรียนรู้) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวของผู้ที่สนใจในลักษณะของการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ของบุคคลและสิ่งแวดล้อมทางศิลปกรรมที่อาศัยประวัติศาสตร์ ความเป็นเอกลักษณ์ องค์ความรู้ และกระบวนการสร้างสรรค์ที่อยู่ภายในวัดหรือศิลปกรรมนั้นๆ เป็นเครื่องดึงดูดใจ รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ ควรมีแนวทางการพัฒนาและกระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนี้

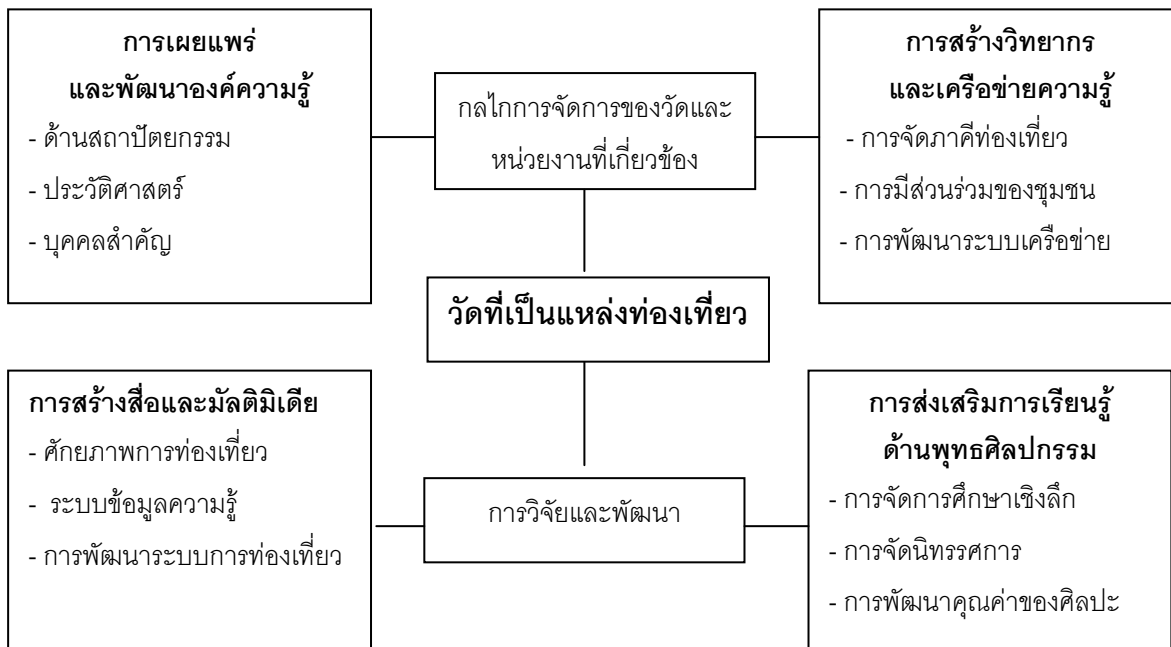
- 1) การเผยแพร่และพัฒนาองค์ความรู้ของวัดและชุมชน
- 2) การสร้างสื่อ หนังสือ และมัลติมีเดียในการศึกษา
- 3) การสร้างวิทยากรและเครือข่ายความรู้
- 4) การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพุทธศิลปกรรม
- 5) การวิจัยและพัฒนาด้านประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว

รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะที่ 3 นี้ มุ่งเน้นการเรียนรู้ในเชิงลึกของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด โดยให้ความสำคัญกับสื่อ การเรียนรู้ การสร้างเครือข่ายทางการศึกษาที่เกิดขึ้นจากศิลปกรรมและบุคคลสำคัญที่มีอยู่ภายในวัด หลังจากนั้น จึงมีการวิจัยและพัฒนาที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงคุณค่าทางด้านต่างๆ ทั้งประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรม เป็นต้น

สำหรับกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ควรจะดำเนินการ ได้แก่

- 1) กิจกรรมการศึกษาประวัติศาสตร์บุคคลและศิลปกรรม
- 2) กิจกรรมและนิทรรศการเพื่อการศึกษาเรียนรู้
- 3) กิจกรรมส่งเสริมชมรมการเรียนรู้ของวัด โรงเรียน และชุมชน
- 4) กิจกรรมมรดกไทยมรดกโลก
- 5) กิจกรรมหนึ่งวัด หนึ่งเครือข่ายการศึกษา เป็นต้น

แผนภาพที่ 4.6
แสดงรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้

4. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวและการศึกษาทางพระพุทธศาสนาในเชิงลึก โดยเป็นการศึกษาถึงหลักธรรม การนั่งสมาธิวิปัสสนา เป็นต้น ที่อาศัยความสนใจเฉพาะของนักท่องเที่ยวในด้านพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตของชาวพุทธ เป็นเครื่องดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ควรมีแนวทางการพัฒนาและกระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยว ดังนี้

- 1) การสืบสานกิจกรรมและพิธีกรรมทางพุทธศาสนา
- 2) การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้/การสอนสมาธิของชาวพุทธ
- 3) การสร้างหลักสูตรการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา (การสอนสมาธิระยะสั้น)
- 4) การเสริมสร้างเครือข่ายวัดและชุมชนแห่งชาวพุทธในระดับนานาชาติ
- 5) การเผยแพร่พุทธธรรมในมิติที่หลากหลาย

รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะที่ 4 นี้ มุ่งเน้นการเรียนรู้ในเชิงลึกตามหลักการทางพระพุทธศาสนาและการส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนิกชนทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ และการปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนและประเพณีพิธีกรรมทางพุทธ

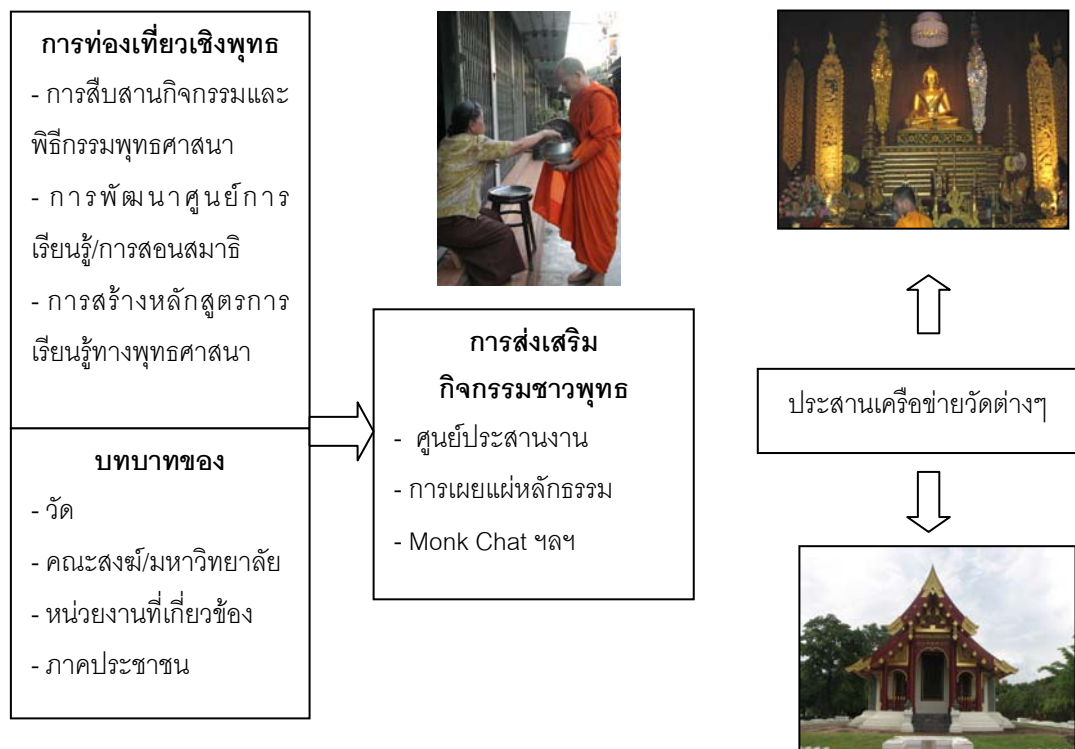
ศาสนา โดยให้ความสำคัญการสานต่อความสัมพันธ์กับฝ่ายต่างๆ ในการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใน การพัฒนาบุคคลและสังคม

สำหรับกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ควรจะดำเนินการ ได้แก่

- 1) กิจกรรมการเรียนรู้การสอนสมาธิสำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ
- 2) กิจกรรมและนิทรรศการเพื่อการศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนา
- 3) กิจกรรมการจัดประชุมชาวพุทธในระดับนานาชาติ
- 4) กิจกรรมการบรรพชาและอุปสมบทนักท่องเที่ยว
- 5) กิจกรรมธรรมสัง្រณ์ในแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

แผนภาพที่ 4.7

แสดงรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา

แนวทางการพัฒนารูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดทั้ง 4 รูปแบบดังกล่าว พระเถระผู้ใหญ่ นักวิชาการ และตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีความคิดเห็นต่อการส่งเสริม กิจกรรมการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกัน ใน 2 ประเด็น คือ

1) การจัดการภายในวัด ได้แก่ วัดจะต้องจัดระบบการบริหารจัดการ สถานที่ สถาปัตยกรรม ทัศนียภาพ สิ่งอำนวยความสะดวก การบริการข้อมูลข่าวสาร การส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในบางช่วงเวลา การพัฒนาบุคลากร และการกำหนดระเบียบปฏิบัติที่เหมาะสม โดยมีให้มีผลกระทบต่อพระเณร สถาปัตยกรรม และความเป็นพระพุทธรูปศาสนา หรือวิถีชาวพุทธ ฉะนั้น จะต้องคำนึงเสมอว่า วัดเป็นแหล่งที่ให้ความรู้ทางด้านพระพุทธรูปศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญา สถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรม อยู่ในระดับดีอยู่แล้ว ดังนั้น ถ้ามีการจัดการในรูปแบบที่เหมาะสม จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ในมิติที่หลากหลายและที่สำคัญจะเป็นการสื่อเพื่อให้เกิดความเข้าใจในทางพระพุทธรูปศาสนามากยิ่งขึ้น

2) การร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก วัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องให้ข้อมูลความรู้ การประชาสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสม มิให้นำวัดเสนอเป็นแหล่งท่องเที่ยวจนเกินไป ควรมีการจัดการดูแลในเรื่องที่ละเอียดอ่อน เช่น มัคคุเทศก์ที่บรรยายความรู้ทางพระพุทธรูปศาสนาที่ผิด เป็นต้น รวมทั้งดำเนินการในวิถีแห่งชาวพุทธที่แท้จริง โดยให้กิจกรรมท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมภายในวัด

4.5.2 ผลการศึกษาสำรวจแผนที่และเส้นทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดใน

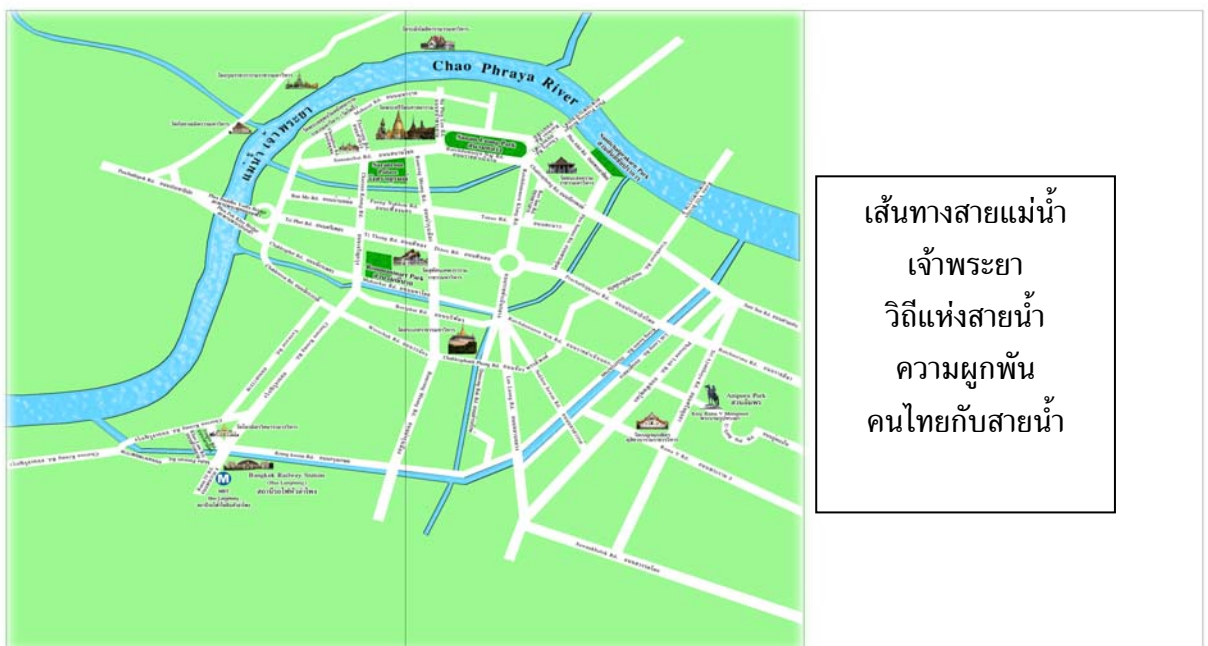
กรุงเทพมหานคร

การให้ข้อมูลความรู้และการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวในบริเวณใด บริเวณหนึ่งนับว่าเป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยว ที่ได้เที่ยวชมสถานที่ได้อย่างแพร่หลาย ก่อให้เกิดความรู้และการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ดียิ่งขึ้น จากการศึกษาพบว่า การที่นักท่องเที่ยวจะเดินเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดนั้น ปัจจัยที่มีส่วนให้วัดนั้นๆ ได้รับความนิยมนอกจากความงดงามทางด้านศิลปกรรมแล้ว สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งความสะดวกในการเดินทางเที่ยวชมและการที่แหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดนั้น ตั้งอยู่ในสถานที่ไม่ไกลกันจนเกินไป หรือตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ดังนั้น เมื่อศึกษาใน 9 วัดแล้วก็พบว่า ความสะดวกในการเดินทาง สถานที่ และเส้นทางที่เชื่อมโยงกันมีผลต่อการเดินทางเที่ยวชมของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมวัด สำหรับเส้นทางที่เหมาะสมกับท่องเที่ยววัดในกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 3 เส้นทาง ได้แก่

- 1) เส้นทางสายแม่น้ำเจ้าพระยา
- 2) เส้นทางสายมหานคร
- 3) เส้นทางสายวัฒนธรรมไทย-จีน

1. **เส้นทางสายแม่น้ำเจ้าพระยา** ได้แก่ เส้นทางการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงวัดต่างๆ ที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา เริ่มตั้งแต่ วัดพระแก้ว วัดโพธิ์ วัดอรุณ วัดระฆัง วัดกัลยาณมิตร วัดประยูรวงศาวาส วัดพิชัยญาติการาม วัดชนะสงคราม วัดสามพระยา วัดเทวราชกุญชร โดยการเดินทางอาจเริ่มนั่งเรือจากท่าช้างวัดพระแก้ว ไปลงท่าเตียนที่เชื่อมวัดโพธิ์ วัดอรุณ จากนั้นนั่งเรือต่อไปลงวัดกัลยาณมิตร เพื่อชมชุมชนวัดกัลยาณมิตร ชุมชนกุฎีจีน วัดประยูรวงศาวาส และเที่ยวชมไหว้พระที่วัดพิชัยญาติการาม หลังจากนั้นนั่งเรือกลับมาที่วัดระฆัง ข้ามฝากไปวัดชนะสงคราม วัดสามพระยา และวัดเทวราชกุญชร เส้นทางสายนี้ เป็นการนำเสนอการความผูกพันของคนไทยกับสายน้ำที่มีวัด ชุมชน และวิถีแห่งการพึ่งพา

แผนภาพที่ 4.8 แสดงเส้นทางท่องเที่ยวสายแม่น้ำเจ้าพระยา

2. **เส้นทางสายมหานคร** ได้แก่ เส้นทางท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงวัดต่างๆ ในเขตกรุงเทพมหานครชั้นในบริเวณใจกลางกรุงเทพ เริ่มตั้งแต่วัดพระแก้ว วัดโพธิ์ วัดราชบพิธ วัดเทพธิดาราม วัดราชนันทาราม วัดสุทัศน์ วัดบวรนิเวศ วัดสระเกศ วัดมกุฏกษัตริย์ และวัดเบญจมบพิตร โดยการเดินทางท่องเที่ยวอาจเริ่มต้นจากวัดพระแก้ว วัดโพธิ์ วัดราชบพิธ ไปต่อที่วัดเทพธิดาราม ชมเรื่องราวของท่านสุนทรภู่ วัดราชนันทาราม ชมโลหะปราสาท และไปไหว้พระศรีศักยมุนี พระประธานวัดสุทัศน์ ไหว้พระวัดบวรนิเวศ ไหว้ภูเขาทองวัดสระเกศ วัดมกุฏกษัตริย์ และชมความงดงามของพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร

3. เส้นทางสายวัฒนธรรมไทย-จีน ได้แก่ เส้นทางการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงวิถีความผูกพันของคนกับวัดและเชื้อชาติไทย-จีน เริ่มตั้งแต่วัดพระแก้ว วัดโพธิ์ และเดินทางตามถนนเจริญกรุง ไปไหว้พระที่วัดเล่งเน่ยยี่หรือวัดมังกรกมลาวาสที่เยาวราช เทียบชมวิถีคนไทยเชื้อสายจีน และต่อไปไหว้พระสุวรรณมหาปฎิมากร หรือหลวงพ่อบึงคำวัดไตรมิตรวิทยาราม และสุดท้ายเที่ยวชมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีอย่างต่อเนื่อง ณ วัดยานนาวา ชมเรือสำเภา เข้าถนนสีลม ไปวัดของศาสนาฮินดู คือ ศาสนสถานพระศรีอุมาเทวี (วัดแขก)

เส้นทางทั้ง 3 เส้นทางดังกล่าวมีการเชื่อมโยงบนถนนสายวัฒนธรรม ศิลปกรรมความงามพุทธศิลป์ของแผ่นดิน ความเป็นมาของมหานครกรุงเทพ และแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นสิ่งทีหน่วยงานต่างๆ ควรนำมาเสนอเพื่อเป็นทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยวผู้ที่สนใจ

แผนภาพที่ 4.9

แผนที่เชื่อมโยงการท่องเที่ยววัดสำคัญในกรุงเทพมหานคร

4.6 สรุปผลการศึกษา ผลการศึกษาในส่วนที่ 1 เกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร เพื่อตอบคำถามที่ว่า ขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดทั้งในด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมมีลักษณะอย่างไร กิจกรรมการท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดเอื้อต่อการพัฒนาวัด ชุมชน การเรียนรู้ทางพุทธศาสนา และการพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจและสังคมอย่างไร ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศมีความคิดเห็นว่า วัดต่างๆ มีความสามารถในการจัดกิจกรรมและมีระดับความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวในระดับที่ดี ส่วนผลการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครพบว่า วัดโดยส่วนใหญ่มีขีดความสามารถในการรองรับทางด้านสังคมและวัฒนธรรมได้เหมาะสมกว่าขีดความสามารถทางด้านกายภาพหรือด้านสิ่งแวดล้อม ในขณะที่เดียวกันก็พบว่า ระดับความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานครมีระดับขีดความสามารถที่แตกต่างกันไป โดยวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญและตั้งอยู่ใกล้เส้นทางการท่องเที่ยวจะมีความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวที่ดีกว่าวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่มีเส้นทางหลักของการท่องเที่ยว โดยตัวชี้วัดด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย และตัวชี้วัดด้านการกำหนดมาตรการเชิงวัฒนธรรมเพื่อป้องกันผลกระทบต่อกิจวัตรของพระสงฆ์และเอกลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา วัดต่างๆ สามารถดำเนินการได้เป็นอย่างดี

ผลการศึกษาในส่วนที่ 2 ลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร เพื่อตอบคำถามที่ว่ากิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดมีลักษณะอย่างไร ทั้งในมิติของการให้ความรู้ การใช้ประโยชน์ และการสร้างสรรค์ในเชิงวัฒนธรรมและคุณค่าของการเรียนรู้ในสังคม ผลการศึกษาพบว่า วัดทั้ง 9 วัดนั้น ล้วนเป็นวัดที่มีความเป็นมาทางด้านประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมที่มีความสำคัญของกรุงเทพมหานครและประเทศไทย เป็นวัดที่มีศิลปกรรมที่ให้คุณค่าทางสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และให้คุณค่าทางด้านสุนทรียศาสตร์พระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ของชุมชนและประเทศ ในระดับที่ดีมาก การศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมและความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดจึงเป็นเสมือนหนึ่งการพิจารณาถึง “คุณค่าที่อยู่ภายใน” ที่มาจากความร่วมมือร่วมใจ และความผูกพันของผู้คนที่ติดต่อพระพุทธศาสนา ที่จะนำพาผู้คนไปสู่ความเข้าใจให้หลักคำสอนที่มีจากบูรพกรรมภายนอก ส่วนความสามารถในการบริหารจัดการของวัดที่มี

ต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว นั้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการวัด ซึ่งมีความซับซ้อนแตกต่าง หลากหลายโดยเฉพาะในมิติทางด้านวัฒนธรรมและพุทธศาสนา ที่ควรทำความเข้าใจมากกว่าการดำเนินการเฉพาะกิจกรรมการท่องเที่ยวเท่านั้น

ผลการศึกษาในสวนที่ 3 เกี่ยวกับรูปแบบการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด เพื่อตอบคำถามที่ว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดจะมีลักษณะอย่างไร และมีความสัมพันธ์กันได้อย่างไร ผลการศึกษาพบว่า มีรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนและวัดมี 4 ลักษณะ คือ 1) การมีส่วนร่วมและการจัดการเชิงอำนาจ 2) การมีส่วนร่วมและการจัดการเชิงอำนาจการ 3) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงความเป็นหุ้นส่วน 4) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงการสนับสนุน

ผลการศึกษาในสวนที่ 4 เกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคทางกฎหมายที่มีต่อการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร เพื่อตอบคำถามที่ว่า ระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเป็นปัจจัยสนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการท่องเที่ยวประเภทวัดอย่างไร ผลการศึกษาพบว่า มีปัญหาทางแนวคิดและกระบวนการระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์และความไม่เข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างข้อกำหนดกับการปฏิบัติในพื้นที่

ผลการศึกษาในสวนที่ 5 เกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อตอบคำถามที่ว่า รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นอย่างไร ผลการศึกษาพบว่า มี 4 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการเที่ยวชมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และการเที่ยวชมบริเวณวัด (เชิงวัดธรรม) 2) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการท่องเที่ยวตามเทศกาล ประเพณี และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (เชิงวัฒนธรรม) 3) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ (เชิงนามธรรมการเรียนรู้) และ 4) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา โดยมีแนวทางการพัฒนาและกระบวนการส่งเสริมที่สำคัญ เช่น 1) การเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจหรือบริการข้อมูลข่าวสารแก่นักท่องเที่ยว 2) การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์และสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว 3) การอนุรักษ์ศิลปกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถานของวัดให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม 4) การพัฒนาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว เป็นต้น

บทที่ 5 บทสรุป

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร” เกิดขึ้นจากความสนใจที่จะศึกษาถึงแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และมรดกศิลปวัฒนธรรม เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเชื่อมโยงกับเส้นทางการท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวในประเภทต่างๆ ในประเด็นที่สอดคล้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ การจัดการระบบสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) การปรับปรุงปฏิสังขรณ์สถาปัตยกรรม/สภาพภูมิทัศน์หรือสิ่งดึงดูดใจ (Attraction) การจัดการกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัด และการเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคม (Accessibility) กับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ซึ่งน่าจะมีขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว และมีรูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางด้านศิลปกรรมและวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความเชื่อมโยงกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร 2) เพื่อศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร และ 3) เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ขอบเขตการศึกษา ในการศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวหรือวัดที่เป็นกรณีศึกษาในกรุงเทพมหานคร จำนวน 9 วัด ได้แก่

1. วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์)
2. วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร
3. วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร
4. วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร
5. วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร
6. วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร
7. วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร
8. วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร
9. วัดไตรมิตรวิทยารามวรมหาวิหาร

โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ เป็นวัดที่มีโบราณวัตถุ โบราณสถานหรือศิลปกรรมอื่นที่
ได้ขึ้นทะเบียนของกรมศิลปากร และมีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ เป็นวัดที่เป็นแหล่ง
ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมที่มีความสำคัญในระดับสูงตามเกณฑ์ของการ
ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ และ
เชื่อมโยงกับเส้นทางการท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ ในเขตกรุงเทพมหานคร และเป็นวัดที่เกี่ยวข้องกับ
การจัดกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น โครงการไหว้พระ 9 เป็นต้น

ส่วนขอบเขตด้านเนื้อหา นั้น มุ่งเน้นการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการ
ท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดทั้งในด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม การศึกษาลักษณะ
กิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด คือ การให้
ความรู้ ความเข้าใจ และให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ พุทธศาสนา
สถาปัตยกรรม ฯลฯ และด้านจิตใจหรือการเสริมสร้างคุณค่าการเรียนรู้และวัฒนธรรม บทบาทและ
การมีส่วนร่วมของชุมชน โรงเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัดที่เป็นกรณีศึกษา ในมิติของการ
จัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวร่วมกันการศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของ
แหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ที่มีความเหมาะสมต่อสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การ
ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความเชื่อมโยงกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้ง
สภาพปัญหา อุปสรรค ของการจัดกิจกรรมและการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด

วิธีการศึกษาวิจัย โครงการวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานที่ใช้วิธีการเก็บ
รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับ
การศึกษา โดยมีวิธีการศึกษาใน 3 รูปแบบ คือ 1) การศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary
Research) ที่เป็นการศึกษาเพื่อค้นหาข้อมูล ความรู้ ความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์
วัฒนธรรม กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม กิจกรรมการท่องเที่ยว
และชุดความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวัดที่เป็นกรณีศึกษา เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในการจัดกิจกรรมการ
ท่องเที่ยวภายในวัดที่เหมาะสม 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเป็นการเก็บ
รวบรวมข้อมูลในเชิงลึกจากพระสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ ผู้ทรงคุณวุฒิ/กรรมการผู้ดูแลกิจกรรมการ
ท่องเที่ยวภายในวัด นักวิชาการ กรมศิลปากร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้นำชุมชน
ผู้ประกอบการท่องเที่ยว เป็นต้น โดยใช้วิธีการศึกษา คือ การศึกษาสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่ม
ย่อย (Focus Group) และการประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ และ 3) การวิจัยในเชิงปริมาณ
(Quantitative Research) ซึ่งเป็นการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการศึกษาความ
คิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเกี่ยวกับรูปแบบการท่องเที่ยว ชิด

ความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัด และแนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด รวมทั้งข้อเสนอแนะในด้านอื่นๆ

สำหรับประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานั้น ใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของประเด็นที่ศึกษาประกอบด้วย

1. กลุ่มพระเถระผู้ใหญ่ กรรมการผู้ดูแลกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการกรมศิลปากร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยวทั้ง 9 วัด จำนวนวัดละ 3 รูป/คน รวม 27 รูป/คน (การสัมภาษณ์ในเชิงลึก)

2. พระสงฆ์ สามเณร ผู้นำชุมชนที่มีบทบาทในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัดทั้ง 9 วัดๆ ละ 30 รูป/คน รวม 270 รูป/คน (การประชุมกลุ่มย่อย)

3. กลุ่มนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวภายในวัด จำแนกเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 400 คน นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศจำนวน 400 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ที่กำหนดจากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนในแต่ละวัด เฉลี่ยวัดละ 90 คน รวมทั้งสิ้น 800 คน

ส่วน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย 1) แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์ หรือแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ (Interview guideline) สำหรับคณะสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้อง 2) แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว (Questionnaire) และ 3) แบบประเมินขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากสัมภาษณ์ในเชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ รวมทั้งการใช้เทคนิคการถ่ายภาพ เป็นต้น และนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ โดยใช้สถิติพื้นฐานทั่วไป เช่น ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าคะแนนเฉลี่ย (X) และค่าเฉลี่ยเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่อแจกแจงความถี่และเพื่ออธิบายข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาทั่วไป

สรุปผลการศึกษา คณะผู้วิจัย สรุปผลการศึกษาออกเป็น 5 ส่วน ดังนี้

5.1 ผลการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาในส่วนนี้ มีการศึกษาโดยแยกออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

5.1.1 ข้อมูลพื้นฐานและความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวในด้านการจัดกิจกรรมและขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร จากการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ที่เดินทางมาเที่ยวชมภายในวัดทั้ง 9 วัด เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย โดยมีอายุอยู่ใน

ระหว่าง 21-30 ปีมากที่สุด รองลงมาได้แก่ อายุ 31-40 ปี และ กลุ่มผู้ที่มีอายุน้อยกว่า 20 ปี ตามลำดับ ในขณะที่ผู้ที่มีอายุเกิน 60 ปี มีเพียงจำนวนน้อย สำหรับพื้นฐานการศึกษาของนักท่องเที่ยวชาวไทยนั้น ส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับปริญญาตรีมากที่สุด รองลงมาได้แก่ ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และอนุปริญญาตามลำดับ โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีสถานภาพเป็นนักเรียน นักศึกษามากที่สุด รองลงมา เป็นกลุ่มผู้ที่ทำงานอยู่ในภาคธุรกิจเอกชน และธุรกิจส่วนตัว ในขณะที่อาชีพอื่นมีเพียงจำนวนน้อย

ในด้านความชื่นชอบต่อกิจกรรมและแหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทย พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ชื่นชอบการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยเหตุผลหลักในการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวไทย คือ การไปพักผ่อนกับครอบครัว การเดินทางไปไหว้พระ ชมวัด และให้ความสนใจกับการไหว้พระพุทธรูป การเที่ยวชมความงดงามด้านศิลปกรรมของพระอุโบสถ การเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และการเที่ยวชมทัศนียภาพของวัด สิ่งที่นักท่องเที่ยวชาวไทยประทับใจในการเดินทางเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด คือ การได้ไหว้พระพุทธรูป การเข้าไปในอุโบสถที่มีความงดงามของศิลปกรรมในด้านต่างๆ การเที่ยวชมทัศนียภาพของวัด และการไหว้เจดีย์ที่มีอยู่ภายในวัด โดยได้รับความรู้ ประสบการณ์ จากเดินทางเที่ยวชมวัด คือ ได้รับความรู้ทางพระพุทธศาสนา การได้เข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การทำบุญให้ทาน การเจริญสมาธิ การสวดมนต์ และการฟังธรรม นอกจากนี้ยังได้รับความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมไทย

ส่วนข้อมูลความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวไทยเกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยส่วนใหญ่มีความเห็นว่า วัดทั้ง 9 วัด สามารถจัดการรองรับทางการท่องเที่ยว โดยมีการดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และสถาปัตยกรรมภายในวัดมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.08 ระดับดี) รองลงมา ได้แก่ การใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม การจัดพื้นที่ภายในวัด เช่น สถานที่ไหว้พระ สถานที่ถ่ายรูป หรือที่นั่งสมาธิ และการให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของวัดหรือทางพระพุทธศาสนา การกำหนดเขตพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยวและการเที่ยวชมภายในวัด ในขณะที่ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวที่อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ยต่ำกว่า 3.50) คือ การจัดให้มีไกด์/มัคคุเทศก์ของวัดเพื่ออธิบาย/แนะนำสถานที่ภายในวัด การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัด เช่น การจัดงานประจำปี การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมไทย

สำหรับข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ และข้อมูลความคิดเห็นต่อแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ พบว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุอยู่ในระหว่าง 21-30 ปี มากที่สุด รองลงมาได้แก่ อายุ 31-40 ปี และกลุ่มผู้ที่มีอายุ 41 – 50 ปี ตามลำดับ ในขณะที่ผู้ที่มีอายุน้อยกว่า 20 ปี มีเพียงจำนวนน้อย สำหรับพื้นฐานการศึกษาของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศนั้น ส่วนใหญ่มีการศึกษาในระดับอนุปริญญามากที่สุด รองลงมาได้แก่ ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ประถมศึกษาและปริญญาตรีตามลำดับ โดยกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เดินทางมาเที่ยวประเทศเป็นครั้งแรกร้อยละ 52.1 ครั้งที่ 2 ร้อยละ 28.3 และครั้งที่ 3 มีมากถึงร้อยละ 19.5 ในด้านความชื่นชอบต่อกิจกรรมและแหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ชื่นชอบการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น ทะเล ป่าไม้ ภูเขา และการเดินทางแบบทั่วไปที่ผสมผสานในแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่างๆ เข้าด้วยกัน โดยเหตุผลหลักในการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ คือ การไปพักผ่อนกับครอบครัว เพื่อน การเดินทางทั่วไปที่เป็นการเดินทางแบบผสมผสานทั้งการทำงาน การติดต่อธุรกิจ การประชุมสัมมนา โดยส่วนใหญ่ระบุว่า ได้ข้อมูลมาจากสื่อทางอินเทอร์เน็ต มากที่สุด รองลงมา ได้แก่ บริษัททัวร์ หนังสือแนะนำการท่องเที่ยว และการแนะนำของเพื่อน

นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ส่วนใหญ่ให้ความสนใจกับการเที่ยวชมความงดงามด้านศิลปกรรมของเจดีย์ พระปรางค์ พระอุโบสถซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่ภายในวัดต่างๆ และการสนใจเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การสวดมนต์ การนั่งสมาธิ เป็นต้น และประทับใจในการเดินทางเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด คือ การได้เยี่ยมชมศิลปกรรมของวัดทั้งในด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม โดยเฉพาะเจดีย์ พระพุทธรูป ในวัดต่างๆ การได้รู้ถึงกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

ส่วนข้อมูลความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร พบว่า กลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความเห็นว่า วัดทั้ง 9 วัด สามารถจัดการรองรับทางการท่องเที่ยวได้ในระดับดี โดยมีการจัดสภาพแวดล้อมภายในวัด เช่น การจัดสวนดอกไม้ ลานพุทธธรรมได้เหมาะสมที่สุด รองลงมา ได้แก่ การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกภายในวัด เช่น ห้องน้ำ ถังขยะ การให้บริการข้อมูลข่าวสารของวัด เช่น ป้ายบอกทาง แผ่นพับประวัติของวัด การจัดพื้นที่ภายในวัด เช่น สถานที่ไหว้พระ สถานที่ถ่ายรูป หรือนั่งสมาธิ การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมไทย เช่น การไหว้แบบไทย การนวดไทย การกำหนดเขตพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยวและการเที่ยวชมภายใน

วัด การดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และสถาปัตยกรรมภายในวัด เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นขีดความสามารถในการรองรับทางด้านสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และด้านสังคม ในขณะที่ขีดความสามารถในการจัดการด้านบริการในเรื่องการเดินทาง สถานที่จอดรถนักท่องเที่ยวต่างประเทศ มีความคิดเห็นว่าการจัดการได้ค่อนข้างน้อย ไม่ค่อยเป็นระเบียบ เส้นทางเดินเข้า-ออกหายาก และไม่มี การแสดงข้อมูลที่เดินทางต่อไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ในบริเวณที่ใกล้เคียง

5.1.2 ผลการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร จากการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดทั้ง 9 วัด พบว่า วัดทั้ง 9 วัด มีขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวทั้งในด้านสิ่งแวดล้อมและด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น การให้บริการข้อมูลข่าวสารของวัด การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก และการกำหนดมาตรการในการเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวเชิงกายภาพ นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย และมีการส่งเสริมความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว วัดทั้ง 9 วัด จะมีระดับขีดความสามารถในการรองรับทางสังคมและวัฒนธรรมซึ่งเป็นลักษณะของการบริหารจัดการในเชิงวัฒนธรรมประเพณีและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในระดับดี ส่วนขีดความสามารถในเชิงกายภาพมีระดับความสามารถในระดับที่พอใช้และค่อนข้างดีในบางวัด โดยพระสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้องมองว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมภายในวัด มิใช่รากฐานในฐานะวัดทางพระพุทธศาสนาทั้งหมด แต่กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นก็มีส่วนสำคัญในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมต่างๆ ภายในวัดแบบเกื้อกูลต่อกัน ซึ่งมีข้อสรุปขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในแต่ละด้าน ดังนี้

1) ด้านสังคม วัดแต่ละวัดมีความสามารถในการส่งเสริมให้ชาวพุทธได้ให้ความเคารพกับวัดและพระสงฆ์หรือแม้กระทั่งต่อสถานที่ โดยมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัดที่ไม่สร้างความเสื่อมเสียให้กับวิถีของชาวพุทธ พระสงฆ์และวัฒนธรรมอันดีงามของชาวไทย

2) ด้านวัฒนธรรม วัดแต่ละวัดมีการพิจารณาถึงความเหมาะสมทางวัฒนธรรม โดยสามารถดำเนินการเสริมสร้างความรู้ทางด้านพุทธศาสนาและและวัฒนธรรมให้แก่นักท่องเที่ยว และมีการเสนอข้อมูลความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยว

3) ด้านสิ่งแวดล้อม วัดได้มีการจัดการเพื่อความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมทางสถาปัตยกรรมและบริเวณวัด โดย มีการกำหนดขอบเขตในการเที่ยวชมและปริมาณนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมต่อการท่องเที่ยวในวัด และมีการมาตรการในการเยี่ยมชมของสุภาพสตรี เพื่อให้มีการแสดงความเคารพต่อสถานที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอันดีงามของไทย

4) ด้านเศรษฐกิจ วัดแต่ละวัดมีพิจารณาถึงความสามารถในการรองรับทางเศรษฐกิจ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการสร้างรายได้ให้กับวัด เพื่อนำรายได้นั้นมาปรับปรุงสภาพแวดล้อมและสถาปัตยกรรมให้มีสวยงามมากขึ้น และนำรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวในวัดมาตั้งเป็นกองทุนเพื่อพัฒนากิจกรรมของวัดในด้านต่างๆ

5.1.3 ผลการศึกษาวิเคราะห์ระดับและลักษณะขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาวิเคราะห์ระดับขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานครในครั้งนี้ มุ่งเน้นการศึกษาวิเคราะห์ในเชิงประเมินผล โดยใช้ปัจจัยชี้วัดการประเมินขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวที่กำหนดขึ้นเป็นเครื่องมือในการประเมิน ซึ่งแบบการประเมินดังกล่าวเป็นการจัดทำขึ้นจากการศึกษาในภาคสนามทั้ง 9 วัด และกรอบการประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยมีปัจจัยชี้วัด 2 ด้าน คือ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสังคมวัฒนธรรม โดยแต่ละด้านจะมีปัจจัยชี้วัดและมีเกณฑ์มาตรฐานในการประเมิน 4 ข้อ ที่แสดงถึงขั้นตอนและกระบวนการในการจัดการเพื่อรองรับทางทางการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ผลการศึกษพบว่า วัดแต่ละวัดมีระดับขีดความสามารถในการรองรับที่แตกต่างกันไปตามปัจจัยชี้วัดในแต่ละด้าน ดังนี้

ตารางที่ 5.1

ผลการศึกษาระดับความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวจำแนกตามวัด

ขีดความสามารถ รองรับการท่องเที่ยว	วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานคร 9 วัด (3 หมายถึง มีความพร้อม, 2 กำลังดำเนินการ, 1 มีความพร้อมน้อย)								
	1. ขีดความสามารถในการรองรับด้านสิ่งแวดล้อม (ECC)								
(1. ECC)	วัดโพธิ์	วัดอรุณ	วัดเบญจม	วัดสระเกศ	วัดสุทัศน์	วัดไตรมิตร	วัดระฆัง	วัดกัลยา	วัดชนะ
1.1 การให้บริการ ข้อมูลข่าวสารของวัด	3	3	3	2	2	2	2	2	2
1.2 การปรับปรุง สภาพภูมิทัศน์	3	3	3	3	3	2	3	2	2
1.3 การจัดการสิ่ง อำนวยความสะดวก	3	3	3	2	3	2	3	2	2

1. ซีดความสามารถในการรองรับด้านสิ่งแวดล้อม (ECC)									
(1. ECC)	วัดโพธิ์	วัดอรุณ	วัดเบญจม	วัดสระเกษ	วัดสุทัศน์	วัดไตรมิตร	วัดระฆัง	วัดกัลยาฯ	วัดชนะ
1.4 การจัดระบบการ รักษาความปลอดภัย	3	3	3	2	2	2	2	2	2
1.5 การดูแลและ อนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถานและ สถาปัตยกรรมในวัด	3	3	3	3	3	3	3	2	3
1.6 การใช้ประโยชน์ จากแหล่งท่องเที่ยว ภายในวัด	3	3	3	3	3	3	3	2	3
1.7 การกำหนด มาตรการในการเยี่ยม ชมสถานที่ท่องเที่ยว เชิงกายภาพ	3	3	3	2	3	2	2	2	2
2. ซีดความสามารถในการรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรม (SCC)									
(2. SCC)	วัดโพธิ์	วัดอรุณ	วัดเบญจม	วัดสระเกษ	วัดสุทัศน์	วัดไตรมิตร	วัดระฆัง	วัดกัลยาฯ	วัดชนะ
2.1 ความสามารถในการ สืบทอดภูมิ ปัญญาและ เอกลักษณ์ของแหล่ง ท่องเที่ยว	3	2	2	2	2	2	2	2	2
2.2 การมีส่วนร่วม ของชุมชนและ องค์กรในการจัด กิจกรรมการ ท่องเที่ยว	3	3	3	3	2	3	2	2	3

2. ขีดความสามารถในการรองรับด้านสังคมและวัฒนธรรม (SCC)									
(1. ECC)	วัดโพธิ์	วัดอรุณ	วัดเบญจม	วัดสระเกศ	วัดสุทัศน์	วัดไตรมิตร	วัดระฆัง	วัดกัลยาฯ	วัดชนะ
2.3 การจัดการ ความรู้และการ เสริมสร้างจิตสำนึก ต่อแหล่งท่องเที่ยว	2	2	2	2	2	2	2	2	2
2.4 การจัดการกิจกรรม ส่งเสริมการเรียนรู้ด้าน พระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรมไทย	3	3	3	3	3	3	3	3	3
2.5 การส่งเสริมความ หลายหลายของ กิจกรรมการท่องเที่ยว	3	3	2	2	2	2	2	2	2
2.6 การติดตามและ ประเมินการ เปลี่ยนแปลงอัน เนื่องมาจากการ ท่องเที่ยว	2	2	2	2	2	2	2	2	2
2.7 การกำหนด มาตรการเชิง วัฒนธรรมเพื่อป้องกัน ผลกระทบต่อกิจวัตร ของพระสงฆ์และ เอกลักษณ์ทาง พระพุทธศาสนา	3	3	3	3	3	3	3	3	3
รวม (คะแนนเต็ม 42)	40	39	38	34	35	33	34	30	33

จากตารางดังกล่าว จะเห็นได้ว่า วัดทั้ง 9 วัดมีระดับขีดความสามารถอยู่ในระดับที่แตกต่าง กัน โดยวัดที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจจำนวนมากและใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวหลักคือ วัดพระแก้ว อย่างเช่น วัดโพธิ์ จะมีคะแนนระดับขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว 40 คะแนน จาก คะแนนเต็ม 42 คะแนน รองลงมาได้แก่ วัดอรุณ มีคะแนน 39 คะแนน และ วัดเบญจมบพิตร มีคะแนน 38 คะแนน ตามลำดับ ซึ่งวัดทั้ง 3 วัดดังกล่าว เป็นวัดที่มีสถาปัตยกรรมที่งดงามและมีศักยภาพหรือขีด ความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวในภาพรวมสูงกว่า วัดที่ไม่ได้อยู่ในเส้นทางทางการท่องเที่ยว หลัก อย่างวัดกัลยาณมิตร วัดไตรมิตร และวัดชนะสงคราม เป็นต้น แต่ถ้าพิจารณาในมิติของการบริหารจัดการภายในวัดอาจเป็นไปได้ที่วัดดังกล่าวมีกระบวนการจัดการเพื่อกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มี ประสิทธิภาพ ส่วนวัดที่มีคะแนนน้อยนั้นอาจเป็นเพราะว่า วัดยังมิได้มีการบริหารจัดการเพื่อ กิจกรรมการท่องเที่ยวโดยตรง หรือยังมิได้มีการนำเสนอจุดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจให้กับนักท่องเที่ยว และ ยังไม่มีการประชาสัมพันธ์ในเชิงรุกของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งๆ ที่วัดทั้ง 9 วัด ล้วนมีศักยภาพในเชิงการ ท่องเที่ยวสูง อย่างเช่น วัดสุทัศน์ ซึ่งมีความสวยงามและมีการวางแผนผังบริเวณที่เหมาะสมต่อการ ท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก แต่อาจเป็นเพราะการสร้างจุดเด่นหรือเอกลักษณ์ของวัดและสื่อประชาสัมพันธ์ ไม่เพียงพอต่อการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จะสร้างความสนใจแก่นักท่องเที่ยว

สรุปลักษณะขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร พบว่า ลักษณะขีดความสามารถในการรองรับ ทางการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครทั้งใน ด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมมีลักษณะที่เป็นการดำเนินการในเชิงบริหารจัดการเพื่อให้ เกิดการเรียนรู้ การอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี การจัดการโบราณวัตถุ โบราณสถาน มรดกพุทธ ศิลปกรรม และการดำเนินการเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ทั้งในด้านการพัฒนาสังคม วัฒนธรรม การ จัดการสิ่งแวดล้อม กิจกรรมการท่องเที่ยว ดังนี้

1) ลักษณะขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครในด้านสังคม เป็นลักษณะที่เป็นการดำเนินการ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาและความสัมพันธ์ที่ดีกับสังคม โดยวัดมีระดับ ความสามารถในการที่จะสืบทอดภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว มีการจัดกิจกรรม ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย รวมทั้งมีการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ของชุมชนและองค์กรต่างๆ ในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งสะท้อนได้จากความคิดเห็น ของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่ระบุว่า วัดมีความพร้อมในการรองรับทางด้าน สังคมที่ให้ความรู้และความเข้าใจต่อวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

2) ลักษณะขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครในด้านวัฒนธรรม มีลักษณะในเชิงสร้างสรรค์ที่นำไปสู่การเรียนรู้และการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา โดยวัดต่างๆ มีความสามารถในการที่จะสืบทอดภูมิปัญญาและรักษาเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว มีการจัดการความรู้และการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมในด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย รวมทั้งการกำหนดมาตรการเชิงวัฒนธรรมเพื่อป้องกันผลกระทบต่อกิจวัตรของพระสงฆ์ภายในวัดและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา

3) ลักษณะขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว (Carrying Capacity) ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครในด้านสิ่งแวดล้อม มีลักษณะที่เป็นกระบวนการเพื่อให้เกิดการจัดการและความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว โดยวัดสามารถดำเนินการให้บริการข้อมูลข่าวสารของวัดที่เป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยว มีการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ภายในแหล่งท่องเที่ยว มีการจัดการสิ่งแวดล้อมความสะอาด และการจัดระบบการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว มีการดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถานและสถาปัตยกรรมภายในวัด และมีการใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาวัดและชุมชน

4) กิจกรรมการท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่เอื้อต่อการพัฒนาวัด พบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัดกิจกรรมที่หลากหลายทั้งในด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ การเชื่อมโยงคน ชุมชน และกระบวนการรักษาวัฒนธรรม ประเพณีของวัดและพระพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว และสร้างสรรค์ผลงานด้านพุทธศิลปกรรม รวมทั้งมีการสร้างสรรค์ปรับปรุงดูแลสถาปัตยกรรมและพุทธศิลปกรรมภายในอยู่เสมอ เพื่อตอบสนองความสนใจของนักท่องเที่ยวและการนำรายได้ ผลประโยชน์ไปพัฒนาวัด

5) กิจกรรมการท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน พบว่า กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวของวัดสามารถนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่มีวัดเป็นศูนย์กลาง โดยวัดและชุมชนมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่นำไปสู่การสร้าง ความเข้าใจระหว่างวัดกับชุมชน มีการทำกิจกรรมร่วมกันทั้งในมิติของการเรียนรู้ การส่งเสริมธุรกิจชุมชน และการพัฒนาระบบสาธารณูปการขั้นพื้นฐาน โดยใช้วัดในการขับเคลื่อนกิจกรรมในชุมชนจนเกิดการรวมกลุ่ม เป็นชมรม เช่น ชมรมภาษาไทย ชมรมนวดแผนไทย ชมรมถ่ายภาพ จิตรกรรม เป็นต้น ซึ่งนำมาซึ่งความรู้ ความสัมพันธ์และการสร้างรายได้ของชุมชน

6) กิจกรรมการท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนรู้ทางพุทธศาสนา พบว่า วัดทุกวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้เสนอรูปแบบการเรียนรู้ทาง

พระพุทธศาสนาที่หลากหลาย โดยผ่านกิจกรรมเชิงวัดอุทธรธรรมและจารีตประเพณีไปสู่ความเข้าใจในเชิงนามธรรม โดยเฉพาะการเรียนรู้ด้านคุณค่าของพุทธศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประเพณีของชาวพุทธ และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ที่นำไปสู่ความเข้าใจในวิถีแห่งชาวพุทธ และการเข้าถึงหลักการทางพระพุทธศาสนา คือ ทาน ศีล สมาธิ และปัญญา

7) กิจกรรมการท่องเที่ยวภายในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่เอื้อต่อการพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจและสังคม พบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นภายในวัด ถึงแม้ว่ามีใช้กระบวนการทางธุรกิจและการพัฒนาสังคมโดยตรง แต่ผลที่เกิดขึ้นจากที่มีผู้คนจำนวนมากไปเที่ยวชมความงดงามของวัดและวิถีของชาวพุทธ สิ่งเหล่านั้น ก็สามารถนำไปสู่การพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจและสังคมได้ โดยเฉพาะ รายได้และการเรียนรู้ทางสังคมของผู้ประกอบการและชุมชน การที่นักท่องเที่ยว โดยเฉพาะชาวต่างชาติจำนวนมากที่สนใจศึกษาและท่องเที่ยววัดโดยตรงนั้น ก็นำไปสู่การจ้างงานในระบบเศรษฐกิจของประเทศและธุรกิจท่องเที่ยว เช่น การขนส่ง การขายสินค้าและบริการ ดังนั้น กิจกรรมต่างๆ ที่แต่ละวัดจัดขึ้น เช่น ประเพณีลอยกระทง วัดสำคัญทางศาสนา เป็นต้น ล้วนก่อให้เกิดการหมุนเวียนของรายได้ และการเรียนรู้ทางสังคม

5.2 ผลการศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร เพื่อตอบคำถามที่ว่ากิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดมีลักษณะอย่างไร ทั้งในมิติของการให้ความรู้ การใช้ประโยชน์ และการสร้างสรรค์ในเชิงวัฒนธรรมและคุณค่าของการเรียนรู้ในสังคม ผลการศึกษาในส่วนนี้ มุ่งเน้นการศึกษาถึงกระบวนการจัดการของวัดที่ได้นำเสนอเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่เป็นรูปธรรมหรือสิ่งที่เป็นศิลปกรรมทางพุทธศาสนา เช่น สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ และในสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น แนวคิดทางพุทธธรรม และการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในสิ่งที่เป็นคติธรรม ความเชื่อของท้องถิ่นและพระพุทธศาสนาที่แฝงอยู่ภายในแหล่งท่องเที่ยววันั้น ผลจากการศึกษาพบว่า วัดทั้ง 9 วัด ได้ให้ความสำคัญกับลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมในเชิงรูปธรรมและคุณค่าของศิลปกรรมที่มีอยู่ภายในวัด ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และ ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยมีการนำความรู้ในด้านต่างๆ ดังกล่าว และความรู้ทางพระพุทธศาสนา มาเผยแพร่และนำเสนอแก่ผู้ที่สนใจหรือนักท่องเที่ยว โดยวัดและพระสงฆ์เห็นว่าการดำเนินการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดนั้น จะต้องมีขั้นตอนในการดำเนินการที่เหมาะสม มีใช้การจัดการตามความต้องการของวัด ของชุมชน หรือของกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือเพียงดำเนินการเพื่อกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเป็นการเฉพาะ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า วัดส่วนใหญ่มี

ขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้ 1) การให้ความสำคัญกับความรู้และการเรียนรู้ 2) การสื่อสารเพื่อเสริมสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรม 3) การสืบสานกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของศิลปกรรมและวัฒนธรรม 4) การสร้างสรรค์ในเชิงวัฒนธรรม 5) การสร้างความผูกพันกับสังคม โดยวัดทั้ง 9 วัด ได้มีการดำเนินการเพื่อสืบสานเอกลักษณ์ของศิลปกรรมและวัฒนธรรมในมิติต่างๆ ได้แก่

1) การยึดมั่นในหลักการของการดูแลรักษาศิลปกรรมหรือมรดกทางด้านสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อม คือ การรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมของสถานที่นั้นๆ ไว้ให้ได้ และในขณะเดียวกันก็สามารถสนองตอบความต้องการทางด้านวัฒนธรรมและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ

2) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน กลุ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวในการดูแลรักษาและกำหนดแนวทางการจัดการสถานที่ทางวัฒนธรรมของตนเองด้วย

3) การจัดให้มีแผนงานอนุรักษ์และแผนการจัดการเป็นเครื่องมือในการดูแลรักษาพื้นที่ต่างๆ ภายในวัด

4) การดำเนินการเพื่อสืบสานตามแผนงานที่กำหนดไว้

ซึ่งผลจากการศึกษาพบว่า วัดส่วนใหญ่ ได้ดำเนินการในลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งสะท้อนมาจากแนวคิดหลักของการรักษาคุณค่าความสำคัญของมรดกทางด้านศิลปกรรมและวัฒนธรรมให้คงอยู่ ซึ่งสามารถแบ่งคุณค่าออกเป็น 2 แนวทาง ได้แก่ การสืบสานคุณค่าทางด้านกายภาพที่สามารถจับต้องมองเห็นได้ และการสืบสานคุณค่าทางด้านจิตใจที่บุคคลสามารถรับรู้ได้ในความรู้สึกที่สะท้อนมาจากความงดงามตามหลักสุนทรียศาสตร์ การศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของวัดทั้ง 9 วัด ดังกล่าว เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการแสวงหาคูณค่าที่มีอยู่ภายในวัดในมิติต่างๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดในรูปแบบต่างๆ ที่มีได้เป็นเพียงการเดินทางเที่ยวชมความงดงามที่อยู่ภายนอกเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการเที่ยวชมคุณค่าที่มาจากภายในซึ่งสะท้อนมาจากคุณค่าด้านจิตใจ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ และคุณค่าด้านการใช้สอยประโยชน์รวมทั้งกระบวนการบริหารจัดการที่นำไปสู่คุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

สรุปกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครนั้น พบว่า มีลักษณะที่เอื้อต่อการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และให้คุณค่าต่อการพัฒนามนุษย์และสังคม ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกและในมิติของการให้ความรู้ การใช้ประโยชน์ และการสร้างสรรค์ในเชิงวัฒนธรรมและคุณค่าของการเรียนรู้ในสังคม โดยกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวอันเป็นเหตุปัจจัยไปสู่ผล คือ การได้รับคุณค่าทาง

วัฒนธรรม พระพุทธศาสนา และจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมที่ล้วนอิงอาศัยกันและกัน โดยลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครนั้น มีมิติที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1) ลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครในมิติของการให้ความรู้ พบว่า กิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมเป็นลักษณะของสื่อสัญลักษณ์ที่นำไปสู่การเรียนรู้ที่สะท้อนจากวัตถุธรรมภายนอกที่ให้ผู้สนใจเที่ยวชมแล้วเกิดการเรียนรู้ที่เข้าถึงภายใน เช่น การเรียนรู้ในเรื่องประวัติของวัด ประเพณีทางพระพุทธศาสนา และสถาปัตยกรรมที่สำคัญจะทำให้ผู้สนใจเที่ยวชมได้รับความรู้ในด้านนั้นๆ ซึ่งการศึกษาจากนักท่องเที่ยวก็พบว่า นักท่องเที่ยวยอมรับว่าได้รับความรู้เกี่ยวกับเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ความรู้ด้านสถาปัตยกรรมไทยและกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น การไหว้พระ สวดมนต์ การทำบุญ การนั่งสมาธิ เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวเป็นสัญลักษณ์ ที่ก่อให้เกิดความรู้ และประสบการณ์แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง

2) ลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครในมิติของการใช้ประโยชน์ นอกจากประโยชน์หรือคุณค่าทางด้านจิตใจ ด้านพุทธศิลปกรรม ด้านสถาปัตยกรรม และด้านประวัติศาสตร์แล้ว ลักษณะและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมนั้น ยังก่อให้เกิดประโยชน์แก่การเรียนรู้ของพระเณรในวัด นักท่องเที่ยวและผู้สนใจทั่วไป รวมทั้งก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างรายได้แก่ชุมชน ถึงแม้ว่าวัดจะเป็นศาสนสถานซึ่งเป็นที่พักอาศัยของพระสงฆ์และเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา แต่วัดที่มีประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรมที่งดงามก็สามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ให้ผู้คนได้ศึกษา ซึ่งจะส่งผลต่อการสร้างรายได้ การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

3) ลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครในมิติของการสร้างสรรค์ในเชิงวัฒนธรรม พบว่า กิจกรรมและคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดได้ถูกนำเสนอในมิติของตัวแทนทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม นักท่องเที่ยวจำนวนมากรู้จักประเทศไทยในฐานะเมืองพระพุทธศาสนาที่มีสถาปัตยกรรมที่งดงาม ดังนั้น คุณค่าเหล่านี้จึงทำให้วัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้สร้างสรรค์ในเชิงวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงการท่องเที่ยวและถือว่าการอนุรักษ์วัฒนธรรม สถาปัตยกรรมเหล่านั้น ผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวและการทำนุบำรุงในแง่ของมรดกที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ซึ่งก่อให้เกิดการสร้างสรรค์วัฒนธรรมประเพณีของไทย

4) ลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครในมิติคุณค่าของการเรียนรู้ในสังคม จากการศึกษาพบว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยอมรับว่า การเดินทางท่องเที่ยววนั้น คือ การเรียนรู้ เป็นการไปพักผ่อนกับครอบครัว/เพื่อน ได้ไปไหว้พระสวดมนต์ เข้าร่วมประเพณีของท้องถิ่น และทัศนศึกษาตามความสนใจ ดังนั้น จึงเกิดการเรียนรู้ ถึงแม้ว่าวัดส่วนใหญ่จะให้ข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยวในระดับดี แต่ก็มีเพียงบางวัดที่ให้ความสำคัญกับการให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย ซึ่งถือว่าเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้และให้คุณค่าที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาในเชิงปัจเจกบุคคลและสังคม

5.3 ผลการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด เพื่อตอบคำถามที่ว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดจะมีลักษณะอย่างไร และมีความสัมพันธ์กันได้อย่างไร ผลการศึกษาพบว่า แต่ละวัดมีกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการจัดการวัดที่แตกต่างกัน วัดที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก อย่างเช่น วัดโพธิ์ วัดอรุณ จะมีระบบการจัดการที่สอดคล้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยความร่วมมือของหน่วยงานระดับนโยบายเช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และกรมศิลปากร เป็นหลัก ในขณะที่วัดมีนักท่องเที่ยวจำนวนไม่มาก เช่น วัดชนะสงคราม วัดกัลยาณมิตร วัดสระเกศ เป็นต้น จะจัดการในรูปแบบของวัดในพระพุทธศาสนาที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของชุมชน และหน่วยงานในพื้นที่มากกว่าการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามสามารถสรุปรูปแบบการมีส่วนร่วมของการจัดการวัดและชุมชน ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมและการจัดการเชิงอำนาจ
2. การมีส่วนร่วมและการจัดการเชิงอำนาจการ
3. การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงความเป็นหุ้นส่วน
4. การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงการสนับสนุน

โดยจากการศึกษาในเชิงลึกพบว่า วัด ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมได้เป็นอย่างดี โดยสามารถมีส่วนร่วมได้ใน 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการคิดค้นโครงการ/กิจกรรม (ร่วมคิด) 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (ร่วมทำ) 3) การมีส่วนร่วมในการสนับสนุน และการจัดการในเชิงหุ้นส่วน (ร่วมติดตาม) และ 4) การมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์การเรียนรู้ร่วมกัน (รับผลประโยชน์)

สรุปรูปแบบความสัมพันธ์ของการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด พบว่า รูปแบบการมี

ส่วนร่วมของฝ่ายต่างๆ นั้น มีความสัมพันธ์ต่อกันในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยและดำเนินการตามภาระหน้าที่ของตนเอง โดยภาครัฐมีส่วนร่วมและมีการจัดการเชิงอำนาจก็เพื่อเป็นการปกป้องคุ้มครองให้ศิลปกรรมและประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ ส่วนการมีส่วนร่วมเชิงอำนาจการและในเชิงการสนับสนุนของฝ่ายชุมชน ภาคเอกชน และวัด ก็เพื่อให้ทุกฝ่ายได้มีส่วนนำเสนอรูปแบบกิจกรรมและกระบวนการจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการท่องเที่ยวของวัดและการท่องเที่ยวของประเทศไทย

5.4 ผลการศึกษาเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคทางกฎหมายที่มีต่อการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร เพื่อตอบคำถามที่ว่า ระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเป็นปัจจัยสนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อการท่องเที่ยวประเภทวัดอย่างไร ผลการศึกษาพบว่า มีมิติที่เกี่ยวข้องหลายประการ ดังนี้

1. ปัญหา สาเหตุและผลกระทบจากการท่องเที่ยวต่อแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด จากการศึกษาโบราณวัตถุ โบราณสถาน ศิลปวัตถุ หรือแหล่งศิลปกรรมที่มีอยู่ภายในวัดต่างๆ มักจะถูกทำลายหรือมีผลกระทบในทางเสียหาย โดยสาเหตุ 2 ประการใหญ่ๆ คือ

1) การเสื่อมของแหล่งศิลปกรรมโดยธรรมชาติ หมายถึง การเสื่อมคุณภาพของวัสดุก่อสร้างที่เป็นองค์ประกอบของโบราณสถาน เช่น พระปรางค์วัดอรุณ มีการชำรุดทรุดโทรมในสภาพปกติอันเนื่องมาจากการมีอายุที่ยาวนาน หากมีการปฏิสังขรณ์หรือซ่อมแซมอยู่เสมอ ก็จะทำให้โบราณสถานนั้นคงสภาพเดิมอยู่ได้นาน แต่ในกรณีของการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวจำนวนมากจะถูกละเลยโดยไม่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ของนักท่องเที่ยวที่เข้าไปเหยียบย่ำ หรือนั่ง เดิน ในสถานที่ที่มีความเปราะบาง เช่น ลวดลายบนเจดีย์ พระอุโบสถ ภาพจิตรกรรมตามผนังของวัดต่างๆ เป็นต้น

2) ผลกระทบและการทำลายแหล่งศิลปกรรมในวัดโดยมนุษย์หรือนักท่องเที่ยว ที่สามารถสร้างผลกระทบและทำลายแหล่งศิลปกรรมได้หลายวิธีและหลายสาเหตุ นับตั้งแต่การทำลายแหล่งศิลปกรรมโดยตรง เช่น การบุกรุก รื้อถอนแหล่งศิลปกรรม การทำกิจกรรมที่ไม่เหมาะสมกับแหล่งศิลปกรรม การก่อสร้างสิ่งก่อสร้างบดบังการมองไปยังโบราณสถาน ทำให้เกิดทัศนอุจาดหรือทัศนียภาพที่ขัดแย้งซึ่งถือเป็นการทำลายบรรยากาศของกลุ่มโบราณสถานและสภาพแวดล้อมของของวัด ในกรณีวัดที่ศึกษานั้น มีข้อขัดแย้งของวัดกัลยาณมิตรที่มีการบูรณปฏิสังขรณ์และการรื้อถอนโบราณสถานทำให้เกิดการร้องเรียน เป็นต้น แต่โดยส่วนใหญ่ปัญหาที่เกิดขึ้นกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร มักจะเกิดการบริหารจัดการที่ไม่เข้าใจและรู้เท่าไม่ถึงการณ์ต่อสภาพแวดล้อมทางศิลปกรรม นอกจากนี้ยังมีการบุกรุกเพื่อนำไปเป็นที่พักอาศัยทั้งของบุคลากรภายในวัดและชุมชนซึ่งมักจะมีการรื้อทำลายโบราณสถานหรือ

แหล่งโบราณคดีภายในวัดเพื่อสนองประโยชน์ใช้สอยตามมา นอกจากการรื้อทำลายโบราณสถานหรือแหล่งโบราณคดีเพื่อนำพื้นที่หรือวัสดุไปก่อสร้างสิ่งใหม่แล้ว ยังมีการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างใหม่ซ้อนทับโบราณสถานโดยตรงหรือสร้างสิ่งปลูกสร้างประชิดบดบังการมองจากจุดมองไปยังโบราณสถาน เช่น การก่อสร้างมณฑปหลังใหม่ของวัดไตรมิตรที่สูงใหญ่กว่าพระอุโบสถ เป็นต้น ส่วนการก่อสร้างหรือติดตั้งสาธารณูปโภค อุปกรณ์ประกอบถนนประกอบสถานที่ต่างๆอย่างไม่คำนึงถึงความงามของวัด เช่น การโยงสายไฟฟ้า สายโทรศัพท์ บดบังโบราณสถานและขาดความเป็นระเบียบ และการติดตั้งป้ายโฆษณา ป้ายประกาศของทางราชการและป้ายบอกข้อมูลต่างๆอย่างไม่มีการประสานงานกัน ต่างคนต่างทำ แตกต่างกันทุกอย่างทั้งขนาด ตำแหน่งที่ตั้ง และปริมาณ จะทำให้ป้ายต่างๆ บดบังมุมมองที่จะมองไปยังโบราณสถาน ตัวอย่างเช่นนี้ พบได้ทุกเกือบทุกวัด และ

ส่วนปัญหาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดทั้งเชิงกฎหมายและการจัดการทั่วไปนั้น พบว่า ปัญหาที่สำคัญคือ **ปัญหาทางแนวคิดและความขัดแย้งระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์** และระหว่างการพัฒนาจากแหล่งทุนของรัฐภาคเอกชน กับ ประชาชนและพระสงฆ์ในพื้นที่ หรือเกิดขึ้นระหว่างวัดและชุมชนในท้องถิ่นๆ ซึ่งหากพิจารณาในมิติของวัด โดยเฉพาะในกรณีที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่ มักมีผลมาจากผู้ที่มีอุดมการณ์การพัฒนาและการปรับปรุงวัดและสถาปัตยกรรม โดยขาดความเข้าใจในมิติประวัติศาสตร์และคุณค่าของโบราณสถานหรือโบราณวัตถุอย่างลึกซึ้ง จึงมักจะถูกชักจูงหรือมีเหตุผลแอบแฝงหรือกระทั่งมีความปรารถนาในการพัฒนาโดยเน้นวัตถุที่ขาดการคำนึงถึงจิตใจของผู้คนที่เป็นรากฐานของความมีคุณค่า และความหมายอันแท้จริงของวัดและโบราณวัตถุ โบราณสถาน หรือศิลปกรรมภายในวัด ในขณะที่ฝ่ายของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็มีแนวทางที่จะอนุรักษ์แต่ขาดการสนับสนุนในเรื่องของงบประมาณ ดังนั้น จึงเป็นปัญหาอุปสรรคต่อการพัฒนาและการอนุรักษ์ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความงามของสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม ภายในวัด

2. **ปัญหา อุปสรรคทางกฎหมายที่มีต่อการอนุรักษ์และการจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด จากการศึกษากฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการและการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัดของสังคมไทย** พบว่า มีกฎหมายและระเบียบของหน่วยงานที่รับผิดชอบต่างๆ จำนวนหลายฉบับ เช่น 1) พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ.2535 2) พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.2535 3) ประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 189 ที่ว่าด้วยป้องกันการขุดค้นหาโบราณวัตถุ ซึ่งเป็นการทำลายหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชาติ 5) ระเบียบกรมศิลปากร ว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ.2528 เป็น

ต้น กฎหมายและระเบียบดังกล่าว เป็นกฎหมายและระเบียบว่าด้วยการปกป้อง คุ้มครอง โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ที่มีอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวภายในประเภทวัด ซึ่งเป็นกลุ่ม ศิลปกรรม และนั่นหมายถึงว่า วัดต่างๆ มีหน่วยงานที่รับผิดชอบในส่วนดังกล่าวมากด้วยเช่นกัน กฎหมายและระเบียบเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาในนิยามที่แตกต่างกัน ในหลายกรณีจะพบ ได้ว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ได้เกิดขึ้นจากตัวบทกฎหมาย หากแต่เกิดขึ้นจากความไม่เข้าใจซึ่งกันและกัน ระหว่างวัดกับหน่วยงานที่รับผิดชอบอย่างกรมศิลปากร หรืออาจจะเป็นวัดกับชุมชน เป็นต้น แต่สิ่ง ที่ลึกลงไปกว่านั้น คือ การบังคับใช้กฎหมายหรือระเบียบยังคงไม่ศักดิ์สิทธิ์พอที่จะยุติความขัดแย้ง หรือการทำลายโบราณสถานสมควรค่าแก่การอนุรักษ์ได้ทันเวลาที่ ดังกรณีที่ปรากฏขึ้นในวัด กัลยาณมิตรที่มีการทำลายโบราณสถานภายในวัดไปกว่า 11 รายการ เมื่อปรากฏเป็นข่าวทางกรม ศิลปากรจึงเข้าสำรวจพื้นที่และมีการสั่งระงับการก่อสร้างและทำลายโบราณสถานอื่นภายในวัด

สรุประเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเป็นปัจจัยสนับสนุนหรือเป็นอุปสรรคต่อ การท่องเที่ยวประเภทวัด นั้น พบว่า ระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเป็นปัจจัยทั้งสนับสนุนและ เป็นอุปสรรคต่อการท่องเที่ยวประเภทวัด โดย ระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องเป็นปัจจัยสนับสนุน การท่องเที่ยวประเภทวัดนั้น จะมุ่งเน้นการจัดการ การอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และแหล่ง ศิลปกรรม เพื่อให้มีระบบการจัดการที่เหมาะสมบนพื้นฐานของความรู้และความยั่งยืนของ ศิลปกรรม โดยมอบอำนาจหรือการดูแลให้กับกรมศิลปากรและหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ในขณะที่ ระเบียบและกฎหมายที่เป็นอุปสรรคต่อการท่องเที่ยวประเภทวัด ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการที่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมศิลปากร มีอำนาจตามกฎหมายในการดูแลโบราณวัตถุ โบราณสถาน แต่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2535 กลับให้วัดมีอำนาจในการดูแลและ บริหารกิจการของคณะสงฆ์ซึ่งเป็นการจัดการด้านสาธารณูปการและการจัดการศึกษาภายในวัด ดังนั้น วัดและกรมศิลปากรจึงมีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย แต่มีอำนาจแยกตามกฎหมายแต่ละ ฉบับ ดังนั้น จึงเป็นปัญหาอุปสรรคว่า การจัดการโบราณวัตถุ โบราณสถาน หรือการจัดการใน ด้านอื่นๆ รวมทั้งการจัดสรรงบประมาณหน่วยงานใดจะเป็นผู้ดูแลโดยตรง

5.5 ผลการศึกษา รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดใน กรุงเทพมหานคร ที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อตอบคำถามที่ว่า รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดใน กรุงเทพมหานครที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยว อย่างยั่งยืนเป็นอย่างไร ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบและกระบวนการกิจกรรมการท่องเที่ยวของ แหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดนั้นมีการดำเนินการใน 4 ลักษณะ คือ

1) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการเที่ยวชมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และการเที่ยวชมบริเวณวัด (เชิงวัดอุทธรธรรม) ซึ่งเป็นการเที่ยวชมงานกลุ่ม ศิลปกรรมภายในวัด โดยอาศัยความงามทางด้านศิลปกรรม ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ความเป็นเอกลักษณ์และความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยวเป็นปัจจัยในการดึงดูดความสนใจ ของนักท่องเที่ยว รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยว โดยทั่วไปที่มีนักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมจำนวนมากในแต่วันหรือในแต่ละช่วงเวลาตามการท่องเที่ยว โดยทั่วไป โดยเฉพาะวัดที่มีลักษณะการท่องเที่ยวดังกล่าว เช่น วัดโพธิ์ วัดอรุณ วัดเบญจมบพิตร วัดสุทัศน์ วัดระฆัง เป็นต้น ส่วนกระบวนการในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด จะ เป็นไปในลักษณะของการจัดการแบบวัดทั่วไป โดยมีการจัดสถานที่ การปรับสภาพภูมิทัศน์ การให้ ข้อมูลความรู้ การให้ความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว การจัดทำหนังสือประวัติของวัด การจัดพระ มัคคุเทศก์หรือผู้นำเที่ยวชมบริเวณวัด เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าชมสถานที่ต่างๆ เช่น พระอุโบสถ พระปราสาท เจดีย์ พระพุทธรูปได้ตามอัธยาศัย

2) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการท่องเที่ยวตามเทศกาล ประเพณี และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (เชิงวัฒนธรรม) ซึ่งเป็นการเที่ยวชมและเข้าร่วม กิจกรรมการท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับวัดหรือสถาปัตยกรรม ประติมากรรมที่ มีอยู่ภายในวัดและกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น เทศกาลลอยกระทง เทศกาลสงกรานต์ งาน ประจำปีของวัด งานพระราชพิธีถวายผ้าพระกฐิน เป็นต้น ซึ่งอาศัยความเป็นเอกลักษณ์ด้านวิถี ชีวิต ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ความต่อเนื่องของการสืบสานประเพณี ความเป็นมาของ ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง และความศรัทธาของนักท่องเที่ยวหรือผู้สนใจ เป็นเครื่องดึงดูดใจในการ เที่ยวชม รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นเป็นการ เฉพาะตามช่วงเวลาสำคัญและความเป็นมาของวัฒนธรรมประเพณีนั้นๆ ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าว จะมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้าเยี่ยมชมจำนวนมาก โดยเฉพาะวัดที่มี เอกลักษณ์เชิงวัฒนธรรมดังกล่าว เช่น งานประจำปีวัดสระเกศ งานลอยกระทงวัดอรุณ พระราชพิธี ถวายผ้าพระกฐินทางชลมารควัดอรุณ งานไหว้หลวงพ่อบ้างปากงและเทศกาลตรุษจีน วัด กัลยาณมิตร และงานสงกรานต์วัดชนะสงครามบริเวณถนนข้าวสาร เป็นต้น ส่วนกระบวนการใน การส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด จะดำเนินในลักษณะของการประสานความร่วมมือกับ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ชุมชนในพื้นที่ กลุ่มชมรมต่างๆ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานเขตต่างๆ ของกรุงเทพมหานคร สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ มหาวิทยาลัยต่างๆ ชุมชนวัดกัลยาณมิตร สมาคมมัคคุเทศก์ เป็นต้น โดยมีการจัดทำระบบข้อมูล การให้ความรู้ การออก

ร้าน การจัดนิทรรศการ การจัดงานประเพณี งานเทศน์มหาชาติ งานวันวิสาขบูชา การจัดงานไหว้พระ 9 วัด งานประจำปีของวัดสระเกศ เป็นต้น

3) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ (เชิงนามธรรมการเรียนรู้) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวของผู้ที่สนใจเป็นการเฉพาะ โดยเป็นการเที่ยวชมในลักษณะของการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ของบุคคลและสิ่งแวดล้อมทางศิลปกรรม เป็นต้น ซึ่งอาศัยประวัติศาสตร์ ความเป็นเอกลักษณ์ องค์ความรู้ และกระบวนการสร้างสรรค์ที่อยู่ภายในวัดหรือศิลปกรรมนั้นๆ เป็นเครื่องดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น งานวันสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาพรหมญาณุชิต ที่วัดโพธิ์ การศึกษาการนวดแผนไทยของวัดโพธิ์ การศึกษาด้านจิตรกรรมไทย วัดสุทัศน์ การศึกษาด้านพุทธศิลป์ รอบพระระเบียงพระอุโบสถ วัดเบญจมบพิตร และการจัดนิทรรศการที่เกี่ยวกับศิลปกรรมและบุคคลสำคัญของวัด เช่น การจัดนิทรรศการระลึกถึงพระราชประวัติของพระมหากษัตริย์ บุคคลสำคัญของชาติ พระสมเด็จพระพุฒาจารย์โต หรือแม้กระทั่งงานแสดงด้านพระเครื่อง เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้จะจัดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการเรียนรู้ของผู้สนใจเป็นการเฉพาะ ดังนั้น นักท่องเที่ยวจึงเป็นชาวไทยมากกว่าชาวต่างประเทศ เช่น นักเรียน นักศึกษา ครูอาจารย์ และผู้ที่มีงานที่เกี่ยวข้องด้านพุทธศิลป์และงานกิจกรรมอื่นๆ โดยตรง ซึ่งปัจจุบันนักท่องเที่ยวประเภทนี้มีแนวโน้มที่เพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะวัดที่มีความเกี่ยวข้องกับบุคคลในประวัติศาสตร์และมีเอกลักษณ์ของวัดโดยเฉพาะสำหรับด้านการบริหารของวัดนั้น วัดจะมีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงาน และสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้อง มีการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้และการพัฒนาวัดร่วมกัน สิ่งที่วัดดำเนินการได้อย่างโดดเด่นได้แก่ การจัดทำหนังสือประวัติความเป็นมาของวัดและแหล่งศิลปกรรมนั้น ที่แสดงถึงความรู้ ความน่าสนใจของสิ่งเหล่านั้นอย่างจริงจัง และการดำเนินการเพื่อให้วัดเป็นสถานที่สำคัญของชาติและความทรงจำในระดับโลก ดังเช่น ในกรณีของวัดโพธิ์ที่คณะทำงานเกี่ยวกับมรดกความทรงจำโลกของประเทศไทยได้ผลักดันนำจารึกวัดของโพธิ์ เป็นมรดกความทรงจำโลก (Memory of the World) หรือขององค์กร UNESCO

4) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา โดยเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวและการศึกษาทางพระพุทธศาสนาในลักษณะเฉพาะ เป็นการศึกษาถึงหลักธรรม การฟังธรรม การนั่งสมาธิวิปัสสนา และการสนทนากับพระสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้องในเชิงลึก ซึ่งอาศัยความสนใจเฉพาะของนักท่องเที่ยวในด้านพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตและความเป็นวิชาการ เป็นเครื่องดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างมากในกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะ

ชาวตะวันตกผู้สูงอายุและผู้ที่มีสนใจด้านพระพุทธศาสนา ในกรณีการท่องเที่ยวประเภทนี้ วัดและคณะสงฆ์ได้ดำเนินการในลักษณะเฉพาะโดยวัดจะจัดให้มีสถานที่เพื่อปฏิบัติธรรม ฝึกสมาธิให้กับนักท่องเที่ยว (Meditation Center) เป็นศูนย์ฝึกสมาธิ ซึ่งมีหลายวัด เช่น วัดอรุณ วัดระฆัง วัดสุทัศน์ เป็นต้น และในกรณีที่นักท่องเที่ยวสนใจและต้องการฝึกด้านสมาธิต่อ ก็จะมีการประสานไปยังสำนักปฏิบัติธรรมของคณะสงฆ์ เช่น วัดภักทันทตอาสาอาราม จ.ชลบุรี สวณโมกขพลาราม จ.สุราษฎร์ธานี วัดหนองป่าพง จ.อุบลราชธานี เป็นต้น เพื่อให้ผู้ที่มีสนใจได้เรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

สำหรับรูปแบบและกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวนั้น มีแนวทางการพัฒนาและรูปแบบที่เหมาะสม ดังนี้

1. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการเที่ยวชมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และการเที่ยวชมบริเวณวัด ที่อาศัยความงดงามทางด้านศิลปกรรม ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ความเป็นเอกลักษณ์และความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยวเป็นปัจจัยในการดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ ควรมีแนวทางการพัฒนาและกระบวนการ เช่น 1) การเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจหรือบริการข้อมูลข่าวสารแก่นักท่องเที่ยว 2) การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์และสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว 3) การอนุรักษ์ศิลปกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถานของวัดให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม 4) การพัฒนาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัด 5) การเสริมสร้างคุณค่าทางศิลปกรรมและวัฒนธรรม 6) การกำหนดมาตรการในการท่องเที่ยวเพื่อปกป้องคุ้มครอง มรดกทางศิลปกรรม วัฒนธรรมและประเพณีของสังคมไทยและชาวพุทธ และป้องกันผลกระทบในทางลบ 7) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยว

รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ มุ่งเน้นการรักษาสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมทางธรรมเป็นสิ่งแรก เพื่อรักษามรดกหรือแหล่งท่องเที่ยวให้มีสภาพทางด้านศิลปกรรมยาวนานที่สุด หลังจากนั้นจึงเน้นการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในสิ่งที่เป็นวัฒนธรรม ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม หรือโบราณวัตถุ โบราณสถาน การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยว สำหรับกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ควรดำเนินการ ได้แก่ 1) กิจกรรมการท่องเที่ยวด้านพุทธศิลป์ 2) กิจกรรมและการจัดนิทรรศการทางพุทธศาสนา 3)

กิจกรรมท่องเที่ยววัดและชุมชน 4) กิจกรรมเรียนรู้สถาปัตยกรรมไทย 5) กิจกรรมการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวพุทธศิลป์ถิ่นสุวรรณภูมิ เป็นต้น

2. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนวพุทธ ซึ่งเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการไหว้พระ การท่องเที่ยวตามเทศกาลและวันสำคัญของวัฒนธรรมประเพณีของไทย และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีความเกี่ยวข้องกับศิลปกรรมที่มีอยู่ภายในวัด เป็นต้น ซึ่งอาศัยความเป็นเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ความต่อเนื่องของการสืบสานประเพณี ความเป็นมาของประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องเป็นเครื่องดึงดูดใจในการเที่ยวชม รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ ควรมีแนวทางการพัฒนาและกระบวนการในทางส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น 1) การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของวัดและชุมชน 2) การเสริมสร้างคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม 3) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยว 4) การจัดการความรู้และการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อแหล่งท่องเที่ยว 5) การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย 6) การติดตามและประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว 7) การกำหนดมาตรการเชิงวัฒนธรรมเพื่อป้องกันผลกระทบต่อกิจวัตรของวัดและชุมชน

รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ มุ่งเน้นการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของวัดและชุมชนเป็นสิ่งแรก เพื่อแสดงให้เห็นว่า วัดและชุมชนมีการจัดการในเชิงธรรมธรรมที่มีคุณค่าต่อวิถีชีวิตและการสืบสานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าทางด้านศิลปกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถาน หลังจากนั้น จึงเน้นการจัดการความรู้ การเสริมสร้างจิตสำนึก การส่งเสริมการเรียนรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาและประเพณีไทย รวมทั้งมีการกำหนดมาตรการทางวัฒนธรรม เพื่อป้องกันผลกระทบที่จะมีต่อวิถีชีวิตของพระสงฆ์และชุมชน สำหรับกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ควรดำเนินการ ได้แก่ 1) กิจกรรมการท่องเที่ยวด้านวิถีชีวิตวัดและชุมชน 2) กิจกรรมและการจัดงานประเพณีทางพุทธศาสนา 3) กิจกรรมท่องเที่ยวงานประเพณีประจำปีของวัดและเทศกาลของไทย 4) กิจกรรมเรียนรู้วัฒนธรรมไทย เป็นต้น

3. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ (เชิงนามธรรมการเรียนรู้) ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวของผู้ที่สนใจในลักษณะของการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ของบุคคลและสิ่งแวดล้อมทางศิลปกรรม ที่อาศัยประวัติศาสตร์ ความเป็นเอกลักษณ์ องค์ความรู้ และกระบวนการสร้างสรรค์ที่อยู่ภายในวัดหรือศิลปกรรมนั้นๆ เป็นเครื่องดึงดูดใจ รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ ควรมีแนวทางการพัฒนาและกระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น 1) การเผยแพร่และพัฒนาองค์ความรู้ของวัดและชุมชน 2)

การสร้างสื่อ หนังสือ และมัลติมีเดียในการศึกษา 3) การสร้างวิทยากรและเครือข่ายความรู้ 4) การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพุทธศิลปกรรม 5) การวิจัยและพัฒนาด้านประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว เป็นต้น

รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะที่ 3 นี้ มุ่งเน้นการเรียนรู้ในเชิงลึกของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด โดยให้ความสำคัญกับสื่อ การเรียนรู้ การสร้างเครือข่ายทางการศึกษาที่เกิดขึ้นจากศิลปกรรมและบุคคลสำคัญที่มีอยู่ภายในวัด หลังจากนั้น จึงมีการวิจัยและพัฒนาที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงคุณค่าทางด้านต่างๆ ทั้งประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรม เป็นต้น สำหรับกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ควรจะดำเนินการ ได้แก่ 1) กิจกรรมการศึกษาประวัติศาสตร์บุคคลและศิลปกรรม 2) กิจกรรมและนิทรรศการเพื่อการศึกษาเรียนรู้ 3) กิจกรรมส่งเสริมชมรมการเรียนรู้ของวัด โรงเรียน และชุมชน 4) กิจกรรมมรดกไทยมรดกโลก 5) กิจกรรมหนึ่งวัด หนึ่งเครือข่ายการศึกษา เป็นต้น

4. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวและการศึกษาทางพระพุทธศาสนาในเชิงลึก โดยเป็นการศึกษาถึงหลักธรรม การนั่งสมาธิวิปัสสนา เป็นต้น ที่อาศัยความสนใจเฉพาะของนักท่องเที่ยวในด้านพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตของชาวพุทธ เป็นเครื่องดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ ควรมีแนวทางการพัฒนาและกระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น 1) การสืบสานกิจกรรมและพิธีกรรมทางพุทธศาสนา 2) การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้/การสอนสมาธิของชาวพุทธ 3) การสร้างหลักสูตรการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา (การสอนสมาธิระยะสั้น) 4) การเสริมสร้างเครือข่ายวัดและชุมชนแห่งชาวพุทธในระดับนานาชาติ 5) การเผยแพร่พุทธธรรมในมิติที่หลากหลาย เป็นต้น

รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะที่ 4 นี้ มุ่งเน้นการเรียนรู้ในเชิงลึกตามหลักการทางพระพุทธศาสนาและการส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนิกชนทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ และการปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนและประเพณีพิธีกรรมทางพุทธศาสนา โดยให้ความสำคัญต่อการสัมผัสกับฝ่ายต่างๆ ในการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ในการพัฒนาบุคคลและสังคม สำหรับกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ควรดำเนินการ ได้แก่ 1) กิจกรรมการเรียนการสอนสมาธิสำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ 2) กิจกรรมและนิทรรศการเพื่อการศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนา 3) กิจกรรมการบรรพชาและอุปสมบทนักท่องเที่ยว และ 4) กิจกรรมธรรมสัญจรในแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

5.6 ผลการศึกษาสำรวจแผนที่และเส้นทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร จากการศึกษพบว่า การที่นักท่องเที่ยวจะเดินเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยว

ประเภทวัดนั้น ปัจจัยที่มีส่วนให้วัดนั้นๆ ได้รับความนิยมนอกจากความงดงามทางด้านศิลปกรรมแล้ว สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งความสะดวกในการเดินทางเที่ยวชมและการที่แหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดนั้น ตั้งอยู่ในสถานที่ไม่ไกลกันจนเกินไป หรือตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ดังนั้น เมื่อศึกษาใน 9 วัดแล้วก็พบว่า ความสะดวกในการเดินทาง สถานที่ และเส้นที่เชื่อมโยงกันมีผลต่อการเดินทางเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมวัด สำหรับเส้นทางที่เหมาะสมกับท่องเที่ยววัดในกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 3 เส้นทาง ได้แก่

1) เส้นทางสายแม่น้ำเจ้าพระยา (การท่องเที่ยวไหว้พระ ชมความงามของวัดที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา)

2) เส้นทางสายมหานคร (การท่องเที่ยวไหว้พระ ชมความงามของวัดที่ตั้งอยู่บริเวณเขตกรุงเทพชั้นในที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ของกรุงเทพ)

3) เส้นทางสายวัฒนธรรมไทย-จีน (เส้นทางเชื่อมประสานวัด ชุมชนและวัฒนธรรม)

เส้นทางทั้ง 3 เส้นทางดังกล่าวมีการเชื่อมโยงบนถนนสายวัฒนธรรม ศิลปกรรมความงามพุทธศิลป์ของแผ่นดิน ความเป็นมาของมหานครกรุงเทพ และแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นสิ่งที่น่าสนใจหน่วยงานต่างๆ ควรนำมาเสนอเพื่อเป็นทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยวที่สนใจ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษานำมาสรุปเป็นข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กรมศิลปากร ควรมีการสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดโดยดำเนินการตามรูปแบบการท่องเที่ยวของวัดที่เหมาะสมใน 4 ด้านตามที่กล่าวแล้ว โดยมีส่วนร่วมในฐานะองค์กรที่ให้การสนับสนุนทั้งความรู้ กระบวนการ และงบประมาณที่สอดคล้องกัน

2) วัดส่วนใหญ่มีขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวได้ในระดับดี แต่ยังคงขาดทักษะและกระบวนการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สถาบันการศึกษา ควรดำเนินการพัฒนาขีดความสามารถในการรองรับทางสิ่งแวดล้อม และสังคมและวัฒนธรรม โดยอาจนำปัจจัยชี้วัดขีดความสามารถที่กำหนดขึ้นจากโครงการวิจัยนี้ ไปศึกษาประเมินวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้มีการพัฒนาขีดความสามารถในระดับที่สูงขึ้นไป

3) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ วัดควรมีการส่งเสริมลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มากขึ้น เพื่อป้องกันและส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ

ที่เป็นการเรียนรู้ของฝ่ายต่างๆ อย่างแท้จริง โดยอาจมีการประสานงานระหว่างฝ่ายต่างๆ เพื่อจัดทำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดอย่างเหมาะสม

4) ในส่วนของการบูรณปฏิสังขรณ์และอนุรักษ์โบราณสถานทุกวัด กรมศิลปากรจำเป็นต้องดำเนินการให้ครบถ้วนทุกชั้นตอน โดยเฉพาะการศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของตัวโบราณสถาน อีกทั้งโครงสร้างสถาปัตยกรรมและความเชื่อของชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ และก่อนจะลงมือทำอะไรควรได้รับความเห็นชอบจากวัดและชุมชนก่อน

5) ในการบูรณปฏิสังขรณ์ศิลปกรรมภายในวัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมศิลปากร จะต้องยอมรับการมีส่วนร่วมของสังคมในการเข้าแก้ไขซ่อมแซมโบราณสถาน โดยต้องเปิดตัวผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งกลุ่มประชาชน ผู้รู้ หรือนักวิชาการท้องถิ่น ตลอดจนประชาชนชาวบ้าน และกลุ่มองค์กร-นักวิชาการ ที่มีความรู้เฉพาะทางในเรื่องนั้นๆ

6) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กรมศิลปากร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรใช้เวลาลงพื้นที่เพื่อสำรวจและเก็บข้อมูลในด้านท่องเที่ยวและการบูรณปฏิสังขรณ์วัดต่างๆ ตามความเหมาะสม โดยคำนึงถึงคุณภาพและระวังไม่ให้ปริมาณงานที่กำหนดขึ้นในแต่ละปีงบประมาณมาเป็นตัวกำหนดเป้าหมายด้านเวลาของการบูรณะโบราณสถานและกิจกรรมเที่ยว

7) การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และหน่วยงานอื่นๆ ควรมีการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยววัดควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางโบราณคดีและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมด้วย มิใช่มุ่งเน้นการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ให้กับประเทศเท่านั้น ซึ่งอาจจะส่งผลให้เกิดผลกระทบต่อวัด ชุมชน และโบราณสถานต่างๆ ในระยะยาว

2. ข้อเสนอแนะในระดับวัด และชุมชน

1) วัดและชุมชนควรมีการประสานความร่วมมือในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวให้มากกว่าที่เป็นอยู่ เพราะจากการศึกษาพบว่า วัดและชุมชนสามารถพัฒนาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว การส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน และจัดการระบบสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อกิจกรรมการท่องเที่ยวได้อีก ดังนั้น ควรใช้วัดและสื่อทางวัฒนธรรมการท่องเที่ยวให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมต่อไป

2) วัดควรมีมาตรการที่เหมาะสมในการรองรับทางการท่องเที่ยว เพื่อมิให้เกิดผลกระทบต่อวัดและพระพุทธศาสนา โดยอาจนำปัจจัยชี้วัดในด้านวัฒนธรรมที่กำหนดขึ้นเป็นแนวทางในการศึกษาและส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดที่เหมาะสม

3) ในแต่ละวัดที่มีโบราณวัตถุ โบราณสถานหรือศิลปกรรมที่สำคัญ ควรจะมีการจัดหาผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ด้วยประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม วิศวกรรม และศิลปกรรม มาถวาย

ความรู้แต่พระสงฆ์ เพื่อให้ท่านเกิดความภาคภูมิใจและมีใจอนุรักษ์ ตลอดจนควรนำผู้ทรงคุณวุฒิ เหล่านี้มาจัดตั้งเป็นคณะกรรมการเพื่อร่วมพิจารณาความเหมาะสมในการรื้อถอนอาคารเก่าในวัด พร้อมกับกรำให้คำแนะนำในการซ่อมแซมให้คงแบบเดิม

4) ในการดำเนินการซ่อมแซมโบราณสถานต่างๆ ภายในวัด ควรต้องศึกษาอย่างรอบคอบก่อนดำเนินการ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องวัสดุ เทคนิคการซ่อมว่าเหมาะสมหรือไม่เพียงไร ดังนั้น การใช้ช่างที่จะเข้ามาดำเนินการอนุรักษ์ จึงต้องมีความรู้ความเข้าใจในงานสถาปัตยกรรมไทย หรืองานช่างโบราณ ทั้งนี้อาจขอคำแนะนำและการสนับสนุนข้อมูลจากกรมศิลปากรในด้านวัสดุและเทคนิควิชาช่างในการซ่อมแซมที่เหมาะสม และในขณะที่ดำเนินการก็ต้องควบคุมอย่างใกล้ชิด เพราะหากดำเนินการโดยขาดความรู้ก็จะมีผลเสียตามมา

5) ควรมีการถวายเป็นบุญแก่พระสงฆ์ภายในวัดเพื่อให้ตระหนักถึงภาระหน้าที่ที่สำคัญ ในฐานะผู้สืบทอดมรดกทางศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และคุณค่าของอารยธรรมชุมชนอันเป็นเกียรติภูมิของชาติให้คงอยู่มิให้สาบสูญไป และควรปรับเปลี่ยนทัศนคติท่านให้มองว่าการพัฒนากับการอนุรักษ์สามารถกระทำไปพร้อมกันได้ โดยมีหน่วยงานของรัฐเป็นที่ปรึกษาและให้ความช่วยเหลือตามกฎหมาย ต้องไม่มองว่าหน่วยงานของรัฐเป็นศัตรูต้องมองกันและกันอย่างมิตร ซึ่งในการพัฒนาเชิงอนุรักษ์นี้จะทำให้ได้ผลลัพธ์คือ เสนาสนะที่เก่าแก่สวยงามกลับคืนมาเพื่อใช้สอยในด้านศาสนิกกิจและใช้ประโยชน์ในเชิงพัฒนาสังคมต่อไป

6) การนำเสนอลักษณะกิจกรรมและคุณค่าที่ฝังอยู่ภายในวัดต่างๆ วัดส่วนใหญ่ยังมิได้นำเสนอ ดังนั้น ควรมีการอธิบายคติความเชื่อและรากฐานทางพระพุทธศาสนาให้คนได้เข้าใจ เช่น การบอกเล่าเรื่องไตรภูมิพระร่วงที่แฝงอยู่วิหารหรือภาพปริศนาธรรมที่มีมากมายภายในวัด ดีกว่าจะปล่อยให้เป็นเรื่องของความสวยงามและเพลิดเพลินแต่เพียงอย่างเดียว

7) การสร้างประโยชน์ให้กับศิลปวัตถุในแหล่งท่องเที่ยว วัดส่วนใหญ่ยังไม่ได้เสริมสร้างเรื่องเล่าให้กับศิลปวัตถุเหล่านั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์ในด้านต่างๆ อาทิ การเสริมความรู้เรื่องฤกษ์ดีตัดตนภายในวัดโพธิ์ ดังนั้น ควรมีการจัดทำป้ายสื่อความหมายกำกับพร้อมระบุข้อดีในการรักษาโรคของแต่ละท่า ซึ่งจะเป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับท่านฤกษ์ดีตัดตนเหล่านี้

8) ระบบการบริหารจัดการ วัดส่วนใหญ่ยังไม่ได้เสริมสร้างระบบการบริหารจัดการในเชิงการท่องเที่ยวเท่าที่ควร ละเลยประวัติศาสตร์และความเป็นมาที่ควรชื่นชม ดังเช่น การอธิบายเกี่ยวกับมหาเจดีย์สี่รัชกาลของวัดโพธิ์ ซึ่งมีแต่ป้ายที่ระบุว่าเป็นเจดีย์ไหนชื่ออะไร นอกจากนี้ ควรมีการจัดทำใบแนะนำการท่องเที่ยวเพื่อแจกจ่ายให้กับผู้ที่เข้าเยี่ยมชมวัด และควรมีการรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว และการจัดสิ่งอำนวยความสะดวกที่มีความเหมาะสมด้วย

9) การบูรณปฏิสังขรณ์สิ่งก่อสร้างและก่อสร้างสถาปัตยกรรมขึ้นใหม่ทดแทนของเดิม พบว่า หลายวัดได้มีการปรับปรุงสถาปัตยกรรม แต่การดำเนินการดังกล่าว มีเพียงบางวัดที่ได้ดำเนินการขั้นตอนของกฎหมาย แต่บางวัดก็ยังมีปัญหาในทางปฏิบัติและข้อกฎหมาย ดังนั้น ควรมีการพิจารณาในเรื่องนี้อย่างรอบครอบ และควรมีการวางผังภายในและควรศึกษารูปแบบ วิธีการจัดการ ตลอดจนการสร้างบรรยากาศที่ชุ่มเย็น แม้กระทั่งการจัดระเบียบในการเยี่ยมชม

10) ควรมีการเสริมสร้างแนวคิดการอนุรักษ์ให้กับบุคลากรภายในวัด โดยแต่ละวัดควรมีการพัฒนาและเสริมสร้างแนวคิดในการเชิงอนุรักษ์ เพราะโบราณสถานต่างๆ ภายในวัด เมื่อผ่านไปหลายสิบปีก็จะผุกร่อนตามกาลเวลา ดังนั้น จะต้องมีความคิดในการรองรับการดูแลวัดในระยะยาว และมีมาตรการในการอนุรักษ์ที่เหมาะสม

11) ควรมีการควบคุมสภาพแวดล้อมสภาพแวดล้อมระยะใกล้และสร้างกระบวนการต่างๆ เช่น การสร้างจิตสำนึก การใช้สิ่งแวดล้อมปกป้องคุ้มครองแหล่งศิลปกรรมและงานศิลปกรรม การเสริมสร้างความสง่างามให้แหล่งศิลปกรรม การบำรุงรักษาและการกำกับดูแลเขตสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมการประเมินและการปฏิบัติงาน เป็นต้น

บรรณานุกรม

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2526. **คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด เล่มที่ 1.**
กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- _____. 2528. **คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพประเภทวัด เล่มที่ 2**
วัดในภาคเหนือ. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- _____. 2529. **คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพประเภทวัด เล่มที่ 3**
วัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- _____. 2530. **คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพประเภทวัด เล่มที่ 4**
วัดในภาคใต้. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- _____. 2536. **สรุปปัญหาและการป้องกันแก้ไขผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อ**
สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- กฤติยาภรณ์ ไชยธวัช. 2533. **ผลกระทบของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีต่อธรรมชาติและ**
การปฏิบัติทางศาสนา : ศึกษาเปรียบเทียบ กรณีชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม
อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต
สาขาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- คมกริช ดั่งเงิน. 2534. **การศึกษาขีดความสามารถทางจิตวิทยาในการรองรับการใช้ประโยชน์**
ด้านนันทนาการ บริเวณน้ำตกเหวสุวัต อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จินดารักษ์ แสงกาญจนวนิช. 2534. **ขีดความสามารถทางสังคมของแหล่งท่องเที่ยวประเภท**
โบราณสถาน ศึกษาเฉพาะกรณีวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหิดล.
- จิราวดี อุ่นวงศ์. 2539. **การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยว :**
กรณีศึกษาเกาะพีพี จังหวัดกระบี่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการ
วางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์. 2537. **ปฏิกิริยาของความทางวิชาการท่องเที่ยว เล่ม 2. เชียงใหม่ :**
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- เนาวรัตน์ พลายน้อย และคณะ. 2539. **พฤติกรรมการท่องเที่ยวภายในประเทศของนักท่องเที่ยวชาวไทย**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประสงค์ เขียมอนันต์. 2543. "การดูแลรักษาโบราณสถานและสภาพแวดล้อม." เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่อง "การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในวัด." กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ .
- ปรัชญา เหลืองประเสริฐ. 2538. **การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการวางแผนปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ : กรณีศึกษาสะพานข้ามแม่น้ำแคว จังหวัดกาญจนบุรี**. สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.
- ปฐพี อาคมานนท์ มอนซอน และคณะ. 2535. **การท่องเที่ยวเดินป่า: ผลกระทบต่อสภาวะแวดล้อมและประชาชนในท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- พงศ์ศานต์ พิทักษ์มหาเกตุ. 2538. **ชาวบ้านกับช่องทางประกอบธุรกิจท่องเที่ยว แนวคิดในการจัดตั้งสหกรณ์บริการนำเที่ยวแนวอนุรักษ์แห่งประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ปกเกล้า.
- พงษ์อนันต์ สรรพานิช (2528) **ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อประชาชนชาวภูเก็ต**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิสิฐ เจริญวงศ์. 2542. **การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ภราเดช พยัคฆ์เขียว. 2539. **พัฒนาการท่องเที่ยวไทยในทิศทางที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ยุวดี นีรัตน์ตระกูล. 2538. "Ecotourism : การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์." ใน จุลสารการท่องเที่ยว ปีที่ 14 เล่ม 3 (กรกฎาคม-กันยายน 2538).
- วัดเบญจมบพิตร. 2550. **ประวัติวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม**. กรุงเทพมหานคร : วัดเบญจมบพิตร.
- วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร. 2548. **ประวัติวัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร**. กรุงเทพมหานคร :
- วัดสุทัศนเทพวราราม ราชวรมหาวิหาร. 2548. **ประวัติวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร**. กรุงเทพมหานคร :
- วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม. 2550. **คู่มือนำเที่ยววัดโพธิ์**. กรุงเทพมหานคร :
- สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร. 2551. **วัดสำคัญประจำรัชกาล**.

กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพมหานคร.

วิจารณ์ พานิช. 2544. **การจัดการความรู้**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันการจัดการความรู้เพื่อสังคม.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. 2536. **โครงการศึกษาทบทวนแผนแม่บทในการ**

พัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

สนิ นัยวินิจ. 2538. **ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกาเปิดรับข่าวสารการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม**

กับความรู้ทัศนคติและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอันเกี่ยวเนื่องกับ
ธุรกิจแพท่องเที่ยวขอประชาชนในเขตเทศบาลเมือง จังหวัดกาญจนบุรี.

วิทยานิพนธ์สาขาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม. 2541.

การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม. กรุงเทพมหานคร :

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว. 2549. **คู่มือประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์**.

กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว. 2549. **คู่มือประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม**.

กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

สายันต์ ไพเราะภูจิตร. 2543. **โบราณคดีชุมชนที่เมืองน่าน**. กรุงเทพมหานคร : โครงการโบราณคดี

ชุมชน. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

_____. 2548. **กระบวนการโบราณคดีชุมชน การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม**

เพื่อเสริมสร้างความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม
ในจังหวัดน่าน. กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สิทธิรัตน์ ปาจีนบุรวรรณ์. 2531. **ขีดความสามารถทางสังคมสำหรับการท่องเที่ยวชายหาดชะอำ**.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

ศรีพร สมบุญธรรม 2537. **สรุปรายงานของ Lynda Thorn ; Alister Mathieson and Geoffrey**

Wall ถึงการประเมินผลกระทบการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร :

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

ไศรยา หอมชื่น. 2539. **ศักยภาพของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในประเทศไทยของตัวแทน**

Tour Operater ในอเมริกา. กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

ศูนย์วิจัยป่าไม้, คณะวนศาสตร์. 2538. **โครงการศึกษาการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ**

: กรณีภาคใต้. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

English

- Boo Elizabeth.1990 **Ecotourism: The Potentials and Pitfalls.** Vol 1 and 2. world Wildlife Fund. Washington, D.C.
- _____. 1991.“**Making Ecotourism Sustainable: Recommendations for Planning, Development, and Management.**” in **Nature Tourism Managing for the Environment.** Island Press, Washington, D.C.
- Cohen Erik.1996. **Thai Tourism Hill Tribes, Islands and Open-Ended Prostitution.** Bangkok: White Lotus Co., Ltd. The Hebrew University of Jerusalem.
- John J. Lindsay.1987. “Carrying Capacity for Tourism Development in National Part of The United States”, UNEP, **Industry and Environment.** Vol. 9 No.1.
- Mieczkowski Zbigniew.1995. **Environmental Issues of Tourism and Recreation.** University Press of America, Inc. Lanham Maryland, U.S.A.
- Preece Noel.1995. “Discovery Ecotourism: Sustainable Tourism in Outback Australia.” in **Sustainable Tourism An Australian Perspective.** Chatswood Australia.
- Richard Ryel and Tom Grasse.1991. “Marketing Ecotourism: Attracting the Elusive Ecotourist.” in **Nature Tourism Managing for the Environment.** Island Press, Washington, D.C.
- Whelan Tensie.1991. “Ecotourism and Its Role in Sustainable Development.” in **Nature Tourism Managing for the Environment.** Island Press, Washington, D.C.

เว็บไซต์

- www.watpho.com/ สืบค้นเมื่อวันที่ 28 พฤศจิกายน 2551
- www.watarun.org/ สืบค้นเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2551
- www.watbencha.com/ สืบค้นเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2551
- www.watsuthat.thai2learn.com สืบค้นเมื่อวันที่ 30 พฤศจิกายน 2551
- www.wattraimitr-withayaram.com/ สืบค้นเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2551
- www.watsrakesa.com/ สืบค้นเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2551
- www.watrakang.com/ สืบค้นเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2551
- www.9wat.net/wat-palace-2.htm สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มกราคม 2552

www.dhammathai.org/watthai/bangkok/watkalayanamit.php

สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มกราคม 2552

www.geocities.com/watphrakaew/ สืบค้นเมื่อวันที่ 20 มกราคม 2552

การสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระครูปลัดชัยวัฒน์ วัดอรุณฯ	วันที่ 25 พ.ย. 2551
สัมภาษณ์ พระมหาพิเชฐ วัดระฆังโฆสิตาราม	วันที่ 8 มี.ค. 2552
สัมภาษณ์ พระมหาอภิชาติ วัดเบญจมบพิตร	วันที่ 12 ก.พ. 2552
สัมภาษณ์ พระมหาปิยะ วัดสระเกศ	วันที่ 10 ม.ค. 2552
สัมภาษณ์ พระเกษม วัดกัลยาณมิตร	วันที่ 23 มี.ค. 2552
สัมภาษณ์ พระมนัส วัดอรุณ	วันที่ 15 ก.พ. 2552
สัมภาษณ์ พระมหาสมศักดิ์ วัดเบญจมบพิตร	วันที่ 10 ธ.ค. 2552
สัมภาษณ์ ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมการท่องเที่ยว กรุงเทพมหานคร	วันที่ 25 ส.ค.2552
สัมภาษณ์ พระอุดม คุณวีโร วัดสุทัศนเทพวราราม	วันที่ 25 ส.ค.2552

ภาคผนวก (appendix)

ภาคผนวก ก. บทความวิจัย

รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร
Religious Tourism Development Model of Buddhist Temples in Bangkok, Thailand

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phramaha Suthit Aphakaro (Oboun)
 Mahachulalongkornrajavidyalaya University

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดและเพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ดำเนินการศึกษาใน 9 วัด โดยใช้วิธีการใน 3 รูปแบบ คือ 1) การศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงลึกจากพระสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ ผู้ทรงคุณวุฒิ กรรมการผู้ดูแลกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด และ 3) การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการศึกษาความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศจำนวน 800 คน

ผลการศึกษาพบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 9 วัด ในกรุงเทพมหานคร มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าเยี่ยมชมจำนวนมาก โดยวัดมีขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น การให้บริการข้อมูลข่าวสารของวัด การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก และการกำหนดมาตรการในการเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย และมีการส่งเสริมความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว

ผลการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร พบว่า วัดทั้ง 9 วัด ได้ให้ความสำคัญกับลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมในเชิงรูปธรรมและคุณค่าของศิลปกรรมที่มีอยู่ภายในวัด ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยมีการนำความรู้ในด้านต่างๆ ดังกล่าว และความรู้ทางพระพุทธศาสนา มาเผยแพร่และนำเสนอแก่ผู้ที่สนใจหรือนักท่องเที่ยว โดยวัดส่วนใหญ่มีขั้นตอนในการดำเนินการเพื่อส่งเสริมการ ดังนี้ 1) การให้ความสำคัญกับความรู้และการเรียนรู้ 2) การสื่อสารเพื่อเสริมสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรม 3) การสืบสานกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของศิลปกรรมและวัฒนธรรม 4) การสร้างสรรค์ในเชิงวัฒนธรรม และ 5) การสร้างความผูกพันกับสังคม

ส่วนผลการศึกษารูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่า มี 4 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการเที่ยวชมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และการเที่ยวชมบริเวณวัด (เชิงวัดพุทธธรรม) 2) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการท่องเที่ยวตามเทศกาล ประเพณี และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (เชิงวัฒนธรรม) 3) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ (เชิงนามธรรมการเรียนรู้) และ 4) รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา โดยมีแนวทางการพัฒนาและกระบวนการส่งเสริมที่สำคัญ เช่น 1) การเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจหรือบริการข้อมูลข่าวสารแก่นักท่องเที่ยว 2) การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์และสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว 3) การอนุรักษ์ศิลปกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถานของวัดให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม 4) การพัฒนาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว เป็นต้น

ผลการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด พบว่า แต่ละวัดมีกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการจัดการที่แตกต่างกัน โดยมีรูปแบบการมีส่วนร่วมใน 4 ลักษณะ คือ 1) การมีส่วนร่วมและการจัดการเชิงอำนาจ 2) การมีส่วนร่วมและการจัดการเชิงอำนาจการ 3) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงความเป็นหุ้นส่วน 4) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงการสนับสนุน สำหรับเส้นทางที่เหมาะสมกับท่องเที่ยววัดในกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 3 เส้นทาง ได้แก่ 1) เส้นทางสายแม่น้ำเจ้าพระยา 2) เส้นทางสายมหานคร 3) เส้นทางสายวัฒนธรรมไทย-จีน ซึ่งเส้นทางทั้ง 3 เส้นทางดังกล่าวมีการเชื่อมโยงบนถนนสายวัฒนธรรม ศิลปกรรมความงาม พุทธศิลป์ของแผ่นดิน ความเป็นมาของมหานครกรุงเทพ และแม่น้ำเจ้าพระยา สำหรับผลการศึกษาเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคทางกฎหมายที่มีต่อการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด คือ แนวคิดและกระบวนการความขัดแย้งระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์และความไม่เข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างข้อกฎหมายกับการปฏิบัติในพื้นที่

Abstract

This research is Religion Tourism Development Model of Buddhist Temples in Bangkok. The objective is to study of carrying capacity of supporting the tourist attraction of Buddhist Temples in Bangkok, it is to study the quality of activities and values of cultural environment in tourist attraction of Buddhist Temples, and it is to study of religion tourism development model of Buddhist temples which is suitable for cultural environment and sustainable tourist management.

The research is proceeded studying in 9 temples though 3 models namely, 1) Documentary Research, 2) Qualitative Research which is collection the deeply document from monks, older monks, knowledgeable people, committees who take care of temple tourism, and 3) Quantitative Research which is to study by using questionnaire from 800 of foreigners and Thai people.

The result of the study is found that the 9 temples that are tourist attraction in Bangkok, there are a lot of people come to visit. It was measured the carrying capacity of supporting from tourism the both of environment, societies and cultures such as the temple information service, adaptation of scenery, facilities, laying down measures of visiting the physical tourist attraction. Besides, there has learning activity about Buddhism and Culture and there has promoting many tourist activities.

The studying result of quality of activities and values of cultural environment from tourist attraction of Buddhist temples in Bangkok can be found that 9 temples has given precedence to quality of activities and values in concrete objects and the values of arts inside the temples for example, architecture, sculpture, painting and the significance of history. There has presentation the general knowledge as aforementioned. The most temples have operation step as follows 1) to give significance to knowledge and learning, 2) communication to promoting the cultural values 3) inheritance the activity which is identity of art's work and cultures, 4) cultural creation etc.

Then, the result of religion tourism development model of Buddhist temples in Bangkok is suitable for the cultural environment and tourist management permanently, it can be found 4 models, namely, 1) model and tourist activity is identity of tourism about architecture, sculpture, painting and tourism in temple (material), 2) model and tourist activity is identity of festival tourism, tradition, and significance of Buddhism (cultural), 3) model and tourist activity for learning development (learning objectives), and 4) model and tourist activity Buddhism, there has development and procedure of promotion the important place such as 1) building the knowledge, understanding or informational service to tourist, 2) adaptation of scenery and facilities to tourist, 3) conservation work of art, antiques, ancient remains of temple is maintaining appropriately etc.

The result of study of model of participation of temple, community, tourist, state agency concerning in the religion tourism development Buddhist temples, it can be found that each of temples has the procedure promoting of participation and different administration by there has 4 characters of model of participation namely, 1) participation and powerful administration, 2) participation and directional administration, 3) participation and partitioned administration, and 4) participation and supporting administration. There are 3 suitable ways for tourism in Bangkok, as follows: 1) by Chaophraya River, 2) by Mahanakhon, and 3) by Thai-Chinese culture. These ways were affected with cultural way, work of art about Buddhist arts of land, the background of Bangkok, Chaophraya River. The result of study of law problems supporting the tourist activities of tourist attraction of Buddhist temples is the idea and conflict procedure between the developments and conservation, misunderstand each others between the law and the practice in the area.

คำนำ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร” เกิดขึ้นจากความสนใจที่จะศึกษาถึงแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และมรดกศิลปวัฒนธรรม เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเชื่อมโยงกับเส้นทางการท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวในประเภทต่างๆ ในประเด็นที่สอดคล้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ การจัดการระบบสิ่งอำนวยความสะดวก (Amenity) การปรับปรุงปฏิสังขรณ์สถาปัตยกรรม/สภาพภูมิทัศน์หรือสิ่งดึงดูดใจ (Attraction) การจัดการกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวเชิงพุทธของวัด และการเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคม (Accessibility) กับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ซึ่งน่าจะมีขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว และมีรูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางด้านศิลปกรรมและวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความเชื่อมโยงกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร 2) เพื่อศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร และ 3) เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ขั้นตอนและกระบวนการวิจัย

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวหรือวัดที่เป็นกรณีศึกษาในกรุงเทพมหานคร จำนวน 9 วัด ได้แก่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์) วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรมหาวิหาร วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร วัดไตรมิตรวิทยารามวรมหาวิหาร โดยวัดดังกล่าวเป็นวัดที่มีโบราณวัตถุ โบราณสถานหรือศิลปกรรมอื่นที่ได้ขึ้นทะเบียนของกรมศิลปากร และมีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ เป็นวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมที่มีความสำคัญในระดับสูงตามเกณฑ์ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย โดยขอบเขตด้านเนื้อหานี้ มุ่งเน้นการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดทั้งในด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม การศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด คือ การให้ความรู้ ความเข้าใจ และให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์ พุทธศาสนา สถาปัตยกรรม ฯลฯ และด้านจิตใจหรือการเสริมสร้างคุณค่าการเรียนรู้และวัฒนธรรม บทบาทและการมีส่วนร่วมของชุมชน โรงเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัดที่เป็นกรณีศึกษา ในมิติของการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวร่วมกันการศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ที่มีความเหมาะสมต่อสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรม อันจะนำไปสู่การส่งเสริมการ

ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความเชื่อมกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งสภาพปัญหา อุปสรรค ของการจัดกิจกรรมและการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด

วิธีการศึกษาวิจัย โครงการวิจัยเรื่องนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานที่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อให้ได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับการศึกษา โดยมีวิธีการศึกษาใน 3 รูปแบบ คือ 1) การศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) ที่เป็นการศึกษาเพื่อค้นหาข้อมูล ความรู้ ความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม กฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม กิจกรรมการท่องเที่ยวและชุดความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวัดที่เป็นกรณีศึกษา เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัดที่เหมาะสม 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในเชิงลึกจากพระสงฆ์ พระเถระผู้ใหญ่ ผู้ทรงคุณวุฒิ/กรรมการผู้ดูแลกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด นักวิชาการ กรมศิลปากร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยว เป็นต้น โดยใช้วิธีการศึกษา คือ การศึกษาสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ และ 3) การวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งเป็นการศึกษาโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการศึกษาความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเกี่ยวกับรูปแบบการท่องเที่ยว ชีตความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัด และแนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด รวมทั้งข้อเสนอแนะในด้านอื่นๆ

สำหรับประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษานั้น ใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของประเด็นที่ศึกษาประกอบด้วย

1. กลุ่มพระเถระผู้ใหญ่ กรรมการผู้ดูแลกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ กรมศิลปากร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการท่องเที่ยวทั้ง 9 วัด จำนวนวัดละ 3 รูป/คน รวม 27 รูป/คน (การสัมภาษณ์ในเชิงลึก)

2. พระสงฆ์ สามเณร ผู้นำชุมชนที่มีบทบาทในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัดทั้ง 9 วัด ละ 30 รูป/คน รวม 270 รูป/คน (การประชุมกลุ่มย่อย)

3. กลุ่มนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างของนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวภายในวัด จำแนกเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 400 คน นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศจำนวน 400 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) ที่กำหนดจากการสุ่มกลุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนในแต่ละวัด เฉลี่ยวัดละ 90 คน รวมทั้งสิ้น 800 คน

ส่วน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย 1) แบบสอบถามประกอบการสัมภาษณ์หรือแนวคำถามประกอบการสัมภาษณ์ (Interview guideline) สำหรับคณะสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้อง 2) แบบสอบถามสำหรับนักท่องเที่ยว (Questionnaire) และ 3) แบบประเมินขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากสัมภาษณ์ในเชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ รวมทั้งการใช้เทคนิคการถ่ายภาพ เป็นต้น และนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์ทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ โดยใช้สถิติพื้นฐานทั่วไป เช่น ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าคะแนนเฉลี่ย (X) และค่าเฉลี่ยเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เพื่อแจกแจงความถี่และเพื่ออธิบายข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาทั่วไป

ผลการศึกษาวิจัย

1. ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานและความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวในด้านการจัดกิจกรรมและขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร พบว่า ทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศมีความชื่นชอบการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและประวัติศาสตร์ โดยเหตุผลหลักในการเดินทางท่องเที่ยว คือ การไปพักผ่อนกับครอบครัว การเดินทางไปไหว้พระ ชมวัด และให้ความสนใจกับการไหว้พระพุทธรูป การเที่ยวชมความงดงามด้านศิลปกรรมของพระอุโบสถ การเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และการเที่ยวชมทัศนียภาพของวัด สิ่งที่นักท่องเที่ยวประทับใจในการเดินทางเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด คือ การได้ไหว้พระพุทธรูป การเข้าไปในอุโบสถที่มีความงดงามของศิลปกรรมในด้านต่างๆ การเที่ยวชมทัศนียภาพของวัด และการไหว้เจดีย์ที่มีอยู่ภายในวัด โดยได้รับความรู้ ประสบการณ์ จากเดินทางเที่ยวชมวัด คือ ได้รับความรู้ทางพระพุทธศาสนา การได้เข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การทำบุญให้ทาน การเจริญสมาธิ การสวดมนต์ และการฟังธรรม นอกจากนี้ยังได้รับความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมไทย

ส่วนข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานครของนักท่องเที่ยว พบว่า วัดทั้ง 9 วัด สามารถจัดการรองรับทางการท่องเที่ยว โดยมีการดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และสถาปัตยกรรมภายในวัดมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ การใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม การจัดพื้นที่ภายในวัด เช่น สถานที่ไหว้พระ สถานที่ถ่ายภาพ หรือที่นั่งสมาธิ และการให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของวัดหรือทางพระพุทธศาสนา การกำหนดเขตพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยวและการเที่ยวชมภายในวัด ในขณะที่ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวที่อยู่ในระดับปานกลาง คือ การจัดให้มีไกด์/มัคคุเทศก์ของวัด เพื่ออธิบาย/แนะนำสถานที่ภายในวัด การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัด เช่น การจัดงานประจำปี การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมไทย

2. ผลการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร จากการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดทั้ง 9 วัด พบว่า วัดทั้ง 9 วัด มีขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวทั้งในด้านสิ่งแวดล้อมและด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น การให้บริการข้อมูลข่าวสารของวัด การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก และการกำหนดมาตรการในการเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวเชิงกายภาพ นอกจากนี้ยังมีการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย และมีการส่งเสริมความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว วัดทั้ง 9 วัด จะมีระดับขีดความสามารถในการรองรับทางสังคมและวัฒนธรรมซึ่งเป็นลักษณะของการบริหารจัดการในเชิงวัฒนธรรมประเพณีและกิจกรรมการทางพระพุทธศาสนาในระดับดี ส่วนขีดความสามารถในเชิงกายภาพมีระดับความสามารถในระดับที่พอใช้และค่อนข้างดีในบางวัด โดยพระสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้องมองว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมภายในวัด มิใช่รากฐานในฐานะวัดทางพระพุทธศาสนาทั้งหมด แต่กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นก็มีส่วนสำคัญในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมต่างๆ ภายในวัดแบบเกื้อกูลต่อกัน ซึ่งมีข้อสรุปขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในแต่ละด้าน ดังนี้

1) ด้านสังคม วัดแต่ละวัดมีความสามารถในการส่งเสริมให้ชาวพุทธได้ให้ความเคารพกับวัดและพระสงฆ์หรือแม้กระทั่งต่อสถานที่ โดยมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัดที่ไม่สร้างความเสียหายให้กับวิถีของชาวพุทธ พระสงฆ์และวัฒนธรรมอันดีงามของชาวไทย

2) ด้านวัฒนธรรม วัดแต่ละวัดมีการพิจารณาถึงความเหมาะสมทางวัฒนธรรม โดยสามารถดำเนินการเสริมสร้างความรู้ทางด้านพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้แก่นักท่องเที่ยว และมีการเสนอข้อมูลความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยว

3) ด้านสิ่งแวดล้อม วัดได้มีการจัดการเพื่อความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมทางสถาปัตยกรรมและบริเวณวัด โดย มีการกำหนดขอบเขตในการเที่ยวชมและปริมาณนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมต่อการท่องเที่ยวในวัด และมีการมาตรการในการเยี่ยมชมของสุภาพสตรี เพื่อให้มีการแสดงความเคารพต่อสถานที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอันดีงามของไทย

4) ด้านเศรษฐกิจ วัดแต่ละวัดมีพิจารณาถึงความสามารถในการรองรับทางเศรษฐกิจเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการสร้างรายได้ให้กับวัด เพื่อนำรายได้นั้นมาปรับปรุงสภาพแวดล้อมและสถาปัตยกรรมให้มีสวยงามมากขึ้น และนำรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวในวัดมาตั้งเป็นกองทุนเพื่อพัฒนากิจกรรมของวัดในด้านต่างๆ

3. ผลการศึกษาวิเคราะห์ระดับความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาวิเคราะห์ระดับขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานครในครั้งนี้ มุ่งเน้นการศึกษาวิเคราะห์ในเชิงประเมินผล โดยใช้ปัจจัยชี้วัดการประเมินขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวที่กำหนดขึ้นเป็นเครื่องมือในการประเมิน ซึ่งแบบการประเมินดังกล่าวเป็นการจัดทำขึ้นจากการศึกษาในภาคสนามทั้ง 9 วัด และกรอบการประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยมีปัจจัยชี้วัด 2 ด้าน คือ ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสังคมวัฒนธรรม โดยแต่ละด้านจะมีปัจจัยชี้วัดและมีเกณฑ์มาตรฐานในการประเมิน 4 ข้อ ที่แสดงถึงขั้นตอนและกระบวนการในการจัดการเพื่อรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่า วัดแต่ละวัดมีระดับขีดความสามารถในการรองรับที่แตกต่างกันไปตามปัจจัยชี้วัด โดยวัดที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจจำนวนมากและใกล้เคียงกับแหล่งท่องเที่ยวหลักคือ วัดพระแก้ว อย่างเช่น วัดโพธิ์ วัดอรุณ และวัดเบญจมบพิตร จะมีคะแนนระดับขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวในระดับสูง ส่วนวัดที่ไม่ได้อยู่ในเส้นทางท่องเที่ยวหลัก อย่างวัดกัลยาณมิตร วัดไตรมิตร และวัดชนะสงคราม เป็นต้น จะมีขีดความสามารถในด้านต่างๆ ค่อนข้างน้อย

4. ผลการศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร พบว่า วัดทั้ง 9 วัด ได้ให้ความสำคัญกับลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมในเชิงรูปธรรมและคุณค่าของศิลปกรรมที่มีอยู่ภายในวัด ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โดยมีการนำความรู้ในด้านต่างๆ ดังกล่าว และความรู้ทางพระพุทธศาสนา มาเผยแพร่และนำเสนอแก่ผู้สนใจหรือนักท่องเที่ยว โดยวัดและพระสงฆ์เห็นว่าการดำเนินการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดนั้น จะต้องต้องมีขั้นตอนในการดำเนินการที่เหมาะสม มิใช่การจัดการตามความต้องการของวัด ของชุมชน หรือของกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือเพียงดำเนินการเพื่อกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเป็นการเฉพาะ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า วัดส่วนใหญ่มีขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้ 1) การให้

ความสำคัญกับความรู้และการเรียนรู้ 2) การสื่อสารเพื่อเสริมสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรม 3) การสืบสานกิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของศิลปกรรมและวัฒนธรรม 4) การสร้างสรรค์ในเชิงวัฒนธรรม 5) การสร้างความผูกพันกับสังคม โดยวัดทั้ง 9 วัด ได้มีการดำเนินการเพื่อสืบสานเอกลักษณ์ของศิลปกรรมและวัฒนธรรมในมิติต่างๆ ได้แก่ 1) การยึดมั่นในหลักการของการดูแลรักษาศิลปกรรมหรือมรดกทางด้านสถาปัตยกรรม และสภาพแวดล้อม คือการรักษาคุณค่าทางวัฒนธรรมของสถานที่นั้นๆ ไว้ให้ได้ และในขณะเดียวกันก็สามารถสนองตอบความต้องการทางด้านวัฒนธรรมและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ 2) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน กลุ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวในการดูแลรักษาและกำหนดแนวทางการจัดการสถานที่ทางวัฒนธรรมของตนเองด้วย 3) การจัดทำมีแผนงานอนุรักษ์และแผนการจัดการเป็นเครื่องมือในการดูแลรักษาพื้นที่ต่างๆ ภายในวัด และ 4) การดำเนินการเพื่อสืบสานตามแผนงานที่กำหนดไว้

โดยวัดส่วนใหญ่ ได้ดำเนินการในลักษณะที่ค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งสะท้อนมาจากแนวคิดหลักของการรักษาคุณค่าความสำคัญของมรดกทางด้านศิลปกรรมและวัฒนธรรมให้คงอยู่ ซึ่งสามารถแบ่งคุณค่าออกเป็น 2 แนวทาง ได้แก่ การสืบสานคุณค่าทางด้านกายภาพที่สามารถจับต้องมองเห็นได้ และการสืบสานคุณค่าทางด้านจิตใจที่บุคคลสามารถรับรู้ได้ในความรู้สึกที่สะท้อนมาจากความงดงามตามหลักสุนทรียศาสตร์ การศึกษาลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของวัดทั้ง 9 วัด ดังกล่าว เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นการแสวงหาค่าที่มีอยู่ภายในวัดในมิติต่างๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดในรูปแบบต่างๆ ที่มีได้เป็นเพียงการเดินทางที่เข้าชมความงดงามที่อยู่ภายนอกเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการที่เข้าชมคุณค่าที่มาจากภายในซึ่งสะท้อนมาจากคุณค่าด้านจิตใจ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ และคุณค่าด้านการใช้สอยประโยชน์รวมทั้งกระบวนการบริหารจัดการที่นำไปสู่คุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

5. ผลการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน นักท่องเที่ยว และหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด พบว่า การมีส่วนร่วมของการจัดการวัดและชุมชนมีรูปแบบใน 4 ด้าน คือ 1) การมีส่วนร่วมและการจัดการเชิงอำนาจ 2) การมีส่วนร่วมและการจัดการเชิงอำนาจการ 3) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงความเป็นหุ้นส่วน 4) การมีส่วนร่วมและการจัดการในเชิงการสนับสนุน โดยจากการศึกษาในเชิงลึกพบว่า วัด ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมได้เป็นอย่างดี โดยสามารถมีส่วนร่วมได้ใน 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมในการคิดค้นโครงการ/กิจกรรม (ร่วมคิด) 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (ร่วมทำ) 3) การมีส่วนร่วมในการสนับสนุน และการจัดการในเชิงหุ้นส่วน (ร่วมติดตาม) และ 4) การมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์การเรียนรู้ร่วมกัน (รับผลประโยชน์)

6. ผลการศึกษาเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคทางกฎหมายที่มีต่อการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร พบว่า มีปัญหาที่สำคัญ คือ ความขัดแย้งเรื่องแนวคิดระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์ ระหว่างการพัฒนาจากแหล่งทุนของรัฐและภาคเอกชน กับประชาชนและพระสงฆ์ในพื้นที่ และปัญหาจากผู้ดูแลวัด ขาดความเข้าใจในประวัติศาสตร์และคุณค่าของโบราณสถานหรือโบราณวัตถุอย่างลึกซึ้ง จึงมักจะถูกชักจูงหรือมีเหตุผลแอบแฝงหรือกระทั่งมีความปารถนาในการพัฒนาโดยเน้นวัตถุที่ขาดการคำนึงถึงจิตใจของผู้คนที่เป็นรากฐานของความมีคุณค่า และความหมายอันแท้จริงของวัดและโบราณวัตถุ โบราณสถาน หรือศิลปกรรมภายในวัด นอกจากนี้ กฎหมายและระเบียบ ซึ่ง เป็นกฎหมายและระเบียบว่าด้วยการปกป้อง คุ้มครองโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ที่มีอยู่ในแหล่งท่องเที่ยว

ภายใต้ประเภทวัด ซึ่งเป็นกลุ่มศิลปกรรม และนั่นหมายถึงว่า วัดต่างๆ มีหน่วยงานที่รับผิดชอบในส่วนดังกล่าวมาก ด้วยเช่นกัน กฎหมายและระเบียบเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาในนิยามที่แตกต่างกัน ในหลายกรณีจะพบได้ว่า ปัญหาอีกไม่ได้เกิดขึ้นจากตัวบทกฎหมาย หากแต่เกิดขึ้นจากความไม่เข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างวัดกับหน่วยงานที่รับผิดชอบอย่างกรมศิลปากร หรืออาจจะเป็นวัดกับชุมชน เป็นต้น แต่สิ่งที่ลี้ลับไปกว่านั้น คือ การบังคับใช้กฎหมายหรือระเบียบยังคงไม่ศักดิ์สิทธิ์พอที่จะยุติความขัดแย้งหรือการทำลายโบราณสถานที่เราควรค่าแก่การอนุรักษ์ได้ทันทั่วทั้ง ดั้งกรณีที่ปรากฏขึ้นในวัดกัลยาณมิตรที่มีการทำลายโบราณสถานภายในวัดไปกว่า 11 รายการ เมื่อปรากฏเป็นข่าวทางกรมศิลปากรจึงเข้าสำรวจพื้นที่และมีการส่งระงับการก่อสร้างและทำลายโบราณสถานอื่นภายในวัด

7. ผลการศึกษา รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่า รูปแบบและกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวนั้น มีแนวทางการพัฒนาและรูปแบบที่เหมาะสม 4 ประการ ได้แก่

1. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการเที่ยวชมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และการเที่ยวชมบริเวณวัด ที่อาศัยความงามทางด้านศิลปกรรม ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ความเป็นเอกลักษณ์และความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยวเป็นปัจจัยในการดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ ควรมีแนวทางการพัฒนาและกระบวนการ เช่น 1) การเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจหรือบริการข้อมูลข่าวสารแก่นักท่องเที่ยว 2) การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์และสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว 3) การอนุรักษ์ศิลปกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถานของวัดให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม 4) การพัฒนาขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของวัด 5) การเสริมสร้างคุณค่าทางศิลปกรรมและวัฒนธรรม 6) การกำหนดมาตรการในการท่องเที่ยวเพื่อปกป้อง คุ้มครอง มรดกทางศิลปกรรม วัฒนธรรมและประเพณีของสังคมไทยและชาวพุทธ และป้องกันผลกระทบในทางลบ 7) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยว

รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ มุ่งเน้นการรักษาสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมทางธรรมเป็นสิ่งแรก เพื่อรักษามรดกหรือแหล่งท่องเที่ยวให้มีสภาพทางด้านศิลปกรรมยาวนานที่สุด หลังจากนั้นจึงเน้นการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในสิ่งที่เป็นวัฒนธรรม ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม หรือโบราณวัตถุ โบราณสถาน การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยว สำหรับกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ควรดำเนินการ ได้แก่ 1) กิจกรรมการท่องเที่ยวด้านพุทธศิลป์ 2) กิจกรรมและการจัดนิทรรศการทางพุทธศาสนา 3) กิจกรรมท่องเที่ยววัดและชุมชน 4) กิจกรรมเรียนรู้สถาปัตยกรรมไทย 5) กิจกรรมการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวพุทธศิลป์ถิ่นสุวรรณภูมิ เป็นต้น

2. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนวพุทธ ซึ่งเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการไหว้พระ การท่องเที่ยวตามเทศกาลและวันสำคัญของวัฒนธรรมประเพณีของไทย และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีความเกี่ยวข้องกับศิลปกรรมที่มีอยู่ภายในวัด เป็นต้น ซึ่งอาศัยความเป็นเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ความต่อเนื่องของการสืบสานประเพณี

ความเป็นมาของประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องเป็นเครื่องดึงดูดใจในการเที่ยวชม รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยว
ในลักษณะนี้ ควรมีแนวทางการพัฒนาและกระบวนการในกาส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น 1) การสืบสาน
วัฒนธรรมประเพณีของวัดและชุมชน 2) การเสริมสร้างคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม 3) การส่งเสริม
การมีส่วนร่วมของชุมชนและนักท่องเที่ยว 4) การจัดการความรู้และการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อแหล่งท่องเที่ยว 5)
การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย 6) การติดตามและประเมินการเปลี่ยนแปลงอัน
เนื่องมาจากการท่องเที่ยว 7) การกำหนดมาตรการเชิงวัฒนธรรมเพื่อป้องกันผลกระทบต่อวิถีชีวิตของวัดและชุมชน

รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ มุ่งเน้นการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของวัดและ
ชุมชนเป็นสิ่งแรก เพื่อแสดงให้เห็นว่า วัดและชุมชนมีการจัดการในเชิงธรรมธรรมที่มีคุณค่าต่อวิถีชีวิตและการสืบ
สานประเพณีที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าทางด้านศิลปกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถาน หลังจากนั้น จึงเน้นการจัดการ
ความรู้ การเสริมสร้างจิตสำนึก การส่งเสริมการเรียนรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาและประเพณีไทย รวมทั้งมีการ
กำหนดมาตรการทางวัฒนธรรม เพื่อป้องกันผลกระทบที่จะมีต่อวิถีชีวิตของพระสงฆ์และชุมชน สำหรับกิจกรรม
การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ควรจะดำเนินการ ได้แก่ 1) กิจกรรมการท่องเที่ยวด้านวิถีชีวิตวัดและชุมชน 2)
กิจกรรมและการจัดงานประเพณีทางพุทธศาสนา 3) กิจกรรมท่องเที่ยวงานประเพณีประจำปีของวัดและเทศกาล
ของไทย 4) กิจกรรมเรียนรู้วัฒนธรรมไทย เป็นต้น

3. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ (เชิงนามธรรมการเรียนรู้) ซึ่งเป็นการ
ท่องเที่ยวของผู้ที่สนใจในลักษณะของการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น
ประวัติศาสตร์ของบุคคลและสิ่งแวดล้อมทางศิลปกรรม ที่อาศัยประวัติศาสตร์ ความเป็นเอกลักษณ์ องค์ความรู้
และกระบวนการสร้างสรรค์ที่อยู่ภายในวัดหรือศิลปกรรมนั้นๆ เป็นเครื่องดึงดูดใจ รูปแบบและกิจกรรมการ
ท่องเที่ยวในลักษณะนี้ ควรมีแนวทางการพัฒนาและกระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น 1) การเผยแพร่และ
พัฒนาองค์ความรู้ของวัดและชุมชน 2) การสร้างสื่อ หนังสือ และมัลติมีเดียในการศึกษา 3) การสร้างวิทยากร
และเครือข่ายความรู้ 4) การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพุทธศิลปกรรม 5) การวิจัยและพัฒนาด้านประวัติศาสตร์
และการท่องเที่ยว เป็นต้น

รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะที่ 3 นี้ มุ่งเน้นการเรียนรู้ในเชิงลึกของแหล่งท่องเที่ยว
ประเภทวัด โดยให้ความสำคัญกับสื่อ การเรียนรู้ การสร้างเครือข่ายทางการศึกษาที่เกิดขึ้นจากศิลปกรรมและ
บุคคลสำคัญที่มีอยู่ภายในวัด หลังจากนั้น จึงมีการวิจัยและพัฒนาที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ในเชิงคุณค่าทางด้าน
ต่างๆ ทั้งประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม และประติมากรรม เป็นต้น สำหรับกิจกรรมการส่งเสริมการ
ท่องเที่ยวที่ควรจะดำเนินการ ได้แก่ 1) กิจกรรมการศึกษาประวัติศาสตร์บุคคลและศิลปกรรม 2) กิจกรรมและ
นิทรรศการเพื่อการศึกษาเรียนรู้ 3) กิจกรรมส่งเสริมชมรมการเรียนรู้ของวัด โรงเรียน และชุมชน 4) กิจกรรม
มรดกไทยมรดกโลก 5) กิจกรรมหนึ่งวัด หนึ่งเครือข่ายการศึกษา เป็นต้น

4. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวและการศึกษา
ทางพระพุทธศาสนาในเชิงลึก โดยเป็นการศึกษาถึงหลักธรรม การนั่งสมาธิวิปัสสนา เป็นต้น ที่อาศัยความสนใจ
เฉพาะของนักท่องเที่ยวในด้านพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตของชาวพุทธ เป็นเครื่องดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว รูปแบบ
และกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ ควรมีแนวทางการพัฒนาและกระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น 1)
การสืบสานกิจกรรมและพิธีกรรมทางพุทธศาสนา 2) การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้/การสอนสมาธิของชาวพุทธ 3)

การสร้างหลักสูตรการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา (การสอนสมาธิระยะสั้น) 4) การเสริมสร้างเครือข่ายวัดและชุมชนแห่งชาวพุทธในระดับนานาชาติ 5) การเผยแผ่พุทธธรรมในมิติที่หลากหลาย เป็นต้น

รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะที่ 4 นี้ มุ่งเน้นการเรียนรู้ในเชิงลึกตามหลักการทางพระพุทธศาสนาและการส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างศาสนิกชนทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ และการปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนและประเพณีพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์กับฝ่ายต่างๆ ในการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคคลและสังคม สำหรับกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ควรจะดำเนินการ ได้แก่ 1) กิจกรรมการเรียนรู้การสอนสมาธิสำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ 2) กิจกรรมและนิทรรศการเพื่อการศึกษาเรียนรู้พระพุทธศาสนา 3) กิจกรรมการบรรพชาและอุปสมบทนักท่องเที่ยว และ 4) กิจกรรมธรรมสังฆจรในแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

8. ผลการศึกษาสำรวจแผนที่และเส้นทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร จากการศึกษาพบว่า การที่นักท่องเที่ยวจะเดินเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดนั้น ปัจจุบันที่มีส่วนให้วัดนั้นๆ ได้รับความนิยมนอกจากความงามทางด้านศิลปกรรมแล้ว สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งความสะดวกในการเดินทางเที่ยวชมและการที่แหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดนั้น ตั้งอยู่ในสถานที่ไม่ไกลกันจนเกินไป หรือตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ดังนั้น เมื่อศึกษาใน 9 วัดแล้วก็พบว่า ความสะดวกในการเดินทาง สถานที่ และเส้นทางที่เชื่อมโยงกันมีผลต่อการเดินทางเที่ยวชมของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมวัด สำหรับเส้นทางที่เหมาะสมกับท่องเที่ยววัดในกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 3 เส้นทาง ได้แก่ 1) เส้นทางสายแม่น้ำเจ้าพระยา (การท่องเที่ยวไหว้พระชมความงามของวัดที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา) 2) เส้นทางสายมหานคร (การท่องเที่ยวไหว้พระชมความงามของวัดที่ตั้งอยู่บริเวณเขตกรุงเทพมหานครชั้นในที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ของกรุงเทพ) 3) เส้นทางสายวัฒนธรรมไทย-จีน (เส้นทางเชื่อมประสานวัด ชุมชนและวัฒนธรรม) เส้นทางทั้ง 3 เส้นทางดังกล่าวมีการเชื่อมโยงบนถนนสายวัฒนธรรม ศิลปกรรมความงามพุทธศิลป์ของแผ่นดิน ความเป็นมาของมหานครกรุงเทพ และแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นสิ่งที่หน่วยงานต่างๆ ควรนำมาเสนอเพื่อเป็นทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยวผู้สนใจ

สรุปและอภิปรายผล

จากผลการศึกษาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ชีตความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดในกรุงเทพมหานครนั้น เป็นไปตามแนวคิดของการรองรับทางการท่องเที่ยวในด้านนิเวศวิทยา (Ecological Capacity) ความรู้สึก (Perceptual Capacity) ซึ่งเป็นดรชนชีตความสามารถในการรองรับของพื้นที่ที่อาจอาศัยความต้องการและความรู้สึกของผู้มาใช้สถานที่ หรือนักท่องเที่ยวเป็นหลักในการกำหนด ซึ่งการกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งตามความรู้สึกของนักท่องเที่ยวค่อนข้างจะทำได้ลำบากทั้งนี้เนื่องจากความรู้สึกความต้องการของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันมากโดยขึ้นอยู่กับอายุ อุปนิสัย ประสพการณ์ สภาพสังคม ระดับการศึกษา ระดับรายได้ รวมทั้งรสนิยมของแต่ละกลุ่ม ดังนั้น ชีตความสามารถ และการศึกษาถึงลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดจึงมีความแตกต่างไปจากชีตความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ

อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดน่าจะมีข้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง 5 ประการ คือ

1) มีผลกระทบต่อที่น้อยที่สุด (Less impact) ต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนชนบทรอบริเวณ และประเพณีของคนในท้องถิ่น

2) การให้ความรู้และความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวมีความรู้ ความเข้าใจได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและให้มีความตระหนักถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ฯลฯ ของชุมชนนั้น

3) การให้ผลประโยชน์แก่วัดและชุมชน (Local Benefits) เพื่อนำไปพัฒนาวัด และชุมชน

4) การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น (Local Participation) ในการวางแผน การตัดสินใจ การจัดการ และการพัฒนาการท่องเที่ยวไปสู่ท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้ชาวบ้านในท้องถิ่นเกิดความภูมิใจ มีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยว

5) การสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว (Tourist Satisfaction) โดยมีการสร้างสรรค์ให้เกิดประสบการณ์และความพึงพอใจในด้านการท่องเที่ยวและพุทธศาสนาหรือประเพณีไทย คือ เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ โดยให้ความสำคัญในเรื่องคุณภาพของการให้บริการและให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ดูแล และป้องกันแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชม

สำหรับการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับวัดนั้น ควรประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1. **รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม** ซึ่งเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการเที่ยวชมสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม และการเที่ยวชมบริเวณวัด ที่อาศัยความงามทางด้านศิลปกรรม ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ความเป็นเอกลักษณ์และความมีชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยวเป็นปัจจัยในการดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว

2. **รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแนวพุทธ** ซึ่งเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นลักษณะของการไหว้พระ การท่องเที่ยวตามเทศกาลและวันสำคัญของวัฒนธรรมประเพณีของไทย และวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีความเกี่ยวข้องกับศิลปกรรมที่มีอยู่ภายในวัด เป็นต้น ซึ่งอาศัยความเป็นเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณี ความต่อเนื่องของการสืบสานประเพณี ความเป็นมาของประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องเป็นเครื่องดึงดูดใจในการเที่ยวชม

3. **รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาความรู้ (เชิงนามธรรมการเรียนรู้)** ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวของผู้ที่สนใจในลักษณะของการเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ของบุคคลและสิ่งแวดล้อมทางศิลปกรรม ที่อาศัยประวัติศาสตร์ ความเป็นเอกลักษณ์ องค์ความรู้ และกระบวนการสร้างสรรค์ที่อยู่ภายในวัดหรือศิลปกรรมนั้นๆ เป็นเครื่องดึงดูดใจ

4. **รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา** เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวและการศึกษาทางพระพุทธศาสนาในเชิงลึก โดยเป็นการศึกษาถึงหลักธรรม การนั่งสมาธิวิปัสสนา เป็นต้น ที่อาศัยความสนใจเฉพาะของนักท่องเที่ยวในด้านพระพุทธศาสนา วิถีชีวิตของชาวพุทธ เป็นเครื่องดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะ

1) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย กรมศิลปากร ควรมีการสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดโดยดำเนินการตามรูปแบบการท่องเที่ยวของวัดที่เหมาะสมใน 4 ด้านตามที่กล่าวแล้ว โดยมีส่วนร่วมในฐานะองค์กรที่ให้การสนับสนุนทั้งความรู้ กระบวนการ และงบประมาณที่สอดคล้องกัน

2) วัดส่วนใหญ่มีขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวได้ในระดับดี แต่ยังคงมีข้อจำกัดและกระบวนการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สถาบันการศึกษา ควรดำเนินการพัฒนาขีดความสามารถในการรองรับทางสิ่งแวดล้อม และสังคมและวัฒนธรรม

3) หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ วัดควรมีการส่งเสริมลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มากขึ้น เพื่อป้องกันและส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพที่เป็นการเรียนรู้ของฝ่ายต่างๆ อย่างแท้จริง โดยอาจมีการประสานงานระหว่างฝ่ายต่างๆ เพื่อจัดทำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดอย่างเหมาะสม

4) ในการบูรณาการปฏิสังขรณ์ศิลปกรรมภายในวัด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมศิลปากรจะต้องยอมรับการมีส่วนร่วมของสังคมในการเข้าแก้ไขซ่อมแซมโบราณสถาน โดยต้องเปิดตัวผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งกลุ่มประชาชน ผู้รู้ หรือนักวิชาการท้องถิ่น ตลอดจนประชาชนชาวบ้าน และกลุ่มองค์กร-นักวิชาการ ที่มีความรู้เฉพาะทางในเรื่องนั้นๆ

5) วัดและชุมชนควรมีการประสานความร่วมมือในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวให้มากกว่าที่เป็นอยู่ เพราะจากการศึกษาพบว่า วัดและชุมชนสามารถพัฒนาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว การส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน และจัดการระบบสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อกิจกรรมการท่องเที่ยวได้อีก ดังนั้น ควรใช้วัดและสื่อทางวัฒนธรรมการท่องเที่ยวให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมต่อไป

6) วัดควรมีมาตรการที่เหมาะสมในการรองรับทางการท่องเที่ยว เพื่อมิให้เกิดผลกระทบต่อวัดและพระพุทธศาสนา โดยอาจนำปัจจัยชี้วัดในด้านวัฒนธรรมที่กำหนดขึ้นเป็นแนวทางในการศึกษาและส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัดที่เหมาะสม

7) ในแต่ละวัดที่มีโบราณวัตถุ โบราณสถานหรือศิลปกรรมที่สำคัญ ควรมีการจัดหาผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ด้วยประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม วิศวกรรม และศิลปกรรม มาถวายเป็นความรู้แก่พระสงฆ์ เพื่อให้ท่านเกิดความภาคภูมิใจและมีใจนุรักษ์ ตลอดจนควรนำผู้ทรงคุณวุฒิเหล่านี้มาจัดตั้งเป็นคณะกรรมการเพื่อร่วมพิจารณาความเหมาะสมในการรื้อถอนอาคารเก่าในวัด พร้อมกับการให้คำแนะนำในการซ่อมแซมให้คงแบบเดิม

7) ควรมีการถวายเป็นความรู้แก่พระสงฆ์ภายในวัดเพื่อให้ตระหนักถึงภาระหน้าที่ที่สำคัญในฐานะผู้สืบทอดมรดกทางศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์และคุณค่าของอารยธรรมชุมชนอันเป็นเกียรติภูมิของชาติให้คงอยู่มิให้สาบสูญไป และควรปรับเปลี่ยนทัศนคติท่านให้มองว่าการพัฒนากับการอนุรักษ์สามารถกระทำไปพร้อมกันได้ โดยมีหน่วยงานของรัฐเป็นที่ปรึกษาและให้ความช่วยเหลือตามกฎหมาย ต้องไม่มองว่าหน่วยงานของรัฐเป็นศัตรูต้องมองกันและกันอย่างมิตร ซึ่งในการพัฒนาเชิงอนุรักษ์นี้จะทำให้ได้ผลลัพธ์คือ เสนาสนะที่เก่าแก่สวยงามกลับคืนมาเพื่อใช้สอยในด้านศาสนกิจและใช้ประโยชน์ในเชิงพัฒนาสังคมต่อไป

บรรณานุกรม

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2526. **คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด เล่มที่ 1.**
กรุงเทพมหานคร : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ประสงค์ เขียมอนันต์. 2543. "การดูแลรักษาโบราณสถานและสภาพแวดล้อม." เอกสารประกอบ
การสัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่อง "การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในวัด." กรุงเทพมหานคร :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ .
- พิสิฐ เจริญวงศ์. 2542. **การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ภราเดช พัทธ์ชัยเชียร. 2539. **พัฒนาท่องเที่ยวไทยในทิศทางที่ยั่งยืน.** กรุงเทพมหานคร :
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. 2536. **โครงการศึกษาทบทวนแผนแม่บทในการพัฒนาการ
ท่องเที่ยวของประเทศ.** กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว. 2549. **คู่มือประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์.**
กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว. 2549. **คู่มือประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม.**
กรุงเทพมหานคร : กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- Boo Elizabeth. 1990 *Ecotourism: The Potentials and Pitfalls.* Vol 1 and 2. world Wildlife Fund.
Washington, D.C.
- _____. 1991. "Making Ecotourism Sustainable: Recommendations for Planning, Development, and
Management." in *Nature Tourism Managing for the Environment.* Island Press,
Washington, D.C.
- Cohen Erik. 1996. *Thai Tourism Hill Tribes, Islands and Open-Ended Prostitution.* Bangkok: White
Lotus Co., Ltd. The Hebrew University of Jerusalem.
- John J. Lindsay. 1987. "Carrying Capacity for Tourism Development in National Part of
The United States", UNEP, *Industry and Environment.* Vol. 9 No.1.
- Mieczkowski Zbigniew. 1995. *Environmental Issues of Tourism and Recreation.* University Press of
America, Inc. Lanham Maryland, U.S.A.

ภาคผนวก ข. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น วิชาระเบียบวิธีวิจัยทางพระพุทธศาสนา และรายวิชาพุทธศิลป์ ทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับวัดต่างๆ ทั้ง 9 วัด เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวทางการพัฒนาปรับปรุงวัดในมิติต่างๆ โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยวของวัดและชุมชน
- สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางด้านการท่องเที่ยว การจัดการอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และศิลปกรรม ในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบเชื่อมโยง โดยความร่วมมือของมหาวิทยาลัยศิลปากร

2. กิจกรรมด้านการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดและชุมชน

- สามารถพัฒนาโครงการมัคคุเทศก์น้อยวัดเบญจมบพิตร เพื่อให้นักเรียนฝึกฝนตนเองเป็นมัคคุเทศก์แนะนำสถานที่สำคัญภายในวัด
- สามารถพัฒนาโครงการสวดมนต์และมัคคุเทศก์น้อยวัดอรุณ เพื่อให้นักเรียนฝึกฝนตนเองเป็นมัคคุเทศก์แนะนำสถานที่สำคัญภายในวัด
- สามารถนำแผ่นพับ ใบแนะนำวัดทั้ง 9 วัดและวัดสำคัญในกรุงเทพฯ ไปเผยแพร่ให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

3. กิจกรรมด้านวิชาการ

- มีการสัมมนาตามโครงการ 2 ครั้ง และประชุมกลุ่มย่อยอีก 9 ครั้ง โดยสามารถสร้างเกณฑ์และปัจจัยชี้วัดขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับวัด ใน 2 ด้าน 14 ปัจจัยชี้วัด ตามที่กล่าวแล้ว
- มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยให้กับทีมงานวิจัยและนิสิตในระดับปริญญาโทของมหาวิทยาลัยเพื่อการเรียนรู้ในมิติที่หลากหลาย
- มีการพัฒนาชุดความรู้ และประวัติของวัด ร่วมกับวัดต่างๆ ในเชิงลึกเพื่อนำไปสู่การส่งเสริมเกี่ยวกับคุณค่าของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม
- มีการศึกษาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์หาแนวทางการพัฒนารูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับวัดและแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

4. การจัดกิจกรรม/โครงการที่ดำเนินการภายใต้การวิจัย

4.1 โครงการอบรมมัคคุเทศก์น้อยวัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร

ยุทธศาสตร์	การพัฒนาการท่องเที่ยว/การส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
ผู้เสนอโครงการ	ดร.พระมหาสุทิตย์ อาภากรโร รก.หัวหน้าภาควิชาพระพุทธศาสนา
หน่วยงานต้นสังกัด	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หน่วยงานร่วมโครงการ	สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนการท่องเที่ยวไทย

หลักการและเหตุผล

เนื่องด้วยภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนการท่องเที่ยวไทย ภายใต้การกำกับของสำนักนายกรัฐมนตรี ให้ดำเนินการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด และเพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 9 วัด ในเขตกรุงเทพมหานคร ได้แก่

1. วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์)
2. วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร
3. วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร
4. วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร
5. วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร
6. วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร
7. วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร
8. วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร
9. วัดไตรมิตรวิทยารามวรมหาวิหาร

จากการดำเนินการในระยะที่ผ่านมา ได้มีการศึกษาร่วมกับคณะสงฆ์จากวัดทั้ง 9 วัด และมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ การสนับสนุนให้ภาควิชาพระพุทธศาสนาและแต่ละวัดดำเนินการจัดทำระบบข้อมูลข่าวสาร (แผ่นพับประชาสัมพันธ์) เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัดและหลักการทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งให้มี

การศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาพระภิกษุ สามเณร และเยาวชนให้เป็นมัคคุเทศก์ คอยแนะนำปูชนียสถาน สถานที่สำคัญ วัฒนธรรมประเพณี และกิจกรรมของวัด

สำหรับในส่วนของวัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร คณะพระภิกษุ-สามเณรนำโดยพระครูปลัดชัยวัฒน์ (ธัญญา ฐิริปัญญา) มีความเห็นว่า ควรมีการฝึกอบรมเด็กและเยาวชนผู้สนใจเพื่อให้เป็นมัคคุเทศก์ประจำวัดอรุณฯ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเสริมสร้างให้เยาวชนได้เรียนรู้ถึงประวัติความเป็นมาของวัดอรุณฯ ความสำคัญ และหลักการทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งการแนวทางการต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยวัฒนธรรมประเพณีที่งดงามของไทย

ดังนั้น ภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยการสนับสนุนของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย ภายใต้การกำกับของสำนักนายกรัฐมนตรี จึงได้จัด “โครงการอบรมมัคคุเทศก์น้อย” ประจำวัดอรุณฯ ขึ้น เพื่อเป็นการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดอรุณฯ และส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนอันจะเป็นแบบที่ดีและการส่งเสริมการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครสืบต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร
2. เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนในด้านการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมไทย
3. เพื่อพัฒนาระบบการบริการข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร

เป้าหมาย

1. เด็กและเยาวชนในโรงเรียนบริเวณวัดอรุณ จำนวน 25-30 คน ได้รับการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติวัดอรุณ หลักการทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมไทย โดยสามารถพัฒนาตนเองเป็นมัคคุเทศก์น้อยแนะนำแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดอรุณได้
2. วัดอรุณและชุมชนมีระบบการให้บริการข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยวที่เหมาะสม

ขอบเขตการดำเนินการ

1. พัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารด้านประวัติความเป็นมาของสถานที่ท่องเที่ยว สถานที่สำคัญภายในวัด รวมทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของวัดอรุณ
2. พัฒนาเด็กและเยาวชนให้เป็นมัคคุเทศก์น้อย โดยการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจตามข้อ 1 และทักษะในการแสดงออก การพัฒนาบุคลิกภาพที่เหมาะสม

3. ส่งเสริมให้ชุมชน โรงเรียน ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม และผลักดันให้วัด และชุมชนมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัด

วิธีการดำเนินการ

1. ดำเนินการประชุมร่วมกับคณะสงฆ์วัดอรุณ ภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โรงเรียน และผู้ที่สนใจในการพัฒนากิจกรรมตามโครงการมัคคุเทศก์น้อย

2. พัฒนาระบบข้อมูลข่าวสาร เอกสาร แผ่นพับ เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัดอรุณ สถานที่สำคัญ หรือแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการปรับปรุงข้อมูลเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด ทั้งนี้ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน และเป็นข้อมูลให้กับนักท่องเที่ยว

3. ดำเนินการฝึกอบรมเด็กและเยาวชนตามกิจกรรมที่กำหนดจำนวน 4 สัปดาห์

4. พัฒนาระบบการให้บริการข้อมูลข่าวสาร และการส่งเสริมให้มัคคุเทศก์น้อยเป็นผู้แนะนำขุณีย์สถาน แหล่งท่องเที่ยว กิจกรรม ประเพณีที่สำคัญภายในวัด

5. ติดตามประเมินผลตามโครงการ รวมทั้งการวิเคราะห์ในเชิงลึก เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัด

6. วิเคราะห์ข้อมูลจากบุคคลที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาระบบการให้บริการข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวของวัด

ระยะเวลาในการดำเนินการ

ระยะเวลา 3 เดือน (กรกฎาคม – กันยายน 2552) โดยมีตารางการดำเนินการดังนี้

กิจกรรม	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	หมายเหตุ
1. ดำเนินการประชุมร่วมกับคณะสงฆ์วัดอรุณ ภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ โรงเรียน และผู้ที่สนใจในการพัฒนากิจกรรมตามโครงการมัคคุเทศก์น้อย	→			มีการดำเนินการไปบางส่วนแล้ว
2. พัฒนาระบบข้อมูลข่าวสาร เอกสาร แผ่นพับ เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัดอรุณ สถานที่สำคัญ หรือแหล่งท่องเที่ยว		→		มีการศึกษาและจัดทำระบบข้อมูลบางส่วนแล้ว

3. ดำเนินการฝึกอบรมเด็กและเยาวชนตามกิจกรรมที่กำหนดจำนวน 4 สัปดาห์		→		
4. พัฒนาระบบการให้บริการข้อมูลข่าวสารและการส่งเสริมให้มัคคุเทศก์น้อยเป็นผู้แนะนำแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรม ประเพณีที่สำคัญภายในวัด			→	
5. ติดตามประเมินผลและวิเคราะห์ผลการดำเนินการ			→	

งบประมาณในการดำเนินการ

ใช้งบประมาณที่ได้รับการอุดหนุนโครงการวิจัยและการบริจาคทั่วไป

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดอรุณที่มีความเหมาะสมต่อการเรียนรู้ และมีการพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารสำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวชมวัดอรุณฯ
2. เด็กและเยาวชนมีความรู้ ความเข้าใจในวัฒนธรรม ประเพณีของไทย ประวัติวัดอรุณ รวมทั้งหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยสามารถพัฒนาตนเองเป็นมัคคุเทศก์น้อยประจำวัด และสถานที่ท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียงได้
3. วัดอรุณมีระบบการให้บริการข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยวที่เหมาะสม และเป็นกำลังเสริมให้ประชาชน ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดและสถานที่ใกล้เคียงได้

ผู้รับผิดชอบโครงการ

คณะที่ปรึกษา

1. พระราชสุทธีโสภณ เจ้าอาวาสวัดอรุณราชวราราม
2. พระสุธีธรรมานุวัตร คณบดี คณะพุทธศาสตร์ มจร.
3. พระครูปลัดสุวัฒนวิริคุณ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดอรุณราชวราราม

คณะผู้ดำเนินการ/นักวิจัยประจำโครงการ

1. ดร.พระมหาสุทิตย์ อากาศโร คณะพุทธศาสตร์ มจร.
2. พระครูวิธานปริยัติกิจ วัดอรุณราชวราราม
3. พระครูปลัดชัยวัฒน์ (ธัญญา ฐุริปญฺโญ) วัดอรุณราชวราราม

4. พระมนัส อุตตที่โป วัดอรุณราชวราราม
5. พระมหามโนทัย เนปกุกเวที่ วัดอรุณราชวราราม
6. ส.ณ. คำมณี บัณฑิตพันธ์ วัดอรุณราชวราราม

วิทยากรฝึกอบรม

1. ดร.แสวง นิลนามะ คณะพุทธศาสตร์ มจร.
2. นางอ้อยทิพย์ จงจิระศิริ
3. คุณสายรุ้ง สุขเสนา
4. เจ้าหน้าที่จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
5. เจ้าหน้าที่จากสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย
6. อาจารย์บุญยกร วชิระเธียรชัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ผู้ประสานโครงการ

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร 089-669-1600

พระครูปลัดชัยวัฒน์ โทร 081-924-2673

4.2 โครงการอบรมมัคคุเทศก์น้อย วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

ยุทธศาสตร์	การพัฒนาการท่องเที่ยว/การส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
ผู้เสนอโครงการ	ดร.พระมหาสุทิตย์ อากาศโร รก.หัวหน้าภาควิชาพระพุทธศาสนา
หน่วยงานต้นสังกัด	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หน่วยงานร่วมโครงการ	สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร

หลักการและเหตุผล

เนื่องด้วยภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย ภายใต้การกำกับของสำนักนายกรัฐมนตรี ให้ดำเนินการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด และเพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 9 วัด ในเขตกรุงเทพมหานคร ได้แก่

1. วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์)
2. วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร
3. วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร
4. วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร
5. วัดระฆังโฆสิตารามวรมหาวิหาร
6. วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร
7. วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร
8. วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร
9. วัดไตรมิตรวิทยารามวรมหาวิหาร

จากการดำเนินการในระยะเวลาที่ผ่านมา ได้มีการศึกษาร่วมกับคณะสงฆ์จากวัดทั้ง 9 วัด และมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ การสนับสนุนให้ภาควิชาพระพุทธศาสนาและแต่ละวัดดำเนินการจัดทำระบบข้อมูลข่าวสาร (แผ่นพับประชาสัมพันธ์) เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัดและหลักการทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งให้มีการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาพระภิกษุ สามเณร และเยาวชนให้เป็นมัคคุเทศก์ คอยแนะนำปูชนียสถาน สถานที่สำคัญ วัฒนธรรมประเพณี และกิจกรรมของวัด

สำหรับในส่วนของวัดเบญจมบพิตรนั้น หลายฝ่ายมีความเห็นว่า ควรมีการฝึกอบรมเด็กและเยาวชนผู้สนใจเพื่อให้เป็นมัคคุเทศก์ประจำวัดเบญจมบพิตร ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเสริมสร้างให้เยาวชนได้เรียนรู้ถึงประวัติความเป็นมาของวัดเบญจมบพิตร ความสำคัญ และหลักการทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งการแนวทางการต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของไทย

ดังนั้น ภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยการสนับสนุนของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย ภายใต้การกำกับของสำนักนายกรัฐมนตรี และโรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร จึงได้จัด “โครงการอบรมมัคคุเทศก์น้อย” ประจำวัดเบญจมบพิตรฯ ขึ้น เพื่อเป็นการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดเบญจมบพิตร และส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนอันจะเป็นแบบที่ดีและการส่งเสริมการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครสืบต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดเบญจมบพิตร

2. เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนในด้านการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมไทย
3. เพื่อพัฒนาระบบการบริการข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร

เป้าหมาย

1. เด็กและเยาวชนในโรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร จำนวน 25-30 คน ได้รับการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติวัดเบญจมบพิตร หลักการทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมไทย โดยสามารถพัฒนาตนเองเป็นมัคคุเทศก์น้อยแนะนำแหล่งท่องเที่ยวภายในวัดเบญจมบพิตรได้
2. วัดเบญจมบพิตร โรงเรียน และชุมชนมีระบบการให้บริการข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยวที่เหมาะสม

ขอบเขตการดำเนินการ

1. พัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารด้านประวัติความเป็นมาของสถานที่ท่องเที่ยว สถานที่สำคัญภายในวัด รวมทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของวัดเบญจมบพิตร
2. พัฒนาเด็กและเยาวชนให้เป็นมัคคุเทศก์น้อย โดยการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจตามข้อ 1 และทักษะในการแสดงออก การพัฒนาบุคลิกภาพที่เหมาะสม
3. ส่งเสริมให้ชุมชน โรงเรียน ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม และผลักดันให้วัด และชุมชนมีส่วนร่วมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัด

วิธีการดำเนินการ

1. ดำเนินการประชุมร่วมกับคณะสงฆ์วัดเบญจมบพิตร ภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร และผู้ที่สนใจในการพัฒนากิจกรรมตามโครงการมัคคุเทศก์น้อย
2. พัฒนาระบบข้อมูลข่าวสาร เอกสาร แผ่นพับ เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัด อรุณ สถานที่สำคัญ หรือแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการปรับปรุงข้อมูลเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด ทั้งนี้ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน และเป็นข้อมูลให้กับนักท่องเที่ยว
3. ดำเนินการฝึกอบรมเด็กและเยาวชนตามกิจกรรมที่กำหนดจำนวน 4 สัปดาห์

4. พัฒนาระบบการให้บริการข้อมูลข่าวสาร และการส่งเสริมให้มัคคุเทศก์น้อยเป็นผู้แนะนำปูชนียสถาน แหล่งท่องเที่ยว กิจกรรม ประเพณีที่สำคัญภายในวัด

5. ติดตามประเมินผลตามโครงการ รวมทั้งการวิเคราะห์ในเชิงลึก เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัด

6. วิเคราะห์ข้อมูลจากบุคคลที่เกี่ยวข้องเพื่อพัฒนาระบบการให้บริการข้อมูลข่าวสาร การท่องเที่ยวของวัด

ระยะเวลาในการดำเนินการ

ระยะเวลา 3 เดือน (กรกฎาคม-กันยายน 2552) โดยมีตารางการดำเนินการดังนี้

กิจกรรม	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	หมายเหตุ
1. ดำเนินการประชุมร่วมกับคณะสงฆ์วัดอรุณ ภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ โรงเรียน และผู้ที่สนใจในการพัฒนา กิจกรรมตามโครงการมัคคุเทศก์น้อย	→			มีการดำเนินการไปบางส่วนแล้ว
2. พัฒนาระบบข้อมูลข่าวสาร เอกสาร แผ่นพับ เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของวัดอรุณ สถานที่สำคัญ หรือแหล่งท่องเที่ยว	→			มีการศึกษาและจัดทำระบบข้อมูลบางส่วนแล้ว
3. ดำเนินการฝึกอบรมเด็กและเยาวชนตามกิจกรรมที่กำหนดจำนวน 4 สัปดาห์		→		
4. พัฒนาระบบการให้บริการข้อมูลข่าวสาร และการส่งเสริมให้มัคคุเทศก์น้อยเป็นผู้แนะนำแหล่งท่องเที่ยว กิจกรรม ประเพณีที่สำคัญภายในวัด			→	
5. ติดตามประเมินผลและวิเคราะห์ผลการดำเนินการ			→	

งบประมาณในการดำเนินการ

ใช้งบประมาณที่ได้รับการอุดหนุนโครงการวิจัยและการบริจาคทั่วไป

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดเบญจมบพิตร ที่มีความเหมาะสมต่อการเรียนรู้ และมีการพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารสำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวชมวัดเบญจมบพิตร ฯ
2. เด็กและเยาวชนมีความรู้ ความเข้าใจในวัฒนธรรม ประเพณีของไทย ประวัติวัดอรุณ รวมทั้งหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยสามารถพัฒนาตนเองเป็นมัคคุเทศก์น้อยประจำวัด และสถานที่ท่องเที่ยวในบริเวณใกล้เคียงได้
3. วัดเบญจมบพิตรมีระบบการให้บริการข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยวที่เหมาะสม และเป็นกำลังเสริมให้ประชาชน ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดและสถานที่ใกล้เคียงได้

ผู้รับผิดชอบโครงการ

คณะที่ปรึกษา

1. พระพุทธวรญาณ เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร
2. พระสุธีธรรมานุวัตร คณบดี คณะพุทธศาสตร์ มจร.
3. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร

คณะผู้ดำเนินการ/นักวิจัยประจำโครงการ

1. ดร.พระมหาสุทิตย์ อากาศโร คณะพุทธศาสตร์ มจร.
2. พระมหาสมศักดิ์ สุทธิญาณเมธี ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร
3. พระมหาอภิชาติ วัดเบญจมบพิตร

วิทยากรฝึกอบรม

1. ดร.แสวง นิลนามะ คณะพุทธศาสตร์ มจร.
2. อาจารย์บุญญกร วชิระเถียรชัย คณะสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร
3. รุ่นพี่กลุ่มมัคคุเทศก์ โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร
4. เจ้าหน้าที่จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
5. เจ้าหน้าที่จากสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาท่องเที่ยวไทย

ผู้ประสานโครงการ

- พระมหาสุทิตย์ อากาศโร 089-669-1600
คณาจารย์โรงเรียนมัธยมวัดเบญจมบพิตร

ภาคผนวก ค.

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

**ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้
และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ**

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุ วัตถุประสงค์	โดยทำให้
1.ศึกษาข้อมูลปฐม ภูมิ/หัตถิยภูมิจากวัด 9 แห่ง	ทราบถึงข้อมูล ประวัติความเป็นมา เอกลักษณ์/จุดเด่นแหล่งท่องเที่ยวของวัด กิจกรรมการท่องเที่ยว จำนวน นักท่องเที่ยว รายได้จากการท่องเที่ยว การจัดการดูแล/ระบบการบริหารจัดการ ของวัด 9 วัด	ข้อที่ 1 - 2	ทำให้สามารถวิเคราะห์ ศักยภาพของวัด การส่งเสริม กิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด และระบบการบริหารจัดการ วัดที่จะนำไปสู่การการพัฒนา วัดและกิจกรรมการท่องเที่ยว
2.การสำรวจพื้นที่ และเก็บข้อมูลพื้นที่ 9 วัด	ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับขีดความสามารถ ในการรองรับทางการท่องเที่ยวของวัดใน ด้าน ปริมาณของแหล่งท่องเที่ยว การใช้ พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว การปรับปรุงสภาพ ภูมิทัศน์การส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว การจัดสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นต้น	ข้อที่ 1 - 2	ทำให้สามารถวิเคราะห์ขีด ความสามารถในการรองรับ ทางการท่องเที่ยวของวัด การ ใช้พื้นที่ และแนวทางการ ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ สิ่ง อำนวยความสะดวกของวัด
3.การเก็บข้อมูลด้วย แบบสอบถาม นักท่องเที่ยวชาวไทย 400 คน นักท่องเที่ยว ต่างประเทศ 400 คน	ทราบถึงข้อมูล ความคิดเห็นของ นักท่องเที่ยวต่อกิจกรรมการส่งเสริมการ ท่องเที่ยวของวัด การรองรับทางการ ท่องเที่ยว การบริการข้อมูลข่าวสาร และ แนวทางการพัฒนารูปแบบการพัฒนา แหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด	ข้อที่ 1-2-3	ทำให้สามารถวิเคราะห์ถึง ทัศนคติของนักท่องเที่ยวด้าน การบริหารจัดการของวัด และ แนวทางการพัฒนากิจกรรม ท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
4.การจัดเวทีระดม ความคิดเห็น ผู้ทรงคุณวุฒิจาก กรมศิลปกร กรมการศาสนา ททท. การท่องเที่ยว กรุงเทพ และพระ เถระในวัดทั้ง 9 วัด	ได้แนวทาง/ข้อมูลการส่งเสริมกิจกรรม การท่องเที่ยว สภาพปัญหาอุปสรรค กระบวนการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว และแนวทางการพัฒนารูปแบบแหล่ง ท่องเที่ยวประเภทวัดที่เหมาะสมกับการ เรียนรู้และการพัฒนาวัด ชุมชน	ข้อที่ 1-2-3	ทำให้เห็นข้อมูล/สภาพปัญหา ของการส่งเสริมกิจกรรมการ ท่องเที่ยวที่มาจากคณะสงฆ์ผู้ ปฏิบัติการณ์ในแต่ละวัด และ เห็นกระบวนการและแนวทาง การพัฒนาที่หลากหลาย

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลु วัตถุประสงค์	โดยทำให้
5.การสัมภาษณ์เชิง ลึกพระเถระผู้ใหญ่ 9 วัดๆ ละ 3 รูป	ทราบถึงข้อมูล ความคิดเห็นของพระเถระ ผู้ใหญ่ในเชิงลึกเกี่ยวกับการส่งเสริม กิจกรรมการท่องเที่ยว การบริหารจัดการ ภายในวัด และแนวทางการพัฒนาแหล่ง ท่องเที่ยวประเภทวัด	ข้อที่ 1-2-3	ทำให้พระเถระผู้ใหญ่ได้ ทราบถึงข้อมูลเกี่ยวกับ ความสำคัญของการท่องเที่ยว และให้มุมมองต่อการ ท่องเที่ยวของวัดที่สอดคล้อง วิถีพุทธ
6.การประชุมเพื่อ สังเคราะห์ลักษณะ กิจกรรมและคุณค่า ของสิ่งแวดล้อมทาง วัฒนธรรมในวัดรวม 1 ครั้ง 30คน	ได้ทราบถึงข้อมูลลักษณะกิจกรรม คุณค่า ของสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมของแหล่ง ท่องเที่ยวประเภทวัด การใช้ประโยชน์ การสร้างสรรค์เชิงวัฒนธรรม การให้ ความรู้ทางประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา และด้านพุทธศาสนา ที่ควรค่าแก่การ ท่องเที่ยวและการเรียนรู้ทางศาสนา	ข้อที่ 2-3	ทำให้เกิดการค้นหาจุดเด่น/ เอกลักษณ์ของวัดเพื่อระบุ “เรื่องเล่าที่มีคุณค่า” ในเชิง การท่องเที่ยวที่จะเป็นการให้ ข้อมูลความรู้ ความเข้าใจทาง พุทธศาสนาและมีดีวัฒนธรรม และความน่าสนใจของการ ท่องเที่ยว
7.ประชุมกลุ่มย่อย ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน ผู้ประกอบการ ท่องเที่ยวและ ผู้เชี่ยวชาญในวัด 9 วัดๆ ละ 1 ครั้งๆ ละ 30คน	ทราบข้อมูลความคิดเห็นของฝ่ายต่างๆ ในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว ภายในวัด การมีส่วนร่วมในการจัดการ จำนวนองค์กร/ชุมชนที่ร่วมงาน รูปแบบ การมีส่วนร่วม ความเป็นหุ้นส่วน และการ แก้ไขปัญหาร่วมการพัฒนาระบบเส้นทาง	ข้อที่ 1-2-3	ทำให้ได้ข้อเสนอแนวทางการมี ส่วนร่วมของชุมชนและวัด ใน ฐานะหุ้นส่วนและการแก้ไข ปัญหาทางการท่องเที่ยว ร่วมกัน รวมทั้งขีด ความสามารถของชุมชนกับวัด ในการพัฒนาการท่องเที่ยว
8.ผลการวิเคราะห์ กฎหมายที่เป็น ปัจจัยสนับสนุนหรือ เป็นอุปสรรคต่อการ ท่องเที่ยวประเภท วัด	ทราบกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้องใน การจัดการอนุรักษ์มรดกทางศิลปกรรม โบราณวัตถุ โบราณสถานและปัญหาที่ เกิดขึ้นจากข้อกฎหมาย	ข้อที่ 1-2-3	ทำให้ได้ข้อเสนอที่จะนำไปสู่ การเสริมสร้างความเข้าใจ ระหว่างข้อกฎหมายกับการ ปฏิบัติในพื้นที่ และระหว่าง เจ้าหน้าที่กับวัดและหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลु วัตถุประสงค์	โดยทำให้
9. รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	ทราบถึงรูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานครที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนใน 4 มิติ ที่มีลักษณะเฉพาะของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด รวมถึงกระบวนการจัดการของวัดที่มีต่อการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด	ข้อที่ 1-2-3	ทำให้ได้รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร 4 รูปแบบที่มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
10. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อรัฐบาลและภาคีที่เกี่ยวข้องของแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวประเภทวัดที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นรูปธรรมและยั่งยืน	ทราบถึงข้อเสนอทั้งในเชิงนโยบายและระดับปฏิบัติในส่วนของวัดและชุมชนที่มีต่อการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวของวัด ซึ่งเป็นข้อเสนอแนะและแนวทางที่จะช่วยให้วัดชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีแนวทางในการจัดการที่เหมาะสม	ข้อที่ 1-2-3	ทำให้ได้ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและต่อวัด ชุมชน ในมิติต่างๆ ทั้งในด้านการบริหารจัดการ การปฏิบัติตามกำหนด และการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในระยะยาว
11.แผนที่เชื่อมโยงการท่องเที่ยววัดทั้ง 9 วัด	ได้ทราบถึงเส้นทางการท่องเที่ยวของวัดที่อิงประวัติความเป็นมา สายน้ำ และวิถีชีวิตของผู้คนในสังคม ซึ่งแผนที่เส้นทางการท่องเที่ยวจะนำไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมและการเรียนรู้ของผู้คนในสังคม	ข้อที่ 1-2-3	ทำให้ได้แผนที่เชื่อมโยงการท่องเที่ยววัดที่เหมาะสม และมีเส้นทางการท่องเที่ยวที่หลากหลาย จำนวน 3 เส้นทาง

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลु วัตถุประสงค์	โดยทำให้
12.รายงานฉบับ สมบูรณ์	ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยทั้ง 3 ข้อ คือ 1) เพื่อศึกษาขีดความสามารถในการรองรับ ทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว ประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร 2) เพื่อศึกษา ลักษณะกิจกรรมและคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวประเภท วัดในกรุงเทพมหานคร และ 3) เพื่อศึกษา รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภท วัดในกรุงเทพมหานครที่มีความเหมาะสมกับ สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและการ จัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน	ข้อ 1-2-3	ได้รายงานการวิจัยที่มีคุณค่า สามารถตอบวัตถุประสงค์ของ การวิจัยและแนวทางการ พัฒนารูปแบบการท่องเที่ยว ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด ในกรุงเทพมหานคร

ภาคผนวก ง. ตัวอย่างแบบสอบถาม

แบบสอบถามการวิจัย เรื่อง
รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร

สำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทย

คำชี้แจง : แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อการศึกษาวิจัยในเชิงวิชาการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยว และรูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยว ชุมชน วัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น จึงขอความร่วมมือจากนักท่องเที่ยว/ผู้ที่มาเที่ยวชมวัดทุกท่านได้พิจารณาและให้ข้อมูลความคิดเห็นตามความเป็นจริง

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับข้อเท็จจริง/ความคิดเห็นของท่าน

1. เพศ

ชาย หญิง

2. อายุ

น้อยกว่า 20 ปี 21 – 30 ปี 31 – 40 ปี
 41 – 50 ปี 51 – 60 ปี มากกว่า 60 ปี

3. ระดับการศึกษา

ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อนุปริญญา
 ปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี อื่นๆ ระบุ.....

4. อาชีพ

ข้าราชการ/พนักงานของรัฐ ธุรกิจส่วนตัว เกษตรกร
 พนักงานบริษัทเอกชน นักเรียน/นักศึกษา อื่นๆ ระบุ.....

5. โดยปกติ ท่านชื่นชอบเดินทางไปเที่ยวชมแหล่งท่องเที่ยวประเภทใดมากที่สุด

ประเภทธรรมชาติ เช่น ทะเล น้ำตก ประเภทประวัติศาสตร์ วัด โบราณวัตถุ/สถานและศาสนา
 ประเภทศิลปวัฒนธรรมประเพณี อื่นๆ ระบุ.....

6. เหตุผลในการเดินทางท่องเที่ยวของท่าน (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

พักผ่อนกับครอบครัว/เพื่อน ร่วมประชุม / ศึกษาดูงาน / ทักษะศึกษา
 เยี่ยมญาติและคนรู้จัก ไหว้พระ/ เข้าร่วมประเพณีของท้องถิ่น
 เลือกร้านอาหาร-บริการ/ติดต่อธุรกิจ อื่นๆ ระบุ.....

7. สิ่งที่ท่านให้ความสนใจมาเที่ยวชมในวัดนี้ ได้แก่ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

เจดีย์ พระพุทธรูป
 พระอุโบสถ ภาพจิตรกรรม
 ประวัติศาสตร์วัด/ชุมชน กิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น การไหว้พระ-สวดมนต์-นั่งสมาธิ
 ทักษะภาพของวัด อื่นๆ ระบุ.....

8. ท่านประทับใจ/ชื่นชอบสิ่งใดภายในวัดเป็นพิเศษ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

เจดีย์ พระพุทธรูป
 พระอุโบสถ ภาพจิตรกรรม
 ประวัติศาสตร์วัด/ชุมชน กิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น การไหว้พระ-สวดมนต์-นั่งสมาธิ
 ทักษะภาพของวัด อื่นๆ ระบุ.....

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดระบบข้อมูล การให้บริการ และการจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด

จากการที่ท่านได้เที่ยวชมภายในวัด.....แล้ว ท่านจึงให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับขีดความสามารถในการรองรับ/การบริการด้านการท่องเที่ยวของวัด เพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด

คำอธิบายในการตอบ :	5	หมายถึง	มีความเหมาะสมมากที่สุด
	4	หมายถึง	มีความเหมาะสมมาก
	3	หมายถึง	มีความเหมาะสมปานกลาง
	2	หมายถึง	มีความเหมาะสมน้อย
	1	หมายถึง	มีความเหมาะสมน้อยมาก

การจัดระบบข้อมูล การให้บริการ และการจัดการแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด	ระดับความคิดเห็น				
	5	4	3	2	1
1. การให้บริการข้อมูลข่าวสารของวัด เช่น ป้ายบอกทาง แผ่นพับประวัติของวัด					
2. การจัดพื้นที่ภายในวัด เช่น สถานที่ไหว้พระ สถานที่ถ่ายรูป หรือที่นั่งสมาธิ					
3. การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกภายในวัด เช่น ห้องน้ำ ถังขยะ					
4. การจัดสภาพแวดล้อมภายในวัด เช่น การจัดสวนดอกไม้ ลานพุทธธรรม					
5. การจัดระบบการรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยวภายในวัด					
6. การจัดให้มีไกด์/มัคคุเทศก์ของวัด เพื่ออธิบาย/แนะนำสถานที่ภายในวัด					
7. การกำหนดเขตพื้นที่ในการรองรับนักท่องเที่ยวและการเที่ยวชมภายในวัด					
8. การจัดนิทรรศการ/กิจกรรมเพื่อให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน					
9. การจัดกิจกรรม เช่น การสอนฝึกสมาธิ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา					
10. การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวของวัด เช่น การจัดงานประจำปี					
11. การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมไทย เช่น การไหว้แบบไทย การนวดไทย					
12. การดูแลและอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และสถาปัตยกรรมภายในวัด					
13. การใช้ประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวภายในวัด เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม					
14. การให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของวัดหรือทางพระพุทธศาสนา					
15. การกำหนด/จัดระเบียบร้านขายสินค้าที่ระลึกภายในวัดและบริเวณโดยรอบ					
16. การเดินทางเข้า-ออก และสถานที่จอดรถ					

17. ท่านได้รับความรู้และแนวคิดอะไรเพิ่มเติม จากการเที่ยวชมภายในวัด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา
 ความรู้เกี่ยวกับประเพณีไทย
 ความรู้ด้านจิตรกรรมไทย
 ความรู้ด้านสถาปัตยกรรมไทย
 ประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน
 วิถีและกิจวัตรของพระสงฆ์
 กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น การไหว้พระ สวดมนต์ การทำบุญ การนั่งสมาธิ
 อื่น ๆ ระบุ.....

18. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ

- 1).....
- 2).....
- 3).....

* ขอขอบคุณครับ *

Questionnaire for Research Subject

"Religious Tourism Development Model of Buddhist Temples in Bangkok, Thailand"

Explanation : This questionnaire is made for academic research in order to study the tourist carrying capacity, and tourist attraction development guideline to develop religious tourism in Bangkok. This will be beneficial to tourists, temples, community, educational institute, and related organization to learn. Therefore, please be cooperated by considering and giving actual data and opinion.

Part I : General data : Please mark ✓ in the blank following your opinion.

1. Gender

Male Female

2. Age

Under 20 years old 21 – 30 years old 31 – 40 years old
 41 – 50 years old 51 – 60 years old Over 60 years old

3. Country

4. Education

Elementary education Secondary education Diploma
 Bachelor's degree More than M.A & Ph.D. Other

5. How many times have you been to Thailand?

1st time 2nd time More than 3 times

6. What kind of tourist attraction would you like to travel?

Natural place: sea, waterfall etc. Historical place: temple, antique etc.
 Tradition & Culture Other

7. What are your reasons for traveling? (More than one answer)

Relaxation with family / friends Meeting / Study / Field trip
 Visiting relatives Participating the local tradition
 Business Other

8. How do you know about the tourist attraction in Thailand? (More than one answer)

- Internet Guidebook Tourist Agency
- Friend Yourself Other

9. What are you interested in this temple? (More than one answer)

- Pagoda Buddha Image
- Buddhist Hall Mural
- History of temple / community Buddhist Activities: Meditation
- Scenery of temple Other

10. What are your impression / satisfaction in this temple? (More than one answer)

- Pagoda Buddha Image
- Buddhist Hall Mural
- History of temple / community Buddhist Activities: Meditation
- Scenery of temple Other

Part II : The opinion about traveling / visiting the temple in Bangkok, Thailand

You have visited Wat (Temple) Please give your opinion for benefit of tourist attraction development within the temple actually.

Information and tourist attraction management Within the temple	Opinion				
	Very good	Good	Fair	Poor	Very poor
1. Information services in the temple: guide post, brochure, and etc.					
2. Area management: worship, photographic, meditation, and etc.					
3. Facilities: toilet, walkway, trash bin etc.					
4. Surrounding adaptation: Buddhadhamma court, flower garden, and etc.					
5. Security system for tourist					
6. Temple’s guides and their explanation					
7. Schedule of temple tourism					
8. Historical exhibition of temple and community					
	Opinion				

Information and tourist attraction management within the temple	Opinion				
	Very good	Good	Fair	Poor	Very poor
9. Buddhist activities: meditation training, and etc.					
10. Tourism promotion activities:, Thai folk wisdom, and etc.					
11. Thai cultural activities : Thai massage, Wai (Thai salutation), and etc.					
12. Architectures and antique preservation					
13. Activities learning of Buddhism and architecture					
14. Activities participation of tourist					
15. Orderliness of souvenir shop					
16. Gate and parking area					

17. What knowledge did you get from the temple tourism? (More than one answer)

- Buddhist Knowledge Thai tradition Thai mural
- Thai architecture History of temple and community
- Sangha activities Buddhist activities: worship, praying, meditation
- Other

18. Suggestions

- 1)
- 2)
- 3)
- 4)
- 5)

****Thank you very much for your cooperation****

แบบสอบถามการวิจัย เรื่อง

สำหรับพระสงฆ์-กรรมกร

“รูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร”

คำชี้แจง : แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นเพื่อการศึกษาวิจัยในเชิงวิชาการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของวัดที่เป็นสถานที่ศึกษาและแหล่งท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานคร ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของชุมชน นักท่องเที่ยว วัด สถาบันการศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น จึงขอความร่วมมือจากท่านผู้ในฐานะเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดูแลและการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด ได้พิจารณาและให้ข้อมูลความคิดเห็นตามความเป็นจริง

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับข้อเท็จจริง/ความคิดเห็นของท่าน

1. สถานภาพ

บรรพชิต มรวาาส

2. อายุ

น้อยกว่า 20 ปี 21 – 30 ปี 31 – 40 ปี
 41 – 50 ปี 51 – 60 ปี มากกว่า 60 ปี

3. ระดับการศึกษา

ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อนุปริญญา
 ปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี อื่น ๆ ระบุ.....

4. ตำแหน่งที่เกี่ยวข้องกับการดูแลกิจกรรม/การจัดการการท่องเที่ยวภายในวัด

เจ้าอาวาส
 พระภิกษุที่ได้รับมอบหมายจากเจ้าอาวาสให้ดูแลกิจกรรม/การจัดการท่องเที่ยวภายในวัด
 กรรมการวัดที่ดูแลการท่องเที่ยวของวัด
 ผู้แนะนำให้ข้อมูล หรือไกด์/มัคคุเทศก์ของวัด
 เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์/
 อื่น ๆ ระบุ.....

5. จงอธิบายหน้าที่/ตำแหน่งของท่านเกี่ยวกับการดูแล/การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด

1.....
 2.....
 3.....

7. นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มาเที่ยวชมวัดของท่าน เฉลี่ยเดือนละกี่คน

8. เกร็ดขัณณ์หรือสิ่งที่น่าสนใจมาเที่ยวชมภายในวัดของท่าน ได้แก่ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

เจดีย์-พระปรารค์ พระพุทธรูป
 พระอุโบสถ ภาพจิตรกรรม
 ประวัติศาสตร์วัด/ชุมชน การจัดกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น การไหว้พระ-การฝึกสอนสมาธิ
 ทศนียภาพ(โดยรวม)ของวัด อื่น ๆ ระบุ.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด

ในตอนนี้ เป็นการสอบถามเกี่ยวกับรูปแบบและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด ขอให้ทุกท่านได้กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับข้อเท็จจริงหรือตามความคิดเห็นของท่าน

ข้อ	การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด	ระดับการปฏิบัติ/ความคิดเห็น		
		ได้มีการดำเนินการแล้ว	กำลัง หรือได้ดำเนินการบางส่วน	ยังไม่ได้ดำเนินการ
1.	วัด (ของท่าน) ได้จัดทำสื่อ เช่น แผ่นพับ ป้ายประกาศ หนังสือ เพื่อแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวภายในวัด			
2.	วัดจัดให้มีพระภิกษุ เจ้าหน้าที หรือไกด์คอยแนะนำ/อธิบายเกี่ยวกับประวัติและความสำคัญของสถานที่ต่าง ๆ ภายในวัด			
3.	วัดได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นและสภิตินักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมวัด			
4.	วัดได้มีการกำหนดพื้นที่ภายในวัดสำหรับเป็นสถานที่ท่องเที่ยวหรือเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเป็นการเฉพาะ			
5.	วัดได้จัดสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ห้องน้ำ ถังขยะ สถานที่จอดรถ หรือสถานที่บริการอื่นๆ ให้แก่นักท่องเที่ยว			
6.	วัดได้จัดเจ้าหน้าที่รปภ. หรือให้ผู้ที่เกี่ยวข้องเช่น เจ้าหน้าที่ตำรวจ มาคอยดูแลรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว			
7.	วัดได้มีการกำหนดเวลาเที่ยวชมภายในวัด เพื่อมิให้กระทบการทำวัตรสวดมนต์ของพระ-เณร หรือการจัดกิจกรรมของทางวัด			
8.	วัดได้จัดเจ้าหน้าที่หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง มาดูแลเพื่อป้องกันมิให้นักท่องเที่ยวแสดงอาการที่ไม่เคารพต่อสถานที่สำคัญในวัด			
9.	วัดได้มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด เช่น งานประจำปี การจัดนิทรรศการทางพระพุทธศาสนา			
10.	วัดได้มีการจัดนิทรรศการ/กิจกรรมเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน			
11.	วัดได้จัดกิจกรรมและสถานที่ เช่น ศาลา โบสถ์เพื่อเป็นสถานที่ไหว้พระ สวดมนต์ และฝึกนั่งสมาธิ ให้แก่นักท่องเที่ยว			
12.	วัดได้มีการแต่งตั้งกรรมการและเชิญผู้เชี่ยวชาญมาช่วยดูแลในการปรับปรุงสถานที่ต่างๆ เช่น โบสถ์ เจดีย์ อย่างสม่ำเสมอ			
13.	วัดได้มีการจัดตั้งกองทุน/มูลนิธิเพื่อพัฒนาและปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวหรือสถานที่สำคัญภายในวัด			
14.	วัดได้ให้ชุมชนใกล้เคียงและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ททท. เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด			
15.	วัดได้ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมด้านพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมไทย			
16.	วัดได้ส่งเสริมการผลิตสินค้าที่ระลึกซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของวัด เพื่อจำหน่ายให้กับนักท่องเที่ยว/ผู้ที่มาเที่ยวชม			

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบและแนวทางการพัฒนากิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด

จากการที่ท่านได้มีส่วนร่วมในการดูแลและจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด ท่านคิดว่า วัดควรมีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะอย่างไร ที่จะประโยชน์ต่อการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของวัดในระยะยาว

ข้อ	ความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนา และจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัด	ระดับความคิดเห็น				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
1.	การส่งเสริมให้วัดสถานที่ให้ความรู้และการปฏิบัติทาง พระพุทธศาสนาควบคู่กับการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ					
2.	การส่งเสริมให้วัดเป็นสถานที่ให้ความรู้และการปฏิบัติทาง พระพุทธศาสนากับการให้ความรู้ทางด้านวัฒนธรรมไทย					
3.	การส่งเสริมให้วัดเป็นสถานที่ให้ความรู้และการปฏิบัติทางพุทธศาสนา ควบคู่กับการให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน					
4.	มีการอนุรักษ์โบราณวัตถุ โบราณสถาน และสถาปัตยกรรมภายในวัด					
5.	ส่งเสริมการปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในวัดให้เหมาะสมกับ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาและการท่องเที่ยวภายในวัด					
6.	การส่งเสริมให้ชุมชนและภาคส่วนต่างๆ มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม การท่องเที่ยวภายในวัด					
7.	ส่งเสริมให้มีการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยวของวัดต่างๆ ใน กรุงเทพฯ โดยมีการกิจกรรมท่องเที่ยวร่วมกัน					
8.	ส่งเสริมให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางด้านภาษาและวัฒนธรรม ระหว่างนักท่องเที่ยวกับพระภิกษุ-สามเณร และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง					
9.	มีการจัดระบบข้อมูลและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อส่งเสริมการ ท่องเที่ยวในเชิงสร้างสรรค์ตามวิถีพุทธ					
10	ส่งเสริมธุรกิจชุมชน/ในการขายสินค้าที่ระลึก/สัญลักษณ์ของวัด					
	ปัญหา อุปสรรคในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด					
11	นักท่องเที่ยวไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามกฎ ระเบียบ					
12	นักท่องเที่ยวไม่ให้ความเคารพต่อสถานที่และคุณค่าทางพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรม					
13	ผู้ประกอบการ เช่น โกดัง บริษัททัวร์ ไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการจัด กิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด					
14	การจัดระบบการรักษาความปลอดภัยให้กับนักท่องเที่ยว					
15	ระบบการบริหารจัดการของวัดและการจัดสิ่งอำนวยความสะดวก					
16	ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการ ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์และการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด					

17. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ

- 1).....
- 2).....
- 3).....

* ขอขอบคุณครับ *

ภาคผนวก จ. รูปภาพกิจกรรมดำเนินการวิจัย

รูปภาพการศึกษาสำรวจวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

รูปภาพการประชุมสัมมนาคณะสงฆ์ พระเถระ พระภิกษุ –สามเณร
และผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในวัด
ณ ห้อง 205 อาคารมหาจุฬาฯ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2552

รูปภาพโครงการอบรมมัคคุเทศก์น้อยวัดอรุณ

รูปภาพโครงการอบรมมัคคุเทศก์น้อยวัดเบญจมบพิตร

แผนผังประชาสัมพันธ์วัดที่จัดทำขึ้นภายใต้โครงการวิจัย

1. แผนผังวัดเบญจมบพิตร

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร
Wat Benchamabophit (Marble Temple)

Wat Benchamabophit Dusitwanaram Ratchaworawihan

Regarded as a first class royal temple, it is also known worldwide as "The Marble Temple". Its Buddhist monastery and cloister are adorned with the finest marble from Italy. It was established by King Rama V with the architectural and decorative art of the Thai craftsmanship. This sanctuary is deemed as one of the temples with the best layout. Inside the monastery houses the replica of Phra Buddhachinnarat.

Address	: 69 Rama V Road, Chitralada, Dusit, Bangkok 10300 Thailand.
Phone numbers	: (662) 282-7413, 281-3277, 628-7947, 281-4030
Buses	: 16, 23, 72
Air-conditioned buses	: 23, 16, 72, 503, 505, 509
Opening hours	: every day from 08:00 to 17:00 hrs.
Admission fee	: 20 baht for foreigners
Access library	: Sala Dharmajinarajapanchabophith.

วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนารามราชวรวิหาร Wat Benchamabodhi (Marble Temple)

วัดเบญจมบพิตร เป็นที่รู้จักของคนไทยและนักท่องเที่ยวทั่วโลกว่า 'The Marble Temple' เนื่องจากมีพระอุโบสถและพระระเบียง ประดับด้วยหินอ่อนที่สวยงามจากประเทศอิตาลี มีความวิจิตร งดงามด้วยศิลปะสถาปัตยกรรมไทยโบราณ เป็นวัดที่มีการวางแบบแปลนแผนผังที่ดีที่สุดในวัดหนึ่งในกรุงเทพมหานคร โดยแยกสัดส่วนออกเป็นเขตพุทธาวาส สังฆาวาส และที่ธรณีสงฆ์ที่เป็นระเบียบร่มรื่นและสวยงาม

พระพุทธรูปราช

พระประธานในพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร เป็นพระพุทธรูปนั่งสมาธิราบปางมารวิชัย ศิลปะสมัยสุโขทัยมีขนาดหน้าตัก ๕ ศอกคืบ ๕ นิ้วเศษ นำนหนักทองที่ใช้หล่อ ๓,๕๔๐ ซึ่ง (๔.๗๒๗ กก.) มีเรือนแก้ว ประทับนั่งเหนือรัตนบัลลังก์หินอ่อน ที่จัดสร้างขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗

ประวัติความเป็นมา

วัดเบญจมบพิตร เดิมเป็นวัดโบราณเล็กๆ มีชื่อว่า 'วัดแหลม' หรือ 'วัดไทรทอง' ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างขึ้นสมัยใด จนในปี พ.ศ. ๒๓๖๔ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระพิชิตโภคุภัณฑ์ พระราชโอรสในรัชกาลที่ ๒ ได้ทรงตั้งกองทัพบกกับภูเขื่อนวังผู้ครองนครเวียงจันทน์ในบริเวณวัดนี้ เมื่อปราบปรามได้แล้วได้ร่วมกับพระญาติอีก ๔ พระองค์ ทำการปฏิสังขรณ์ โดยมีการสร้างพระเจดีย์ราย ๕ องค์ด้านหน้าวัดไว้เป็นอนุสรณ์ ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ ได้พระราชทานนามใหม่ว่า 'วัดเบญจมบพิตร' ซึ่งหมายความว่าวัดของเจ้านาย ๕ พระองค์

ในปี พ.ศ. ๒๔๔๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงสร้างพระราชวังดุสิตและได้ยุบวัด ๒ วัด คือ วัดดุสิตและวัดร้าง โดยพระองค์มีพระราชประสงค์จะสร้างวัดขึ้นเป็นภาคีกรรม ทดแทนวัดที่ถูกยุบไปจึงเลือกเอาวัดเบญจมบพิตรในการปฏิสังขรณ์และขยายให้ใหญ่โตยิ่งขึ้นแล้วพระราชทานนามว่า 'วัดเบญจมบพิตร' หมายถึงวัดของพระเจ้าแผ่นดินรัชกาลที่ ๕ พร้อมกับทรงเพิ่มสร้อยนามว่า 'ดุสิตวนาราม' เพื่อให้คล้องกับชื่อพระราชวังดุสิตที่สร้างขึ้นด้วย โดยถือว่า วันที่ ๑ มีนาคม ๒๔๔๒ เป็นวันที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศสถาปนาวัดเบญจมบพิตรขึ้น

พระอุโบสถ

พระอุโบสถหินอ่อนวัดเบญจมบพิตร ได้ชื่อว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่งดงามแห่งหนึ่งของศิลปะไทยยุครัตนโกสินทร์ เป็นแบบจตุรมุข หลังคาลาดชัน มีพระระเบียง (วิหารคด) โอบรอบด้านหลังแต่ละด้านมีลวดลายไทยแกะสลักเป็นรูปต่างๆ อย่างวิจิตรงดงาม หลังคาของพระอุโบสถประดับด้วย ซ้อฟ้า ใบระกา หางหงส์ ที่ได้รับการออกแบบอย่างสร้างสรรค์ด้วยผลงานการออกแบบและตกแต่งของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ นายช่างใหญ่แห่งกรุงสยาม

พระระเบียง (วิหารคด)

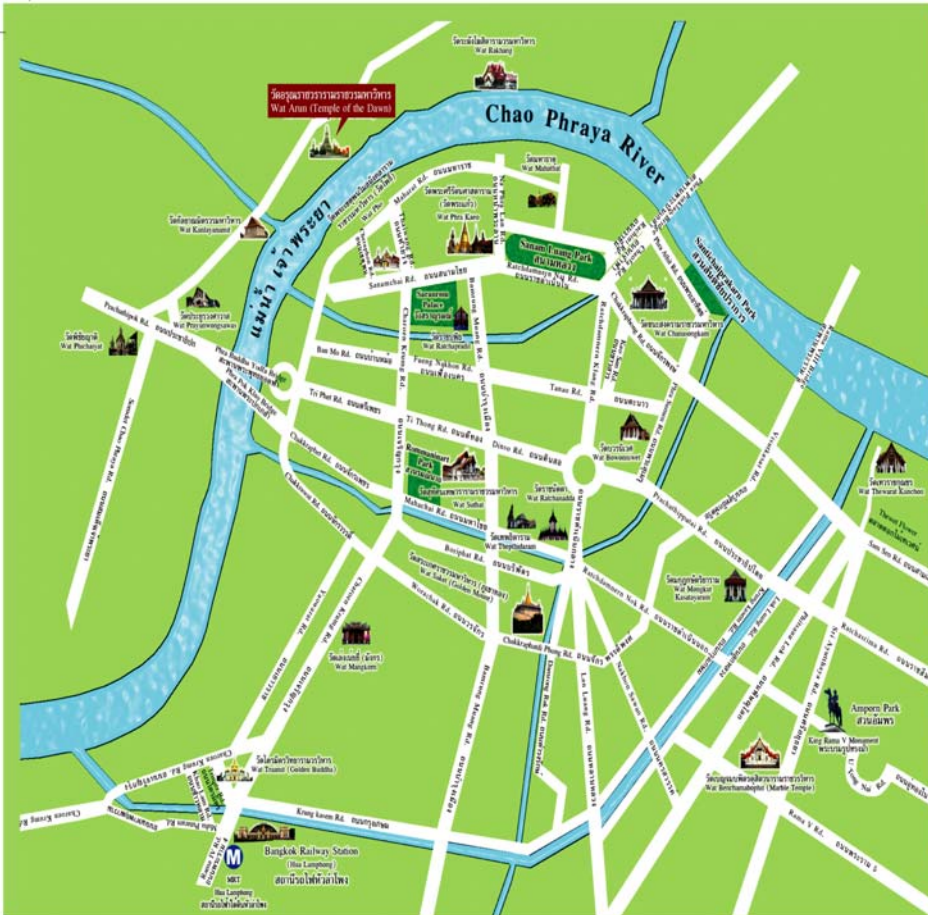
พระระเบียงก่อสร้างขึ้นพร้อมกับพระอุโบสถเพื่อเป็นสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปจำนวน ๕๒ องค์ ที่นำมาจากสถานที่ต่างๆ ทั้งในและต่างประเทศ เป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ เกี่ยวกับพุทธศิลป์ของไทย ตั้งแต่สมัยลพบุรี เชียงแสน สุโขทัย อยุธยา และพระพุทธรูปปางสำคัญต่างๆ ที่ได้รับการจำลองมาจากหลายประเทศ เช่น พระพุทธรูปศิลปะคันธาระ และแบบพม่า เป็นต้น

สถานที่ตั้ง

วัดเบญจมบพิตร ตั้งอยู่แขวงดุสิต เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ระหว่างถนนนครปฐม ถนนศรีอยุธยา และถนนพิษณุโลกสามารถเดินทางโดยรถประจำทางสาย ๕, ๗๒, ๕๐๓, ๒๐๑, ๒๓

2. แผนที่วัดอรุณราชวราราม

Wat Arunratchawararam Ratchaworamahawihan (Temple of Dawn)

Formerly known as "Wat Chaeng", this temple has existed since the Ayutthaya period. When the King of Thonburi relocated the kingdom from Ayutthaya to Thonburi City, he determined the temple to be in the royal vicinity, housing the Emerald Buddha brought from Wiangchan. Vastly renovated in King Rama II's reign, it is regarded as King Rama II's individual temple. Upon its completion, the temple was royally titled "Wat Arunrathacharam" or "Wat Chang". The interesting landmark is the gigantic stupa, 82 meters in height and 234 meters in width. The temple was first built in the reign of King Rama III and was completed in King Rama IV reign. Later its name has been changed to "Wat Arunrathawaram", considered the royal temple of Woramahawihan class of formally known worldwide as "Wat Arunrathawararam Woramahawihan".

2 เปิดด้านใน

6 ปกหลัง

**วัดอรุณราชวรารามราชวรมหาวิหาร
(Wat Arunrathawararam)**

Address : 158 Wang Derm Street, Wat Arun, Bangkok Yai, Bangkok, 10600 Thailand
 Phone numbers : (662) 466-3167, 891-2185
 Buses : 19, 57
 Access Pier : Tha Tien Pier
 Access Boat : Chao Phraya Express boat and Ferry
 Opening hours : every day from 07:00 to 17:00 hrs.
 Admission fee : for viewing the stupa 50 baht for foreigners.

1 ปกหน้า

ภาคผนวก ฉ. ประวัติคณะผู้วิจัย

ประวัติคณะผู้วิจัย

โครงการศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในกรุงเทพมหานคร

1. ชื่อ-สกุล พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น (SUTHIT OBOUN) อายุ 41 ปี (หัวหน้าโครงการ)
2. สถานที่ติดต่อ วัดสุทธิวราราม ถ.เจริญกรุง เขตสาทร กรุงเทพฯ 10120
โทร. 089-669-1600 E-mail Suthito@yahoo.com
3. ประวัติการศึกษา เปรียญธรรม 7 ประโยค (2534)
ปริญญาตรี รัฐศาสตรบัณฑิต (ร.บ.) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2535)
ปริญญาโท พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต (พช.ม.) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. ประสบการณ์ในการทำงาน

2530 - 2533	ครู โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดเจติยโหลงวิทยา จ.เชียงราย
2536 - 2541	ครูสอนศีลธรรม-พระพุทธศาสนา โรงเรียนวัดสุทธิวราราม กรุงเทพฯ
2541- 2543	ครูใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดเจติยโหลงวิทยา จ.เชียงราย
2544- 2547	นักวิจัยประจำโครงการความร่วมมือระหว่างเครือข่ายภาคประชาชนกับสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (ระยะต่อเนื่อง 3 ปี)
2547 - 2548	นักวิจัย/นักวิชาการ โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข ชุดโครงการภายใต้การสนับสนุนของ สกว.และ สสส. (ต่อเนื่อง 2 ปี)
2548- 2549	นักวิจัยโครงการกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชน ชุดโครงการวิจัยต่อเนื่อง เสนอ สกว. (ต่อเนื่อง)
2549- 2550	หัวหน้าโครงการวิจัยการจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมในประเพณีตากธรรม จ.แพร่ เสนอ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
2550	วิจัยโครงการศึกษาพัฒนานโยบายและกลไกการรักษา ส่งเสริมสืบสานและปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม สวช.
2550	นักวิจัยโครงการจัดทำมาตรฐานและตัวชี้วัดความโปร่งใสของหน่วยงานภาครัฐ เสนอ สำนักงานข้อมูลข่าวสารของราชการ สำนักปลัดนายกรัฐมนตรี
2550	อาจารย์คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

5. ประสบการณ์สอนในมหาวิทยาลัย (อาจารย์ประจำ/อาจารย์พิเศษ)

ระดับปริญญาตรี 1) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณะพุทธศาสตร์

สอนวิชางานวิจัยทางพระพุทธศาสนา ปรัชญาตะวันตกสมัยกลาง
พระพุทธศาสนากับสังคมสงเคราะห์ และวิชาธรรมประยุกต์

2) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาควิชาสังคมวิทยา (การพัฒนาชุมชน) สอน
วิชาการจัดการข้อมูลเพื่อการพัฒนา ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ สถิติ
เบื้องต้นสำหรับนักสังคมศาสตร์ และวิชาศาสนาและประเพณีไทย

3) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
บรรยายเกี่ยวกับจริยธรรมทางสังคม

ระดับปริญญาโท 1) ม.มหามกุฏราชวิทยาลัย วิชาระเบียบวิธีการทางรัฐศาสตร์

2) มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร วิชาสัมมนาปัญหาการพัฒนาประชาคมเมือง
และชนบทไทย

3) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี วิชาเกี่ยวกับการจัดการ
ทรัพยากรฐานชุมชน (NRM 671)

4) อาจารย์ที่ปรึกษา/กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ของมหาวิทยาลัย
ต่างๆ เช่น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
สาขาพัฒนาศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร ภาควิชาการพัฒนาชุมชน และ
ภาควิชาสังคมสงเคราะห์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ
ตรวจเครื่องมือการวิจัย เช่น คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย

ระดับปริญญาเอก กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ สาขาสิ่งแวดล้อมศึกษา คณะ
สิ่งแวดล้อมและทรัพยากร มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ระดับประกาศนียบัตร

อาจารย์พิเศษหลักสูตรการพัฒนานักกฎหมายภาครัฐระดับกลาง (7-8)
จัดโดย สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา และสาขาวิชานิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

6. ประสบการณ์ในงานวิจัยและการประเมินผล

2542 นักวิจัย โครงการวิจัยเรื่อง “พัฒนาแนวทางและศักยภาพทางการศึกษาของ
โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน”

- เสนอ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ
- 2543 นักวิจัย โครงการวิจัยเรื่อง “การสำรวจสถานะของเครื่องมือการทำงานของนักพัฒนา : กระบวนและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา” เสนอ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- 2544 นักวิจัย โครงการวิจัยเรื่อง “การประเมินผลการบริหารงบประมาณของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” เสนอ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.)
- 2545 ผู้ประเมินผลโครงการ “การประเมินผลกระทบบ่อยที่มีส่วนร่วมกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF)” เสนอ สำนักงานกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม
- 2545 นักวิจัย โครงการวิจัยเรื่อง “สภาพที่ปรึกษา ในความคาดหวังของสังคมไทยและความเชื่อมโยงในเครือข่ายประชาชน” โครงการร่วมมือระหว่างสภาพที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกับสาขาวิชารัฐศาสตร์ ม.สุโขทัยธรรมาธิราช
- 2546 นักวิจัย โครงการวิจัยเรื่อง “การศึกษาการประสานงานความร่วมมือระหว่างสภาพที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกับเครือข่ายภาคประชาชนและการศึกษาผลการพัฒนาตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ” (ระยะที่ 2)
- 2547 นักวิจัย โครงการวิจัยเรื่อง “ความร่วมมือระหว่างเครือข่ายภาคประชาชนกับสภาพที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ” เสนอ สภาพที่ปรึกษา (ระยะที่3)
- 2547-2548 นักวิจัย/นักวิชาการโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
- 2548 นักวิจัยโครงการวิจัยเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชน” เสนอ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- 2549 หัวหน้าโครงการวิจัย เรื่อง “การจัดการความรู้ทางวัฒนธรรมในประเพณีตากรรมของวัดสูงเม่น จ.แพร่” เสนอ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- 2550 นักวิจัยโครงการศึกษาการพัฒนา นโยบายและกลไก การรักษา ส่งเสริม สืบสาน และปกป้องมรดกทางวัฒนธรรม เสนอ สนง.คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- 2550- ปัจจุบัน นักวิจัยโครงการจัดทำมาตรฐานและตัวชี้วัดความโปร่งใสของหน่วยงานภาครัฐ เสนอ สำนักงานข้อมูลข่าวสารของราชการ

7. บทความ หนังสือ และผลงานทางวิชาการ

- 2541 บทความเรื่อง “ศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” ใน จุลสารการท่องเที่ยว ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
- 2542 บทความเรื่อง “Buddhist Tourism การท่องเที่ยวแนวพุทธ” ใน จุลสารการท่องเที่ยว ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
- 2543 หนังสือ “กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา” ร่วมกับ รศ.ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ พิมพ์ครั้งแรก 2543 พิมพ์ครั้งที่ 2-3 โดยโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข
- 2543 หนังสือคู่มือ “คู่มือครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน” ร่วมกับคณะทำงานกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ
- 2545 บทความเรื่อง “วรรณคดีพระพุทธศาสนาในล้านนา : คติธรรม ความเชื่อ และภูมิปัญญาท้องถิ่น” ในหนังสือ “ดุสิตบัณฑิต” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (มจร.) จัดพิมพ์
- 2545 บทความเรื่อง “พุทธจริยศาสตร์กับโคลนนิ่ง” ร่วมกับคณะนิติศาสตร์ปริญาเอก ในหนังสือ “พระพุทธศาสนากับวิทยาการโลกยุคใหม่” มจร. จัดพิมพ์
- 2546 บทความเรื่อง “พระพุทธศาสนากับสิทธิมนุษยชน : แนวคิด หลักการ และวิธีการปฏิบัติ” มจร. จัดพิมพ์และเผยแพร่ใน www.mcu.ac.th
- 2547 หนังสือ “เครือข่าย : ธรรมชาติความรู้และการจัดการ” จัดพิมพ์โดยโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข และ สกว. (พิมพ์ครั้งที่ 2)
- 2548 หนังสือ “นวัตกรรมการเรียนรู้ : คน ชุมชน และการพัฒนา” จัดพิมพ์โดยโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข และ สกว.
- 2548 หนังสือ/เอกสารการสอนชุดวิชา “ปัญหาการพัฒนาชนบทไทย” โดยเขียนหน่วยที่ 8 “โลกาภิวัตน์กับการพัฒนาชนบทไทย” และหน่วยที่ 10 “พัฒนาการของแนวคิดและกระบวนการพัฒนาชนบทไทย” หนังสือสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (ระดับปริญญาตรี)
- 2549 หนังสือ/เอกสารการสอนชุดวิชา “ประชาสังคมและชุมชนท้องถิ่น” โดยเขียนหน่วยที่ “แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่น” และหน่วยที่ 10 “องค์กรพัฒนาเอกชนกับการบริการสาธารณะ” หนังสือ/เอกสารการสอน

- สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (ระดับปริญญาโท)
- 2550 บทความทางวิชาการเรื่อง “การขับเคลื่อนจริยธรรมทางการเมือง
 วิกฤติการณ์ เป้าหมาย และการขับเคลื่อนด้วยปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”
 นำเสนอ ในการประชุมวิชาการประจำปี 2550 สถาบันพระปกเกล้าฯ
- 2550 บทความทางวิชาการเรื่อง “จริต สู จารีต ความงดงามจริยธรรมทางการเมือง”
 นำเสนอในการประชุมวิชาการรัฐศาสตร์รัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติครั้งที่ 8
 จัดโดยคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- 2550 บทความทางวิชาการเรื่อง “CSR : บทบาทและความสัมพันธ์กับการพัฒนา
 ชุมชน” นำเสนอในการประชุมสัมมนาทางวิชาการพัฒนาชุมชน ครั้งที่ 1 (2550)
 จัดโดยคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- 2550 หนังสือเรียนสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ม.1-ม.3 สำนักพิมพ์แม็ค

8. ประสบการณ์การฝึกอบรม/ศึกษาดูงาน/คณะทำงาน

- 2542 ฝึกอบรมหลักสูตร “ผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา”
 สถาบันพัฒนาผู้บริหารการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ
- 2543 ฝึกอบรมโครงการ “การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว” โครงการวิจัยชุด
 อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว จัดโดย สกว. และ มหาวิทยาลัยศิลปากร
- 2543 ฝึกอบรมเรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์” จัดโดย ม. ศรีนครินทรวิโรฒ
- 2546 ศึกษาดูงานด้าน “สิทธิมนุษยชนและการคุ้มครองผู้บริโภค” สนับสนุนโดย
 คณะทำงานสิทธิมนุษยชนและการคุ้มครองผู้บริโภค สถาบันศึกษาฯ
- 2548 ศึกษาดูงานและเป็นที่ปรึกษาด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ โครงการฝึก
 ปลอดภัยฯ จังหวัดขอนแก่น
- 2548 ศึกษาวิจัยด้าน “วัฒนธรรมและประเพณีตากธรรม” เมืองหลวงพระบาง
 ประเทศลาว สนับสนุนทุนตามโครงการวิจัยของ สวท.
- 2549 คณะทำงานและวิจัยด้าน “การพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษา”
 กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม
- 2549 ศึกษาดูงานด้าน “การพัฒนาชุมชนและพระพุทธศาสนา” ณ ประเทศญี่ปุ่น
 สนับสนุน โดย กองแผนงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- 2550 ศึกษาคุณงานด้าน “พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม” ณ ประเทศญี่ปุ่น
สนับสนุน โดย กองแผนงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- 2550 คณะศึกษาและพัฒนาหลักสูตรสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา (ระดับปริญญาโท)
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
- 2551 ศึกษาคุณงานด้าน “การเรียนการสอนพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม” ณ
เมืองเซี่ยเหมิน ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน (ม.ค.51)
- 2551 ศึกษาคุณงานด้าน “พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม” ณ กรุงเกียวโต ประเทศญี่ปุ่น
สนับสนุน คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

9. ภาระงานในปัจจุบัน

- งานประจำ สอนในระดับปริญญาตรี-โท สัปดาห์ละ 8 หน่วยกิต
- งานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ จำนวน 2 เรื่อง/ภาคการศึกษา
- งานวิจัยที่รับผิดชอบ 1 เรื่อง แหล่งทุน สำนักงานข้อมูลข่าวสารของราชการ

2. ประวัติและผลงานผู้ร่วมวิจัย

1. ชื่อ-สกุล ดร.อธิเทพ ผาธา (Dr.Athithep Phatha)

2.สถานที่ติดต่อ 63/145 หมู่บ้านทิพย์มณฑล ถ.บรมราชชนนี 64
 แขวงศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา กรุงเทพฯ 10170

สถานที่ทำงาน : อาจารย์ประจำ ภาควิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ท่าพระจันทร์ กรุงเทพมหานคร 10200

โทรศัพท์ 02-2260262 ต่อ 160-161 มือถือ 083-568-4500

Email : athithep099@hotmail.com

3.ประวัติการศึกษา เปรียญธรรม 4 ประโยค (2536)

ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการสอนสังคมศึกษา
 (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) (2540) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัย
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2543)

ปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2549)

3. ประสบการณ์ในการทำงาน

2533-2534 ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สำนักเรียนวัดมหาธาตุ จ.นครพนม

2536-2540 ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สำนักเรียนวัดโพธิ์ชัย

(พระอารามหลวง) จ.หนองคาย

2538-2540 ครูสอนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญโรงเรียนวัดพระธาตุวิทยา

จ.หนองคาย

2543-2546 อาจารย์พิเศษ บรรยายระดับปริญญาตรี วิชาปรัชญาศาสนา,

พระพุทธศาสนากับสังคม ปรัชญาการเมืองเบื้องต้น

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์

2549-2550 อาจารย์ประจำนอกบ บรรยายระดับปริญญาโทหลักสูตร

พุทธศาสตรมหาบัณฑิต วิชาพุทธปรัชญา

4. ประสบการณ์การสอนในมหาวิทยาลัย

ระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณะพุทธศาสตร์
ภาควิชาพระพุทธศาสนา สอนวิชา ประวัติพระพุทธศาสนา ,
พระสูตรมหายาน, พุทธปรัชญาเถรวาท

ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ศูนย์บัณฑิตศึกษา
วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ จ. นครสวรรค์
2) กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

5. ประสบการณ์ในการทำวิจัย

2550 นักวิจัยโครงการวิจัยเรื่อง “กุศโลบาย : แนวคิดและการใช้ปัญญา
แก้ไขปัญหาในพระพุทธศาสนาเถรวาท” เสนอ สถาบัน
วิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

6. บทความ หนังสือ และผลงานวิชาการ

2545 บทความเรื่อง “วิเคราะห์กำเนิดและพัฒนาการลัทธิฝ่ายหลุนกง”
ในหนังสือดุฎฐิบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย จัดพิมพ์

2543 ผลงานวิชาการเรื่อง “ วิเคราะห์แนวคิดเรื่องประโยชน์ในพุทธ
ปรัชญาเถรวาท มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
จัดพิมพ์โดยการอุปถัมภ์ของนิกายเนนบุชชუსุ ประเทศญี่ปุ่น

7. ประสบการณ์ฝึกอบรม/ศึกษาดูงาน

2551 ฝึกอบรมโครงการ “ การวิจัยเชิงคุณภาพเรื่องการเปลี่ยนแปลง
ทางด้านวัฒนธรรมไทย-เวียดนาม สนับสนุนโดยสมาคมนักวิจัย
ในอุปถัมภ์ของสภาวิจัยแห่งชาติ (สกว.) โดยการลงพื้นที่ศึกษา
จ.มุกดาหาร และกรุงฮานอยประเทศเวียดนาม

8. ภาระงานสอน/บรรยายในปัจจุบัน

- งานประจำ สอนในระดับปริญญาตรี สัปดาห์ละ 9 หน่วยกิต
- ดำเนินการดำเนินงานวิจัยเรื่อง ศึกษาประวัติศาสตร์พระพุทธรูปล้านช้างในประเทศไทย:
ศึกษาเฉพาะกรณีประวัติหลวงพ่อบุญรอดโพธิ์ชัย(พระอารามหลวง) จ.หนองคาย

3. ประวัติและผลงานผู้ร่วมวิจัย

- 1.ชื่อ-สกุล ดร. แสง นิลนามะ (Mr.Saweang Nilnama) อายุ 36 ปี
- 2.สถานที่ติดต่อ **ที่อยู่** 84/41 ศรีปิ่นทองอาคาร 4 บ้านทิพย์มณฑล ถ.บรมราชชนนี- ตลิ่งชัน
แขวงศาลาธรรมสพน์ เขตทวีวัฒนา กรุงเทพฯ 10170
โทร. 086-9885882,
ที่ทำงาน ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระนคร กรุงเทพฯ 10200 โทร 02-2266026
ต่อ 160,161 E-mail sonilnama 2515 @ yahoo.com
- 3.ประวัติการศึกษา เปรียญธรรม 7 ประโยค (2534)
ปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต(พธ.บ.) ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต(พธ.ม.) ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต(พธ.ด.)ม.มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- 4.ประสบการณ์ในการทำงาน
2531- 2532 ครูโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดศาลาเรียง จ.ขอนแก่น
2535 - 2537 ครูสอนบาลีวัดพระเชตุพน กรุงเทพฯ
2537 -2550 วิทยากรแผนกทัศนศึกษาวัดพระเชตุพน กรุงเทพฯ
2544 - 2547 ที่ปรึกษาสมาคมนักกลอนแห่งประเทศไทย(สกท.)
2547-2549 ที่ปรึกษาสำนักศิลปวัฒนธรรม ม.ราชภัฏจันทรเกษม
- 5.ประสบการณ์การสอน บรรยาย **พิธีกรในมหาวิทยาลัย หน่วยงานภาครัฐ**
ระดับปริญญาตรี 1) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณะพุทธศาสตร์
ภาควิชาศาสนาและปรัชญา บรรยายวิชาศาสนาเปรียบเทียบ,
ศาสนากับการพัฒนา, ธรรมสัจจชา, สานเสวนาทางศาสนา,
การวิเคราะห์ปัญหาปัจจุบันในเชิงปรัชญา, ปรัชญาสังคมและการเมือง,
เปรียบเทียบเถรวาทกับมหายาน, ศาสนาอิสลาม
2) มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม สำนักฝึกอบรมมัคคุเทศก์และบุคลากรใน
อุตสาหกรรมบริการ บรรยายวิชาพุทธศิลป์กับการตีความสัญลักษณ์ทางศาสนา
ไตรภูมิพระร่วง : อิทธิพลต่อสังคมไทย, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาใน

ประเทศไทย

3) บรรยายถวายความรู้พระสงฆ์สามเณรวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
ในโครงการอบรมวิทยากร “พี่สอนน้อง” แผนกทัศนศึกษา ฝ่ายเผยแผ่
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระนคร กรุงเทพมหานคร

ระดับปริญญาโท 1) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย
บรรยายพิเศษวิชา “พุทธปรัชญาเถรวาท ประเด็นกรรมและกฎแห่งกรรม”

2) บรรยายพิเศษโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ รุ่น 14
ณ สถาบันฝึกอบรมพระธรรมทูตไปต่างประเทศวัดพระศรีมหาธาตุ

โดยมหาเถรสมาคมร่วมกับคณะสงฆ์ธรรมยุติ และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
วิทยาลัย(มจร.)

3) กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ

6.ประสบการณ์ในการทำวิจัย

2545-46 ที่ปรึกษาโครงการวิจัยเรื่อง “การจัดวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้
กรณีศึกษาวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม” วิจัยโดยสำนักงาน
คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ(สกศ.)

7.บทความ หนังสือ และผลงานวิชาการ

2544 ผลงานวิชาการเรื่อง “เปรียบเทียบศูนย์ตักโบนัดตา : มอง
นาคารชุนและชาร์ต” จัดพิมพ์โดยบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2551 เป็นบรรณาธิการกลุ่มวิชาศาสนาทั่วไป ในโครงการผลิตและพัฒนาสื่อการสอน
(ตำราวิชาการ) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

8.ประสบการณ์ฝึกอบรม / ศึกษาดูงาน

2551 เข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาการสอนแบบตั้งโจทย์

(Problem Based Learning = PBL.) ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัด

พระนครศรีอยุธยา

พระนครศรีอยุธยา

9.ภาระงานสอน/บรรยายในปัจจุบัน

- งานประจำ สอนในระดับปริญญาตรี สัปดาห์ละ 9 หน่วยกิต
- ดำเนินการด้านงานวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้บนกรอบแนวคิดพัฒนาตัวอย่าง กรณีศึกษาวัดปัญญานันทาราม จ.ปทุมธานี”
- บรรณารักษ์ การเขียนตำราเอกสารทางวิชาการเรื่อง “ศาสนาทั่วไป”
- ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- กรรมการหลักสูตรฝึกอบรมมัคคุเทศก์ มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม

4. ประวัติผู้ร่วมงานวิจัย

- ชื่อ** : กฤต ศรียะอาจ
- เกิด** : วันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2511
- สถานที่เกิด** : จังหวัดร้อยเอ็ด
- การศึกษา** : ประถมศึกษา - ร.ร.บ้านยางแฉะอวีระชนอุทิศ
 : มัธยมศึกษา - บาลีเตรียมอุดมศึกษา
 - นักรรรมเอก (2527)
 - เปรียญธรรม 4 ประโยค (2532)
 : ปริญญาตรี - พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา
 มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 : ปริญญาโท - พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา
 มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสบการณ์ทำงาน

- พ.ศ. 2543 เจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป บัณฑิตวิทยาลัย
- พ.ศ. 2548 อาจารย์ประจำภาควิชาศาสนาและปรัชญา
 คณะพุทธศาสตร์
 มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะพุทธศาสตร์
 มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ท่าพระจันทร์ พระนคร กรุงเทพฯ ๑0200
 โทร 02-226-6026 ต่อ 160-161
 มือถือ 084-938-0938 E-mail : sriya-ad@hotmail.com

5. ประวัติผู้ร่วมงานวิจัย

ชื่อ – นามสกุล	นายอิทธิพล แก้วพิลา
สถานภาพ	สมรส
วันเดือนปี	15 กุมภาพันธ์ 2503
ภูมิลำเนา	36 หมู่ 2 บ้านตาหยวก ตำบลทุ่งหลวง อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด
ที่อยู่ปัจจุบัน	36/913 หมู่บ้านพุกษา 12/1 ตำบลคลองสาม อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี
บรรจุแต่งตั้งเมื่อ	1 พฤษภาคม 2533
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2526 สอบได้มัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนบาลีเตรียมอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2526 สอบได้ปริญญาธรรม 4 ประโยค พ.ศ. 2534 สอบได้ประกาศนียบัตรครุพิเศษมัธยม (พม.) พ.ศ. 2532 จบการศึกษาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) รุ่น ๓๖ (ศาสนา) คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2544 จบการศึกษาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสนศึกษา ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ประวัติการทำงาน	พ.ศ. 2535 เป็นเจ้าหน้าที่ตำแหน่ง พนักงานธุรการ 2 ประจำกองวิชาการ พ.ศ. 2536 เป็นเจ้าหน้าที่ตำแหน่ง นักวิชาการศึกษา ประจำฝ่ายกิจการวิทยาเขต พ.ศ. 2541 เป็นเจ้าหน้าที่กิจการนิสิต กองกิจการนิสิต สำนักงานอธิการบดี พ.ศ. 2545 เป็นหัวหน้าฝ่ายส่งเสริมกิจการนิสิต สำนักงานอธิการบดี พ.ศ. 2547-2548 เป็นรองผู้อำนวยการกองกิจการนิสิต สำนักงานอธิการบดี
ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง	อาจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
สถานที่ทำงาน	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
งานที่ได้รับมอบหมาย	เป็นประธานบริหารคณะกรรมการนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย